

ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

RAPPORT 2015:34

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING 2013

Växjö 10:14 och Domkyrkan 1

Kronobergs län, Småland, Växjö kommun, Växjö socken,
fastigheterna Växjö 10:14 och Domkyrkan 1, Växjö 170:1

*Åsa Alering, Ivan Balić, Linda Billström, Torbjörn Brorsson,
Ivonne Dutras Leivas, Jens Heimdahl, Ola Magnell, Cecilia Ring och Helén Romedahl*

ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

RAPPORT 2015:34

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING 2013

Växjö 10:14 och Domkyrkan 1

Kronobergs län, Småland, Växjö kommun, Växjö socken,
fastigheterna Växjö 10:14 och Domkyrkan 1, Växjö 170:1

Dnr 5.1.1-229-2015

*Ivan Balić, Linda Billström, Helén Romedahl, Åsa Alering, Torbjörn Brorsson,
Jens Heimdahl, Ola Magnell, Cecilia Ring & Ivonne Dutras Leivas*

KULTUREN
KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

KULTUR
PARKEN
SMÅLAND

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
- en del av Kalmar läns museum

STATENS HISTORISKA MUSEER

SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN

STATENS HISTORISKA MUSEER
Arkeologiska uppdragsverksamheten

Odlarevägen 5
226 60 LUND
Fax: 010-480 80 94
Tel: 010-480 80 00

www.arkeologiuiv.se
e-post: fornamn.efternamn@shmm.se
www.shmm.se

© 2015 STATENS HISTORISKA MUSEER
Arkeologiska uppdragsverksamheten
Rapport 2015:34

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2013. Medgivande I 2012/0744.
Kartor är godkända från sekretessynpunkt för spridning.

Bildredigering Henrik Pihl, Franciska Sieurin-Lönnqvist, Arkeobild
Layout Henrik Pihl, Franciska Sieurin-Lönnqvist, Arkeobild
Omslag

Framsida: Stanislaus Leczinskys målning av Växjäs östra infart från år 1862.

Baksida: Pilgrimsmärket från Växjö. Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland.

Tryck/utskrift Arkitektkopia, 2015

Innehåll

Inledning	7
Del I Gårdarna vid domkyrkan	9
1000-talet fram till 1100-talets början – Hushåll 1 och 2	9
Andra halvan av 1100-talet till början av 1200-talet – Hushåll 3	13
Mitten av 1200-talet till 1300-talets början – Hushåll 4	16
1300-talets första halva – Hushåll 5	20
1300-talets andra halva – Hushåll 6	23
Ca 1400–1543 – Hushåll 7	27
1543 till tidigt 1600-tal – Hushåll 8	33
Från 1600-talets början till 1600-talets slut – Hushåll 9	37
En trädgårdstomt till tjänsten som lektor vid skolan – Hushåll 10	41
Linnéparken – Hushåll 11	43
Nya tomter och nytt kvarter – Hushåll 12	44
Att ligga på rätt nivå – Hushåll 13	44
Landsvägen så som vi känner den idag	44
Torget. Breddning av Storgatan	47
Pilgrimsmärket	48
Del II Den arkeologiska undersökningen	52
Bakgrund och projekthistorik	52
Arkeologisk förundersökning	52
Syfte ramar och direktiv för undersökningen	54
Samarbete mellan de arkeologiska aktörerna	55
Beslut och tilläggsbeslut	55
Kunskapsläget: landskap och fornlämningsmiljö kring Växjö	56
Naturgeografiska förutsättningar	56
Förhistoriska lämningar	57
Ortnamn	59
Medeltid	59
Domkyrkan	61
Tidigmodern tid	62
Skolan och kålgården	64
Tidigare arkeologiska undersökningar i Växjö	66
Problemområden och frågeställningar inför undersökningen	70
Metoder, fynd- och analysstrategi	74
Ytor och delområden	74
Fältarbete	76
Dokumentations- och undersökningsmetoder	77
Fyndstrategi	78
Analysstrategi	79

Avsteg från undersökningsplanen	83
Tid 84	
Tillgänglighet	85
Förutsägbarheten	85
Större avvikelser från undersökningsplanen	86
Måluppfyllelse och utvärdering	87
A. Dateringar	87
B. Ekonomi	87
C. Konsumtion	88
D. Social organisation, hushålls och gårdsnivå.	89
E. Rumslig organisation, hushålls- och gårdsnivå.	90
F. Regionala och överregionala frågeställningar	90
Potential för vidare forskning och bearbetning	91
Del III Förmedling och pedagogik	92
Publika insatser – personliga möten som skapar mervärde	92
Projektupplägg och koppling till förfrågningsunderlag och undersökningsplan	92
Redovisning av det publika arbetet – upplägg och resultat	95
Informationstorg – enkelt och effektivt	99
Mediastrategi – en viktig del	100
Föredrag och utställning	102
Arbete med skolklasser	103
Digitalt material om undersökningsresultaten och det medeltida Växjö utformas för skolorna	110
Utvärdering av de publika insatserna och värdering av eventuella effekter	112
Del IV Undersökningens resultat	116
Hushåll 1. Utkanten av bosättning, vikingatid/tidig medeltid	116
Hushåll 2. Utkanten av storgården, tidig medeltid	118
Hushåll 3. Växjö stift skapas, gården flyttas och funktionen ändras	121
Hushåll 4. Domkyrkan renoveras och byggs om, ett domkapitel skapas, intensifierat hantverk	124
Hushåll 5. Stadsprivilegier, bebyggelsen förskjuts, nytt hantverkshus	127
Hushåll 6. Krig, pest och vädjan från kung och påve, byggnadshytta och djurhållning	131
Hushåll 7. Prebendegård knuten till ett ämbete inom domkapitlet	135
Hushåll 8. Prebendegården vid tiden för reformationen, övergång från kyrklig till kunglig ägo tillbaka till kyrkan igen	140
Hushåll 9. Lärarprebende, skola och djäkmar	146
Hushåll 10. En trädgårdstomt hörande till tjänsten som fil. lektor vid skolan	150
Hushåll 11. Tomt mellan landsväg och Karolinerhuset. Marken blir en del av tomten kring Karolinerhuset och så småningom en del av parkområde kring domkyrkan.	150
Hushåll 12. Nya tomter och nytt kvarter	154

Hushåll 13. Höjning av landsvägen och anpassning av tomten intill	154
En ny landsväg anläggs och tomten delas	156
Torget	160
Keramik från Karolinerhuset i Växjö	160
Godstyper	162
Sammanfattning	173
Kvartärgeologisk bedömning av kulturlager och	
makroskopisk analys av växtlämningar	175
Trädgårdsodling och odlingshorisonter i äldre tid	175
Öppet vatten och hantverksområdet	176
Spannmålsfynden i kvarteret	178
Analys av osteologiskt material från Karolinerhuset	180
Material	180
Metod	181
Artfördelning	182
Späddjur och hållning av kreatur	188
Utslaktning – ålders- och könsbedömning	188
Anatomisk fördelning	190
Människoben på vift	193
Diskussion	194
Referenser	200
Administrativa uppgifter	209
Bilagor	
Bilaga 1. Hushållsbeskrivningar	211
Bilaga 2. ICP-analys	237
Bilaga 3. ¹⁴C-analys	255
Bilaga 4. Kvartärgeologi	256

Figur 1. Läget för den arkeologiska undersökningen i Växjö 2013. Skala 1:5000.

Inledning

Alla stora arkeologiska undersökningar har sina egna särdrag som ger dem en egen karaktär. Den är kanske inte alltid uppenbar när man befinner sig mitt uppe i det intensiva fält- och grävarbetet, men när man med tiden får lite distans framträder den ofta tydligt. I de flesta fall är det de arkeologiska lämningarna som sätter karaktären, de välbevarade husen, de feta kulturlagren som fortfarande luktade gödsel eller de välbevarade träföremålen. I andra fall kan det vara vädret; sju veckors ständigt regnande eller isande kyla och snö. Det som gav undersökningen vid Karolinerhuset i Växjö var människor, eller närmare bestämt nyfikna och intresserade Växjöbor, inte bara på de välbesökta visningarna, utan överallt i staden (fig. 2).

Denna nyfikenhet och intresse för Växjös historia gjorde att vi sett det som väldigt viktigt att göra basrapporten tillgänglig för Växjöborna. Arkeologiska rapporter är vanligtvis inte skrivna med allmänheten i tankarna. Deras innehåll är av teknisk natur på ett sätt som inte alltid är lättläst. Genom att inledningsvis summera resultaten i en kulturhistorisk berättelse försöker vi överbrygga dessa begränsningar. Förhoppningen är att nå alla som är intresserade av resultaten från den arkeologiska undersökningen 2013 i Växjö.

Vår avsikt är att presentera resultaten från undersökningen, det vill säga platsens historia, på ett sätt som förhoppningsvis är lättläst och intressant. Det gör vi genom att inledningsvis presentera en kulturhistorisk berättelse som speglar hur vi tolkar resultaten och vår syn på historien, utan att närmare diskutera problem eller alternativa tolkningar och med en sparsam användning av referenser. För de som närmare vill följa tolkningarna och argumentationen för desamma, så återfinns dessa i den del som handlar om undersökningens resultat.

Arbetet med att förstå hur och varför människor levde som de gjorde är en pågående process som tar avstamp i vår egen tid. Förhoppningsvis kommer nya resultat att i framtiden fördjupa bilden av Växjö, och på så sätt föra vår förståelse av historien om dess invånare framåt. Denna rapport är en av delarna i vårt bidrag till denna process.

Den inledande kulturhistoriska berättelsen är presenterad som en kronologisk serie av hushåll och varje del inleds med en översikt för att sätta in dem i större sammanhang. Översikten startar, där det är möjligt, med ett nationellt perspektiv för att sedan röra sig ned på ett regionalt och lokalt plan. För detta har främst historiska källor och tidigare arkeologiska resultat använts. Därefter presenteras platsens historia utifrån resultaten från undersökningen.

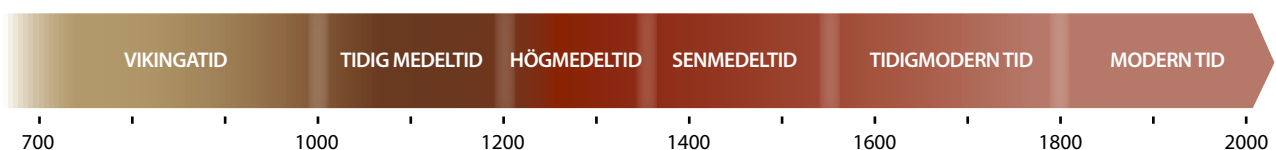

Figur 2. Den arkeologiska undersökningen vid Karolinerhuset fick stort gensvar bland Växjöborna.

Efter den inledande kulturhistoriska berättelsen, som utgör rapportens del I, redovisas den arkeologiska undersökningens förutsättningar, upplägg och genomförande i del II. I denna del görs också en utvärdering av hur projektet lyckats. Eftersom visningar och pedagogiska insatser utgjorde en mycket viktig del av projektet ges dessa en omfattande beskrivning i del III. Själva redovisningen av undersökningens resultat görs i del IV. Denna del är med nödvändighet detaljerad, redovisande och av argumenterande karaktär.

Arkeologi görs tillsammans och det har varit många som varit delaktiga i att skapa förutsättningar för undersökningen, dess resultat och den här rapporten.

Den grundläggande bearbetningen och redovisningen gjordes av Ivan Balić, Linda Billström och Helén Romedahl. Åsa Alering, som var ansvarig för den omfattande pedagogiska verksamheten, har skrivit del III, som är en redogörelse och utvärdering av denna. Torbjörn Brorsson, som registrerat och analyserat keramikfynden, står bakom redovisningen av desamma. Ola Magnell och Jens Heimdahl har gjort analyser, tolkningar och presentationer av djurbensfynden respektive paleoekologin. Cecilia Ring och Ivonne Dutra Leivas har bidragit med texten om det pilgrimsmärke som hittades vid undersökningen.

Figur 3. Tidsaxel över de perioder som nämns i den här rapporten.

Del I Gårdarna vid domkyrkan

När man som arkeolog arbetar med tid behöver man ett sätt att dela upp den. Men man behöver också ta hänsyn till själva platsen. Vanligen delar vi in tiden efter påtagliga förändringar, i ett före och efter. Men en aldrig så stor förändring på en plats behöver inte ha samma betydelse på en annan, så att hitta skiljelinjer som gäller för ett större område, speciellt om det är uppdelat i flera mindre enheter som tomter, kan vara mycket svårt. Vi har valt att utgå från hur livsvillkoren för människorna på platsen sett ut, och hur förändringar påverkat dem. Utgångspunkten är begreppet hushåll, som kan sammanfattas som en grupp människor som bor tillsammans och som har sitt levebröd från samma verksamhet. Exempelvis kan det röra sig om en familj som bor på en tomt och har ett krukmakeri. Ett hushåll kan också vara en större enhet till vilken många olika grupper av människor är knutna, så som är fallet för flera av hushållen som presenteras nedan. Ett skifte mellan två hushåll sker när förhållandena och livsvillkoren förändrats så mycket att det kan antas att människorna på platsen levde på ett annat sätt, eller att nya människor flyttat in.

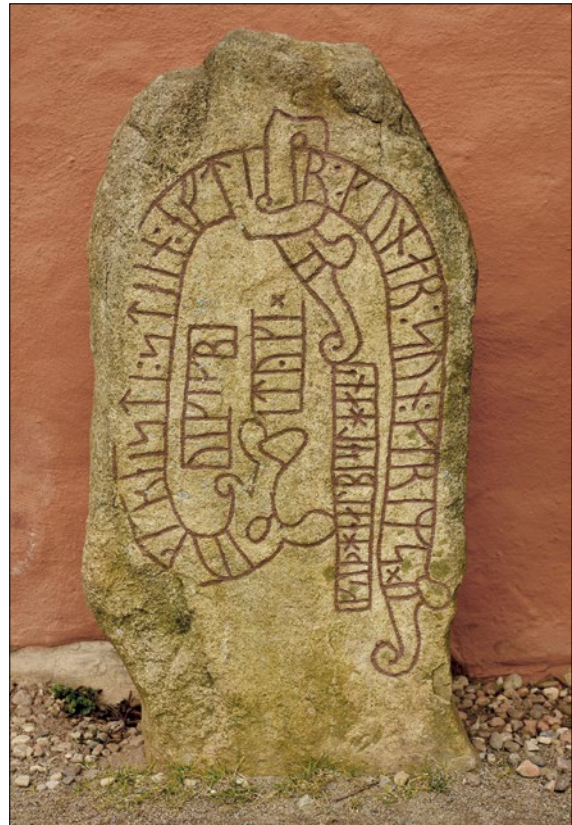
För att hushållsbegreppet ska fungera som ett slags kronologiskt ramverk måste ett mänskligt perspektiv föras in i tolkningarna. Detta är något som kan vara svårt eftersom avtrycken i det arkeologiska materialet för det mesta är indirekta. För att så att säga befolka ett hushåll används därför till viss del ett slags schabloner, det vill säga en bild av de människor vi tror att ett hushåll bestod av. För en mera detaljerad beskrivning av hushållsbegreppet se kapitlet *Fältmetod, dokumentation och fyndstrategi*.

1000-talet fram till 1100-talets början – Hushåll 1 och 2

En centralbygd i Varend under yngre järnålder

Under järnåldern var området runt sjöarna Åsnen och Helgasjön i Varend en centralbygd. På den plats där Växjö så småningom kom att växa fram strålade flera viktiga kommunikationsleder samman. Bland andra vägen söderut mot nordöstra Skåne och Blekinge samt vägen västerut mot Finnveden. Vegetationen utgjordes under denna tid av lövskog, främst ek och bok, blandat med öppna ytor av åkrar, betes- och slättermarker. Längs åarna fanns gott om sankarstrandängar, så kallade mader, och andra öppna gräsytor.

De bebodda områdena omgärdades av vidsträckta skogar, moränhöjder och skogsjöar. Bebyggelsen och åkermarken låg oftast på de små höjdryggar som löper i nord-sydlig riktning genom landskapet. Dessa höjdlägen läm-

Figur 4. På den runsten som suttit inmurad i domkyrkan står det att "Tyke – Tyke vikingen – reste stenen efter Gunnar, Grims son. Gud hjälpe hans själ". Foto Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland

pade sig för jordbruk eftersom marken nedanför höjdryggarna är betydligt stenigare och jordmänen inte lika god.

Ekonomi baserades i hög grad på boskapsskötsel och utmarksbruk. Skogsbruket med dess resurser i form av tjär-, kol- och järnframställning, jakt och skogsbete var de näringar som under lång tid utgjorde basen för hushållen.

Under yngre järnålder och vikingatid bestod gårdarna av flera byggnader av varierande storlek. Varje byggnad hade sin speciella funktion och sitt användningsområde. På gårdarna fanns både enskeppiga och treskeppiga byggnader, några av husen kan ha varit ca 15 meter långa och 6 meter breda men det finns exempel på byggnader som var upp emot 25 meter långa.

Det dominerande trädessystemet i södra Småland var ensädet med oregelbundna tegskiften och ett enkelt fredningssystem i form av ett större gårde som hägnade in inägomarken. I vissa fall kunde topografin vara avgörande och leda till att en enhet hade flera gårdar, åkermarken kunde vara belägen på skilda moränryggar eller delade av vattendrag som gjorde det nödvändigt med flera inhägnader. Vanligen släpptes boskapen lösa på betesmarken eller i skogen vallade av herdar. Särskilt värdefulla djur eller de man ville ha till hands, exempelvis dragoxar, hölls ofta inom särskilda hägnader på utmarken.

Under 1000- och 1100-talet fick kristendomen fäste i Småland. Den nya religionens genomslag syntes bland annat genom de många kristna runstenarna som restes runt om i landskapet från mitten av 1000-talet. Under det tidiga 1100-talet byggdes flera kyrkor, både av sten och av trä.

Många av kyrkorna uppfördes i direkt anslutning till vikingatida gravfält eller i gravfältens närhet. Vid en arkeologisk undersökning av domkyrkan i Växjö påträffades en del medeltida mynt, varav det äldsta var från 1000-talet. Det har spekulerats kring om det har funnits en äldre träkyrka före domkyrkan, men några spår har än så länge inte hittats. Det är möjligt att det funnits en gårdskyrka, kanske av trä, knuten till en större gård, men det går inte att belägga. Denna eventuella kyrka skulle i så fall ha legat söder om undersökningsområdet.

Vid domkyrkan står idag en runsten, som tidigare var inmurad i korets östra gavel (fig.4). Runstenar kan ses som tecken på att det funnits en stormannasläkt och de tidigaste kyrkorna kan kopplas ofta samman med en jordägande aristokrati, vars förfäder en gång reste runstenarna. Äldre storgårdar kan även spåras genom förekomsten av kyrkor som är äldre än sockenindelningen, som gjordes före slutet av 1300-talet, kanske även under 1200-talet. Detta innebär att några av de första kyrkorna uppfördes på initiativ av stormännen, i närheten av deras gård/huvudgård. Både sten- och träkyrkor kunde uppföras som gårdskyrkor, som till exempel Edshults träkyrka. En storgård var ett slags gods som antingen bestod av landbogårdar eller av jord under egen drift. (Emanuelsson, Bergendorff & Carlsson 1985:69; Tollin 1999:39 f, 191–196; Hansson 2001:54 ff, 63, 104 f; Svanberg 2003:182 ff; Nylén & Söderberg 2009:43).

De äldsta spåren efter bebyggelse

De äldsta spåren efter mänsklig aktivitet på undersökningsområdet var ett odlingslager, några hägnadsrester och en härd. Området var topografiskt välavgränsat med Växjösjön i söder, Guldsmedsbäcken i väster, ett låglänt och troligen sankt område i öster och norr. De sankta områdena lämpade sig utmärkt som betesmarker.

Hägnaderna var troligen så kallade flätverksgården, där smidiga grenar flätats mellan nedslagna störrarna. Sådana gården var lätta att reparera eller flytta när så önskades. Hägnadsresternas funktion är oklar, de skulle kunna utgöra delar av en cirka 5 meter bred fågata, genom vilken boskapen fördes till betesmarkerna på utmarken, som tros ha legat öster och norr om bebyggelsen. De kan även ha utgjort mindre hagar eller inhägnader kring gårdens inägomark.

Söder om hägnaderna, på kanten mot det låglänta området i öster låg en härd som kan ha fungerat som både värmekälla och ljuskälla för dem som vaktade boskapen.

Det påträffades inga indikationer på bebyggelse och det är sannolikt att bosättningen legat längre söderut, mot Växjösjön. Hur denna gård sett ut eller hur stor den har varit eller hur många människor som bodde här kan inte sägas med säkerhet, men vanligen fanns ett antal byggnader på gården. Under järnåldern och början av medeltiden fanns gårdar i Småland som brukades med hjälp trälar. Det var inte förrän mot slutet av 1200-talet som detta system ersattes med ett landbosystem, där en familj brukade en gård och betalade en del av avkastningen till jordägaren. Det är därför inte omöjligt att det fanns trälar även på gården vid Växjösjön under Hushåll 1 och 2.

Figur 5. Hushåll 1, från 1000-talet och början av 1100-talet. Skala 1:600.

En storgård växer fram

Under första halvan av 1100-talet ökade aktiviteten inom området, vilket avspeglade sig genom flera generationer av hägnader och en successiv tillväxt av ett odlingslager som gödslats och bevattnats. Området låg fortfarande perifert i förhållande till gårdsbebyggelsen, vilken antagligen låg kvar söder om undersökningsområdet.

En trattformad fågata, sannolikt avgränsad av ett flätverksgärde, ledde från gården i sydväst till betesmarkerna i öster. Den ökade rörelsen på platsen kan betyda att gården vuxit i storlek och att ett större antal djur drevs till och från betesmarken varje dag, eller att det tillkommit fler gårdar i området och att de alla använde samma fågata. Med tanke på förekomsten av en runsten och hur området kom att utvecklas under loppet av medeltiden, är det troligt att det under 1100-talet fanns en storgård vid Växjösjöns norra strand (fig. 5).

Två hägnadsstrukturer framkom vid undersökningen och det är möjligt att se dem som hagar eller fällor på utmarken alternativt som inhägnade odlingslotter. Hägnaderna och fågatan avlöser varandra, men det var inte möjligt att avgöra vilken av strukturerna som var äldst. Däremot visar det att områdets användning har skiftat över tid, liksom att det har passerat en viss tid mellan uppförandet av fågatan och de två hägnaderna. Odlingslagret på platsen visar också att en form av trädssystem har använts, där jorden växelvis odlades, låg för fåfot för att sedan odlas upp igen.

Andra halvan av 1100-talet till början av 1200-talet – Hushåll 3

Stridigheter om kungamakten, kyrkans makt växer och Växjö stift skapas

Tiden mellan ca 1130 och mitten av 1200-talet präglades av två ätters stridigheter om makten. Ätterna är uppkallade efter de två dynastigrundarna Erik den helige och Sverker den äldre från Kaga i Östergötland. Den erikska och sverkerska ätten växlade som kungar av Sverige. Knut Eriksson var kung i nästan 30 år, mellan ca 1167–1196. Han var den förste med viss kontroll över både Götalandskapen och Svealand och därmed Sveriges kung på ett mer konkret sätt.

Knut Eriksson omgav sig med klerker, som i kungens namn utövade en viss administration och utfärdade brev. Efter Knuts Erikssons död blossade stridigheterna kring tronen åter upp och ledde till att kung Sverker Karlsson (sverkerska ätten) besegrades vid slaget vid Lena år 1208. Lena var den första drabbningen i Sverige där rytteriet kom att spela en stor roll, vilket innebar att ett europeiskt stridsätt vunnit insteg i Sverige. Två år senare försökte Sverker Karlsson återta kungamakten, men föll i sammandrabbningen vid Gestilren år 1210. I stridigheterna om kungamakten hade kyrkan utgjort ett stöd till de olika pretendenterna och de andliga institutionerna fick allt fler materiella fördelar.

År 1164 vigdes den första svenska ärkebiskopen i Uppsala och Sverige och inrättades som en egen kyrkoprovins efter att tidigare ha legat under Lund. Den nya kyrkoprovinsen skulle omfatta stiftet Skara, Linköping, Strängnäs, Västerås och Uppsala. Växjöstiftet nämns inte, vilket troligen betyder att detta ännu inte hade skapats. Växjö stift bildades troligen strax efter det att ärkebiskopen blivit vigd, antingen genom en avsöndring från Linköpingsstiftet eller som ett initiativ av ärkebiskopen i Lund. År 1143 skänkte biskopen i Linköping några av sina gods i Finnveden och Njudung till inrättandet av Nydala kloster. Det är möjligt att en liknande transaktion ställde mark och ekonomiska resurser till den nya domkyrkans förfogande, särskilt om det nya stiftet hade brutits ut ur Linköpingsstiftet. Vid samma tid, mitten av 1100-talet, påbörjades arbetet med en domkyrka av sten. Möjligtvis har det tidigare funnits en träkyrka på platsen, men det har, som nämnts, inte påträffats några skriftliga eller arkeologiska belegg för detta.

Biskopens ekonomiska ställning byggde på inkomsterna från tiondet i stiftet, arrendet från sitt eget godsinnhav samt intäkter från kungliga förlänningar. Tiondet beräknades i princip på det årliga skördeutfallet, men i Småland där åkerbruket sällan var huvudnäring kom tiondet att betalas i pengar, smör eller andra naturprodukter.

Med tiden kunde biskopen bygga upp ett ansenligt godsinnhav. Det är inte känt hur stort detta var under medeltiden, men vid reformationen förde de kungliga sekreterarna noggranna listor över alla de kyrkliga ägorna. Det uppgavs då att Växjöbiskopen ägde fler än 150 gårdar. Biskopens gods var skilt från de gårdar som skulle bidra till domkyrkans underhåll, den så kallade *fabrica ecclesie* eller byggnadskassan med ett modernare ord. Enligt samma uppgifter innehade fabrican 98 gårdar. Totalt ägdes drygt var femte gård i Växjö stift av kyrkliga institutioner. Kyrkan var alltså en stor ekonomisk maktfaktor i det medeltida samhället.

Figur 6. Bebyggelse med den äldsta stenkyrkan under Hushåll 3. Enkel rekonstruktion av byggnadernas läge och storlek.

Senast under andra halvan av 1100-talet bildades Tiohäradslagsaga, bestående av tio häradar i Varend, Finnveden och Njudung. Lagsaga var det område som omfattades av en och samma lag. De tre folklanden hade en gemensam lagman. Omkring år 1300 nedtecknades Tiohäradslagen efter att ha traderats muntligt i mer än hundra år. På grund av sitt läge i utkanten av det svenska riket var Varend inte särskilt beroende av kungamakten, lagmannen förefaller ha blivit delaktig i kungavalet först vid slutet av 1200-talet.

1100- och 1200-talen präglades av en stark nyodling av de vidsträckta ödemarkerna mellan de etablerade centralområdena i de olika folklanden. Nyodlingen av utmarkerna innebar att kommunikationerna mellan de olika centralområdena ökade och det innebar även att en överskottsproduktion behövde avsättas. Vid Växjösjön strålade vägarna från Varends fem häradar samman och platsen anses ha fungerat som marknadsplats där bland annat den stora vintermarknaden hölls varje år den 15 februari.

På en medeltida gård fanns flera olika tamdjur, de vanligaste var nötkreatur och svin. Enligt danska skriftliga källor från 1200- och 1300-talen hade de flesta gårdarna endast ett fåtal kor och kanske någon ox. I södra Småland var ekonomin dock mer inriktad mot boskapsskötsel och det är därför troligt att antalet nötkreatur var större på de småländska gårdarna.

(Larsson 1964: 76; Larsson 1972; Nilsson 1998:84, 142 f; Larsson 1999:69, 81 ff; Hansson 2001:63; Skaarup 2010: 125 f; Åstrand & Alering 2012:18; Lindkvist & Sjöberg 2013:42 ff, 73).

Gården övergår i kyrkans ägo och husen flyttas när domkyrkan börjar byggas

Kyrkobygge var ett kostsamt företag som krävde stora resurser. En donation av gården kan, tillsammans med ett flertal andra, ha utgjort del av den ekonomiska basen för bygget. Gården ägdes då inte längre av någon enskild person utan av kyrkan som institution. Gårdens funktion blev nu att förvara och förvalta de resurser som fördes in från kyrkans övriga gårdar. Föränd-

Figur 7. Hushåll 3 vid 1200-talets början.

ringen av gårdens funktion och förflyttningen av dess byggnader norrut ska med största sannolikhet ses som en följd av stiftets tillblivelse och byggandet av den första domkyrkan.

Vid denna tid hade gården minst tre byggnader och flera hägnader. Över delar av gårdsområdet fanns vid mitten av 1100-talet ett stort odlingslager men som längre fram under hushåll 3 blev en yta på vilken människor och djur rörde sig. Odlingslagret hade gödslats med hushållsavfall såsom spisaska, djurben och fiskben. I västra delen av gårdsområdet fanns en brunn där det vatten som behövdes till människor och djur hämtades (fig. 7).

I områdets norra del låg ett bostadshus som värmdes upp av en kupolugn. Ugnen användes även vid matlagningen och för att lysa upp stugan. Lite mer centralt på undersökningsområdet låg ytterligare ett hus. Det hade minst två rum men saknade värmekälla och kan därför ha varit en ekonomibyggnad. Kanske rör det sig om en så kallad tiondelada.

Strax norr om byggnaden fanns tre förvaringsgropar samt en trätunna, som också kan kopplas till förvaringen av det inkommande tiondet.

Längst i söder låg ett grophus, ett mindre hus med nedsänkt golv där taket ofta vilade direkt på marken, stöttat med två eller flera stolpar. Vanligen var grophuset en sorts hantverkshus och troligen har det haft kopplingar till uppförandet av kyrkan. I anslutning till grophuset låg en matlagingsplats, där arbetarna kunde få mat.

På gården fanns olika djur såsom hundar, katter och får. Ett antal kor producerade den mjölk som behövdes för att föda gårdens folk. Här fanns

även några svin, vilka kunde släppas i ollonskogar (ek- och bokskog) för att sedan ge ett eftertraktat fläskkött. I sjöarna runt omkring fiskades bland annat gäddor.

Gårdens hus var omgärdade av hägnader, vars främsta syfte var att hålla djuren ute. Hägnaderna fungerade troligen även som gränsmarkeringar mellan gården och kyrkans byggområde. Gårdens område kom nu att allt tydligare markeras i förhållande till omgivningen.

Bostadshuset och kupolugnen förstördes av en brand någon gång under perioden och byggdes inte upp igen. Vid denna tid verkar även brunnen ha slutat användas, kanske hade den sinat och fylldes därför igen. Gården fick därefter en annan vattenkälla som inte påträffats inom undersökningsområdet.

Det har inte varit möjligt att klargöra om gården var knuten till biskopsbordet eller till domkyrkan vid denna tid. För de människor som bodde och arbetade på gården hade detta inte någon större betydelse, deras arbete skulle utföras oavsett vem som var ägare. Inte förrän under loppet av 1200-talet blev det vanligt att frige sina trälar, vilket kan betyda att de som fanns på gården var ofria, även om det nu var kyrkan som ägde gården.

Mitten av 1200-talet till 1300-talets början – Hushåll 4

Domkyrkan eldhärjas, renoveras och byggs om – ett domkapitel växer fram

Under 1200-talet är Växjö ännu inte en stad men likväl en kyrklig centralort med flera institutioner: ett helgeandshus, en domskola och från 1280 ett domkapitel. I domkyrkan vidtas omfattande renoveringar och ombyggnationer. Här fanns också en ambition att stärka Växjös ställning gentemot Linköping där legenden om sankt Sigfrid blev ett kraftfullt verktyg i händerna på Värends prästerskap. Legendens hade varit i omlopp tidigare men nedtecknades, efter mönster från andra helgonbiografier, först under århundradets slut som en del i biskoparnas historieskrivning.

När och var helgeandshuset etablerades vet vi inte men det finns omtalat år 1318 när hertigarna Erik och Valdemar i sitt testamente skänkte 20 mark penningar till inrättningen. Forsiktigtvis kan man nog hävda att etablerandet av ett helgeandshus ska ses i ljuset av att Växjös befolkning hade växt i antal och att det därmed fanns behov av en barmhärtighetsinrättning där nödlidande och sjuka kunde härbärgas.

Från 1280 fick Växjö ett domkapitel, en institution bestående av en grupp präster som var knutna till domkyrkan. Bland annat hade de ansvar för både kyrkans gudstjänstliv och dess administration. Domkyrkan utvidgades åt öster och försågs med ett nytt högkor. Detta var en byggnadsförändring nära förbunden med upprättandet av just domkapitlet eftersom fler präster i och med detta knöts till domkyrkan. Vidare möjliggjordes denna byggnadsförändring av en strid år 1276 mellan kung Magnus Ladulås och hans nyligen avsatta bror Valdemar som försökte återfå kungakronan med dansk hjälp. Vid sammandrabbningarna brändes kyrkan ner och vid den återuppbyggnad som med nödvändighet följde försågs kyrkan med ett nytt kor.

I källorna finns ett par olika och motstridiga uppgifter på hur stor omfattande branden var – allt ifrån totalförstörelse till att det bara var tornet som

Figur 8. Gårdsbebyggelsen med den renoverade och ombyggda domkyrkan i bakgrunden under Hushåll 4. Enkel rekonstruktion av byggnadernas läge och storlek.

eldhärjades. Hur det nu än var med den saken så vet vi i alla fall att tornet murades om, denna gång i tegel och i samband med detta uppförde man också två kryssvalv mellan tornets två övre våningar, Kring år 1300 byggdes en sakristia av tegel, norr om koret (Larsson 1991:32; Tagesson 2002:438; Hansson 2009:138 f; Harrison 2009:189).

En byggnadshyttta skapas

Under denna period får tomten delvis en annan karaktär och utformning i och med etablerandet av en byggnadshyttta. Gårdens funktion att ta emot resurser från kyrkans gårdar fanns dock kvar. En del av det inkomna tiondet, det vill säga prebendets försörjningsbas, förvarades sannolikt i de två ekonomibyggnader som byggdes. De var två stycken enskeppiga långhus i nord-sydlig och öst-västlig riktning.

På gårdens norra del etablerades en byggnadshyttta för metallhantverk vilket är en direkt återspeglning av de byggnadsförändringar och reparationer som gjordes i domkyrkan. Det blev helt enkelt nödvändigt att samla hantverkare som kunde tillverka och underhålla byggnadsarbetarnas verktyg samt tillverka byggnadsmaterial som spik, gångjärn, murankare och dragband. Framförallt högt uppe i tornen var järnet en betydande del av byggnadsmaterialet. Det finns till exempel uppgifter om att järnbeståndet i Stockholms Storkyrka omfattade närmare tio ton (Svanberg 2003:69). Troligen tillverkades även kyrkliga inventarier i byggnadshyttan.

Att man valde att anlägga byggnadshyttan en ganska bra bit från domkyrkan hängde samman med den påtagliga brandrisken som smide innebär. Kanske hade man också 1276 års kyrkobrand i färskt minne. De andra och inte så eldfängda hantverken utfördes i domkyrkans omedelbara närhet. Detta var också en orsak till att metallhanteringen förlades dit den gjorde: domkyrkoområdet var helt enkelt upptaget av fanns byggnadsställningar, materialupplag för sten och timmer och en mängd andra hantverkare. Kalkblandare, timmermän, stenhuggare och tegelmästare bara för att nämna

några exempel. Dessutom skulle området vara tillgängligt för inkommande materialtransporter.

En skildring från ett medeltida katedralbygge i Frankrike ger en bild av hur alla, från furstar till bönder, spände sig själva för kärrorna för att transportera material till kyrkobygget (Svanberg 2003:37). Huruvida detta var fallet i Växjö kan vi naturligtvis inte veta men det ger en bild av en religiös entusiasm som säkert gällde i hela den katolska världen och som kanske också var en av förutsättningarna för att stora byggnadsinsatser kunde förverkligas.

Verkstadsområdet på norra delen av stadstomten var under 1200- och 1300-talen ganska enkelt utformat (fig. 9). Här fanns ett enkelt hus med flätverksväggar innanför vilka det fanns två ässjor. Utanför verkstadshuset fanns ett antal gropar, enkla ässjor, och en gjutanläggning. Här fanns också avtryck kvar efter en större ugnskonstruktion med för oss okänd funktion. Omkring dessa anläggningar uppförde man ett antal stolpburna konstruktioner. Spåren efter dessa var så många och så osammanhängande att det inte gick att koppla samman dem till byggnader eller andra konstruktioner. En rimlig hypotes är emellertid att de är spår efter enklare anordningar i form av stöttor till skärmtak eller enklare arbetsskjul som ofta byggdes om eller uppfördes på nytt när verkstadsplatsen skulle användas, ett faktum som understryker verkstadsområdets ganska obeständiga och livliga karaktär. Efter att hantverksområdet togs ur bruk fylldes ässjorna igen och ugnen plockades bort.

De spår som hantverkarna lämnade efter sig i denna del av tomten bestod av fragment av raserade ugnsväggar, järn- och kopparslagg, smältor, kopparlegeringar och gjutformar. Det metallavfall som dominerade var kopparlegeringar.

I gjutanläggningen hittades en hel del fragment av sönderslagna och kasserade gjutformar och ett rimligt antagande är att det var i denna gjutgrop som man tillverkade lite mindre och ”finare” metallföremål, förslagsvis inventarier till domkyrkan. Tyvärr var inte gjutformarna så välbevarade att vi kunde se vad som tillverkades här.

Anläggningarna och avfallet i verkstadsområdet tyder på att de hantverkare som kom hit för att arbeta vid domkyrkobygget hade kunskap om olika material och tekniker men i övrigt finns det inget i materialet som visar vad som tillverkades.

Vilka var då metallhantverkarna som kom till Växjö för att delta vid reparationerna och ombyggnationerna i domkyrkan? Rekryterades de från omgivande och underlydande gårdar eller rörde det sig om specialiserade och kanske organiserade hantverkare som hämtades in, kanske från utlandet? En folkgrupp i de medeltida städerna benämndes gäster vilka omfattande såväl handelsmän som hantverkare. Av de sistnämnda kunde det röra sig om kringvandrande yrkesmän som gick från arbetsplats till arbetsplats eftersom deras specialitet var av sådant slag att de inte kunde räkna med permanent arbete i en och samma stad. Ett par exempel på detta är klockgjutarna och byggmästarna, två högst specialiserade yrkeskategorier (Harrison 2009:458).

Figur 9. Hushåll 4 och byggnadshyttan under 1200-talets andra del. Skala 1:600.

Sett i ljuset av detta är det kanske rimligt att anta att någon av de metallhantverkare (och även byggmästaren) som kom till Växjö vid denna tid var av en kringvandrande yrkesman med till exempel gjutning av kyrkoinventarier som specialitet?

Längre söderut uppfördes ett grophus. Även detta hade sannolikt koppling till domkyrkobygget som en plats där enklare hantverk kunde utföras under skydd från väder och vind. Strax intill grophuset fanns en förvaringsgrop.

Om man tittar på det samlade fyndmaterialet från tomten under detta hushåll framgår det tydligt att det är metall som är den dominerande materialkategorin, såväl i form av färdiga föremål som i form av avfall efter metallhantering. En annan vanlig fyndkategori var bränd lera med en ganska jämn fördelning mellan "vanlig lerklining", dvs från husväggar, ugnsväggar och gjutformar. Här fanns även ett par fragment av tegel, varav en med inristat mönster. Kanske en tegelsten som av någon anledning ratats vid domkyrkorenoveringen? Keramikmaterialet var ganska blygsamt och utgjordes av enstaka skärivor från bland annat en kanna. Djurbensmaterialet var för litet för att kunna säga något mer utförligt om kost och djurhållning men ben från nötkreatur dominerade och inslag av ben från hare och älg kan antyda att en del av försörjningen skett genom jakt och fångst i skogarna kring Växjö.

1300-talets första halva – Hushåll 5

Växjö får stadsprivilegier. Biskopen och kyrkan gynnas av kungen.

Domkyrkan byggs ut.

Den 13 februari 1342 fick Växjö stadsprivilegier. Växjös framväxt är nära förknippad med legenden om hur Sankt Sigfrid kristnade smålänningarna och lät bygga en kyrka i Växjö. I privilegiebrevet betonade kung Magnus Eriksson att ”Sankt Sigfrid och domkyrkan lidit svårt avbräck av att Växjö inte varit köpstad”. För att råda bot på detta skulle Värebornas handel nu helt förläggas till Växjö och alla jordlösa hantverkare ute på landsbygden skulle flytta in i staden. Om någon utförde olovlig handel utdömdes böter varav hälften gick till domkyrkans byggnadskassa och hälften till biskopen själv. Sålunda var den nya köpstaden Växjö helt underställd biskopen som också tilldelades kungens gods i Nättraby och Levelunda i Blekinge samt ett antal byar längs förbindelsevägarna mellan Varend och Blekinge. Kungens frikostighet slutade inte här. I sitt testamente 1346 skänkte han 100 mark penningar till domkyrkans byggkassa.

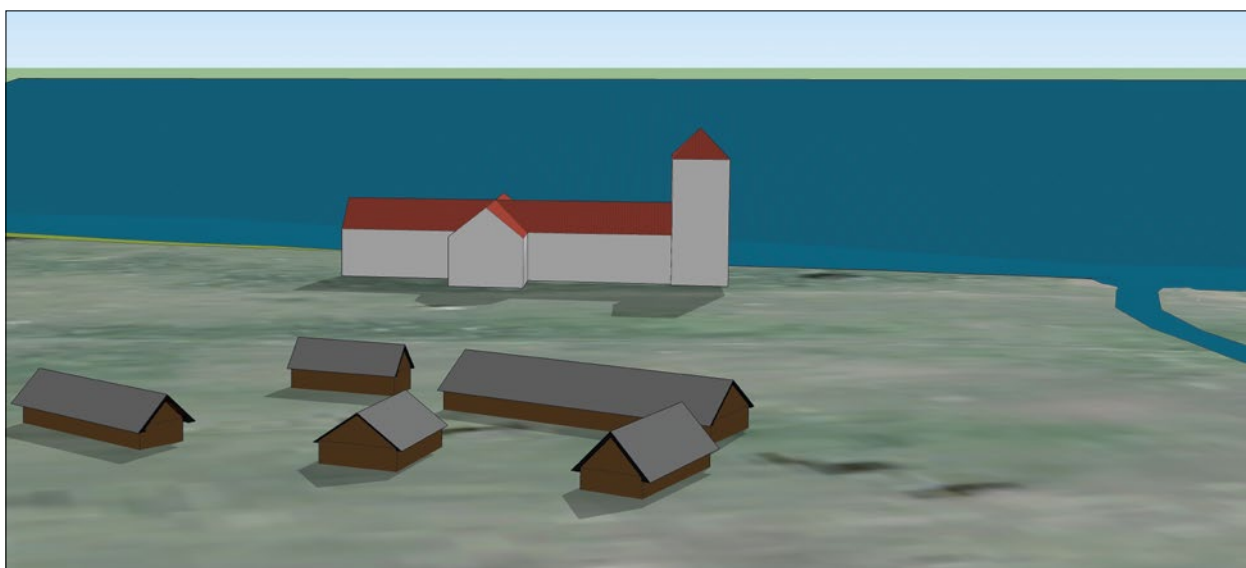
De utbyggnader av domkyrkan som sedan gjordes under 1300-talet är en direkt effekt av att fler människor nu flyttat in till Växjö. Man måste också tänka sig en växande skara tillfälliga besökare som kom in till staden på marknadsdagarna. Domkyrkan utökades med ett sidoskepp i norr och rester av en liten utbyggnad i nordmurens västra del har tolkats som spår efter av ett predikotorn som prästerna och biskopen kunde stå i för att nå ut med predikningar till alla dem som under marknadsdagarna besökte domkyrkan. Vid långhusets södra sida uppfördes en tillbyggnad som rymde Sankt Andreas kapell. Att kungen på detta sätt gynnade kyrkan och biskopen ska inte enbart ses som ett utslag av allmän välvilja utan också som en väg att i Växjö skapa en stödjepunkt för centralmakten gentemot adelns dominans i området (Larsson 1964:118; Gustafsson & Ullén 1970:91f; Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:59 f).

I ovan nämnda privilegiebrev framgick också att måndagen skulle vara dagen för veckomarknaden. I Växjö fanns också två större och årligt återkommande marknader; Sigfridsmässomarknaden i februari och höstmarknaden i oktober. Dessa nämns i källor först från 1400-talet men har sannolikt funnits tidigare. Veckomarknaden var lokala där köpmän och människor från den närmaste omgivningen var engagerade. De årligt återkommande och större marknaderna hölls ofta i samband med firandet av ett helgon. Dessa marknader kallades frimarknader och innebar att även främmande handelsmän hade rätt att sälja till den lokala stads- och landsbygdsbefolkningen (Staaf 1935:359; Åhman 1983:8).

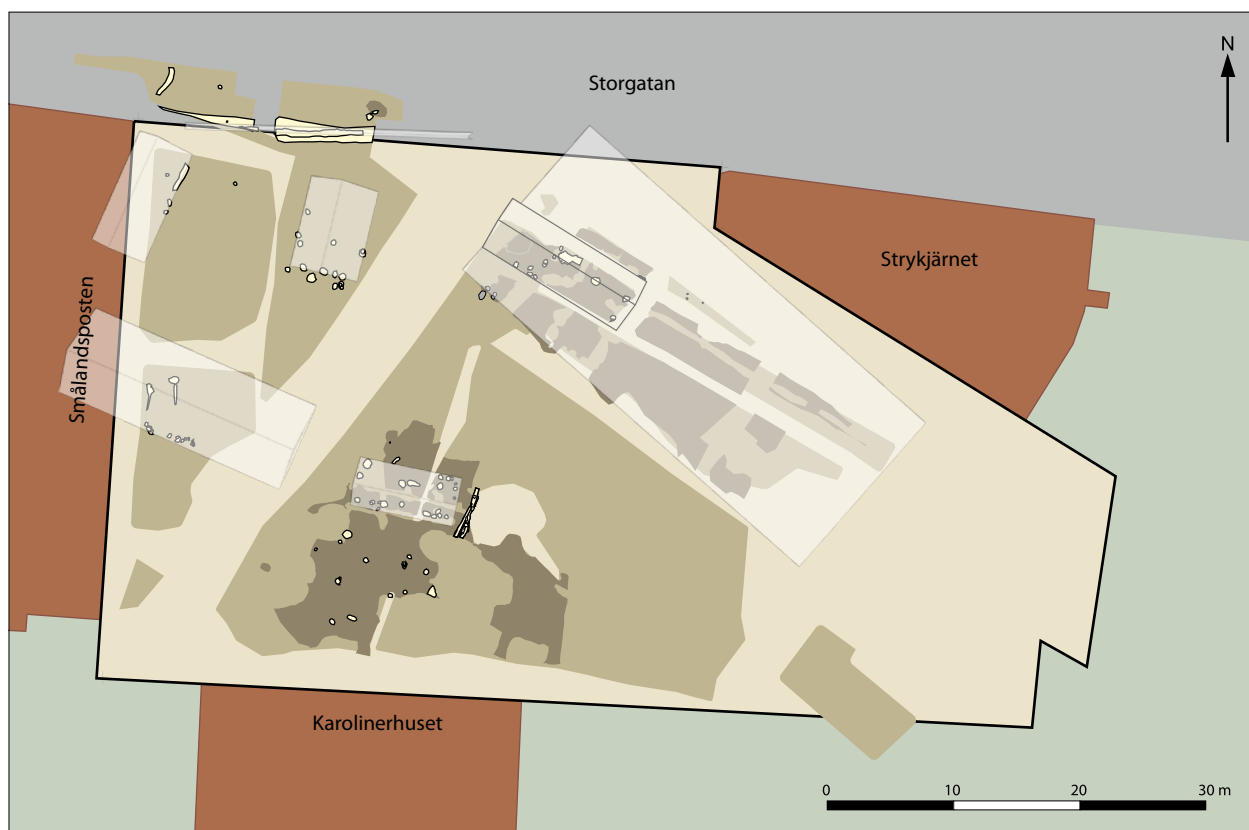
Bebyggelsen förskjuts mot norr, ett nytt hantverkshus och stenläggning.

Bebyggelsen på gården hade samma orientering som den som fanns innan stadsgrundandet men försköts mer åt norr och bestod av fem hus med jordgrävda stolpar. Fyra av dem fungerade som ekonomibygnader eftersom gårdens främsta funktion fortfarande var att ta emot resurser från gårdarna ute på landsbygden (fig. 11).

Då flera av husen var fragmentariskt bevarade eller fortsatte utanför undersökningsområdet så är det svårt att uppskatta hur stora husen en gång

Figur 10. Bebyggelsen med domkyrkan i bakgrunden under Hushåll 5. Enkel rekonstruktion av byggnadernas läge och storlek.

Figur 11. Bebyggelsen under hushåll 5, i början av 1300-talet. Skala 1:600.

var. Endast i ett av dem fanns spår efter en ugn/spis med rester av förkolnad spannmål, vilket pekar på att byggnaden fungerat som bostadshus. Huset hade haft torvtak.

Att beståndet av ekonomibyggnader fördubblades jämfört med föregående hushåll visar en period med ökad aktivitet och införsel av varor, något som även återspeglas i djurbensmaterialet som var mer omfattande under detta hushåll än under andra. Detta kan tolkas som en effekt av att dom-

kyrkan mottog flera donationer och därmed fick fler gårdar knutna till sig. Fler gårdar innebar att mer tionde i form av varor och pengar gick in till stadsgården och prebendet. Kanske ska man vidare våga se den eventuella ökningen av donationer som en effekt av Sigfridslegendens framskjutna roll i Växjö stadsgrundande?

Martin Hansson skriver i sin bok om det medeltida Småland angående de mynt som hittats i domkyrkan att närmare 230 av dem var präglade under perioden 1325–1350 vilket är en markant ökning i jämförelse med tidigare perioder. Detta ses som ett bevis på att fler människor besökte kyrkan (Hansson 2009).

Att bebyggelsen på gården under detta skede försköts mer åt norr tolkas som ett resultat av de planerade ombyggnationerna i domkyrkan eftersom ett byggföretag av det här slaget krävde fria ytor för till exempel materialupplag och bearbetning av sten och timmer. Intill ett av ekonomihusen på stadsgårdens centrala del uppfördes en mur mot det fuktiga och sankna området i öster. På gården uppfördes stolpburna konstruktioner vilket troligen speglar en mängd olika aktiviteter under hushållets livslängd. Vad det rör sig om för verksamheter är emellertid oklart.

Hantverksområdet i norr fick en ny utformning genom att ett mer permanent verkstadshus byggdes. Husets golv stenlades och tre olika ugnar byggdes upp. Längst i väster fanns en större tegelugn som innehöll en stor mängd träkol men inget metallavfall, varför den troligen användes för exempelvis bakning och/eller matlagning. I husets centrala del fanns en ugn där man torkade fisk, säd och rölleka. Intill ugnen fanns avtryck efter två stolpar till en upphängningsanordning. Nära torkugnen fanns en ässja. Vad vi ser här är således ett hus där flera funktioner rymdes i samma byggnad och man ska nog tänka sig en rumsindelning. Det finns till exempel indikationer på en vägg mellan rummet med tegelugnen och det med tork-/rökugnen. Sannolikt fanns det också en vägg mellan rökugnen och ässjan/smedjan – men denna del av byggnaden förstördes under 1400-talet så vi kan inte säkert veta.

De förändringar som man gjorde i domkyrkan skedde troligen i detta hushålls slutskede och hantverkshuset hade i denna period ”mellan byggnationerna i domkyrkan” en visserligen permanent karaktär men användes för andra ändamål än enbart smide. Det smide som trots allt ändå utfördes tjänade såväl domkyrkan som människorna i närområdet. Järnet framställdes av myr- eller sjömalm i blästerugnar ute på landsbygden och råämnet transporterades in till staden och smedjan.

Utanför hantverkshuset anlades en stenlagd gårdsplan som sträckte sig från hantverkshuset och 30 meter österut och drygt 8 meter söderut. Att gårdsplanen tidvis fungerade som en arbetsyta för metallhantverkarna ser vi spår av i den stora mängden slagg och järnklumpar som hamnade mellan stenarna: drygt 11 kg slagg, 14 kg oidentifierbart järn samt en mängd spik och några hästskor. En del av avfallet hamnade också här när man periodvis städade ur restprodukterna ut hantverkshuset.

Gårdsplanen nådde man via en anslutande väg som troligen kom norrifrån och här kunde vagnar lastade med varor och råmaterial köras in till

hantverks- och domkyrkoområdet. Förekomst av gödsel på gårdsplanen visar på att djur regelbundet rört sig över området.

Norr om stadsgårdsbebyggelsen tog man upp ett nytt område genom att gräva två diken – ett i öst-västlig och ett i nord-sydlig riktning. Möjligen fanns det också ett hus strax norr om det öst-västligt orienterade diket, endast synligt genom en liten rest av ett lergolv. Dikena förefaller sedan ha hållits öppna under så mycket som 200 år och man ska nog tänka sig att man gjorde återkommande upprepningar av de vattenavsatta och leriga jordlager som bildades i dem. Att man på detta sätt värvat om att hålla dikena öppna visar att deras funktion varit viktig, troligen för att området var fuktigt men också för att de markerade en gräns mot det domkyrkoområdet i söder. Kanske en gräns som blev mer eftersträvanvärt att markera och bibehålla i samband med att Växjö blev stad och mer folk flyttade in?

Det samlade fyndmaterialet från detta hushåll följer i princip samma mönster som det från föregående hushåll från 1200-talets andra hälft. Det är metall som är den dominerande materialkategorin dels i form av färdiga föremål (framförallt spik) och dels i form av avfall efter metallhantering. Under kategorin bränd lera fanns det fragment efter raserade ugnar men till skillnad från i föregående hushåll fanns det här inga sönderslagna och kasserade gjutformar. Mängden tegel var något större i detta hushåll och här återfanns också fönsterglas. På den centrala delen av tomten hade någon tappat ett silvermynt. Djurbensmaterialet från detta hushåll dominerades av ben från nötkreatur och det rörde sig om fullvuxna slaktdjur som troligen fördes in i staden från landsbygden. Ytterligare inslag i kosten var fisk som i torkad form importerades antingen från Norge eller från västkusten. Vidare fanns det horn från rådjur och kronhjort vilket indikerar ett hantverk där horn utgjorde råmaterialet; kammakeri är ett av många exempel. Någon verkstad för ben-/hornhantverk har emellertid inte kunnat beläggas på stadstomten.

1300-talets andra halva – Hushåll 6

Krig, pest och vädjan från kung och påve om hjälp till domkyrkan

År 1352 gjorde kung Magnus Eriksson en framställning hos påven om att de som besökte domkyrkan under vissa dagar skulle få avlatsförmåner. Han framhöll också att domkyrkan länge varit ödelagd på grund av fattigdom men nu blivit återställd ”tack vare konungens frikostiga gåvor”. Det framgår inte entydigt vad denna ödeläggelse egentligen innebar; var domkyrkan förfallen eller skadad? Troligen pekar formuleringen på att det pågick en byggnadsverksamhet som inte var begränsad till reparationsarbeten.

Under 1300-talets andra hälft rådde stor politisk oro i landet. Den danske kungen Valdemar Atterdag återtog år 1360 de skånska landskapen vilket bland annat innebar att Varend återigen blev ett gränsområde. I Sverige i övrigt rådde inrikespolitisk splittring. Splittringen utnyttjades av mecklenburgska hertigar som i ett försök att vinna den svenska kronan åt hertigen av Mecklenburgs yngste son Albrecht anföll Sverige år 1363. Detta blev upptakten till en långvarig kamp om det svenska riket där gränslandskapen i söder och väster kom att stå i brännpunkten.

Domkyrkan drabbades direkt av krigshändelserna och i ett brev utfärdat av påve Urban V framgår att domkyrkan eldhärjats i samband med krig och han utlovade avlat för dem som besökte kyrkan och i samband med besöket lämnade bidrag till dess byggekassa. Mot århundradets slut kommer återigen yttranden om att ”Växjö kyrka som hotar att störta samman kräver mycken reparation”. Ytterligare tre indulgensbrev¹ författas vid tre skilda tillfällen och i samtliga påtalas besökarnas bidrag till kyrkans reparation som en förutsättning för att avlat skulle beviljas (Gustafsson & Ullén 1970:92). Vädjan från kungen och påvarna i Rom till förmån för domkyrkan antyder orostider och också ekonomisk stagnation.

I sammanhanget är det svårt att inte nämna digerdöden som en av flera troliga faktorer bakom detta. Under åren 1347–1352 spreds pesten över Europa och stannade några månader till över ett år på varje plats. Nya pestvägar drog sedan fram 1358–1363 och 1367–1371. År 1350 passerade pesten för första gången Sverige. För Växjös del finns inte tillräckligt med uppgifter för att kunna dra några säkra slutsatser om och hur staden drabbades. En indikator kan vara att man från 1351 kan notera en viss nedgång i Peterspenningen² – dock marginellt i förhållande till nedgången i andra svenska stiftstäder (Myrdal 2004:17, 36, 153). Oavsett om vissa städer kanske var mer förskonade från pestens verkningar eller inte så får man nog ändå räkna med att ”den stora döden” orsakade ett kaotiskt tillstånd i samhället i stort, det saknades präster, räntor betalades inte och gårdarna lades öde. För Växjös del skulle detta i förlängningen kunna innebära en minskning av inkommande varor till domkyrkans prebende. Men då vi inte kan belägga denna hypotes på arkeologisk väg måste det stanna vid ett antagande. Emellertid ska man nog se indulgensbrevens rörande Växjö domkyrka som ett utslag av att människorna under dessa nödår när döden var mycket påtaglig var mer religiöst offervilliga och beredda att skänka pengar för syndaförlåtelse. Pengar som sedan kom domkyrkans byggekassa till del.

Stadsgården med byggnadshytta, hantverkshus och djurhållning

Ekonomibyggnaderna från föregående hushåll stod kvar och gårdens funktion att ta emot varor från omlandet var den samma. Hantverkshuset i norra delen av gården fanns kvar men tre nya ugnar/gjutanläggningar byggdes och fokus låg nu återigen på metallhantverk. Ugnsfundament uppfördes i hantverkshusets östra och centrala del. I västra delen anlades en trolig gjutgrop. De spår som hantverkarna nu lämnade efter sig utgjordes av bronssmältor, slagg och fragment av ugnsväggar, till stor del utsopat ur hantverkshuset varefter det hamnade ute på gårdsplanen och trampades ner mellan stenarna. På gårdsplanen fanns även spår av boskap i form av gödsel, kanske handlade det om oxdrivna transporter till och från gården och byggnadsområdet. Vid gårdsplanens södra kant satte man upp stolpburna konstruktioner vars funktioner vi i dag har svårt att förklara. Troligen rör det sig om sådant som

1 Dokument som innehåller en försäkran om avlat.

2 En skatt till påvedomstolen som de nordiska länderna erlade från tidig medeltid till början av 1500-talet. Skatten erlades per hushåll.

Figur 12. Gårdsbebyggelsen och bygghytan med domkyrkan i bakgrunden, så som den såg ut efter ombyggnaden. Enkel rekonstruktion av byggnadernas läge och storlek.

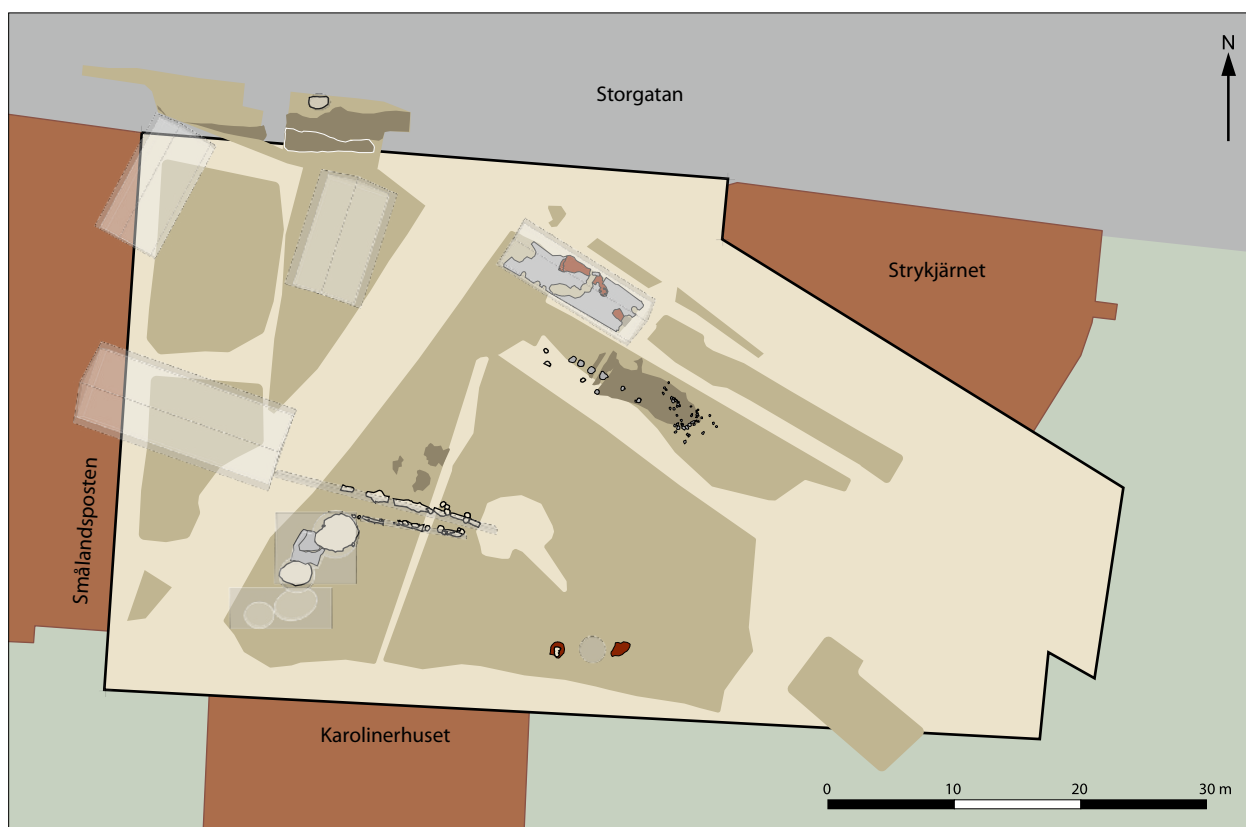
hantverkarna behövde ha tillgång till under arbetet, varför inte ställningar för slipstenar bara för att nämna något exempel.

Hantverkshuset ska återigen ses i relation till de ombyggnationer i domkyrkan som inleddes under 1300-talets första hälft och som sedan fortsatte. Det behövdes omfattande reparationer efter eldhärjningen. Med tanke på den kris som antyds i kungens och påvarnas skrivelser ska man nog föreställa sig punktvisa bygginsatser med perioder av stagnation där det av olika anledningar inte byggdes alls. Kanske pestens härjningar innebar att man inte längre kunde eller ville ta in utländska och specialiserade hantverkare till domkyrkobygget? Detta är ett möjligt scenario men inget som kan beläggas i det arkeologiskt eller skriftligt källmaterial.

Att pengar trots allt kommit in till domkyrkans byggkassa syns av den byggnadshytta som etablerades på tomten under 1300-talets andra hälft. Hyttan uppfördes i närheten av kyrkogården och bestod av tre tätt liggande grophuser. Grophusen var rundade i formen, mätte mellan 2–3 meter och de var försedda med sadeltak uppburna av stolpar. I ett av grophusen fanns en härd (fig. 13).

Hyttan avgränsades mot gårdsbebyggelsen genom öst-västligt orienterade rännor vari det ställvis stod tätt ställda stolpar. Grophusen fungerade som små tillfälliga verkstäder där olika former av hantverk bedrevs, i skyddat läge från väder och vind. Det har inte gått att närmare precisera vilken typ av hantverk som utfördes i just dessa grophuser då fyndmaterialet inte pekade i någon entydig riktning. Det fanns en del slagg, lerklining, bronssmälta, tegel och en behuggen/bearbetad sten. Strax norr om ett av dikena fanns en möjlig ugnslämning efter en utomhusugn som får förmodas ha ingått i byggnadshyttan.

När byggnadshyttan sedan togs ur bruk fylldes grophusen igen med jord i vilken det bland annat fanns en hel del människoben. De mänskliga

Figur 13. Byggnadshyttan, hushåll 6, under 1300-talets andra halva. Skala 1:600.

kvarlevorna hade sannolikt kommit i dagen när schakten för de nya grundmurarna till domkyrkoutbyggnaden grävdes ner på kyrkogården. Avsaknad av större kraniefragment i fyllnadsmaterialet indikerar emellertid att man trots allt bemödade sig med att återbegrava de viktigaste skelettdelarna; skallarna, själarnas boningar, medan resten gick med jordmassorna som fyllnadsmaterial.

På östra delen av tomten, i det som kan betraktas som allmänning till stadsgården, anlades en härd och väster om denna en kupolugn. Kupolugnen var byggd av tegel och dess innehåll av sädeskorn och brända småben antyder att det var en lågtemperaturugn för matlagning/bakning. Ugnen hade även använts till rökning med enris. Det finns inga tecken på att ugnen varit placerad i en byggnad, utan den har troligen stått utomhus.

På stadsgårdens norra del och norr om de diken som anlagts under 1300-talets första hälft grävdes nu en gödselgrop. Detta antyder att stallade djur hölls i nära anslutning till ekonomibyggnaderna på gården. Om detta i sin tur indikerar en ny inriktning på ekonomin eller bara betyder att djurhållningen nu flyttats närmare stadsgården är osäkert. I närheten av diken låg en köks- eller örtagård där det bland annat odlades persilja. Möjligen odlades också hallon och smultron i köksträdgården. Djurbensmaterialet från detta hushåll domineras liksom tidigare av ben från nötkreatur vilket brukar indikera att köttförsörjningen skett genom införsel av slaktdjur från landbygden.

I diken söder om gödselgropen hamnade en del slagg; vilket kanske kan förklaras med närheten till hantverkshuset österut alternativt att det fanns ytterligare lokaler för metallhantverk i dikenas omedelbara närhet.

Ca 1400–1543 – Hushåll 7

Unionstid, samhällskris och nedgångsperiod. Nykolonisation, reformation och uppror

Senmedeltiden karaktäriseras av nedgång och kris som bland annat hade sitt ursprung klimatförsämring och den befolkningsmässiga katastrof som digerdöden 1300-talet innebar. Resultatet blev att gårdar lades öde och den totala produktionen i samhället minskade. Detta innebar i sin tur att de övre samhällsskikten, de som uppbar ränta från sina jordegendomar, var tvungna att sänka denna ränta. Röntan föll, avraden sjönk och jordbruksarbetarnas löner måste höjas. Krisperioden innebar därför också bland annat att böndernas pålagor mildrades och landbor kunde flytta till andra jordägare för bättre villkor. Krisen blev ytterst kännbar för lågfrälset med endast ett fåtal underlydande landbogårdar. När ekonomin sviktade kunde de inte längre upprätthålla sin frälsestatus och många kom att övergå till att bli skattebönder istället. Krisen gynnade på sikt de stora godsägarna, som hade möjligheter att köpa upp jord och på så sätt bli ännu mäktigare.

I Varend hade det under högmedeltiden vuxit fram ett talrikt lågfälse, vilket kom att kraftigt reduceras under 1400-talet då tre av fyra sätesgårdar försvann. Samtidigt ökade vissa kyrkliga institutioner, exempelvis kloster och domkapitel, sina jordinnehav betydligt, liksom vissa inom högfrälset som till exempel Arvid Birgersson (Trolle) till Bergkvara. Effekterna av samhällskrisen var kännbara under lång tid, ibland ända in i 1500-talet och på sina ställen ännu längre. I Småland finns däremot uppgifter om att en nykolonisation påbörjades av framför allt gamla ödegårdar under slutet av 1400-talet. Det var ingen regelrätt expansion utan endast ett återupptaget bruk av äldre gårdar som övergivits.

Sedan slutet av 1300-talet var Sverige i union med Norge och Danmark. För gränsbygden var detta en välkommen händelseutveckling som kunde förhindra de ständigt återkommande stridigheterna mellan länderna. Freden varade inte länge, år 1434 bröt ett uppror ut, riktat mot kung Erik av Pommern och hans utländska fogdars hårdhänta hantering av folket. Upproret leddes av bergsmannen och väpnaren Engelbrekt Engelbrektsson. Under sommaren drog upprorsmännen ned genom västra Småland och Piksborg belägrades. Detta var bara en av de många oroligheter som bröt ut runt om i Sverige och gränsområdena under 1400-talet. År 1448 avled unionskungen Kristofer av Bayern plötsligt och utan arvingar, vilket ledde till att kungaval måste hållas. I Danmark och Norge valdes Kristian I och i Sverige utsågs Karl Knutsson (Bonde). Resultatet blev årtal av krig då Finnveden och Varend drabbades, bland annat brändes biskopens sätesgård Kronoberg av danska trupper år 1469. Först år 1472 slöts äntligen freden, som kom att vara under 25 år.

Trots samhällskrisen kom domkyrkan i Växjö att byggas ut med ett själakor, vars prebendegård låg någonstans norr om domkyrkan förses med

tegelvalv under 1400-talet. Enligt äldre uppgifter avslutade Olof Stenhug-gare från Linköping arbetet med valven på Larsmässoafton år 1509.

Under senmedeltiden kunde valvslagningen ha flera olika orsaker, dels hade tekniken förbättrats vilket gjorde det möjligt att bygga tunnare valv av tegel, dels har ekonomiska aspekter onekligen haft betydelse. Valvens brand-skyddande funktion ska inte heller underskattas, stenvall kunde begränsa och fördröja en takbrand.

Under senmedeltiden kom även pilgrimsfärderna inom Skandinavien att öka samtidigt som antalet kultorter blev fler medan deras upptagnings-område minskade. Detta innebar en intensifierad pilgrimsaktivitet som troligen även berörde S:t Sigfrid och Växjö. Det ökade antalet pilgrimer och altarstiftelserna under senmedeltiden ledde till att en del vallfartskyrkor byggdes ut med separata kapell. Privata donationer av egendom bidrog i hög grad till ombygget av domkyrkan.

Under Västerås riksdag år 1527 beslutades att en reduktion av kyrkans gods och intäkter skulle genomföras. Biskoparnas och domkyrkornas intäkter skulle reduceras betydligt, på många håll i Sverige drogs biskoparnas befästa gårdar in till kronan. Detta skedde dock inte i Varend där biskopen fick behålla sin huvudgård Kronoberg och i stort sett alla kyrkans och biskopens gårdar stannade kvar i deras ägo. I gengäld skulle biskopen betala en rejäl skatt till kronan för sina intäkter från tionde och godsinnahav. Risken för oroligheter i gränsbygden låg bakom Gustav Vasas inledande försiktighet med biskopen i Växjö. Ett tiotal år senare, 1538, beslutades att svenska skulle ersätta latin vid gudstjänster och helgonkult och pilgrimsresor förbjöds. Ytterligare några år senare, mellan åren 1540–1541, inträffade det som skulle leda till utbrottet av Dackefejden. Gustav Vasa, med stöd av lutherska ståndpunkter, konfiskerade allt det kyrksilver som inte var absolut nödvändigt för gudstjänsterna.

Domkyrkan i Växjö blev av med över 46 kilo silver som en följd av detta. Övergången till luthersk gudstjänst och plundringen av kyrksilver tillsammans med ökade skattepålagor fick till slut de småländska bönderna att resa sig mot kungens centralstyre. Vid midsommartid år 1542 inleddes Dackefejden med överfall på tre fogdar och en frälseman söder om Kalmar. Upproret slogs definitivt ned våren 1543 och kungens soldater intog biskopsborgen Kronoberg. Efterföljderna av upproret blev blodiga, ett flertal bönder och en eller flera präster avrättades, trots löfte om amnesti. I Sunnerbo och Varend brändes ett hundratal gårdar, kanske som repressalier. För biskopens och domkyrkans del blev följderna av upproret mycket svåra. Samtliga biskops- och domkyrkogårdar samt allt annat kyrkogods drogs in till kronan och ställdes till den nyutnämnde fogden Jören Jönssons (Svan) förfogande. Även Kronoberg gick förlorat för biskopen och ett nytt slottslän med Kronoberg som centrum skapades. Händelseutvecklingen satte definitivt punkt för den medeltida katolska kyrkans och det högre prästerskapets omfattande godsinnahav.

Historikern Lars-Olof Larsson har försökt rekonstruera var de olika prebendegårdarna och deras marker låg under medeltiden, utifrån historiska källor från tiden kring reformationen (Larsson 1972). Under 1400-talet

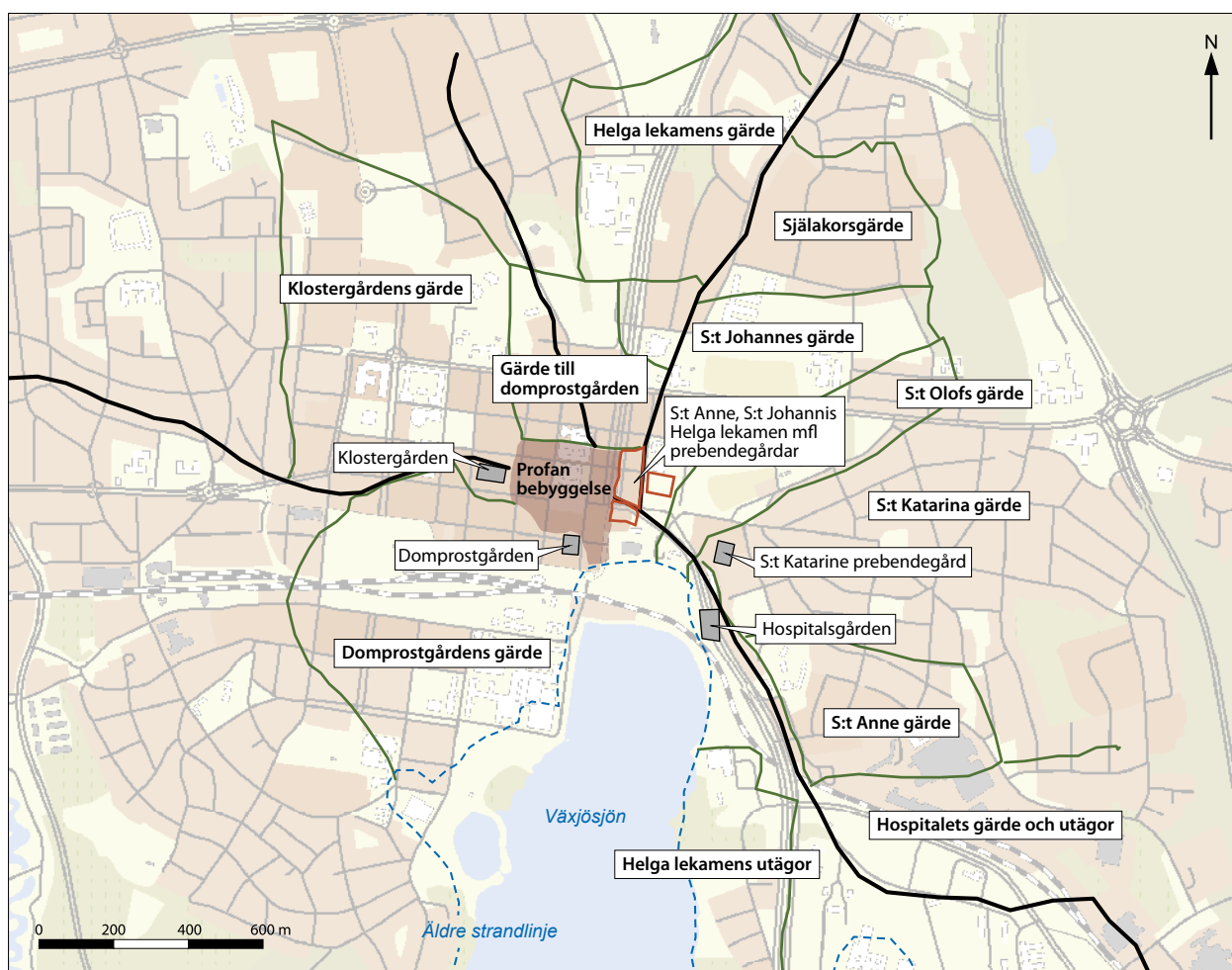
omorganiserades prebendegodsens och det är möjligt att grunden för den prebendeorganisation som redovisas i Gustav Vasas kamerala handlingar läggs vid denna tid. Man måste dock räkna med att vissa altarstiftelser upphörde att existera som en följd av Västerås riksdag år 1527. På prebendegårdarna bodde prebendaterna vid domkyrkan, det vill säga de som innehade ett prebende för sin försörjning. Flertalet prebenden³ var anslagna till innehavarna av prelat- och kaniktjänsterna vid domkyrkan, dvs. domkapitlets medlemmar. Till de flesta prebenden hörde också gård och mark, i eller i mycket nära anslutning till Växjö. Även vissa tiondeintäkter, tagna från det ursprungliga fattigiondet, anslogs under senmedeltiden åt prebendaterna (sk kaniktionde). Samtidigt innehade prästerna i domkapitlet även landsbygds-pastorat. Det råder dessvärre en rad oklarheter kring vilka prebendegårdar som låg var. Inom aktuellt undersökningsområde har Lars-Olof Larsson föreslagit att S:t Anne prebendegård låg omedelbart norr om domkyrkan, inom samma område låg eventuellt också S:t Olof och/eller Själakorsprebendet. Skolastikern (*scholasticus* – domskolans föreståndare) skulle enligt uppgift inneha S:t Anne prebendegård vid slutet av 1400-talet (fig. 14).

Staden Växjö framträdde under 1400-talet som en liten stad med borgmästare, rådhus, badstuga och hus där stadens gillen kunde samlas. Stadens rådhus anges, i ett brev daterat till år 1473, ligga i "Växjö väster" det vill säga väster om Guldsmedsbäcken. Kanske låg rådhuset mitt emot domkyrkan, på andra sidan bäcken. Från och med år 1483 omtalas en gillestuga i staden, där medlemmar ur ett gille (okänt vilket) samlades. I gillestugan hölls även tingsförhandlingar. År 1485 omtalas en badstuga som låg nere vid sjön. Genom en stor donation av Birgitta Haraldsdotter till Eknaholm år 1485, grundades ett franciskanerkloster i stadens västra del. Byggandet av en stor treskeppig klosterkyrka var det största byggföretaget i staden sedan själva uppförandet av domkyrkan 300 år tidigare.

Växjöbornas handel var under senmedeltiden, liksom tidigare, inriktad mot de danska områdena i söder. Under 1500-talet var de sydvästra delarna av Småland de mest boskapstäta områdena i Sverige. Många gårdars hela ekonomi byggde på uppfödning och försäljning av oxar som drag- och slaktdjur. Andra viktiga handelsvaror var smör, talg och hudar. Gränshandeln med bland annat dessa produkter var en viktig inkomstkälla för de som levde i gränsbygden och hade troligen gamla anor. Gustav Vasa var inte nöjd med den omfattande gränshandeln utan ville att smålandsbönderna skulle sälja sina oxar på svenska marknader norrut. Att så skedde visar ett dokument utfärdat år 1587, som bekräftar Växjöbornas gamla rätt att handla med boskap i Östergötland. Det utfärdades emellertid inget förbud mot gränshandeln under 1500-talet.

Olika typer av trädgårdar blev vanliga i England under 1100-talet. I det svenska skriftliga källmaterialet nämns olika typer av trädgårdar från 1200-talet. De typer som nämns är fruktträdgårdar, kålgårdar och humlegårdar.

3 *Prebenda* (medeltidslatin – kosthåll) en donation, vanligen av mark, gjord till en kyrka. Avkastningen utgjorde inkomsten för en präst, innehavaren av ett prebende kallades för prebendat.

Figur 14. Historikern Lars-Olof Larssons rekonstruktionsförsök av prebendegårdarnas läge under medeltiden, hämtad från Larsson 1991:44. Skala 1:20000.

Frukträdgårdar fanns i olika miljöer som städer, kloster och på landsbygden, kålgårdar omnämns oftast i städerna och humlegårdarna var vanligast förekommande på landsbygden. Trädgårdarna hade både ekonomisk, social och estetisk betydelse såväl som symbolisk och kunde vara tydligt statusmarkerande (Gustafsson & Ullén 1970:101; Larsson 1972:40, 46 ff; Andersson 1989: 171, 185; Holmberg 1990:65; Larsson 1991: 48 f; Landsberg 1998:16; Larsson 1999: 103 ff, 115 ff, 125; Nilsson 2009:126 f; Lindeblad 2010:281; Lindkvist & Sjöberg 2013: ff).

Residens, valvslagning i domkyrkan och fler pilgrimsfärder

Under hushåll 7 gjordes en omstrukturering av tomten, ekonomifunktionen i det västra området fanns kvar men i söder avdelades ett område som kom att få en mer privat karaktär. Runt slutet av 1300-talet och början av 1400-talet uppfördes en ny representativ byggnad, ett residens, i södra delen av tomten (fig. 15). Det är oklart vem som bodde i detta hus, men det var någon ur domkapitlet eftersom gården sedan en tid tillhörde ett prebende. Huset bestod av en stenkällare med murar som var synliga upp emot en halv meter över markytan samt ytterligare två våningar som med största

Figur 15. Gårdsbebyggelsen med domkyrkan i bakgrunden. Enkel rekonstruktion av byggnadernas läge och storlek.

sannolikhet var uppförda av trä, möjligen som korsvirke eller helt i trä. Det fanns en nedgång till källaren i den norra gaveln och en utvändig trätrappa ledde upp till första våningen. Formspråket liknade troligen de tegelhus som uppfördes i andra städer under senmedeltiden, till exempel Kompanihuset i Malmö och Dekanhuset på Kulturen i Lund (fig. 16).

På den södra delen av tomten, direkt väster om residenshuset stod ett plank, som kan ha omgärdat privat område hörande till prelaten. Endast den norra delen av denna begränsning påträffades varför områdets storlek inte kunde avgöras. En möjlig tolkning är att utrymmet fungerat som en örtagård med kryddor och medicinalörter eller som fruktträdgård.

Det skedde inga större förändringar av gårdens ekonomidel förutom att ett mindre hus byggdes längst i norr. Detta nya hus hade också en ekonomifunktion. En stor del av de djurben som påträffades i området var från nötkreatur. Kreaturen hade förts in till gården, troligen från de omgivande landsbygdsgårdarna som tillhörde prebendet, för att sedan slaktas och konsumeras. Gården höll sig även med en del får och kor, som lammat och kalvat. Korna försåg människorna med mjölk och fåren bidrog med kött och ull.

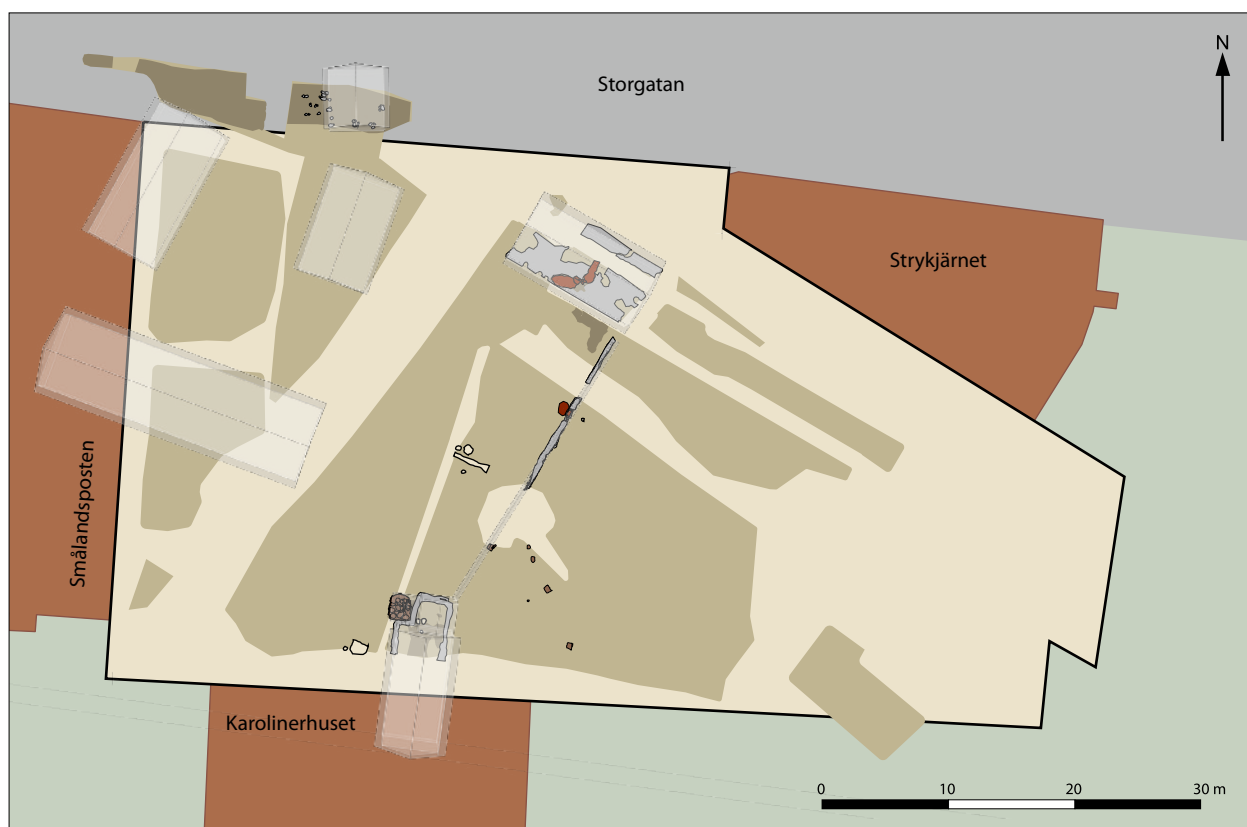
Längst i söder, inte långt ifrån källarhuset, fanns en jordkällare för förvaring av rotfrukter och grönsaker.

En av de största strukturella förändringarna under 1400-talet var den nordnordost-sydsydvästliga gräns, i form av ett plank eller dylikt, som delade hantverksområdet i en yttre och en inre del och som i sin förlängning slöt an till residensets nordöstra hörn (fig. 17). Skiljet mellan privat och offentligt blev tydligare. Tidigare var området privat och hörde till kyrkan, nu blev den östra delen ett offentligt område som kunde brukas av alla. Infälld i

*Figur 16. Dekanhuset på Kulturen.
Foto Kulturen.*

planket fanns en kallmurad tegelugn med öppningen mot öster. Över ugnen fanns ett skärmtak som stöttades av en stolpe, det fanns inga spår av väggar. I ugnens brukslager påträffades förkolnat spannmål vilket kan tyda på att ugnen använts som bakugn eller för att rosta spannmål och med tanke på dess placering utmed en färdväg, är det inte helt omöjligt att det här har bakats bröd för avsalu till förbipasserande besökare. Under 1400-talet ökade andelen pilgrimer och fler och fler kultorter uppkom. En möjlighet är att den östra delen av gården nu inriktades mot det ökade antalet pilgrimer som sökte sig till Växjö och S:t Sigfrid under andra hälften av 1400-talet. Detta kan även vara ett av skälen till att tydligare markera gårdens privata domäner. Kanske är det i ljuset av detta vi ska se den alltmer slutna gården och fyndet av pilgrimsmärket. Den ökade vallfarten till kyrkan resulterade även i fler altarstiftelser och donerade egendomar, vilket gav domkapitlet möjlighet att bygga ut kyrkan med ett själakor och tegelvalv i slutet av 1400-talet.

Figur 17. Bebyggelsen under 1400-talet, hushåll 7. Skala 1:600.

Hantverksområdet i norr var fortfarande i bruk och två gjutgropar med träränna och glödbädd anlades i verkstadshusets centrala del. Det är möjligt att det var här som pilgrimsmärken gjöts och sedan såldes till de människor som tagit sig till domkyrkan i Växjö. I hantverkshuset lades ett nytt golv ut som innehöll mycket träflis samt mindre spår av dynga, ogräs och latrin. Träfliset kan ha utgjort ett golvlager eller varit rester efter hantverksaktiviteter.

1543 till tidigt 1600-tal – Hushåll 8

Kyrkans makt bryts, indragning av kyrkans gods. Nordiska sjuårskriget och trädgårdar med renässansideal.

Reformationen under 1500-talet fick mycket stora konsekvenser för samhället i stort men även för den enskilda människan. Den katolska kyrkans makt över både människor och egendom bröts och istället växte kungamakten fram som Guds ställföreträdare på jorden. Alla kyrkliga utnämningar skulle nu göras av kungen. Gudstjänsten förändrades till att hållas på svenska istället för latin, helgonkulten, pilgrimsfärderna och själamässorna förbjöds, kloster stängdes och kyrkans gods övergick till kronan. I Växjö hade, som tidigare nämnts, domkyrkan och biskopen kommit lindrigt undan den reduktion som beslutades i Västerås år 1527.

Dackefejden kom att ändra förutsättningarna radikalt i och med att allt kyrkogods drogs in till kronan. Gustav Vasa hade inte utsett någon ny biskop efter Jöns Bosons död år 1542 och efter det att Dackeupproret slagits ned,

hävdade kungen att domkapitlet stött upprorsmännen. Detta påstående användes sedan för att motivera godsindragningen och avskaffandet av domkapitlet. Stiftet förvandlades till ett "Växjö stifts prosteri" under domprosten. Ett decennium senare utsågs skolmästaren Nils Knutsson till *ordinarius*, en befattning som motsvarade biskopens. Växjö stift kom efterhand att utvidgas genom att Finnveden (1555) och Njudung (1569) överfördes från Linköpingsstiftet. År 1569 utsågs Nils Knutsson till den förste reformerta biskopen av Johan III. Som ersättning för förlusten av Kronoberg fick Nils Knutsson en ämbetsgård inne i Växjö i form av den gamla S:t Johannes prebendegård. Denna gård låg omedelbart norr om nuvarande byggnaden Strykjärnet i de östra delarna av staden. Gården kom att fungera som biskopsgård fram till slutet av 1700-talet, då Östrabo byggdes.

På den gamla biskopsborgen Kronoberg sattes en kunglig fogde, som skulle förvalta de beslagtagna egendomarna och som även utnämndes till hövitsman över Växjö stift. Slottslänet Kronoberg kom att omfatta hela Varend, med undantag för Uppvidinge härad och Östra härad i Njudung, som lydde under en egen fogde. Fogden på Kronoberg, Jören Jönsson (Svan) fick i uppdrag att bygga om den gamla borgen till en ny, stark fästning som skulle kunna hålla stånd mot upproriska bönder. Vis av erfarenheterna från Dackefejden, började Gustav Vasa och hans hövitsmän att värva styrkor som snabbt skulle kunna sättas in vid konflikter. De utländska legoknektarna, som tidigare utgjort kungens väpnade styrkor, byttes ut mot inhemska män, vilka kom att utgöra en stående armé. En stor del av knektarna var smålänningar och några hade till och med stridit mot kungamakten i Dackefejden.

År 1563 utbröt det Nordiska sjuårskriget efter en dansk krigsförklaring. Danska och svenska krigståg förödde återigen gränsländerna Varend och Finnveden vid upprepade tillfällen. Strategin var att försvåra för de båda arméerna att skaffa förnödenheter och hundratals gårdar på landsbygden samt flera sockenkyrkor brändes ned. En morgon i början av mars år 1570 brändes stora delar av Växjö ned, domkyrkans tak och spiror förstördes. Efter bränderna måste husen byggas upp igen och domkyrkan repareras.

En ny typ av trädgårdsideal hade vuxit fram i Europa under senmedeltiden och början av 1500-talet. Under mitten av 1500-talet nådde renässans-trädgårdens rätlinjiga ideal Norden. Genom symmetri skulle ett harmoniskt helhetsintryck skapas och en samverkan mellan trädgården och byggnaderna. Trädgården delades in i regelbundna kvarter och en eller flera centralaxlar markerades genom breda gångar ofta kantade med planteringar av någon form. Endast en trädgård i Norden anses representera de nya idealen någorlunda och det är trädgården vid Uraniborg på Ven, som anlades av Tycho Brahe i slutet av 1500-talet. I Brahes trädgård bildade rabatterna ett dekorativt geometriskt mönster där låga buxbomshäckar markerade gränsen mellan odlingsbäddarna och grusgångarna. En tidsenlig trädgård var ett billigt sätt att manifesteras intellektuella, estetiska och sociala ambitioner och krävde, i motsats till hus, inga dyrbara material (Larsson 1972:66 f; Andersson 1992:27ff; Larsson 1999:125 ff, 133; Hansson, M. 2000; Hansson 2001:4 f; Andrén 2001:183 f).

Figur 18. Bebyggelsen på gården med domkyrkan i bakgrunden. Enkel rekonstruktion av byggnadernas läge och storlek.

Gården arrenderas ut, en trädgård anläggs. Delar av gården och staden bränns under Nordiska sjuårskriget

Under hushåll 8 skedde stora och genomgripande förändringar, inte bara av bebyggelsen på platsen, utan av hela den kyrkliga institutionen då allt kyrkogods överfördes till kronan. Gården gick från ett kyrkligt prebende till att tillhöra slottslänet Kronoberg. Krigshandlingarna under det Nordiska sjuårskriget kom att beröra Växjö och i synnerhet området kring domkyrkan. Några av gårdens byggnader skadades eller brändes ned helt.

En förändring av trädgården kan ses, vilket troligen har med de nya ägoförhållandena att göra. Gården fick nu mer karaktären av en privatägd stadsgård och en omDispositionering av bebyggelsen skedde. Det är inte känt vem som bodde på gården, kanske var den uthyrd till en frälseman som ville ha en gård i staden när han var på besök. Med tanke på hur mycket arbete som lades ned på trädgården, har gården med största sannolikhet varit bebodd av någon från samhällets topp, med ekonomiska medel att anlägga en sådan trädgård och även möjlighet att tillägna sig renässansens nya trädgårdsideal. Trädgården flyttades och utökades, den låg nu centralt mellan residenshuset och ekonomiområdet i norr. I trädgården fanns odlingsbäddar eller rabatter, med kanterna markerade med tegelstenar och flätade staket. I odlingsbäddarna växte bland annat hålröt och grenigt kungsljus, båda odlade som medicinalväxter men kanske även som prydnad. En grusad trädgårdsgång låg alldeles utanför nedgången till källaren. Kanske stod ett litet lusthus i trädgården, uppfört av spaljéverk klädd med slingrande klängväxter. En viss symmetri kan anas, men en regelrätt renässansträdgård har den troligen inte varit.

Under de första två decennierna av Hushåll 8 förändrades residensbyggnaden något. I källaren lades ett nytt trägolv ut och mitt i källaren restes en pelare eller bjälke på stenfundament för att hålla upp taket. I västra delen av tomten hade de äldre husen rivits och två nya stolpburna byggnader uppfördes i deras ställe, men med ett något förändrat läge. Båda byggnaderna fungerade som ekonomibyggnader av något slag, kanske stall, ladugård eller magasin. Ett eller båda husen var möjligen så kallade högloftsstugor (sydgötiska hus), som var vanliga i gränsbygderna.

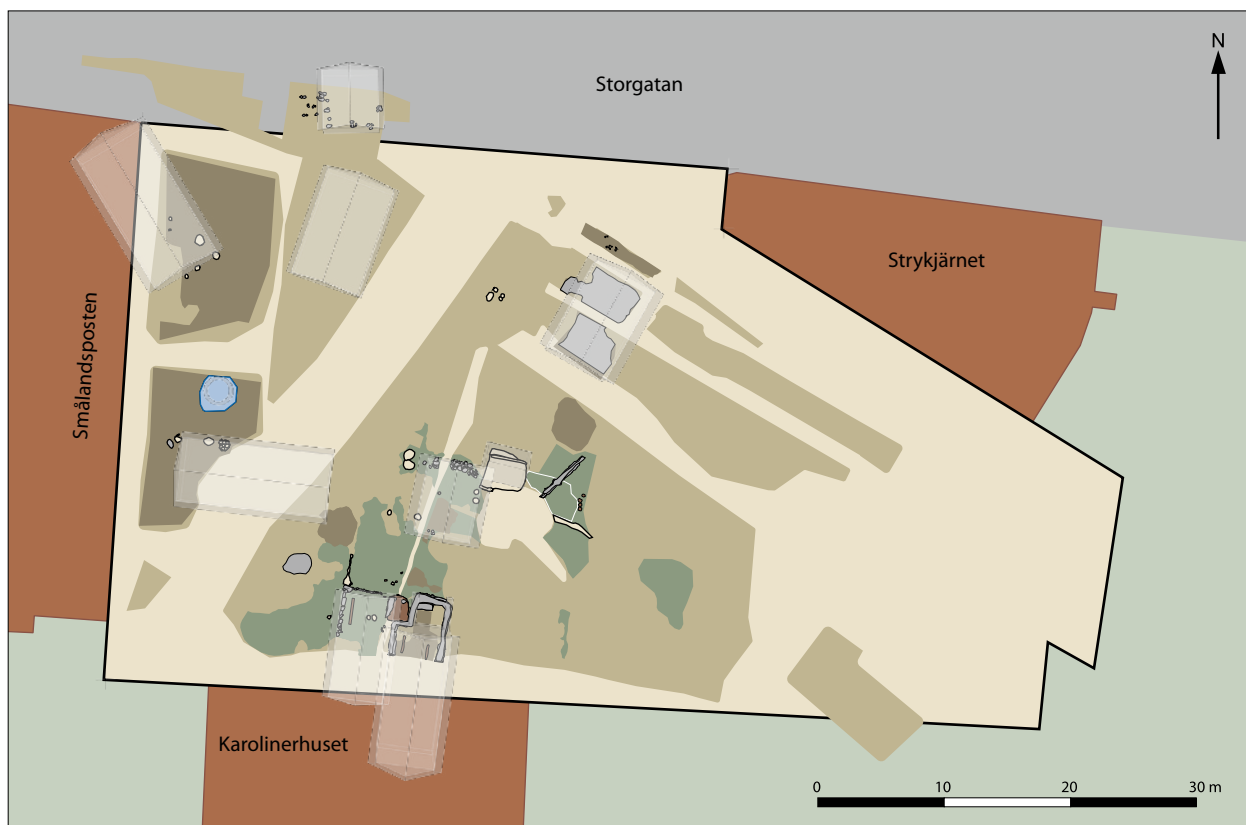
Gårdens förändrade status påverkade även djurhållningen. För första gången på flera hundra år ökade antalet svin och mindre kreatur medan mängden nötkreatur minskade. Detta talar för att människorna nu hade en högre grad av självhushållning och inte längre fick in slaktdjur från de kringliggande gårdarna. Den nye innehavaren av gården konsumerade bland annat rådjur, vilket under 1500-talet räknades som högvilt och enligt lag tillhörde kronan. Detta är ytterligare en indikation på att personen som innehade gården, tillhörde samhällets övre skikt.

På gårdsplanen mellan de nya husen grävdes en brunn som försågs med stenskonning. Brunnen kom att fungera som gårdens vattenförsörjning under hela perioden. Gårdsplanen framför husen bestod av grus och sand och var väldränerad, vilket förhindrade att den förvandlades till lervälling då gårdens folk rörde sig över gårdsplanen varje dag, för att hämta vatten, mjölka korna eller i något annat ärende. Strax norr om residenshuset låg ett mindre hus med stampat jordgolv och en spis. Eftersom risken för vådeld var så stor, med trähus och tak av halm eller spån, placerades ofta köket i en separat byggnad på tomten. Detta lilla hus var förmodligen gårdens kök. Läget var idealiskt, endast ca 5 meter från det stora källarhuset, maten hann inte bli kall (fig. 19).

En vårvintermorgon år 1570 brändes Växjö av en dansk truppstyrka. Enligt samtida uppgifter klarade sig endast skolhuset och några hus hörande till hospitalet. Residensbyggnaden blev så förstörd att den måste byggas upp igen, endast källaren klarade sig. Den yttre trappan hade skadats och revs. Vid sidan av residenset uppfördes en ny byggnad på syllar av huggen marksten och som var byggdes samman med residensbyggnaden. Det är möjligt att det nya huset uppfördes i korsvirkesteknik med flätverk och klinad lera i facken. Eventuellt flyttades ingången till källarhuset till det nybyggda huset vid sidan om och det var därför som den yttre trappan inte byggdes upp igen. Det nya huset väster om källarhuset blev inte långvarigt, av någon anledning revs huset redan under slutet av 1500-talet.

En annan tolkning är att det inte var frågan om ett hus, utan om ett litet lusthus med murad grund. I varje hörn stod fyra bjälkar på större markstenar och bjälkarna bar upp ett lättare tak. Innanför de låga stenmurarna anlades en upphöjd odlingsbänk, klängväxter slingrade sig upp för störar och en träbänk byggdes vid den västra väggen, här kunde man sitta och njuta av den uppgående solen

Åtminstone en av ekonomibyggnaderna i västra delen av gårdsläget brann ned och troligen även de andra husen på gården. De allra flesta byggnader var i trä och fattade lätt eld.

Figur 19. Bebyggelsen under slutet av 1500-talet, hushåll 8. Skala 1:600.

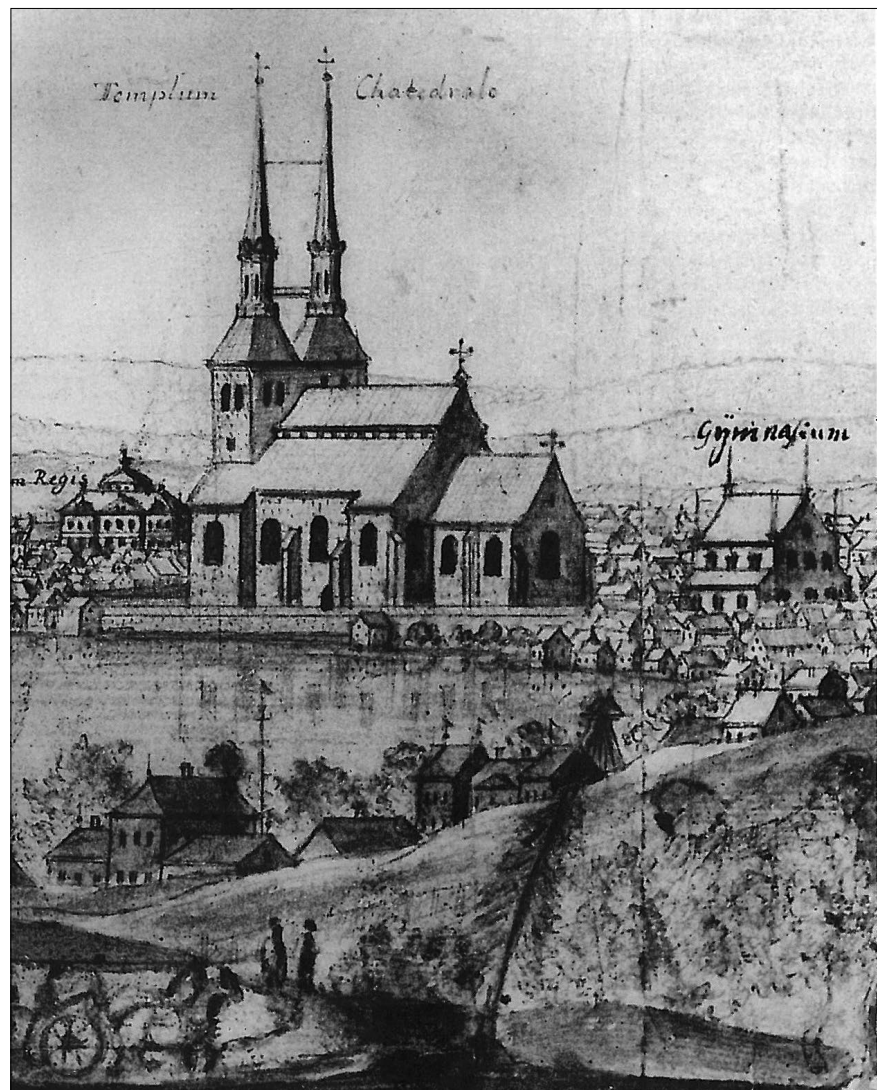
Längst i norr uppfördes en ny byggnad, kanske som en följd av branden. I byggnaden bedrevs någon form av metallframställning och/eller metallhantverk. I brukningslagren fanns även stora mängder mälla, brännässla samt en mindre mängd starr, vilka troligen kommer från kreatursdynga. Troligen har någon form av fåhus legat i närheten. På gårdsplanen mellan smedjan och trädgården i söder, fanns en möjlig torkställning.

I början av 1600-talet förändrades gårdens disposition igen, främst genom två större företeelser. Längst i norr anlades landsvägen som gick från Växjö österut mot bland annat Kalmar. Landsvägen kom att dras tvärs över platsen för smedjan. Området mellan residenset och ekonomiområdet i norr fungerade sedan som gårdsplan och tillfartsväg till gården från landsvägen. Detta innebar att trädgården till stora delar försvann.

Från 1600-talets början till 1600-talets slut – Hushåll 9

Dansk härjning, lärarprebende, skolbyggnad och djäknar

De behov av reparationer av domkyrkan som vi sett exempel på under i stort sett hela medeltiden fortsatte även in under 1600-talet och det berättas bland annat om lagning av murar och strävpelare. Under århundradets lopp uppfördes också gravkor för frälsefamiljerna Trolle, Ulf sax och Skytte. År 1651 inrättade domkapitlet sin kapitelsal i det senmedeltida själakoret. Vid domkyrkans norra kyrkogårdsmur – något längre österut i förhållande till det senare tillkomna Karolinerhuset – låg en skola. Efter danskarnas härjning i staden 1612, när de bland annat förskansade sig i domkyrkan

Figur 20. Utsnitt av Erik Dahlbergs avbildning av Växjö i *Suecia Antiqua*, någon gång strax före 1690. Gymnasiebyggnaden syns till höger om domkyrkan.

och demolerade inredning och domkapitlets handlingar, återuppfördes skolbyggnaden under biskop Petrus Jonaes ledning 1613. Ett tvåvåningshus i trä vars branta spånklädda tak prytt med spiror och kopparflöjlar säkert utgjorde en blickpunkt i stadslandskapet där husen enligt en beskrivning ”var låga och av trä, lera och kalk samt tak av näver, torv och träsparrar” (fig. 20).

Initialt rörde det sig om en katedralskola för utbildning av präster men när Växjö gymnasium inrättades år 1643 förlades detta till skolhusets övre våning. Gymnasiet fick fem lektorat i teologi, hebreiska, grekiska, retorik, fysik, matematik, logik samt poetik och musik. En ämnesarsenal som på ett mycket tydligt sätt speglade den dåtida utbildningspolitikens ideal att ge den svenska stormaktstidens ungdom en utbildning som kunde mäta sig med den främsta i Europa. Periodvis var så mycket som 500 djäknar (elever) knutna till skolan – vilket innebar att de utgjorde nästan hälften av stadens befolkning (!). De måste därför på många sätt präglat Växjös gatuliv och under stadens båda frimarknader gav de konserter på gator och torg. Djäkarna togs emot av borgarna i staden och i dessa kvarter eller ”djäknastall” inkvarterades fyra elever i varje kammare. Då och då figurerar djäknar i

Figur 21. Bebyggelse och kyrka under Hushåll 9. Enkel rekonstruktion.

rådhusrättens protokoll, anklagade bland annat för stöld på marknaderna, föga förvånande då matförråden många gånger var knappa eller helt enkelt blev stulna.

De två tomterna norr om domkyrkan var avsedda för två lektorer. Sankt Anne gård låg inom Smålandspostens tomt och den andra gården låg inom vårt undersökningsområde och hörde till tjänsten som förste filosofie lektor. Båda tjänsterna försörjdes genom sockenprebende och lärarna var även kyrkoherdar i sina prebendeförsamlingar. Lektorslönerna var 100–130 tunnor spannmål årligen och de lektorer som inte fick ett prebendepastorat fick varsitt kronohemman som en löneförstärkande åtgärd. Trots detta ansågs lönerna vara dåliga.

Den äldsta stadskartan över Växjö är från 1658 och upprättades efter den stadsbrand som lade en stor del av staden i aska. På den nya kartan ser man gator och kvarter utformade enligt den strikta rutnätsplan som låg helt i linje med stormaktstidens stadsplaneideal. Tomterna norr om domkyrkan kom emellertid inte att regleras i enlighet med detta rutnät utan behöll sin äldre medeltida form med den enda skillnaden att landsvägen nu utgjorde tomtens norra gräns. Domkyrkans kyrkogårdsmur utgjorde, liksom på medeltiden, tomtens sydligaste gräns (Dahllöf 1943:39 f; Larsson 1991:82, 86, 121 ff, 177 ff; Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:103).

Stadsgården, lektorsbostad

De grophus som uppförts under 1300-talets andra hälft orsakade en del problem med sättningar i marken vilket man motverkade genom att i flera omgångar lägga ut stabiliserande och utjämnande jordmassor.

På tomtens södra del stod det källarförsedda 1400-talshuset kvar där det nu tjänade som filosofie lektorns tjänstebostad. Bitvis var gårdsplanen i anslutning till källarhuset stenlagd. Om stenläggningen en gång varit

heltäckande eller utgjort ett smalare gångstråk gick inte att se. Under detta hushåll präglades tomtmarken av stora sammanhängande odlingsytor väster och öster om lektorsbostaden samt mindre odlingsbäddar tolkade som delar av köksträdgårdar. I odlingslagren påträffades spår av starr och hallon, vilket kan utgöra spår av gödning med stalldynga och latrin. Även hushållsavfall som spisaska fanns i lagren.

I övrigt utmärktes gården av en tydlig och nord-sydligt orienterad gräns, bevarad genom fördjupningar/rännor med stenar vilket talar för att det var en mur som avgränsade gårdsplanen från odlingsytan i västra delen. Vid muren byggde man upp en lerklinad ugn. Troligen var det en lågtemperaturugn för matlagning/bakning. Norr om ugnen anslöt muren till en förrådsbyggnad. Denna var ca 10 m² och fungerade bland annat som sädesmagasin och förvaringsplats för hö. Säden förvarades i trätunnor eller säckar. Vid något tillfälle brann byggnaden ner varvid en mängd säd förkolnades och spreds ut över förrådets trägolv, där det även påträffades fröer från ängsväxter och örtfragment.

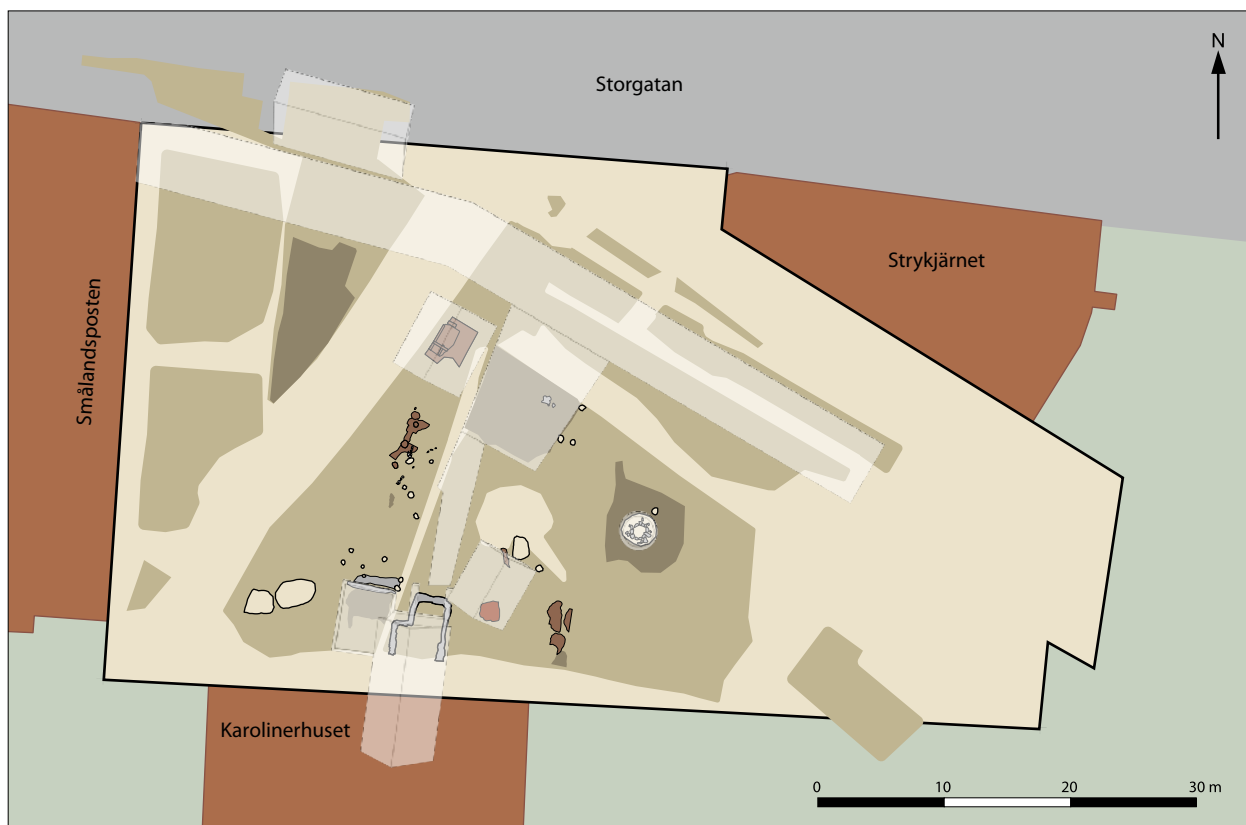
Öster om förrådsbyggnaden låg troligen en nord-sydligt orienterad byggnad med jordgolv, som anslöt till spisen i det stekhus som uppförts i hushåll 8. Byggnaden hade fungerat som kök och avlöste troligen den tidigare köksbyggnaden (fig. 22).

På tomtmarken uppfördes för övrigt andra stolpburna konstruktioner som skvallrar om skilda verksamheter under hushållets hela tidsförlopp. I stort sett är flertalet av dem svåra att tolka eller sätta in i ett större sammanhang men några av dem bör rimligen ha haft en koppling till odling och/eller trädgård. Alldeles intill och öster om källarhuset var marken en tid uppodlad men så småningom byggdes ett stekhus intill lektorsbostaden varvid denna ”odlingsplätt” övergavs. Det som fanns kvar av stekhuset var resterna efter ett ugnsfundament och en mängd träkol i anslutning. Troligen användes ugnen bland annat som bakugn.

Strax öster om stekhuset anlades små odlingsbäddar som ingick i en köksträdgård. Med en stenmur avgränsade man köksträdgården mot den större odlingsytan österut i vars centrala del det fanns en stenskodd brunn där vattnet hämtades upp med hjälp av en uppfodringsanordning.

Sammantaget tyder förekomsten av odlingar och en förrådsbyggnad på en ekonomi som närmast är att klassa som självhushållning och förrådshållning vilket troligen ligger i linje med den statusförändring som gården genomgår när den övergår till att bli ett skolprebende. Lektorskapet innebar visserligen en viss status men detta var inget som återspeglade sig i de ekonomiska resurser som stod läraren till buds. Detta måste ha inneburit att prebendet inte var tillräckligt som försörjningsbas och att det därför blev nödvändigt att dryga ut hushållsekonomin för att få något utöver de 100–130 tunnor spannmål som utgjorde lönegarantin.

Om man tittar på det samlade fyndmaterialet från detta hushåll ser man att mängden fynd är avsevärt större än under de medeltida hushållen. Emellertid dyker det upp en del medeltida keramik och mynt i detta hushåll, framförallt i odlingsjorden vilket bara visar att när man grävt och planterat här har de medeltida fynden kommit i dagen. Vi ser också för 1600-talets

Figur 22. Under 1600-talet, hushåll 9, var tomten en lektorsbostad. Skala 1:600.

del ett par nymodigheter som fajans och kritpipor. Tobaken hade gjort sitt inträde i Sverige och på apoteken kunde man köpa pipor som redan var färdigstoppade med tobak. En kritpipa blev snabbt obrukbar varvid den kastades.

Djurbensmaterialet från detta hushåll visar på djurhållning med uppfostring av kalvar. Man drygade även ut kosten med småvilt och torkad importerad fisk.

En trädgårdstomt till tjänsten som lektor vid skolan – Hushåll 10

Från residens till trädgård

Under de sista åren av 1600-talet utgjorde området kring domkyrkan en plats som till stor del präglades av skolan och dess elever. Skolhuset var en träbyggnad i flera våningar med ett brant spåntak och en spira mitt på takåsen. Den beskrevs som ett märkligt skolhus som var välbyggt med åtskilliga våningar, med många fönster och täckt som en kyrka med ekspån. Skolhuset låg intill den nordöstra kyrkogårdsmuren, strax öster om den plats där Karolinerhuset i dag ligger.

Öster om kyrkogården låg sysslomannens gård vars tomt delades av vägen som gick från den östra porten i kyrkogårdsmuren och vidare sydöst ned mot landsvägen vid Hospitalet. Mellan vägen och sjön låg en samling enkla skjul i vilka människor som inte var önskvärda på andra platser fick bo, bland annat domkyrkans dödgravare. Intill den sydöstra kyrkogårdsmuren låg djäknarnas (elevernas) "himmelhus" vilket var en plats dit de kunde dra sig

Figur 23. Stanislaus Leczinskys målning av Växjö's östra infart från 1862 ger en god bild av hur miljön kring skolan såg ut. Karolinerhuset är den vita byggnaden strax till vänster i bilden och den gröna ytan fram till landsvägen motsvarar trädgårdstomten.

tillbaka. Norr om kyrkogården låg två så kallade läsemästargårdar, hörande till tjänsterna teologie och filosofie lektor. Den västra, som tidigare var S:t Anne prebende, låg under det som i dag är Smålandspostyens byggnad och tjänstgjorde som ämbetsgård fram till 1862. Den östra hörde till tjänsten som fil. lektor fram till dess att den nya skolbyggnaden skulle uppföras under de sista åren på 1600-talet, då delar av bebyggelsen revs.

Gården tycks ha varit i dåligt skick vilket lektorn Jonas Sellman anmärkte på. Enligt honom var husen förfallna och inte bebodda samt gården full med sten, lera och andra byggmaterial. Vidare anmärkte han på att de hus som fortfarande stod inte revs ned och flyttades utan lämnades att förfalla. I samband med att Karolinerhuset började byggas 1697 revs residenshuset för att ge plats och den gamla stenkällaren fylldes igen. Den kvarvarande delen av tomten som låg mellan landsvägen och den nya skolbyggnaden fortsatte att höra till fil. lektorstjänsten vid skolan, men nu som trädgård eller odlingslott utan bostad. Rester efter flera byggnader var dock synliga så sent som 1737. Då tomten inte längre var bebyggd hade förste fil. lektorn och hans hushåll sitt residens på annan plats i staden. Tomten tycks dock inte ha brukats särskilt intensivt, vilket Carl von Linnés uttalande från år 1741 antyder, då han nämner att tomten låg för fåfot. Vid samma tid presenterade fil. lektor Johan Rothman planer på att anlägga en botanisk trädgård vid gymnasiet men dessa realiserades inte. År 1756 ansökte lektor Rothman om att få slippa betala avgift för tomten med hänvisningar till flera missförhållanden som i princip gjorde tomten obrukbar. Förmodligen utgjorde den inte ett större ekonomiskt värde och bidrog inte till hushållets uppehälle i någon högre grad. Trots fil. lektor Rothmans försök att hålla eleverna och andra obehöriga borta från tomten, genom att låta uppföra en hög gärdsgård, tycks den ändå ha utgjort ett halvoffentligt rum i utkanten av staden.

På 1870-talet drev botanisten lektor N J W Scheutz en anläggning som av eleverna kallades botanisk trädgård men tomten benämndes vanligen som potatisland eller kålgård och i folkmun var den känd som "Scholaekålgård". Gymnasieträdgården förblev en löneförmån för en av lektorstjänsterna

Figur 24. Domkyrkan och den "Nya parken" vid 1880-talet i vilken den undersökta tomten införlivades.

fram till dess att den lades till den nya Linnéparken år 1885 (Dahllöf 1943; Forsberg 1975).

Linnéparken – Hushåll 11

Traditionen att plantera träd för att försköna staden går tillbaka till åtminstone början av 1730-talet, då en kunglig förordning manade till plantering av lövträd för att höja städernas anseende. I Växjö uppmanades alla vid upprepade tillfällen att plantera träd framför sina hus, och slutligen upprättades även direkta föreskrifter. Även på domkyrkans kyrkogård planterades träd i flera omgångar, som tillsammans med de lövträdkantade gatorna, bidrog till att göra Växjö till en grönskande stad. Grönskan gjorde intryck på många besökare bland annat Linné som passerade staden på sin resa mot Skåne. Han noterade hur mycket staden hade förändrats sedan hans tid vid skolan, bland annat de många lövträden som nu täckte en anseelig del av staden.

Bakgrunden till att Linnéparken kunde skapas var 1814 års sjösänkning, som gjorde det möjligt att fylla ut domkyrkoviken och förvandla en del av sjön till odlingsbar mark. Med åren gjordes flera olika områden om till parkmark och tillsammans bildar de den moderna parkmiljön kring domkyrkan (fig. 24).

Den norra delen av Linnéparken utgjordes tidigare av trädgårdstomten som hörde till tjänsten som fil. Lektor vid skolan, men som under slutet av 1800-talet införlivades i Karolinerhusets tomt. Här fanns det önskemål om att anlägga en botanisk trädgård, något som aldrig realiserades, och det närmaste en sådan var botanikern och lektorn N. J. W Scheutz odling av ovanliga växter på 1870-talet.

De lämningar som kan knytas till odlingsverksamheten är igenfyllningen av en brunn. År 1885 togs marken över av staden för att ingå i den "Nya parken" som redan tidigare anlagts kring domkyrkan, och ett 20-årigt arbete med att skapa en stor sammanhängande park påbörjades. Under 1900-talet förstärktes karaktären av park kring Karolinerhuset. Av dessa aktiviteter fanns spår i form av stolphål, resterna efter en stenlagd plan, avjämningsar-

beten, stenkistor som kanske anlagts för att sänka grundvattnet, anläggandet av en parkväg och två trädplanteringsgropar. Under 1900-talet gjordes flera schaktningar i området för bland annat dagvatten, en stor dricksvattenledning, ett nytt avlopp och en starkströmsledning (Forsberg 1975).

Nya tomter och nytt kvarter – Hushåll 12

På andra sidan landsvägen

Detta hushåll är helt eller delvis samtida med Hushåll 9 strax norr om domkyrkan men det rör sig om en ny tomt som tillkom i samband med att tomtmarken styckades av till förmån för den landsväg som nu lades ut. Innan man kunde bygga här var det nödvändigt att bereda och jämna ut markytan vilket innebar att man fick forsla hit en stor mängd jord som lades ut som en heltäckande massa över en stor del av tomtytan (fig. 25). Med jordmassorna följde en del medeltida fynd som keramik samt ett mynt.

Efter dessa markförberedande åtgärder byggdes ett hus i östra delen. Vilken funktion denna byggnad hade har inte gått att få fram då det mesta av huset fortsatte österut, utanför undersökningsytan. Det som fanns kvar var en ugn/spis och en mycket fragmenterad syll. Förekomst av ugn-/spis kan tala för att det rörde sig om ett bostadshus men det skulle också kunna vara en enklare hantverks- eller ekonomihus. Golvet verkar ha varit ett stampat jordgolv vilket kan tala till förmån för de senare nämnda alternativen. I nära anslutning till byggnadens västgavel fanns en del spridda stenar. De bildade ingen sammanhängande struktur men skulle kunna vara rester efter en borttagen byggnad i anslutning till den ovan beskrivna. Längre västerut på gårdsplanen fanns en grop fylld med en mängd sten. Det är troligen en indikation på att äldre medeltida konstruktioner røjdes av i samband med byggnadsetableringen. Västerut fanns rester kvar av en stenbelagd gårdsplan.

Att ligga på rätt nivå – Hushåll 13

När landsvägen höjs anpassas tomten

Liksom var fallet med föregående hushåll vidtar man även nu omfattande markberedningar. Tjocka jordlager lades ut över ytan för att jämna ut och även höja marknivån; sannolikt i syfte att komma i höjd med den nya landsvägen som anlades strax öster ut. I samband med detta fylldes även det äldre dränerings-/gränsdiket igen och ett staket eller en mur sattes upp som en avgränsning mot den odlade ytan söderut. Ett nytt hus uppfördes ungefär på samma plats som i föregående hushåll men med en viss förskjutning åt väster. Avsaknad av ugn-/spis tyder på att det rör sig om en ekonomibyggnad. I husets östra del utgjorde tätt lagda och kraftiga plankor husets golvbeläggning. När golvet så småningom blev slitet lade man ut ett nytt golv på ett underlag av lera. Gårdsytan väster om byggnaden fick efter ett tag en stenläggning. På tomtens södra del uppfördes ett murfundament.

Landsvägen så som vi känner den idag

Tidigare ansågs den medeltida landsvägen och den östra infarten till Växjö ha haft ungefär samma sträckning som den visas på flera historiska kartor. Vid den arkeologiska förundersökningen, som gjordes för att få ett bra

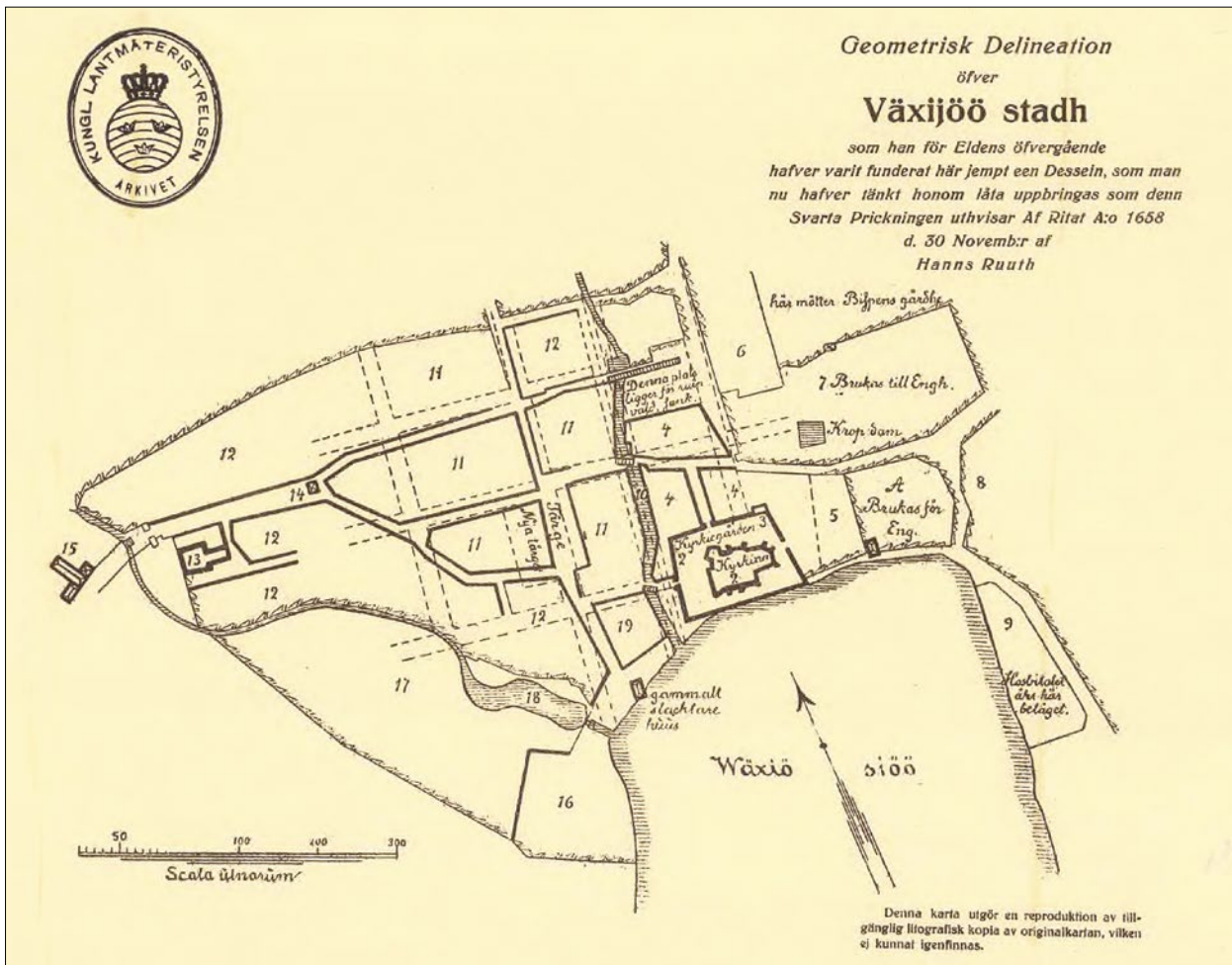
Figur 25. Hushåll 9 och 12 är delvis samtida och här inlagda på 1658 års karta över Växjö för att ge en bild av att tomtmark på båda sidor om landsvägen undersöktes. Bilden är inte skalenlig.

planeringsunderlag inför det planerade byggprojektet, hittades också flera nivåer av landsvägen, där den lägsta tolkades var den medeltida vägen. När den arkeologiska slutundersökningen startade och landsvägen schaktades fram, framträdde en välbyggd och välbevarad väg. Men under den fanns mängder med spår efter metallhantverk från medeltiden, och det som tidigare tolkats som den stenlagda medeltida vägbanan, var i själva verket en gårdsplan.

Detta innebar att landsvägen, som den kan ses på flera historiska kartor (fig. 26), anlades under 1500-talets sista år eller början av 1600-talet, på tomtmark som tidigare tillhörde kronogodsets gård (se Hushåll 8). Det första man gjorde var att ställa i ordning ytan, det vill säga ta bort alla hinder som kan ha legat i vägen för bygget. Därefter lades en risbädd ut på den östra delen som var ett låglänt område med fuktproblem. På den västra delen var marknivåerna högre, så här räckte det med att jämna av ytan. Därefter byggdes vägen upp med grus, rivningslager och sand, material som tillät att vatten kunde sjunka bort och vägen hållas torr.

Själva vägbanan bestod av en stenläggning satt i sand och längs dess norra sida grävdes ett dräneringsdike. Diket skyddade också mot periodvisa översvämningar norr om vägen. Massorna som grävdes upp vid dikegrävningen användes för stabilisera vägbanken och när detta var gjort var arbetena med den nya vägen färdiga.

Under den tid då landsvägen användes behövde den underhållas och dikena rensas för att inte växa igen. I diket hamnade en hel del trasiga skor, de flesta med sulor av näver, men också av läder, tillsammans med andra

Figur 26. Tryckt reproduktion av den karta över Växjö som gjordes 1658, med ny föreslagen kvartersindelning och sträckning för landsvägen efter branden samma år (streckad linje). Den äldre kvartersindelningen och landsvägssträckningen syns som heldragna linjer.

skodelar. Även andra föremål hamnade i diket som exempelvis laggstavar och kritpipor, varav flera var från 1600-talet. Norr om vägen fanns ett enkelt staket som markerade gränsen mellan tomtmark och landsvägen. Ungefär i samma sträckning, men något längre västerut, fanns en stig som löpte längs insidan på staketet.

Någon gång under andra halvan av 1600-talet byggdes landsvägen om. Med tanke på de omfattande insatser man då gjorde för att höja upp och konstruera en väg med bra dränering, var förmodligen gamla landsvägen plågad av fuktproblem och kanske periodvisa översvämningar, speciellt i dess läglänta östra delar. Arbetet inleddes med att ta bort den gamla vägbeläggningen, förmodligen för att återanvända den. Därefter gjordes några mindre justeringar där så behövdes för att få en jämn yta att börja ifrån. Därefter påbörjades arbetet med att bygga upp vägkroppen.

Det första steget för att komma till rätta med fuktproblemen var att lägga på ett tätande lager lera längst ned i vägkonstruktionen. På så sätt undvek man att vatten trängde upp underifrån, medan det som dränerade ned genom vägen stoppades och genom att göra lerlagret som tjockast på mitten och sluttade ut mot kanterna leddes vattnet bort från vägen. På leran lades

sedan bärlager av grusig morän och för att minska höjdskillnaden mellan landsvägens östra och västra del, lades det på tjockare i den låglänta östra delen än i den västra som låg högre. Även bärlagret var utformat så att det sluttade ut mot kanterna för att underlätta avrinning. Vägens beläggning, som var lagd direkt på bärlagret, bestod av sten och enstaka bitar tegel, var troligen till stora delar återanvända från den tidigare landsvägen. Utmed vägkanterna sattes två kantkedjor som markerade vägens utbredning och dessa bestod av större stenar. Då vägen användes samlades smuts och annat material i svackor samt längs kantkedjorna. Fynden härifrån pekar på att vägen brukades under 1600- och 1700-talet.

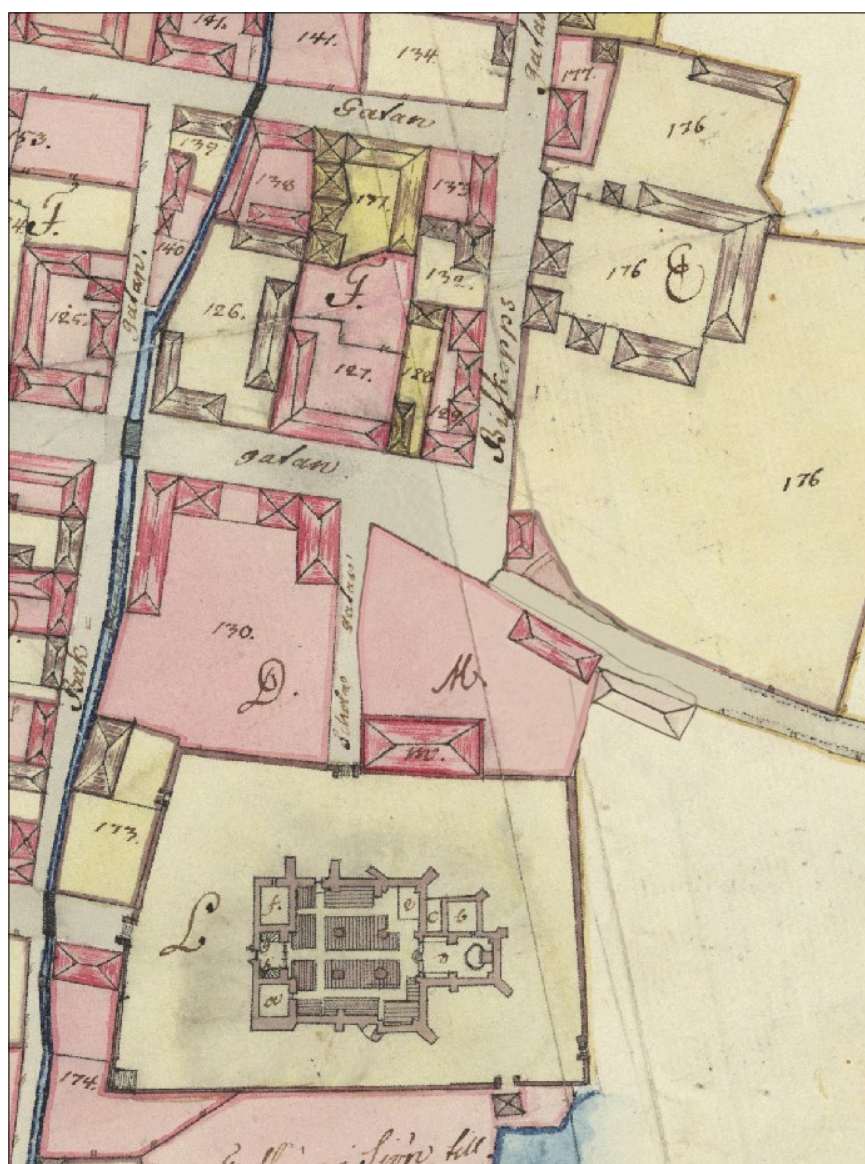
Norr om den nya landsvägen byggdes en mur eller ett plank som vilade på en grundmur. Denna var uppbyggd med stenar och tätad med gul packad lera, som i sin tur hölls på plats med träplankor. Norr om muren fanns en trampad yta. Muren, eller planket, ska ses som en del av en bebyggelse norr om landsvägen och den trampade ytan som en gårdsplan. Förmodligen rörde det sig om delar av muren kring tullhuset och dess tomt.

När landsvägen byggdes på delar av den gamla gårdstomten förändrades platsens funktioner och förutsättningar. Den gick från att vara privat (även om dess tidigare brukare klagade på att eleverna vid skolan inte kunde hållas ute) till att vara allmän. Vägen var naturligtvis först och främst till för att resa på, vilket fynden vittnar om (se ovan), men den var också flitigt använd av skolans elever som samlingsplats och spelplan för diverse spel, något Samuel Ödmann beskrev i sina hågkomster från tiden som elev vid skolan under mitten av 1700-talet (Nordmark 1997). Landsvägen var säkert tidvis en plats full med liv och rörelse, där människor med olika bakgrund möttes och där eleverna var ett stort och förmodligen högljutt inslag.

Torget. Breddning av Storgatan

Under 1600-talet fanns det ambitioner att förändra Växjö's gatunät enligt den för tiden populära rutnätsmodellen och efter 1658 års stadsbrand ritade lantmätare Hans Ruuth en helt ny geometrisk stadsplan, som också fastställdes av riksdagen. Denna kom att till stora delar genomföras, men med vissa förändringar, under de följande decennierna. På 1659 års stadsplan framgår att även stadens infarter omfattades av den nya planen. Den nya sträckningen av den östra infarten skulle ansluta i rak linje med Storgatan, men detta genomfördes bara mellan Guldsmedsbäcken och fram till den östra stadsporten. Detta gjordes genom att landsvägen breddades mot norr och på så sätt skapades en ny rak sträckning fram till dagens Skolgatan och tullporten, men öster där om gjordes inga förändringar förrän långt fram i modern tid. Breddningen gjordes på tomtmarken norr om landsvägen och kom att bilda en torgliknande plats.

Förändringen bör ha skett strax efter 1726 då en redovisning av stadens tomter med ägare visar att breddningen inte var genomförd, men att de delar av tomterna som skulle omfattas styckats av. Platsen omnämndes ibland som "Lilla torg" och användes till bland annat kreaturshandel, men också andra offentliga funktioner såsom avrättningar är kända från det historiska materialet (fig. 27).

Figur 27. Utsnitt över stadskartan från 1783 där både stadens tullbom och "Lilla torget" syns tydligt.

Området öster om Guldsmedsbäcken dominerades tidigare av domkyrkan och skolan som satte sin prägel på området men under slutet av 1700-talet hade denna bild förändrats och tomterna norr om torget ägdes under slutet av 1700-talet av tjänstemän, hantverkare och handelsmän.

Pilgrimsmärket

Vid undersökningen återfanns ett ovanligt föremål, ett pilgrimsmärke. Det är i bly och föreställer helgonet S:t Sigfrid.

En pilgrims- eller vallfärd betyder att man besöker en helig ort för att uppfylla en religiös plikt eller liknande. Att besöka en helig grav har ansetts kunna ge många fördelar. Många vallfärdade för att få syndernas förlåtelse eller kanske för att bli botade från någon sjukdom. På en pilgrimsfärd kunde man köpa ett pilgrimsmärke till sig själv eller till en sjuk släkting som inte själv kunde genomföra färden. På 1300- och 1400-talet var det också vanligt att pilgrimsvallfärderna användes av domstolarna som straffnorm.

Pilgrimsmärken utgörs av små platta metallföremål oftast gjutna i bly eller någon annan oädel metall. Intressant att nämna i sammanhanget är att bly redan i förkristen tid ansågs vara en magisk metall (Gustavson 1994). Enstaka pilgrimsmärken har också tillverkats i silver eller brons och faktiskt också i papper eller pergament (Andersson 1989). Märkena var oftast 5–10 cm stora, genombrutna eller hela i formen. De kunde vara runda, kantiga, ovala eller med fri figurframställning. De hade ofta små öglor eftersom det var tänkt att de skulle sys fast på dräkten, mössan eller kanske väskan. De äldsta pilgrimsmärkena tros vara från tidigt 1100-tal. Vanligast var de dock under perioden 1300- och 1400-talet. Pilgrimsmärkena upphörde i Skandinavien efter reformationen under 1500-talet.

Förutom märken som syddes fast på kläder och liknande förekommer pilgrimsmärken också som reliefkopior på kyrkklockor från 1300-talet men främst från 1400- och 1500-talen. Det finns flera olika teorier varför man låtit göra relieferna på kyrkklockorna. En förklaring är helt enkelt att det var för att dekorera kyrkklockan, en annan tanke har varit att klockan skänkts till kyrkan av en hemvändande pilgrim (Andersson 1989).

Pilgrimsfärder

Under medeltiden var den katolska kyrkan rådande. Kyrkan och den kristna tron styrde mycket av människornas vardag, från födsel till graven och även efter döden. Man kunde dock få syndernas förlåtelse om man handlat fel och det var vanligt att man biktade sig åtminstone en gång om året. Om man syndat direkt mot Gud kunde man få göra så kallad botgöring, exempelvis genom pilgrimsfärder till heliga platser. I den katolska kyrkan är helgon mycket viktiga och så var det också i Sverige under medeltiden.

Pilgrimsvandringen krävde naturligtvis en rad förberedelser. Först och främst skulle prästen ge sitt bifall och skriva ut ett formellt tillstånd. Pilgrimen behövde ett respass för att under resans gång kunna bevisa att han inte var en vanlig tiggare och lösdrivare. Före avresan välsignade prästen också pilgrimens utrustning, vandringsstav och packsäck, en ritual som klargjorde att pilgrimsvandringen var en helig handling. De som gjorde pilgrimsfärderna var män och kvinnor från olika samhällsklasser. Till en början var det nog mest de rika som hade möjlighet att komma iväg. Om detta vittnar två runstenar från Uppland. På den ena stenen som står vid Broby bro i Täby socken (U136) står det att läsa ”Estrid lät resa dessa stenar efter Östen, sin man, som drog till Jerusalem och dog borta i Grekland”. På den andra, numera försvunna runstenen (U605 Almare - Stäket, Kungsängens socken), omtalas Ingerun som ämnade ge sig iväg till Jerusalem. Den förra stenen är daterad till cirka 1010–1050 (Edberg 2006).

De främsta vallfartsorterna var förutom Jerusalem Rom och Santiago de Compostela i Spanien. De främsta vallfartsorterna i Norden var Nidaros, nuvarande Trondheim, med Olav den heliges grav och Vadstena, med den heliga Birgittas grav. Längs med pilgrimslederna utmed större vägar fanns det härbärgen och hospital, där de vallfärdande kunde ta in. I flera kloster fanns också särskilda ”pilgrimshus” eller ”eländahärbärgen”, som kunde ta emot mindre sällskap över natten (Andersson 1989).

Pilgrimsmärkena köpte man på vallfartsorten som en souvenir eller ett "kvitto" på att man besökt den heliga platsen. Motivet var ofta bilden av det helgon vars relik var målet för valfärden. I den medeltida tankevärlden kunde kraften i en helgongrav eller en relik överföras till allting som kom i kontakt med den. Vanligtvis avbildades då den viktigaste andaktsbilden av helgonet som fanns i vallfartskyrkan. Då så stora mängder pilgrimsmärken tillverkades och såldes var också försäljningen från dessa en viktig inkomstkälla för kyrkorna. Att tillverka små, relativt billiga, märken blev också ett sätt för pilgrimsorterna att bevara sina helgedomar. Innan pilgrimsmärkena fanns så försökte pilgrimerna ta med sig hem bitar av de kyrkor eller helgedomar som de besökte.

Sigfridsmärket

Pilgrimsmärket som hittades i Växjö under sommaren 2013 föreställer helgonet Sigfrid (fig. 28). Legenderna om Sigfrid kan ha sina rötter långt tillbaka i historien men har förändrats över tid. "Den version av Sigfridslegenden som uppfattas som den 'ursprungliga' är en variant som 'frystes' i Växjö stift vid 1200-talets början" (Hellström 1996). De äldsta skriftliga belägg som finns är dock från 1300-talet (Harrison 2009).

Legenderna berättar hur Sigfrid, som var en engelsk biskop, kom till Sverige. Han hade blivit efterskickad av den svenske, hedniske kungen, kung Olof. Med sig till Varend hade Sigfrid sina tre systemsöner, Unaman, Sunaman, och Vinaman. Sigfrid uppförde, efter en uppenbarelse av en ängel, Växjö domkyrka på den platsen där den ligger än idag.

Sigfrid for sedan vidare till Olof Skötkonung för att låta döpa honom. Medan Sigfrid är i Västergötland väcker den nya religionens framgångar ont blod i Småland och systemsönerna mördas. Deras avhuggna huvuden läggs i ett kar med stenar och sänks i Växjösjön. När sedan Sigfrid återvänder finner han, genom ett mirakel, träkaret med Unamans, Sunamans och Vinamans huvuden flytande på sjön. Då kommer den nyss döpte kung Olof med sin här för att straffa förövarna. Olof tvingar gärningsmännen att betala stora mängder guld och silver samt även skänka byarna Hov och Tiuthyrby i skadestånd till Sigfrid. Efter att ha missionerat på olika håll i Sverige under en lång tid återvänder sedan Sigfrid till Växjö där han dör och begravs inne i Växjö domkyrka.

Idag är dock ett stort antal forskare överrens om att historien inte är sann utan är en uppdiktad legend och att historien är uppdiktad "efter mönster från andra helgonsbiografier" (Harrison 2009). Kopplingen till Sigfridslegenden har emellertid varit av stor vikt för Växjö stad bland annat för att staden skulle bli stiftsort (Larsson 1991).

Märket som återfanns i Växjö var 62 mm långt, 27–25 mm brett och 1,5 mm tjockt och avbildar en harmonisk och rofylld Sigfrid. Under honom syns den flätade korgen med systemsönernas huvuden. I vänsterhanden anar man en kräkla och den högra är höjd som till välsignelse. Märket är så detaljerat så att man kan se detaljer i klädedräkten och eventuellt också sniderier i biskopsstolen i bakgrunden av bilden. Längs tre av märkets sidor finns rader med text skriven på latin. Professor Stephan Borgehammar, vid

Figur 28. Pilgrimsmärket från Växjö. Foto: Jörgen Ludwigsson, Kulturparken Småland.

Centrum för Teologi och Religionsvetenskap i Lund, har tittat på fotografier av pilgrimsmärket och har tolkat texterna på märket som följande: SANCTE SIKFRIDI WEXIONENSIS vilket rakt översatt betyder Sankte Sigfrid, Växjö.

Pilgrimsmärket har daterats till mitten av 1300-talet. Fyndet tyder på att det företagits pilgrimsfärder till Växjö för att hedra Sigfrid och att det i domkyrkans närområde har funnits en tillverkning av pilgrimsmärken föreställande det mytomspunna helgonet.

Del II Den arkeologiska undersökningen

Bakgrund och projekthistorik

Växjös historia hör nära samman med stadens domkyrka. Utan domkyrkan och stiftet hade staden förmodligen aldrig kommit till. Miljön omkring domkyrkan och Karolinerhuset, stadens idag äldsta skolbyggnad, är en av Växjös viktigaste kulturmiljöer.

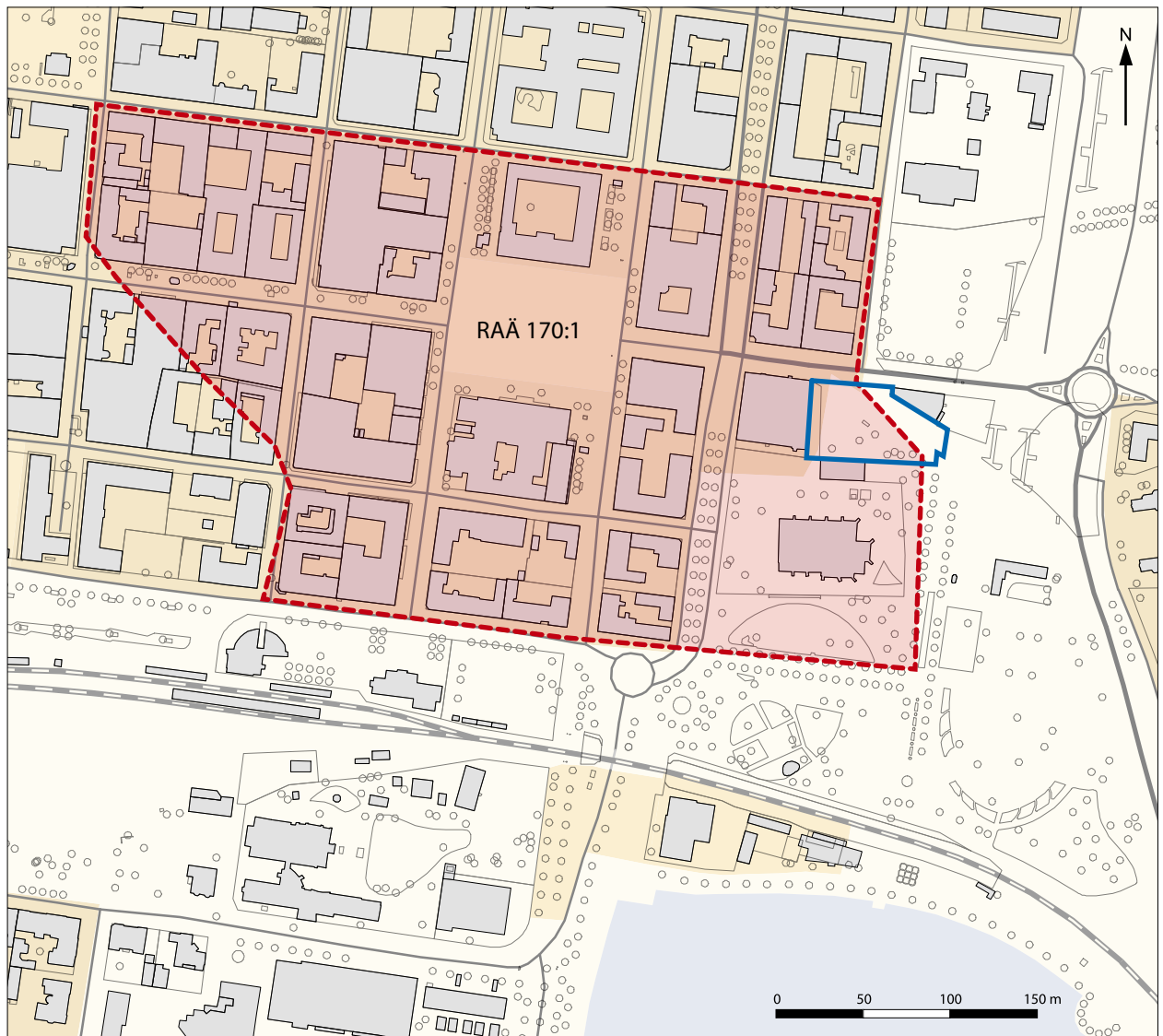
Karolinerhuset, som stod klart i början av 1700-talet, är ett byggnadsminne och ägs sedan ett antal år tillbaka av Växjö kyrkliga samfällighet. Fram till våren 2013 användes huset för viss församlingsverksamhet men med begränsad användbarhet eftersom man, bland annat av brandsäkerhetsskäl och små kökslokaler, inte kunde ha större grupper i huset. År 2008 togs en plan fram för en modernisering där en nyuppförd byggnad skulle förenas med Karolinerhuset och ha de funktioner som var svåra att inrymma i det äldre huset. Det nya församlingshuset skulle enligt planerna ligga parallellt med den gångväg som gick mellan Karolinerhuset och Smålandspostens hus och som motsvarar den tidigare Lilla Kyrkogatan. Den nya församlingsbyggnaden var tänkt att uppföras i modern, enkelt klassicerande stil med intentionen att vara diskret och gå väl samman med Karolinerhuset.

Planerna väckte debatt i Växjö och åsikterna var delade om hur byggprojektet påverkade kulturmiljön. Intressenterna var främst den kyrkliga samfälligheten, närboende fastighetsägare, allmänhet och antikvariska myndigheter och diskussionerna handlade huvudsakligen om att bygga i en historiskt känslig miljö. Många kritiker drog paralleller till den hårdhänta exploatering av Växjö stad som gjordes under 1960- och 70-talen. Andra menade att den planerade anläggningen inte skulle påverka kulturmiljön negativt, utan kunde tillföra positiva värden. Från antikvariskt håll betonades tidigt att en förutsättning för byggnationen var att den inte fick inkräkta på Karolinerhusets exteriör. Det var med anledning av detta krav som lösningen med en förbindelse under mark utformades. Länsstyrelsen uttalade sig positivt om planen och betonade att det var viktigt att Karolinerhuset förblev en använd byggnad. Efter överklaganden antogs slutligen planförslaget.

Arkeologisk förundersökning

Platsen norr om Karolinerhuset var en av få oexploaterade ytor inom Växjö medeltida stad, fornlämning RAÄ 170. Länsstyrelsen beslöt därför att en arkeologisk förundersökning skulle genomföras inför den planerade byggnationen (fig. 29).

Undersökningsområdet uppgick till ca 3000 m² inom vilka den nya huskroppen, det nedsänkta torget samt ytor för ledningar ingick. Efter en

Figur 29. Växjö stad med fornlämningsområdet RAÄ 170 (röd streckad linje) och undersökningsområdet (blå linje) markerat. Skala 1:4000.

diskussion med Länsstyrelsen och Växjö kommun utökades området något för att omfatta hela det område där markgrepp kunde förväntas.

Syftet med förundersökningen var enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag att fastställa hur fornlämningar skulle komma att beröras av det planerade arbetsföretaget. Det var enligt Länsstyrelsen mycket angeläget att identifiera lämningar från stadens äldsta tid då resultaten ansågs kunna ha höga vetenskapliga värden. Förundersökningen skulle därför ha en hög ambitionsnivå. Resultaten utgjorde underlag för Länsstyrelsens fortsatta handläggning.

Förundersökningen utfördes av Smålands museum/Kulturparken Småland under våren 2012 och resultaten presenterades i en rapport hösten samma år (Åstrand & Alering 2012, fig. 30). Efter att förundersökningen gjorts ansökte Växjö kommun om att få göra ingrepp i fornlämning i samband med uppförandet av det nya församlingshemmet.

Figur 30. Våren 2012 gjordes en arkeologisk förundersökning av Smålands museum/Kulturparken Småland.

Syfte ramar och direktiv för undersökningen

Den 11 februari 2013 gjorde Länsstyrelsen i Kronoberg län en inbjudan till arkeologiska institutioner att lämna anbud med förslag till undersökningsplan med kostnadsberäkning för en särskild undersökning. Undersökningsområdet, om knappt 3000 m², utgjorde 2,6 % av den registrerade fornlämningsytan Växjö stad, medan dess andel av den *bevarade* fornlämningen var betydligt högre, då minst 80 % redan tidigare schaktats bort utan dokumentation. Det handlade, som nämnts ovan, om en av få intakta större ytor inom fornlämningen. Med anledning av dessa omständigheter, samt den stora kunskapspotential som förundersökningen visat på, ställde Länsstyrelsen höga krav på ambitionsnivån.

Undersökningen skulle skapa ny kunskap om det förflutna samt att kommunicera denna åt myndigheter, forskarsamhället och allmänheten på ett sätt som främjar uppdragsarkeologins samhällsuppdrag, fastställt av regeringen i verksamhetsmålen för kulturmiljöområdet.

Resultaten skulle vara genomlysiga och granskningsbara samt hålla god vetenskaplig kvalitet.

Kunskapen skulle, i nämnd ordning, förmedlas till den intresserade allmänheten/skolklasser, kulturmiljösektorn och forskarsamhället och vara anpassad till respektive målgrupper. Länsstyrelsen gjorde bedömningen att det fanns förutsättningar för omfattande publika insatser i samband med undersökningen och angav att dessa skulle ha en hög ambitionsnivå.

Huvudintressenterna, Svenska kyrkan och Växjö kommun framförde önskemål om att undersökningen skulle genomföras under våren/försommaren 2013 och Länsstyrelsen angav att undersökningen skulle startas så snart beslutet vunnit laga kraft.

Undersökningsområdets storlek angavs genom en till förfrågningsunderlaget bifogad ritning som visade att ytan var omkring 2960 m².

Samarbete mellan de arkeologiska aktörerna

För att möta Länsstyrelsen krav var det nödvändigt att samordna regionens stadsarkeologiska kompetens, vilken är fördelad på flera institutioner, (Riksantikvarieämbetet UV Syd, numera Statens historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten, Lund), Smålands museum/Kulturparken Småland, Kulturen i Lund och Kalmar läns museum, numera Museiarkeologi Sydost) i ett gemensamt förslag till undersökningsplan.

Inledningsvis stod Kulturparken Småland/Smålands museer som huvudman då denna institution hade lokal förankring och lång erfarenhet av antikvariskt arbete i Växjö. Under arbetet med undersökningsplanen stod det klart att Kulturparken Småland/Smålands museer inte kunde åta sig ansvaret som huvudman, på grund av omorganisation, varvid detta övertogs av UV Syd.

Ett gemensamt förslag till undersökningsplan samt kostnadsberäkning lämnades till Länsstyrelsen i Kronoberg inom den angivna anbudstiden. Under arbetet med undersökningsplanen stod det klart att den tillgängliga tiden att slutföra undersökningen, det vill säga före vinterförhållanden förväntades kunna råda, var mycket knapp. Att snarast kunna starta slutundersökningen var av mycket stor betydelse, varför den förslagna undersökningsplanen försågs med ett giltighetsdatum, då ett avtal skulle vara ingånget för att fältarbetena skulle kunna påbörjas. Detta var satt till den 22 maj 2013 och efter detta datum bedömdes det vara svårt, för att inte säga omöjligt, att slutföra undersökningen enligt den föreslagna undersökningsplanen.

Beslut och tilläggsbeslut

Enligt anbudsinbjudan skulle beslut i ärendet fattas under den första veckan i april. Den 4 april inkom en begäran från Länsstyrelsen om kompletterande uppgifter rörande förutsättningarna för samarbetsprojektet, vilken omgående besvarades. Beslut i ärendet fattades den 30 april 2013.

Direkt efter att beslutet mottagits kontaktades Växjö kommun, vilka stod som beställare på Länsstyrelsens beslut. I Länsstyrelsens beslut fanns inte någon namngiven beställare och på Växjö kommun var det inledningsvis ingen som kände till ärendet varför ytterligare flera dagar förflöt innan rätt kontakter etablerades. Dock rädde det oklarheter i rollfördelningen mellan Växjö kommun och Svenska kyrkan och inget avtal rörande slutundersökningen kunde slutas. Trots detta fortsatte planeringsarbetet med siktet inställt på fältstart i början på juni och flera planeringsmöten hölls under maj månad med representanter för Svenska kyrkan, BSV Arkitekterna och Växjö kommun. Vid dessa stod det klart att förutsättningarna för fältarbetena, vilka legat till grund för undersökningsplanens utformning, inte var vad som angivits vid anbudsinbjudan. Inom både undersökningsområdet och i dess omedelbara närhet skulle en serie av anläggningsarbeten utföras av PEAB och VEAB under delvis mycket tuffa tidsfrister, vilket skulle innebära flera avsteg från undersökningsplanen och omplanering. Den 24 maj meddelade Växjö kommun att de inte längre var beställare och att den rollen nu övertogs av Svenska Kyrkan och ett avtal undertecknades slutligen den 30 maj, tio dagar före fältstart.

Länsstyrelsen fattade två tilläggsbeslut i samband med att förändrade förutsättningar rörande ledningsdragning av fjärrvärme under pågående entreprenadarbete, blev kända. Dessa omfattade delar av nuvarande Storgatan, strax norr om det ursprungliga undersökningsområdet. Det första beslutet rörde en förundersökning i form av schaktningsövervakning, fattades den 2013-06-17.

I samband med förundersökningen visade det sig att det under vägens moderna bärlager fanns intakta kulturlager från 1500-talet och tidigare. Lämningarna bedömdes vara så pass välbevarade att de inte kunde undersökas vidare inom ramen för en förundersökning i form av schaktövervakning med löpande taxa. Ett beslut om en särskild arkeologisk undersökning inom den tillkomna ytan fattades av Länsstyrelsen 2013-07-05).

Kunskapsläget: landskap och fornlämningsmiljö kring Växjö

Ett inledande steg i planeringen av en arkeologisk undersökning är att samla det rådande kunskapsläget, för att skapa grunden för problem- och frågeställningar. Detta var i stor utsträckning gjort i samband med rapporteringen av förundersökningen. Genomgången av den kulturhistoriska bakgrunden och de naturgeografiska förutsättningarna i följande kapitel bygger i hög grad på denna sammanställning (Åstrand & Alering 2012).

Naturgeografiska förutsättningar

Växjöregionen är en del av den småländska, skogsrika sjöplatån, vilken i sin helhet ligger över högsta kustlinjen. Topografin karaktäriseras av långsträckta moränformationer (drumliner) med mellanliggande sjöar. Jordarten utgörs huvudsakligen av morän, men stråk av isälvsavlagringar förekommer. Berggrunden domineras av graniter med inslag av porfyrer. Vid förundersökningen 2012 vid Karolinerhuset konstaterades att marken i områdets högre belägna partier bestod av grusig morän som i de lägre partierna övergick i sandig morän.

Staden Växjö ligger centralt i södra Smålands inland i ett område som geologiskt skapats som ett isälvsdelta med formationer av skiktad sand och grus (Åhman 1983:30). Terrängen är flack men innehåller mindre höjdskillnader. I dagens stadsmiljö är det dock svårt att urskilja något av denna ursprungliga topografi. Runt om staden finns ett flertal sjöar i olika storlekar.

Undersökningsområdet var beläget centralt i Växjö, strax norr om domkyrkan. Före undersökningen utgjorde området de nordligaste delarna av Linnéparken med gräsmattor och glest växande större lövträd. Inom den norra delen av området, intill fastigheten Strykjärnet, fanns även en bred asfalterad vägbana som fram tills för några år sedan fungerade som utfart från staden åt sydost. Detta vägavsnitt har sedan en omläggning legat obrukad. Den synliga topografin inom området för parken var utjämnad medan vägbanan var förhöjd i förhållande till parken. Undersökningsområdet avgränsades i söder av det gamla lärosätet Karolinerhuset och i väster av den tomt som innehas av Smålandsposten. I norr sträcker sig området nästan ända fram till Storgatans östra del samt till bebyggelsen i det så kallade Strykjärnet. I öster avgränsas undersökningsområdet av en gång- och

cykelväg i nordsydlig riktning. Höjdnivåerna i anslutning till undersökningsområdet låg omkring 163 till 164 m ö h och marken sluttade svagt mot söder.

Domkyrkan har en i många avseenden udda placering. Den ligger inte som kyrkor vanligen gör på en hög plats i landskapet, utan snarare i en sänka med en mindre höjdrygg, dessutom alldeles vid strandkanten av Växjösjön. En mer normal placering hade varit uppe vid torget som är beläget på ca 160 m ö h. (Hansson 2009:145 f).

Av den äldsta stadskartan från 1658 framgår att domkyrkan och bebyggelsen norr om denna låg på en höjdrygg med Växjösjön i söder, Guldsmedsbäcken i väster och ett låglänt parti i öster där det fanns en karpdamm och ett mindre vattendrag kallat Pilediket. Norr om Storgatan var marken också sank och på kartan anges ett parti som ”Sank Svinevall”. Avståndet till Växjösjön var kortare än idag och stranden låg direkt söder om domkyrkans kyrkogård. (Åstrand & Alering 2012:13).

Inom undersökningsområdet rymdes de östligaste delarna av fornlämningsområdet för Växjö RAÄ 170. Fornlämningsområdet som uppgår till cirka 500×300 m är baserat på den äldsta kända kartans utbredning av staden.

Förhistoriska lämningar

I Växjötrakten finns en rad fynd och dateringar från senmesolitisk tid som anknyter till nivåer omkring 163 m ö h och därför är det möjligt att undersökningsområdet utgjort en strandnivå vid samma tid (fig. 31). Under äldre stenålder kan en boplats ha funnits nära Guldsmedsbäckens utlopp i Växjösjön (Kadefors 2006:8 f). Runt sjöarna söder om Växjö har extensiva lämningar från bronsålder och äldre järnålder påträffats nära stränderna (Jönsson 2009:23 ff). I direkt anslutning till undersökningsområdets västra del har lämningar i den äldre marknivån med hjälp av fyndmaterial och kolprover gett dateringar till senmesolitisk tid, äldre järnålder samt yngre järnålder och tidig medeltid (Hansson 1995).

I trakten kring Växjö finns för övrigt ett stort antal gravfält från yngre järnåldern som visar att området redan då varit tätt befolkat. Ett gravfält som utmärker sig särskilt är RAÄ 1:1 i Östra Torsås sn, drygt 15 kilometer söder om Växjö. Inom gravfältet finns 130 gravar registrerade varav en är Smålands största gravhög, ”Ingingehögen” som är ca 35 m i diameter och ca 6 m hög.

Vid domkyrkans östra sida står en runsten, Sm 10 (Gustavsson 2008:140 f). Runstenen var tidigare inmurad i domkyrkans kor med ristningen vänd utåt. Koret uppfördes under 1200-talet och runstenen bör ha blivit inmurad redan då (Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:11). Var stenen ursprungligen har stått är oklart. Den kan ha varit rest i närområdet men den skulle även kunna vara ditförd. Om runstenen vid Växjö domkyrka ursprungligen varit rest nära kyrkan, eller intill någon av de äldre vägarna, kan detta indikera att det i närheten funnits en stormannagård under 1000-talet. Stenen bär inskriptionen: *-u-i : reisti : stein : eftir : kunar : sun : kirims : kuth : healbi sel hans : tyki : uikir* (”Tyke – Tyke vikingen – reste stenen efter Gunnar, Grims son. Gud hjälpe hans själ”).

Figur 31. Utsnitt ur fastighetskartan med undersökningsområdet samt kända fornlämningar i närområdet. Skala 1:4000.

Ortnamn

Växjö var den enda medeltida staden i folklandet Varend. Under medeltiden ingick sydvästra delen av Småland administrativt i Tiohärads lagsaga som bildades av folklanden Varend, Njurdung och Finveden, vilka tillsammans hade tio härader. Det äldsta beläget för Tiohärads lagsaga är från slutet av 1100-talet men folklanden är äldre än så. Folknamnet Varend förekommer första gången i den s k Florenslistan, en förteckning över kyrkoprovinser från 1120-talet. Benämningen för folket i Varend "virdar" finns emellertid belagt på en runsten från 1000-talet vid Åringås kyrka, utanför Alvesta (Tollin 1999:41 f). Namnet Varend är flertydigt och någon allmänt accepterad tolkning av namnet och den till detta hörande inbyggarförteckningen "virdar" finns inte (Wahlberg 2003:366). Växjö kom under medeltiden att bli lagsagens centrum. Vid Växjösjön, eller "Vägsjön" som det tolkats, möttes flera vägar och häradsgränser vilket ansetts vara orsak till stadens placering (Larsson 1991:13; Hansson 1997:66). Andra menar att det av väg och sjö sammansatta ordet skulle syfta till sjön som vinterfarled (Wahlberg 2003:375).

Strax norr om den medeltida staden låg bland annat byn Hov. Namnet Hov antyder om att platsen utgjort en kultplats under förkristen tid. Ännu något längre norrut återfinns tingsplatsen Tiuthyrby, numera Kronoberg (Larsson 1964:7). Andra namn som pekar på centrala funktioner i området är Helgasjön och Helgö. Ett försvunnet Tuna har säkerligen även legat på Helgasjöns västra sida vid Helgö. Även andra bygder i Varend pekar på centralitet. I Skatelövs sn, ett par mil sydväst om Växjö, ligger Huseby och öster om Växjö ligger Odensjö, ett namn med anknytning till den förkristna religionen. En dryg mil sydost om staden finns en bygd med namn innehållande förhistoriska krigarbeteckningar, som Rinkeby och Tegnaby samt de förkristna namnen Torsjö och Torsås.

Medeltid

Varend och Växjö stift var en del av det svenska riket som låg i utkanten av kungens maktområde och biskopen i Växjö stod under hela medeltiden som den starkaste regionala makthavaren. De äldsta historiska källorna om Växjö domineras av uppgifter om stiftet och domkyrkan medan staden sällan omnämns. När orten fick stadsprivilegier av Magnus Eriksson 1342 var detta uttryckligen för att gynna biskopens handel som lidit stor skada av att stiftsorten inte varit stad. Överlag förefaller 1300-talet vara den period då stadens urbanisering tar fart. Förutom stadsprivilegier finns ett stadssigill bevarat från 1300-talets mitt, och det är även nu som domkyrkan börjar byggas ut. Under slutet av 1400-talet kom ett franciskanerkonvent att etableras i stadens västra utkant. Tidigare forskning har i viss mån hävdat att Växjö var ett stadslignande samhälle redan innan stadsprivilegierna utfärdades och att dessa främst bör ses som ett erkännande av en existerande situation. Staden skall enligt denna syn alltsedan vikingatid ha fungerat som handelsplats för Varend, vilket skulle ha bidragit till att kyrkan valde att etablera ett biskopsäte här. Några direkta spår efter en sådan vikingatida eller tidigmedeltida handelsplats finns dock inte, vare sig i det skriftliga eller arkeologiska mate-

Figur 32. Den stadskarta som upprättades 1658 över Växjö. Kartan visar bebyggelsen före stadsbranden med heldragna linjer och förslaget till ny stadsplan med streckade linjer.

riale. Växjö tycks under hela medeltiden ha förblivit en liten stad med en lantlig prägel. Detta styrks bland annat av de tunna bevarade kulturlagren i stadsområdet som tyder på en gles bebyggelse (Hansson 2009:138 ff).

Den äldsta kända kartan över Växjö gjordes efter stadsbranden 1658 (Åhman 1983:11). Området runt Stortorget och sydöst om torget förefaller ha varit köpmansstadens centrum. Kartan visar det rutnätssystem enligt vilket den nya staden skulle återuppbyggas. I bakgrunden visar kartan även de oregelbundna kvarteren och gatorna i den äldre staden. Av kartan framgår att den äldre bebyggelsen till stor del formats av hur landsvägarna från norr, väster och öster anslöt till staden. Storgatan som tidigt förefaller ha varit stadens huvudgata utgör en förlängning av en av de landsvägar som ansluter till staden i öst-västlig riktning (fig. 32)

Under medeltid fanns en rad prebendegårdar i området norr och öster om domkyrkan. Antalet intilliggande prebendegårdar var vid medeltidens slut fem till antalet: Sankta Anne, Sankt Johannes, Sankta Katarine, Helga Lekamens prebenden, samt Hospitalsgården. Av dessa låg Sankta Anne prebendegård inom den tomt där Smålandsposten nu har kontor och ytterligare en gård bör ha legat inom kvarteret Gymnasiet (Larsson 1991:50). Lars-Olof Larsson menar att gårdarna invid domkyrkan ursprungligen utgjort Växjö by. Ur topografisk synpunkt är läget för en sådan by dock inte särskilt lämpligt eftersom bebyggelsen i så fall legat avskild från sin odlingsmark.

Figur 33. Avbildning av Växjö från 1707 där det syns hur Guldsmedsbäcken delar staden.

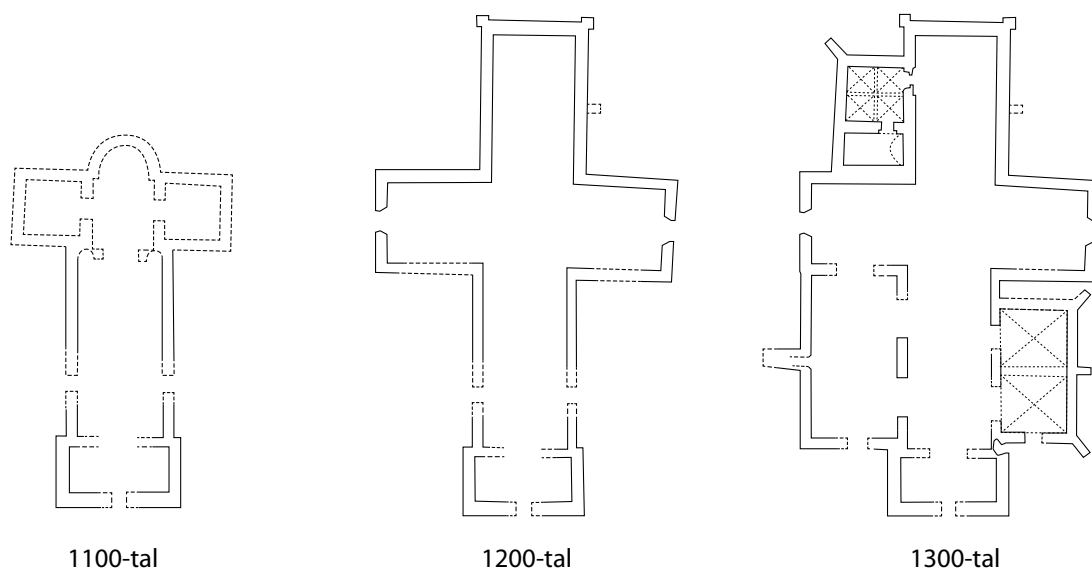
Kanske kan en sådan by snarare legat någon kilometer längre söderut vid Kampen där det finns ett gravfält från yngre järnålder, eller i nuvarande centrala Växjö. I Linköping anser Tagesson att residensgårdarna till domkyrkan tillkommer under 1300-talets andra hälft och under 1400-talet (Tagesson 2002:119). Det är möjligt att förhållandena kan ha varit liknande i Växjö. En möjlighet är att de hör samman med införandet av ett domkapitel efter 1280 (Larsson 1991:33). Vid reformationen konfiskerades gårdarna men lämnades efter hand tillbaka, dock med tydligare anknytning till skolan.

Vilka funktioner som varit kopplade till den berörda tomten före reformationen är oklart. Efter reformationen inrättades en biskopsgård längre norrut och i en skriftlig uppgift från 1575 kallas en tomt närmast norr om kyrkogården för gamla biskopstomten. En hypotes inför undersökningen var därför att den medeltida biskopsgården möjligen kunde ha legat inom undersökningsområdet.

Växjö hade liksom andra städer egen jurisdiktion men det är oklart om den kyrkliga, östra stadsdelen ingick i denna. Under 1600- och 1700-tal är det en återkommande tvistefråga om kyrkans gårdar öster om Guldsmedsbäcken ingick i staden eller inte (Larsson, L. 1922a:9). Kyrkan ställningstagande var oftast att gårdarna öster om bäcken inte ingick i staden, eftersom man då kunde slippa en rad skyldigheter (fig. 33). Till slut fastslogs i en dom år 1791 att domkyrkan och de av kyrkans gårdar som var belägna innanför stadens staket ingick i staden. Frågan verkar dock ha varit segdragen och man kan notera att den östra stadsdelen så sent som år 1814 inte var inritad bland stadens tomter på stadskartan.

Domkyrkan

Man har antagit att den äldsta kyrkan i Växjö varit en träkyrka men inget är känt kring detta. De myntfynd från 1000-talet som gjordes vid kyrkans restaurering 1958–1959 kan eventuellt höra samman med en sådan äldre kyrka (Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:11). Under andra halvan av 1100-talet började man uppföra en enskeppig stenkyrka som vid 1100-talets slut förseddes med ett brett västtorn (Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:31). Under 1200-talet förlängdes kyrkan med ett högkor samtidigt som den fick ett bredare tvärskepp (Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:47 f). Domkyr-

Figur 34. Växjö domkyrkas förändringar. Efter Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009.

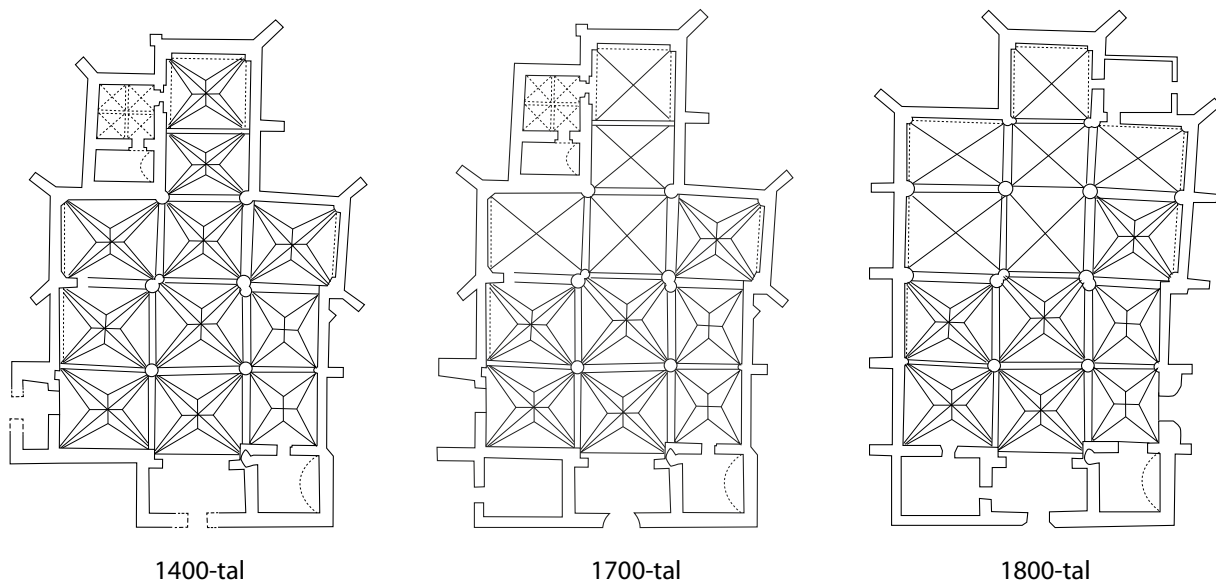
kan eldhärjades i samband med stridigheter 1276. Vid återuppbyggnaden använde man för första gången tegel som byggmaterial. Under 1300- och 1400-talet byggdes kyrkan ut betydligt och omskapades till en gotisk hallkyrka (Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:75 f). Denna utveckling avslutades med en valvslagnings som slutfördes i början av 1500-talet. År 1740 drabbades domkyrkan av en brand efter ett blixtnedslag och fick återuppbyggas igen. Domkyrkan har sedan dess genomgått ytterligare restaureringar vilket resulterat i att den idag har väldigt lite av sin ursprungliga medeltida prägel (fig. 34).

Växjökyrkans historia knöts tidigt till helgonet Sankt Sigfrid. Dennes insatser för att kristna smålänningarna beskrivs i Sigfridslegenden som nedtecknades år 1205. Anknytningen till helgonet Sankt Sigfrid, ett av de viktigaste helgonen i det medeltida Sverige, var av betydelse för att staden Växjö skulle få legitimitet att bli en stiftsstad (Larsson1991:19 ff).

Tidigare omgavs domkyrkan av en kyrkogård som i sin tur omgavs av en mur som förmodligen uppförts under medeltid. De rester som påträffats av denna visar att den varit kraftig och väl grundlagd (Hansson 1995). Kyrkogården runt domkyrkan togs ur bruk när den nya Tegnérkyrkogården invigdes år 1810 (Larsson 1991:212). Man rev då ned den gamla muren och ersatte den med en låg stenmur som i sin tur togs bort på 1870-talet.

Tidigmodern tid

I kartmaterialet framgår att dagens Stortorg tidigare utgjordes av tomtmark delad på två kvarter belägna på den norra respektive södra sidan av den tidiga Storgatan. Storgatan gick från stadens torg rakt österut men svängde mot sydöst, samtidigt som den övergick till landsväg inom området för undersökningen. Intrycket av gräns förstärktes av den lilla tullen som infördes 1622, vilket innebar att staten lade en avgift på alla varor som fördes in i

städerna. Den östra änden av Storgatan som låg innanför tullen var förhållandevis bred och innanför tullporten bildades ett utrymme som påminde om ett torg. Platsen ska enligt Ludvig Larsson också ibland ha kallats för "Lilla torget" (Larsson, L 1922a:18). Både tullhus och "Lilla torget" syns på en karta från 1783 (jfr fig. 27).

En karta från 1659 visar en utveckling av rutnätsplanen, dock utan markering av den äldre bebyggelsen. Vid stadens östra infart planerade man att lägga om de anslutande landsvägarna så att de skulle ansluta rätlinjigt till Storgatan. Denna anslutning genomfördes aldrig och den sydöstra landsvägens oregelbundna anslutning till staden kom inte att rätas ut förrän år 2008 (Åstrand & Alering 2012:27).

På kartan anges att dessa kvarter har klarat sig undan en stadsbrand. Även den nya stadsplanen på samma karta visar att det inom dagens torgyta även fortsättningsvis fanns kvartersbebyggelse både norr och söder om Storgatan.

De två tomterna norr om domkyrkan var under 1600-talet två läsemästargårdar. Sankt Anne gård låg inom det som idag är Smålandspostens tomt och den andra gården låg inom undersökningsområdet och hörde till tjänsten som förste filosofie lektor. Båda tjänsterna försörjdes genom sockenprebende och lärarna var även kyrkoherdar i sina prebendeförsamlingar (Larsson, L 1922a:68 f). Det saknas dock uppgifter om vilken prebendeförsamling som hört till tjänsten för gården inom förundersökningsområdet och prebendegårdens namn har heller inte gått att klarlägga. När det nya skolhuset började byggas under 1600-talets sista år klagade den dåvarande filosofie lektorn Colliander över att hans gård blivit en byggarbetsplats och att husen var förfallna. Ännu 1737 nämns att det finns synliga spår av bebyggelsen kvar i form av "*rudera af hus och kiällare invid Gymnasiimuren*". Någon ny gård uppbyggdes inte utan tomten kom att ligga som trädgård

eller odlingsland. Den disponerades dock även fortsättningsvis av den som innehade filosofie lektorstjänsten (Larsson, L 1922b:115).

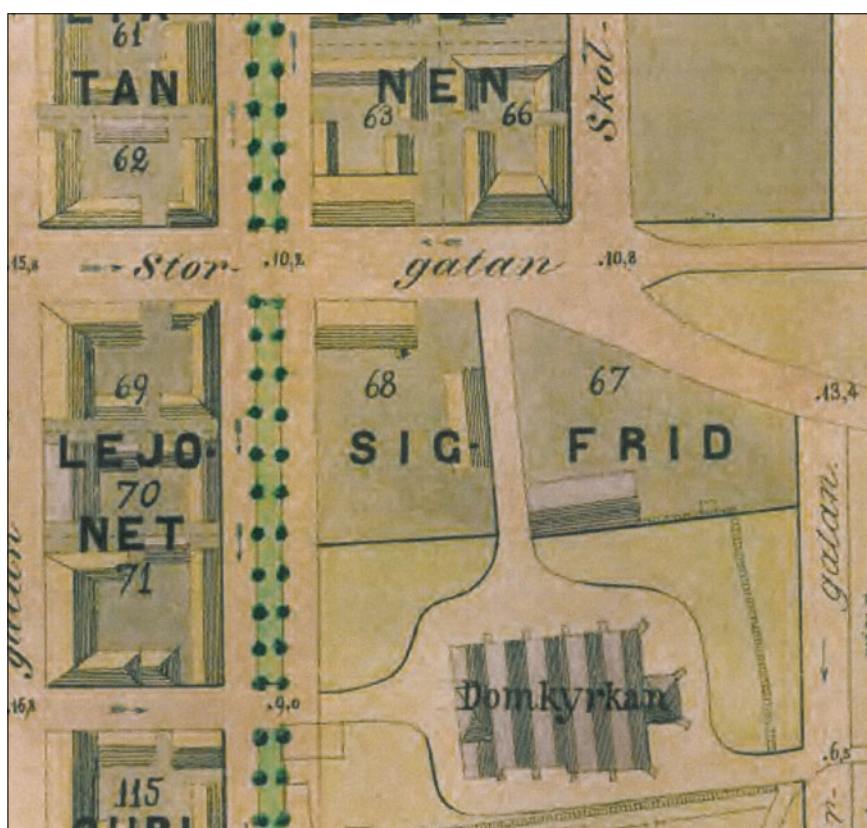
Växjö har genom åren utsatts för flera härjningar och stadsbränder. Dessa händelser har även drabbat den östra stadsdelen med de gårdar som låg i de aktuella kvarteren. År 1566 brändes staden ned vid danska härjningar och bara skolan och hospitalet klarade sig från branden. Detta upprepas 1611 då staden och även kyrkans gårdar brändes ned. Vid den stora stadsbranden 1658 drabbades dock inte området öster om Guldsmedsbäcken. Stadsbränderna 1799 och 1838 berörde inte heller det aktuella området. Efter den sista stora stadsbranden 1843 var domkyrkan, gymnasiet och det då nybyggda skolhuset norr om Storgatan några av de få kvarvarande byggnaderna i staden (Larsson 1991:74, 81, 133, 146, 148 ff).

Skolan och kålgården

Redan under tidig medeltid definierades ett antal uppgifter som hörde till domkyrkornas verksamhet, bland annat att man skulle svara för prästutbildning (Larsson 1991:34). I Växjö inrättades förmodligen någon form av domskola redan under högmedeltid och denna bör ha fortgått även under reformationstiden. År 1341 nämns en gåva till ”*chorales*” i domkyrkan, en benämning som i detta sammanhang brukar användas om elever vid en domskola. Dessa skolor kom att utgöra grunden för senare utbildningsväsende.

I samband med reformationen försvagades domkyrkan kraftigt och under en period upphörde Växjö att vara en stiftsstad (Larsson 1991:116). Även under denna tid fanns det dock en anställd skolmästare och prästutbildningen bör ha varit kvar i någon form. En skolstuga omnämns år 1566 som en av få byggnader som inte brändes av de danska trupper som då intagit staden (Larsson 1991:74) och *sholestugen* nämns i en handling från 1570 (Gustafsson & Ullén 1970:26). Det är dock oklart var denna tidiga skolbyggnad kan ha legat. År 1604 stärktes utbildningen i stiftstäderna genom ett kungligt beslut vilket innebar att det förutom en skolmästare, rector, även skulle finnas en *theologie lector* och en *conrector* (Larsson 1991:116f). Dessa fastanställda lärare kom att ingå i domkapitlet och de avlönades genom prebendepastorat. Den som hade tjänsten som teologie lektor var skolans ledande lärare. Han bodde på det som varit Sankta Anne prebendegård, i nuvarande kvarteret Sigfrid, och hade Vederslöv och Dänningelanda som prebendepastorat. År 1611 tillkom en ny skolordning vilket för Växjös del innebar att skolan fick rang som katedralskola till skillnad från de provinsialskolor som fanns utanför stiftstäderna (Larsson 1991:117). 1613 uppfördes ett tvåvåningsskolhus i trä vid den nordöstra sidan av kyrkogården. År 1643 kompletterades katedralskolan med ett gymnasium som innebar en bredare utbildning där även naturvetenskapliga ämnen ingick. Den som var lektor i filosofi innehade ett prebende med boställe.

År 1697 påbörjades bygget av ett nytt skolhus, det nuvarande Karolinerhuset, som stod klart 1715. Bara ett år efter det att det nya skolhuset var invigt började Carl von Linné sin skolgång i Växjö (Larsson 1991:166). Linnés lärare Rothman hade planer på att anlägga en botanisk trädgård på

Figur 35. Utsnitt ur stadskartan över Växjö från 1878 vilken bland annat visar parkområdet.

tomten, som motsvarade undersökningsområdet, men denna förverkligades aldrig.

År 1756 ansöker Rothman, som då blivit filosofie lektor och uppbar inkomsten från kålgården norr om skolan, om att slippa betala en avgift för denna (Larsson 1922b:115). Han motiverar detta genom att redogöra för en rad missförhållanden. Förutom att kålgården är liten och att avkastningen är låg så ofredas den av eleverna. Rothman uppger att han satt en hög gärdsgård runt kålgården men att denna inte har någon effekt eftersom eleverna ändå varje dag behöver ha tillträde till marken för att stänga skolbyggnadens fönsterluckor på husets norra och östra sida. Han nämner även att man på kyrkogården lagt upp jord mot den norra kyrkogårdsmuren i samband med att man byggt ett gjuthus. Detta hade gjort kyrkogårdsmuren så låg att tjuvar lätt kunnat ta sig in. En stor grop ska också ha funnits i kålgården mitt emot gjuthuset. Rothman klagar även över att man de år då skolbyggnaden skulle underhållas inte kunde använda kålgården på grund av byggnadsställningar. År 1740 drabbades domkyrkan av en brand efter ett blixtnedslag. Karolinerhuset fick då ersätta kyrkan som gudstjänstlokal under den tiden kyrkan renoverades.

Inte förrän under sent 1800-tal skapas en trädgård med ovanliga växter norr om skolhuset (Larsson 1922b:116). Vid mitten av 1800-talet hade Karolinerhuset tjänat ut som skola. Området bakom huset togs då över av staden och blev en del av ett parkområde (Forsberg 1975, fig. 35).

Vid mitten av 1800-talet blev Karolinerhuset istället stifts- och gymnasiebibliotek (Larsson 1991:301). Detta bibliotek fanns kvar fram till 1966.

Huset genomgick sedan en ganska hårdhänt kontorisering och användes sedan som kanslilokaler för Växjö stift. Huset ägdes av Statens fastighetsverk och efter det att kyrkan skiljdes från staten stod huset tomt under ett antal år. År 2006 fick Karolinerhuset Växjö kyrkliga samfällighet som ägare. Huset användes för församlingsarbete i begränsad omfattning i väntan på den planerade tillbyggnaden. Även om Karolinerhuset genomgick en rad förändringar så var man tidigt medveten om husets kulturhistoriska värde. Några yttre förändringar av huset gjordes inte efter 1828 och det blev förklarat som byggnadsminne 1974.

Tidigare arkeologiska undersökningar i Växjö

Den arkeologiska kunskapen om Växjö är begränsad och de arkeologiska undersökningarna har varit små. Till stor del schaktades kulturlager bort utan undersökning under 1960- och 1970-talen. Under 1980-talet gjordes ett fåtal undersökningar men dessa har inte rapporterats. De senaste 20 årens arkeologi har främst utgjorts av schaktningsövervakningar (Hansson 1997:66 ff). Man har då kunnat konstatera att de bevarade kulturlagren har ett växlande djup men att de ofta är förhållandevis tunna. Det finns få spår kvar av den medeltida staden. Med undantag av domkyrkan, vars äldsta delar uppfördes under 1100-talet, finns inte några medeltida byggnader kvar. Ett fåtal oregelbundenheter i stadsplanen avslöjar drag i den äldre stadsplanen men i övrigt saknas äldre spår.

Tidigare har noggranna sammanfattningar kring tidigare undersökningar gjorts av Martin Hansson (1997), Åsa Jönsson (2002 och 2005) samt Johan Åstrand och Åsa Alering (2012). I sammanställningen Medeltidsstaden redovisas vilka områden i den äldre stadskärnan som är utschaktade (Åhman 1983).

Närområdet till domkyrkan

De arkeologiska undersökningar som gjorts i anslutning till domkyrkan har varit av mycket begränsad art, men resultaten har sammantaget kunnat ge en ökad inblick i hur området vid Växjösjöns norra strand har utnyttjats under olika tidsperioder.

De äldsta indikationerna på mänsklig verksamhet i området runt domkyrkan är från stenåldern. Vid tre tillfällen har det framkommit indikationer på närvaro i området under mesolitisk eller neolitisk tid (Hansson 1995, Nylén 2000, Jönsson & Åhman 2002). Förutom fynd av slagen flinta så finns det dateringar från en grop och ett kulturlager. Förekomsten av så tidiga aktiviteter är inte förvånande då området kring Växjösjön bör ha varit ett bra boplatsläge under stora delar av stenåldern.

Den första arkeologiska undersökningen av domkyrkan gjordes i samband med den invändiga restaureringen år 1957 till 1958. Vid undersökningen framkom ca 900 mynt, varav ett par tyska 1000-tals mynt och 35 danska borgarkrigsmynt från 1300-talets första hälft (Gustafsson & Ullén 1970). Det är möjligt att den första kyrkan på platsen var en träkyrka, som föregick stenkyrkan, och att mynten tappats inne i denna (Tobiasson, Liepe & Wirdenäs 2009:11).

Vid två tillfällen, år 1993 och 2001 gjordes mindre undersökningar vid domkyrkans norra vägg. I samband med den första framkom två gravar. Begravningsdjupet och de dödas armställningar tyder på att begravingarna gjorts innan vapenhuset byggdes på 1400-talet och enligt Lars Redins typologi för armställningar antyds också att begravingen skedde under 1200-talet (Nordman 1993). Vid den senare undersökningen framkom förutom en mängd kulturpåverkade jordlager och raseringsmassor, en stenlagd droppränna eller rännsten (Jönsson & Åhman 2002). Fyndet antyder att det stått en tidigare okänd huskonstruktion intill kyrkan eller att det vid något tillfälle funnits en väg eller gång med rännsten där.

Under 1995 utfördes två arkeologiska undersökningar i domkyrkans närområde (fig. 36). Den första gjordes vid anläggandet av en parkeringsplats väster om Gymnasiet. I samband med denna undersökning framkom bland annat spår av en bosättning som föregått eller varit samtida med det äldsta medeltida skedet i Växjö. Dessa spår är betydelsefulla eftersom de, tillsammans med fynden av mynt från 1000-talet i domkyrkan, samt runstenen i anslutning till domkyrkan, är de första indicierna på vikingatida/tidigmedeltida aktiviteter i anslutning till stadsområdet. Den andra undersökningen gjordes på Smålandspostens parkering strax norr om kyrkan. Vid undersökningen påträffades kulturlager utan inslag av tegel, stolphål och stenläggningar samt dokumenterades sex kistbegravningar från 1600- till 1800-tal, liksom resterna av en äldre kyrkogårdsmur (Hansson 1995).

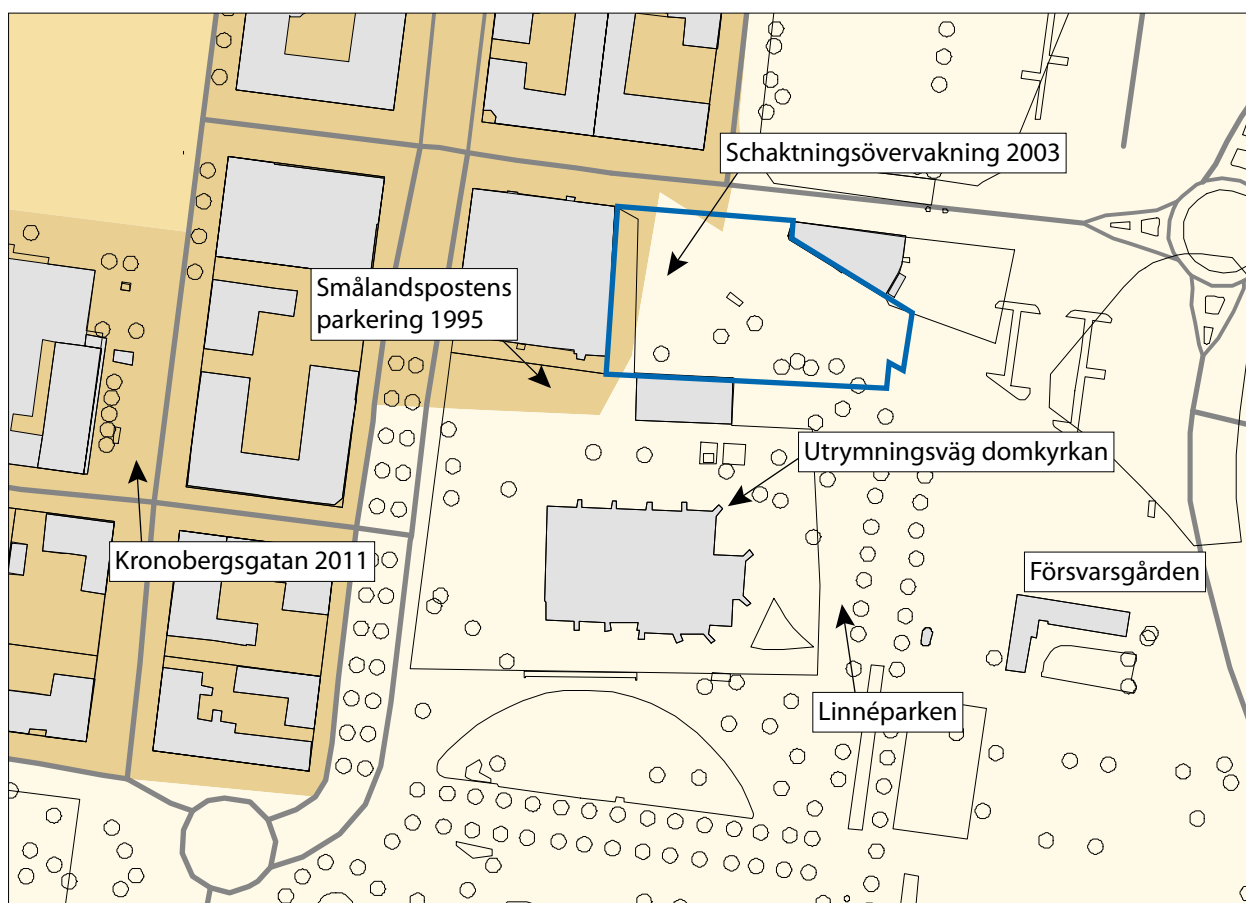
På tomten väster om kyrkan påträffades resterna av en smedja från tidigt 1600-tal, en 1700-talskällare med tunnvalv, samt keramik från de båda tidsperioderna. Det medeltida fyndmaterialet utgjordes i första hand av en kam vars typ förekommer från 1300-talet och framåt, delar av en kanna i äldre rödgods och delar av en kanna i protostengods (båda 1250 till 1350-tal), delar av trefotsgrytor, fat och skålar i yngre rödgods (1350 till 1700-tal), samt stengods (1400 till 1550-tal). Frånvaron av en rapport omöjliggör stratigrafiska analyser av materialet, vilket hade kunnat snäva in dateringarna ytterligare (Hansson 1997; Åhman 1983).

År 1996 gjordes en liten undersökning inom Kv. Östregård, strax nordost om domkyrkan. Där framkom lämningar dels efter en förhistorisk bebyggelse, dels från den historiska gården Östregård (Hansson 1996).

Vid Försvarsgården i Linnéparkens östra del påträffades flera stenlagda vägnivåer vid en mindre undersökning år 2001 (Jönsson & Åhman 2002). Undersökningen visade att man troligtvis dränerat marken med enklare diken någon gång före 1350-talet, samt att Växjösjöns strandkant utnyttjades som avfallsplats för diverse hushållsavfall.

Ett par år senare, 2003 drogs en ledning från Storgatan fram till domkyrkan (Jönsson 2005a). Denna lades i ett äldre schakt men gav tillfälle till dokumentation av lämningar i schaktväggarna. I profilerna dokumenterades odlingslager, avsatta bottenlager samt nedgrävningar och stolphål. I jämnhöjd med Karolinerhusets västra vägg påträffades bland annat äldre byggnadslämningar i form av stenfundament samt två gravar.

Smålands museum gjorde 2005 en arkeologisk schaktningsövervakning inom den östra delen av Linnéparken, (Jönsson 2005b:25) strax sydöst och

Figur 36. Tidigare arkeologiska undersökningar i närheten av domkyrkan i Växjö. Skala 1:2000.

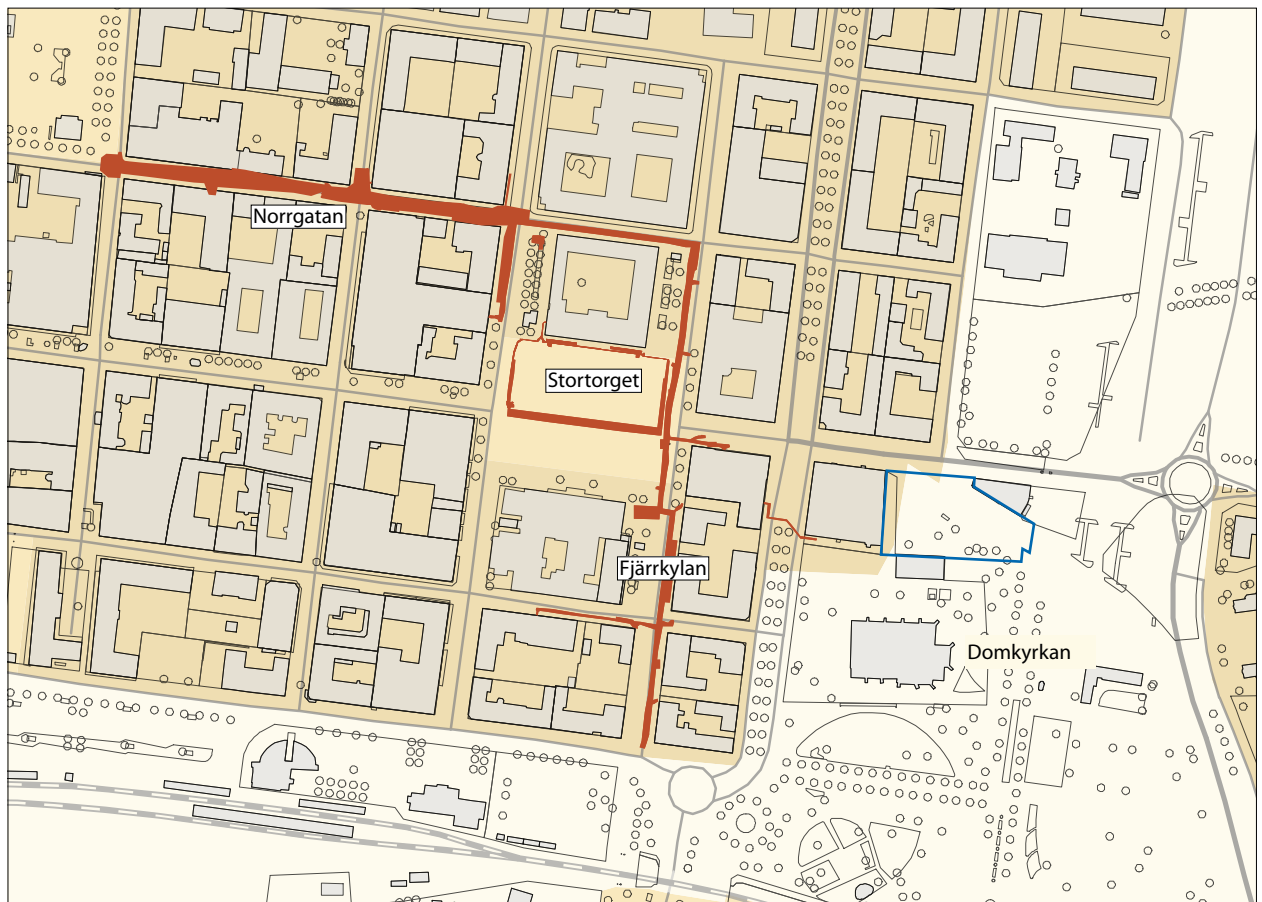
öster om domkyrkan. Schaktningsövervakningen föranleddes av ledningsdragning fram till en offentlig toalett. Vid undersökningen framkom gravar, konstruktioner och spår av byggnader som sannolikt hört till domkyrkans administration.

Den nu gjorda undersökningen föregicks av en arkeologisk förundersökning utförd 2012 (Åstrand & Alering 2012). Vid denna påträffades bevarade lämningar under mark inom större delen av ytan.

Medeltida och historiska lämningar i övriga Växjö

Vid nedläggning av fjärrkyla 2011 fann man på flera platser längs Kronobergsgatan och i området runt Stortorget flera källare och husgrunder. De äldsta lämningar som påträffades var en koncentration av stolphål som fanns i den södra delen av Kronobergsgatan. Anläggningarna bör vara spår efter en bebyggelse med stolpburna hus och daterades till tidig medeltid. Det är möjligt att en tidigmedeltida gård, samtida med domkyrkans äldsta skede, legat på platsen.

Dessa medeltida dateringar förekom inom den sydöstra delen av den gamla staden och förmodligen är det i denna del av Växjö som den äldsta bebyggelsen funnits (fig. 37). Kulturlagren längs Kronobergsgatan dominerades av bebyggelselager och gatulager medan lagren i de berörda delarna av Norrgatan och Kungsgatan huvudsakligen utgjordes av odlingslager. Det

Figur 37. Översikt över läget för några av de undersökningar som gjorts i Växjö medeltida stad. Skala 1:4000.

förefaller som om de äldre gatorna i staden i regel inte varit stensatta utan endast grusade. Förmodligen har den grusiga moränen på platsen lämpat sig bra som vägunderlag. Ett flertal äldre, igenfyllda källare påträffades i ledningsschakten och de daterades till 1600–1700-tal. Att så många källare anlagts i staden både före och efter stadsomläggningen 1658 antyder att det skett en utveckling och expansion inom staden under 1600- och 1700-talen.

Runt om och i kvarteret Residenset invid Stortorget i Växjö har det gjorts undersökningar vid ett flertal tillfällen. År 2009 kunde man konstatera att bevarade kulturlager fanns kvar under påförda matjordslager. Vid en schaktningsövervakning i samband med en ombyggnad av Residensets östra entré kunde konstateras förekomst av sannolikt medeltida kulturlager. Här framkom bland annat lager med järnslag som visar att det förekommit järnhantering inom stadsområdet, eventuellt under senmedeltid (Åstrand 2010 & 2011). Även strax sydöst om Residenset har eventuellt senmedeltida kulturlager påträffats. Dateringen av dessa är dock oklar (Skoglund 1994). En mindre förundersökning företogs på Stortorget 2013 där ytterligare medeltida bebyggelse lämningar och en medeltida väg kunde konstateras, och där ytterligare tidigmoderna källargrunder kunde beläggas, liksom ett äldre avsnitt av storgatan från 1600-talet (Åstrand & Dutras Leivas 2013).

Ett antal arkeologiska undersökningar har även tidigare gjorts i närbelägna delar av staden. På den sydöstra sidan av Stortorget gjordes under-

sökningar i kvarteret Lejonet 1978. Undersökningen är en av få i staden där medeltida fynd påträffats. I kvarteret Lejonets östra del, ned mot Guldsmedsbäcken påträffades närmare två meter tjocka kulturlager (Hansson 1997:69). En mindre schaktningsövervakning gjordes 1994 inom torgets sydöstra del där man fann en källare från 1600-talet som hört till stadens dåvarande rådhus (Hansson 1994). I Storgatan, omedelbart väster om Stortorget, har även bevarade kulturlager dokumenterats (Hansson 1996). Nordöst om kvarteret Residenset vid Stortorget, gjordes 2002 en förundersökning i kvarteret Nordstjernen som utgjort ett av den gamla stadens nordligaste områden. Man fann här avfallslager från 1600-talet samt husgrunder från senare bebyggelse (Hansson 2002). Nämnas bör också att man på 1910-talet påträffade en myntskatt i den norra delen av Stortorget, samt att det i korsningen Storgatan-Kronobergsgatan ska ha påträffats stenmursrester under mark (Åhman 1983:25).

Problemområden och frågeställningar inför undersökningen

Den arkeologiska forskningen kring det medeltida Småland har gett viktiga nedslag inom några områden. Martin Hansson har studerat borgbyggandet i Småland och den annorlunda funktion som de feodala markeringarna haft här (Hansson 2001). Landsbygdens bebyggelse är med några undantag dåligt känd (Nylén & Söderberg 2009). Undersökningen av en ödegård vid Markaryd har dock gett inblick både i skogsbygdens expansion samt utmarksnäringarnas betydelse (Åstrand 2007). Dateringar från fossil åkermark har visat att det i vissa delar av landskapet finns omfattande medeltida röjningsröseområden. Smålands inland präglades under medeltid av äldre kärnområden omgivna av stora skogsbygder med omfattande kolonisation där nyodling och utmarksbruk lade grunden för en ny ekonomisk utveckling.

Stora egendomar under biskopsbordet låg i Kinnevalds härad. En stor koncentration av gårdar låg kring Helgasjön med Kronoberg i centrum (Larsson 1964:360 ff). Annat gods knutet till domkyrkan koncentrerades även kring Växjö, lokaliserat till området där de tre häraderna Kinnevald, Norrvidinge och Konga strålade samman.

Den arkeologiska kunskapen om staden Växjö är, som ovan nämndes, begränsad och forskningen omkring den äldre staden har i huvudsak skett inom ramen för uppdragsarkeologiska undersökningar. I Växjö har stora ytor schaktats bort i samband med exploatering, främst under 1960- och 1970-talet, utan arkeologiska insatser varför det idag bara finns en handfull medeltida fynd.

I Länsstyrelsens förfrågningsunderlag angavs därför att undersökningen skulle fokusera på ”staden och bebyggelsens utveckling och dess förhållande till kyrkan och dess verksamhet”.

Undersökningen skulle skapa ett nyanserat källmaterial som grund för att diskutera relationerna mellan staden och omkringliggande landskap, mellan stad och stift samt mellan Växjö och andra urbana uttryck. De grundläggande problemområdena utgjordes av behovet av ökad kunskap om varierande aktörgrupper och om ekonomiska, sociala samt organisatoriska relationer. En belysning av dessa skulle bidra så väl till en ökad kunskap om

Växjö, som en utveckling av diskussionen rörande urbaniseringsprocesserna i ett nationellt och internationellt perspektiv.

De frågeställningar som formulerades i undersökningsplanen var därför grundade i ett "Landskaps- och aktör-nätverksperspektiv" som bildar utgångspunkter för problematisering och kontextualisering av undersökningsområdet, där förändringar analyseras som resultaten av flera sammanvävda ekonomiska och sociala processer. I korthet berörde de följande problemområden:

- Landskapet utgör en helhet där mänskligt handlande och sociala relationer är drivande faktorer i förändringarna. Platser och landskap formas utifrån topografiska förutsättningar, socio-kulturella behov och uttryck. Eftersom behoven är under ständig omvandling utgör landskapet process snarare än bakgrund till historien. Perspektivet undersöker hur olika aktörer manifesterat sig genom att på olika sätt inskriva och omskriva betydelser i landskapet.
- Under tidens lopp har ekonomiska och symboliska kapital investerats i landskapet, vilka accepterats eller utmanats. Som social och politisk arena står därför platsskapande och rumslig organisering i fokus för frågeställningarna, liksom relationer mellan platser och olika överväganden aktörgrupper emellan. Platsskapande handlar ytterst om vilja, möjlighet samt förmåga att forma och behärska den fysiska och sociala miljön.
- Kontrollen över produktion, distribution och redistribution lade analytiskt fokus på dominansförhållanden och hegemonier, samt materiella uttryck för desamma. Distribution och redistribution låter sig undersökas arkeologiskt genom bland annat föremålsstudier.
- Aktörsperspektivet hanterar flera sociala gruppers historia snarare än enskilda platser eller eliter. I stället för att enbart förstå städerna som resultaten av enkelriktade maktrelationer, undersöks invånarnas delaktighet i skapande, omformning och reproduktion av städerna som specifik social och kulturell arena. Fokus har förskjutits från staden som fysiskt fenomen till det urbana som en uppsättning varierande sociala relationer.
- Normer skapas och reproduceras i vardagslivets rutinartade handlingar och rumsliga praktiker. Det vardagliga präglas i hög grad av lokalisering och upprepning av handling, d v s vanor som utgör kommunikativt handlande, vilka förstärker, förändrar och kommunicerar den sociala strukturen, bland annat genom hur tid och rum organiseras. Detta kan undersökas arkeologiskt i de spår av strukturer som finns bevarade.

- Det har visat sig fruktbart att betrakta rum/plats som "artefakt" i vid bemärkelse, som icke-verbal agent i upprätthållandet av sociala handlingar och traditioner. Av intresse är "artefakternas", vikt för att stabilisera och "översätta" sociala relationer samt deras roll i processen att upprätthålla nätverk vilka kan betraktas som upprätthållna av varierande aktörer, positioner och relationer.
- Stadens rumsliga organisering och struktur kan förstås som miljöer av praktiker, föreställningsvärld, erfarenheter och engagemang. Arkeologin bör därför förstå och presentera staden som det levda, omtvistade, *landskapet*, i vilket det investerats ekonomisk och politisk styrka liksom kulturellt kapital. Det innebär undersökningar av rumsliga investeringar och hur de gjorts, utmanats och ifrågasatts i form av rumsliga praktiker. Detta görs inledningsvis på den lokala nivån, genom att tillämpa begreppet "hushåll".
- Möjligheten till förståelse av föremåls eventuella betydelser, i relation till rumsliga praktiker, är beroende av uppfattningen av vad som utgör deras sammanhang. Begreppet kontext har inom arkeologin dubbla betydelser, dels ett allmänt socialt, politiskt och historiskt sammanhang, dels en detaljerad mening som rör fysisk och stratigrafisk, positionsbestämning. Vi påträffar sällan intakta miljöer in situ. Det vi gräver fram har lämnat sitt ursprungliga användarsammanhang, ofta för att återanvändas i ett annat. Hur detaljerat sådana "förflyttnings- och återanvändningsbanor" kan rekonstrueras, påverkar, dialektiskt, uppfattningen om de större sammanhangen. Ju mer detaljerat och metodiskt stringent vi kan arbeta desto större komplexitet och samspel mellan dynamik kontra stabilitet i äldre samhällen kan belysas.

Utgångspunkter och problemområdena rörde sig i olika skalnivåer. Frågeställningarna bröts därför i undersökningsplanen ned till teman möjliga att besvara utifrån en arkeologisk undersökning och som gick från "det lilla" till "det stora". De rörde sig om datering (A), ekonomi (B, C), social och rumslig organisation lokalt (D, E). Till dessa lades frågor rörande ekonomisk, social och rumslig organisation i ett regionalt och överregionalt perspektiv (F).

Nedbrutna i delar blev de konkreta frågeställningarna för undersökningen följande:

A Datering	
A1	Datering av bebyggelsens etablering, bruk, förändring respektive upphörande.
A2	Datering av förändringar i ekonomisk inriktning, funktioner och rumslig organisation.
B Ekonomi	
B1	Hur har stadsodlingarna sett ut? Vilka grödor har odlats, vilka fluktuationer har förekommit och är detta uttryck för förändringar i ägoförhållanden?
B2	Finns det spår efter gödsling, jordförbättring och bevattning?
B3	Finns det spår efter importerade matvaror, och kryddor och frukt?
B4	Går det att värdera odlingens ekonomiska betydelse i relation till eventuellt hantverk?
B5	Finns det tecken på processspår (till exempel mältning, ugnar, kvarnar)?
B6	Återstår det några spår efter Rothmans botaniska trädgård?
B7	Finns det tecken på specialisering i form av hantverksspår och produktionsspill?
C Konsumtion	
C1	Vilka förändringar i fyndsammansättning och spridning kan spåras?
C2	Vilken har djurhållningen varit, har man varit självförsörjande?
C3	Vilka är proportionerna mellan lokalt sötvattensfiske och införsel av havsfisk.
C4	Förekomst eller avsaknad av delar av benmaterialet som uttryck för redistribution?
C5	Vad säger keramikens proveniens om invånarnas kontaktytor?
D Social organisation och status	
D1	Hur ser gårdarnas materiella status ut?
D2	Finns det inom undersökningsområdet rumsliga och kronologiska skillnader i materiell kultur?
D3	Finns kopplingar med domkyrkobygget i form av byggnadsspill?
D4	Finns kostinslag, t ex vilt och exotica, som indikerar "lyxkonsumtion" och ifall detta kan påvisa att biskopsgården legat inom undersökningsområdet?
E Rumslig organisation, hushålls- och gårdsnivå	
E1	Hur har bebyggelsen varit organiserad vid olika tider och finns det tecken på en övergripande planering eller annan "budgetering av utrymmet"?
E2	Orienteras den äldsta bebyggelsen efter kyrkan eller landsvägen?
E3	Finns det skillnader vad det gäller disposition av byggnads- och gårdsytor, samt typer av byggnader?
E4	Är variationer i byggnadsteknik uttryck för intern social stratifiering?
E5	Vad visar en rumsanalys avseende tillgänglighet och restriktioner genom fägator, vägar, rännor och hägnader, eller olika aktivitetsområden.
E6	Hur har skillnaden mellan stad och land markerats?
E7	Vid vilka tider har landsvägen rustats upp?
F Regionala och överregionala frågeställningar	
F1	Lokaliseringfaktorer – varför ligger gårdarna där de ligger i relation till landskap, kommunikationsstråk och visibilitet?
F2	Är den äldsta urbaniseringen ett utslag av den kyrkliga utvecklingen eller har det funnits andra aktörer i området?
F3	Varför har domkyrkan lokaliserats till det lägre partiet vid sjöstranden? Var den högsta delen av området upptagen av annan bebyggelse eller aktivitet?
F4	Kan hypotesen om en träkyrka från 1000-talet stärkas? Vad representerar mynten från 1000-talet?
F5	Hur kan urbaniseringen och urbaniteten i Tiohärads lagsaga beskrivas? En jämförelse mellan Växjö och övriga biskopsstäder?
F6	När har extern handel genom kustens nätverksstäder uppstått? Varför tycks handelsvägarna söder ut mot Blekinge ha föredragits framför den väl etablerade staden Kalmar vid ostkusten?

Metoder, fynd- och analysstrategi

I arbetet med underökningsplanen lades stor vikt vid detaljplanering av fältarbetena, för att alla resurser skulle kunna användas på bästa sätt. Det begränsade tidsspänn som fanns att tillgå för att genomföra undersökningen, innebar att mycket möda lades ned på att planera och synkronisera den inledande schaktningen med personaltillgången. Ytans storlek och den komplexa formlämningsbilden i kombination med komplicerad logistik, vilket ofta arkeologiska undersökningar i stadsmiljö innebär, medförde att schaktningen förväntades ta ganska lång tid. För att inte förlora värdefull undersökningstid under projektets sommarmånader, planerades arbetet med att undersöka och dokumentera fornlämningen att påbörjas så snabbt som ytorna efter hand blev tillgängliga. Nackdelen med detta var att en succesiv upptrappning av antalet arkeologer skulle bli nödvändig, vilket försvårar de inledande utbildningsinsatserna och uppbyggandet av en effektiv arbetsorganisation. För att kompensera för detta ställdes höga krav på den undersökande personalens erfarenhet, projektledning och förberedande planering. Tyvärr blev en stor del av detta arbete till ingen nytta, då förutsättningarna förändrades och därmed blev mycket av fältplaneringen inaktuell (se kapitlet *Avsteg från undersökningsplanen och Utvärdering*, nedan).

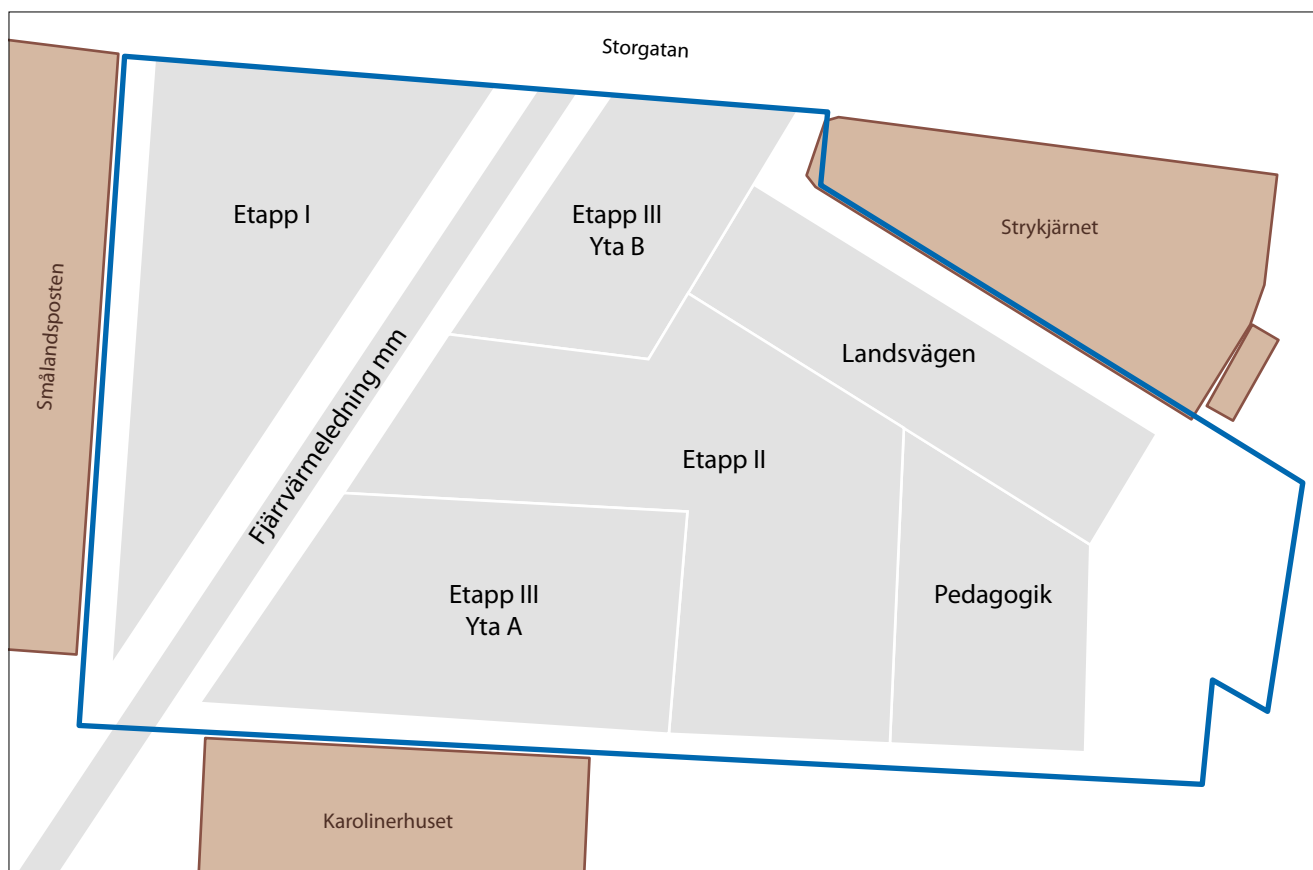
Ytor och delområden

Det planerade undersökningsområdet var ca 2300 m² och inom detta gjordes prioriteringar som dels var av kvantitativ karaktär, det vill säga vilka och hur stora ytor som skulle schaktas fram och dokumenteras samt dels kvalitativa, det vill säga val av vilka metoder som skulle tillämpas inom olika ytor (fig. 38). Prioriteringarna gjordes utifrån den förväntade komplexiteten inom respektive område, samt potential att bidra till att besvara frågeställningarna. Kronologiskt prioriterades äldre lämningar medan yngre gavs lägre prioritet. Fyra olika prioriteringsnivåer med olika metodinsatser tillämpades på sex olika ytor. Inom område "landsvägen" gjordes omprioriteringar och förändringar av metodval, då de arkeologiska förutsättningarna förändrades under arbetets gång. Nedan redovisas de olika delytorna och arbetsmomenten som ingick utifrån prioriteringarna.

Etapp I och II

Inom dessa delområden var skadorna efter senare tiders odling omfattande och endast ett äldre odlingslager förväntades finnas bevarat, tillsammans med spår efter flera olika lämningar som stolphål och andra nedgrävningar. Under odlingslagret fanns spår efter ytterligare lämningar. Efter schaktningen observerades bebyggelselämningar på delar av Etapp II, vilka fördes över till Etapp IIIA. De arbetsmoment som genomfördes på Etapp I och II var:

- Avbanning av matjord och äldre odlingslager
- Rensning av yta och dokumentation av anläggningar
- Grävning av sökrutor och enskilda anläggningar, paleobotanisk provtagning
- Avbanning av äldsta odlingslager

Figur 38. Undersökningsområdet vid Karolinerhuset i Växjö med de inför undersökningen planerade delytorna och etapperna.

- Rensning av yta, dokumentation, metalldetektering och undersökning av anläggningar, paleobotanisk provtagning

Område "landsvägen" (senare hantverksområdet)

Inom området låg den gamla östra infarten till Växjö och det förväntades inga stratifierade lämningar inom delområdet. Landsvägen planerades att undersökas och dokumenteras med hjälp av en längsektion och undersökning av utvalda delar tills full förståelse erhöles. Efter schaktningen grävdes en transekt vilken visade att det fanns äldre lämningar under landsvägen. Detta föranledde en omprioritering och hela delområdet fördes till Etapp IIIB. Nedan redogörs för de arbetsmoment som genomfördes på Landsvägen. De planerade momenten anges inom parentes).

- Avbaning av asfalt och bärlager
- (Upptagande av längsprofil och sektionsdokumentation).
- (Grävning av sökrutor).
- Rensning av yta
- Undersökning med single context dokumentation och fortlöpande paleobotanisk provtagning
- Metalldetektering av anläggningar

Tabell 1. De olika delområdenas storlek och volym.

Delområde	Yta, m ²	Volym, m ³
Ettapp I	400	160
Ettapp II	700	280
Storgatan	250	32
Ettapp III, yta A	450	180
Ettapp III, yta B	300	120
Östligaste delen	200	Pedagogisk verksamhet
Summa	2300	772

Ettapp III, yta A och B

Inom dessa delområden förväntades omfattande och komplexa stratigrafiska lämningar vilka undersöktes enligt stratigrafiska undersökningsmetoder i sin helhet. De arbetsmoment som genomfördes på Ettapp I och II omfattade:

- Avbanning av asfalt, matjord och äldre odlingslager
- Rensning av yta
- Undersökning med single context dokumentation och fortlöpande paleobotanisk provtagning
- Metalldetektering av anläggningar

Pedagogik

Inom detta delområde fanns omfattande utfyllnader från tidigmodern tid och det bedömdes ha liten arkeologiskt potential, medan det bedömdes ha ett högt pedagogiska värde och vigdes i sin helhet för detta. De arbetsmoment som gjordes här var:

- Avbanning av matjord och äldre odlingslager
- Att disponera för pedagogisk verksamhet

Fältarbete

Fältarbetet inleddes den 10 juni och pågick fram till den 15 november. Området var ursprungligen uppdelat på 6 delområden, vilka speglade olika inriktningar på insatserna, metodvalen och de förväntade resultaten (se ovan).

Inför fältarbetena stod det klart att omständigheterna under vilka undersökningen skulle bedrivas, inte var de samma som angivits i förfrågningsunderlaget. Parallellt med de arkeologiska insatserna skulle omfattande anläggningsarbeten genomföras med flera intressenter inblandade. Detta medförde att en del av Ettapp I längs den västra delen av undersökningsområdet inledningsvis fick prioriteras för att frigöra ytan för anläggningsarbetena. I samband med detta behövdes en yta för materialupplag, vilket medförde att schaktning och undersökning av denna del av Ettapp I fick skjutas upp. Senare tillkom ytterligare ett område i Storgatan som låg utanför undersökningsområdet. Dessa förändringar var de första i en lång rad av anpassningar som fick göras under projektets fältfas.

De inledande insatserna gjordes med en mindre personalstyrka, som sedan utökades vartefter som nya ytor frigjordes. Personal- och kontorslokaler samt andra nödvändiga utrymmen anpassades för de behov som inled-

ningsvis fanns, men utökades inför personalökningen senare i projektet. All avbaning och schaktning var planerad att göras under de första sex veckorna, så att alla delområden skulle vara tillgängliga därefter. Detta genomfördes inte då flera ytor inom undersökningsområdet inte var tillgängliga så som var planerat. Följden blev att avbaning och schaktning fick göras vid ytterligare flera tillfällen. Detta gjorde att en helhetsbild av området inte gick att få förrän slutet av undersökningen.

Dokumentations- och undersökningsmetoder

All undersökning och dokumentation gjordes enligt stratigrafisk dokumentationsmetod, motsvarande den engelska *single context recording*, vari alla lämningar dokumenteras likvärdigt. För närmare beskrivning av metoden se ”Handledning till stratigrafisk dokumentation och tolkning” (Larsson, S. 2003). Dokumentations- och undersökningsmetoder var valda med utgångspunkt i lämningarnas förutsättningar, undersökningens syfte, ambitionsnivå och beställarens önskemål om att undersökningen skulle vara avslutad före vintern 2013.

- För inmätning användes en totalstation av typen Trimble.
- Fotodokumentation gjordes med två digitala kameror, Nikon D3100
- För undersökningen skapades ett lokalt nätverk uppkopplat mot UV:s terminalservrar
- Inmätning av spår och lämningar, registrering av fynd och fotografier gjordes i Intrasys.
- Ritningar scannades, georefererades och fördes in i Intrasys
- Kontexter beskrevs enligt UV:s manual för stratigrafisk dokumentation, på en särskilt framtagen blankett, anpassad till de lokala förutsättningarna
- Den metadatamall som utvecklats för single contextbaserade undersökningar tillämpades för registrering av kontexter.
- Blanketter, ritningar och inmätningar kontrollerades löpande under arbetets gång så att eventuella logiska fel eller brister i dokumentationen kunde åtgärdas i ”realtid”. Detta kunde bara delvis genomföras (se *Avsteg från undersökningsplanen och Utvärdering*, nedan).
- Allt dokumentationsmaterial skulle vara genomgången, kontrollerat och sammanställt när undersökningen var klar i fält. Det vill säga att ambitionen var att delar av ”rapportarbetet” skulle göras löpande under fältarbetet, vilket även skulle vara en del av kvalitetssäkringsprocessen. Detta kunde bara delvis genomföras ” (se *Avsteg från undersökningsplanen och Utvärdering*).

Vid analysarbetet har begreppskedjan kontext – grupp – hushåll används. Begreppet hushåll kan behöva en närmare presentation.

Vid bearbetning av arkeologiskt material används ofta begreppet fas för att beskriva ett tidsavsnitt med samma områdesutnyttjande. En förändring i hur platsen används innebär alltså ett fasskilje. En sådan definition kan vara problematisk om bara en mindre del av en tomt undersöks, då det kan råda osäkerhet om de aktiviteter som dokumenterats är representativa för hela

tomten. Likaså uppstår problem om flera tomter omfattas, då dessa i hög grad kan skilja sig åt i användning och i brukningens intensitet. Aktiviteterna på tomterna kan så att säga ha gått i otakt när en tomt uppvisar ett intensivt brukande med snabba skiften, medan en annan inte har förändrats i någon högre grad. Fokus blir ofta på att identifiera förändringar, vilket leder till tolkningar som i högra grad vilar på hur det sett ut på tomten, snarare än vad som försiggått där. Att studera människorna i ett arkeologiskt material är sällan en lätt uppgift, men för att kunna skriva en historia med människor i centrum måste vardagslivets strukturer studeras, det vill säga snarare de stabila tillstånden än förändringar och utveckling (Larsson, S. 2000:127 ff).

Genom att föra in begreppet hushåll, i meningen en social och juridisk samlevnadsform som bildar en ekonomisk försörjningsenhet, i staden vanligen representerad av en tomt och dess invånare, kan ett nytt perspektiv på ett arkeologiskt material fås. Då varje enskilt hushåll är avgränsat mot andra samtida, föregående och efterföljande hushåll, både i tid och i rum, kan stratigrafien delas upp i en mängd olika tidrum vilka representerar historiska realiteter (Gardelin & Johansson Hervén 2003:43). För att förstå ett tidrum är dess disposition, relation till gränser samt gaturum, viktiga aspekter, genom vilka relation till andra tomter och rörelsemönster kan studeras. På så sätt kan immateriella aspekter av hushållet förstås och tillsammans med de materiella, exempelvis föremålsbestånd och bebyggelseskick. När hushållen har fått en utbredning, ett etablerande, varaktighet och ett slut kan det fyllas med ett innehåll som åtminstone har en social position och ett näringsfång. Målet är att ge hushållet och dess invånare en klassifikation kopplad både till materiella och immateriella aspekter (Gardelin & Johansson Hervén 2003:43).

Fyndstrategi

Undersökningen ökade avsevärt mängden fynd från Växjö stad, men i jämförelse med andra stadsundersökningar var dock fyndmängden förhållandevis liten. Några omfattande massmaterial påträffades inte. Inför undersökningen formulerades en fyndstrategi, vilken utgick från olika fyndkategorier och deras potential att bidra till att besvara olika frågeställningar. I denna gjordes också en prognos för mängden fynd inom varje kategori som låg till grund för selektion och konserveringsurval.

Insamling, dokumentation, hantering och urval

- Fynd vars exakta rumsliga läge hade betydelse för tolkningen mättes in med totalstation. Övriga insamlades genom handplock per kontext/anläggning/grävenhet.
- Bas- och specialregistreringen har gjorts i Intrasis enligt de metadata-mallar som är framtagna för respektive materialkategori.
- Samtliga påträffade fynd med förmodat förhistoriskt eller medeltida ursprung tillvaratogs och registrerades.
- Vid metalldetektering tillvaratogs endast föremål med relevans för undersökningen.

Material	Prioritering	Selektion	Relevans
Bergart	Prioriterad	Avfall gallras efter registrering	Brynen, slipstenar och enkla kvarnar bidrar till förståelsen av platsens ekonomi och tillgänglig teknologi (fråga B5, B7), vilket i sin tur kan besvara frågor om funktioner och social stratifiering (fråga C1, D1, D2-3, E1, E3).
Ben och horn	Hög	Tillvaratas i primärdepositioner eller sekundärdepositioner med klarlagda rumsliga och funktionella sammanhang	Dessa fynd har relevans för förståelsen av landskapet, produktionen och hushållet liksom för kunskap om specialiserade näringar och omvärldskontakter (fråga B7, C1, D1-2, E3, F6) samt om konsumtion och köttproduktion. Frånvaron av vissa delar av djuren kan också avspegla redistribution, (fråga C2-4, D1-2, D4, F6).
Järn	Hög	Alla föremål tas till vara.	Järnföremål, inklusive avfall, belyser verksamhet, byggnadsskick samt hantverk, produktion och teknologi. Föremål som kan relateras till smide är av särskild vikt för förståelsen av produktion och social organisation (fråga A2, B7, C1, D1, D3, E4).
Övrig metall	Hög	Alla föremål tas till vara	Mängd och förekomst torde avspegla den sociala struktureringen inom området. Föremål som kan relateras till gjutning är av betydelse för förståelsen av produktion och social organisation (fråga A2, B7, C1, D1-2, F6).
Keramik	Prioriterad	Allt tillvaratas (ur undersökta kontexter)	Keramik är daterande, belyser hantverk, hushållsaktiviteter och mathållning samt ger information om kontaktmönster. Materialet kan också ge en viss insikt om social hierarki, genom förekomst eller avsaknad av såväl fin- som importkeramik (fråga A1-2, B5, C1, C5, D1-3, E3, E5, F2, F6).
Bränd lera och lerklining	Låg	Gallras efter registrering. Kontextbundna prover sparas	Bränd lera och lerklining belyser karaktären av eldfångda aktiviteter (matberedning, hantverk, eldsvåda o dyl) samt byggnadsskick (fråga B7, D1-3, E3-4).
Trä	Prioriterad	Samtliga föremål tillvaratas	Belyser hantverk, hushållsaktiviteter och mathållning inom området (fråga B7, C1, D1-3, E4).
Läder och annat organiskt material	Prioriterad	Allt tillvaratas	Några fynd av dessa kategorier förväntades inte, men beredskap hölls för att kunna omhänderta dem.

Konservering

Endast metallfynd som kunde förväntas bidra till datering och funktionsbestämning i enlighet med de formulerade frågeställningarna, prioriterades för konservering. Urvalet styrdes av bevaringsgrad samt koppling till för frågeställningarna relevanta kontexter. Vanligare föremål som spikar, nitar och knivar konserveras normalt sett inte. Hårt korroderade järnfynd kunde komma att röntgas för bedömning och bestämning. Föremål av andra material som kräver konservering har bedömts enligt samma principer.

Inför undersökningen beräknades konserveringsbehovet till ca 10 små föremål i kopparlegeringar, samt 15 små järnföremål, samtliga kunde vid behov röntgas. Eftersom fynd av såväl ben-/hornföremål och träföremål inte kunde uteslutas, hölls beredskap för konservering av 5 ben-/hornföremål och 10 träföremål. Strategin för konservering utarbetades i samråd med Lovisa Dal vid Lunds Universitets Historiska Museum där föremålen konserverats.

Analysstrategi

För att klargöra och besvara de frågeställningar som angavs i undersökningsplanen, användes ett tvärvetenskapligt arbetssätt, där resultaten från de naturvetenskapliga analyserna integrerats i redovisningen av de arkeologiska resultaten (del III). Tyngdpunkten lades på prover som kunde ge information om kronologi, produktionsförhållanden och social organisation.

Analyserna genomfördes endast då material, som ansågs vara relevant för de uppställda frågeställningarna, påträffades. Även dendrokronologiska prover samlades in, men vid efterbearbetningen ansågs de inte kunna tillföra ytterligare kunskap i förhållande till de formulerade frågeställningarna och kom därför inte att vidare analyseras.

Insamling, urval, prioritering och relation till frågeställningar

Prover för makrofossilanalys togs främst ur torra kontexter, men även i eventuella brunnar där icke-förkolnade makrofossil kunde förväntas. För att möjliggöra feedback och underlätta tolkning och prioritering kom en arkeobotaniker att närvara regelbundet under fältarbetet varvid växtrester och jordlager kunde analyseras på plats.

Det slutliga urvalet för analys gjordes av FD Jens Heimdahl, Statens historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten.

Osteologisk analys gjordes på benmaterial som tillvaratogs ur primära och sekundära depositioner. Det slutliga urvalet för analys gjordes av FD Ola Magnell, Statens historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten.

Urval av prover för ICP-analys gjordes av Dr. rer. Nat. Torbjörn Brorsson, Kontoret för Keramiska Studier.

Kvartärgeologi och arkeobotanik

Flera av frågeställningarna rörde ekonomi och skulle belysas främst genom makrofossilanalys. I första hand skulle analysen visa vilka grödor som odlats lokalt, hanterats och processats på platsen, vilket gav i sin tur skulle ge information om specifika funktioner och aktiviteter på platsen. Viss provtagning inriktades mot frågeställningar kring enskilda anläggningars funktion (fråga B1–6, D1–2, D4, E2–3, E5, F5–6).

Kvartärgeologiska och arkeobotaniska undersökningar gjordes kontinuerligt under fältarbetet. Stratigrafiska analyser av kvarterets jordmåns-horisonter, samt makroskopisk analys av jordprover inriktat på botaniska lämningar genomfördes. Fältanalyser utfördes mellan september och oktober 2013. Laborativa makroskopiska analyser genomfördes under våren 2014.

Frågeställningarna riktades mot den kulturella användningen av växter, främst med fokus på lokal odling men även kosthållning och matkultur (jfr kapitel *Problemonråden och frågeställningar*, ovan). Analyser utfördes även på prover tagna i och intill bebyggelselämningarna i syfte att undersöka dessas funktion, i synnerhet med fokus på golv och spisar. Därtill syftade analyserna till att undersöka den forna strandlinjen till Växjösjön/Tummen som antas ha legat i kvarterets östra del. Gick denna strandlinje att urskilja geologiskt? Hade man gjort konstruktioner längs strandkanten på något sätt?

Resultaten har främst jämförts med resultaten från förundersökningen vid Stortorget som utfördes och avrapporterades 2013 (Åstrand & Dutras Leivas 2013). I denna rapport refereras dessa resultat enbart som "Stortorget".

Fältmetoder

De geoarkeologiska fältmetoderna och provtagningen följde grundprinciperna i Heimdahl *et al* 2005. Arbetsgång, strategier och behandlingen av materialet anpassades till de lokala förutsättningarna och liknade de som t ex utvecklats under arbetet med kvarteret Diplomaten i Jönköping 2007 (Heimdahl 2009). Huvuddelen av proverna preparerades och undersöktes preliminärt direkt i fält så att kompletterande prover kunde tas om pilotprovet visade sig innehålla för lite material eller material av särskilt intresse. På detta sätt blev sedimentinnehållet i lagren undersökt samtidigt

som de grävdes ut, vilket var viktigt för den stratigrafiska diskussionen och tolkningen i fält. Under fältarbetet preliminäranalyserades 140 prover på detta sätt.

Provernas volym låg i allmänhet kring 0,5–1 liter jord, men i vissa fall när prover bedömdes som fattiga på organiskt material, kompletterades volymen upp till 8 liter. Prover ur odlingslager togs i första hand ur vertikala sektioner där risken för kontamination av recenta material var minst och kontrollen av stratigrafin säkrast. Annars skedde provtagningen genom att en utvald del av lagret skars bort som en orörd enhet och placerades i en tillslutbar plastpåse. När ett prov var taget preparerades det genom våtsiktning, eller lagrades tills preparering kunde ske.

Våtsiktning genomfördes med en sikt med masksidor på 0,25 mm. För prover med grövre material som pinnar och bark användes även sikt med grövre maskdiameter, 3 och 10 mm, för att göra provet lättare att genomsöka. Flottering och våtsiktning utfördes enligt metod beskriven av Wasylikowa (1986). Efter våtsiktning placerades proven i plastburkar med lock. Proverna preliminärbesiktigades omedelbart med hjälp av en stereolupp (förstoring $\times 10$ – 40) och förvarades sedan i burkar fyllda med vatten så att transport för vidare analys kunde ske.

Förutom växtrester har också annat makroskopiskt material eftersökts i proverna, t ex fiskben, insektsrester och smidesloppor, de utgör i lika hög grad viktiga indikatorer på olika miljöer och aktiviteter. I det följande anges alla typer av diasporer som fröer, frukter, delfruktar, acener etc. som ”fröer” eller ”frukter”.

Laborativa analysmetoder

Totalt valdes 61 prover ut för fördjupade laboratorieanalyser. Prover som inte var tillräckligt rena våtsiktades på nytt i ljummet vatten. Analysen av de insamlade proverna genomfördes med hjälp av stereomikroskop (förstoring $\times 6$ – 100). Vissa genomskinliga frön och frukter med karaktäristisk cellstruktur undersöktes under mikroskop med genomfallande ljus ($\times 100$ – 1000). Makroskopiskt material (här avses även slagg, mollusker, ben och artefakter) plockades ut med fjäderpincett, bestämdes och sorterades i mindre vattenfyllda burkar med lock.

Bestämningsarbetet skedde till stor del med hjälp av referenssamlingar. Som bestämningslitteratur användes Anderberg 1994, Anderberg 2010, Bejerink 1976, Berggren 1969 & 1981, Cappers *et al* 2009, Jacomet *et al*, 1989, Jacomet 1987, Katz *et al* 1965, Körber-Grohne 1964, 1991 och Schoch *et al*.1988.

Kvantifieringen av frön/frukter skedde genom räkning där summan frön/frukter avrundades uppåt till närmsta heltal. Fragmenterade rester hanterades för sig och uppskattades kvantitativt. Särskild notering gjordes om fröna/frukterna var bevarade som subfossil eller om de bevarats genom förkolning. Det fragmenterade materialet i proverna som inte är fröer och frukter kvantifierades enligt en relativ skala 1–3, där 1 innebär förekomst av enstaka fragment (ca 1–10) i hela provet. 2 innebär att materialet är vanligt – att det hittas i de flesta genomletningar av de teskedsstora subsamlingar

som gjorts. 3 innebär att materialet var ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar.

För att förenkla tolkningen och göra resultaten mer överskådliga har de identifierade växtarterna grupperats i sju habitat-tafonomiska grupper, dels tar hänsyn till den miljö de trivs i, dels till det kulturella ursprungssammanhang de har i det arkeologiska fyndmaterialet. Grupperna är:

- 1) Vattenväxter
- 2) Ängar och betesmarker (i materialet oftast representerat via insamlat foder eller dynga)
- 3) Ogräs och ruderatmark
- 4) Träd
- 5) Insamlade växter (här endast bär, som ofta har ett ursprung i latrin)
- 6) Odlade växter
- 7) Exotiska importerade växter.

Även om indelningen är hierarkisk i den meningen att en viss art här endast grupperats i en av dessa grupper, bör man ha klart för sig att den egentliga tillhörigheten för många arter är heterarkisk. Exempelvis har smultron grupperats som insamlat, men kan också förekomma som ogräs (i ruderatfloran) och även växa i anslutning till betesmarker.

Källkritiska aspekter

Representationen för det faktiska växtsamhället är inte alltid tillförlitligt återspeglad i makrofossilerna. Aspekterna på detta problem är flera: Olika växter sätter olika mängd frön/frukter som sprids på skilda sätt olika långt ifrån moderplantan. Arter är olika motståndskraftiga och bevaras inte lika väl subfossilt eller förkolnat. Detta kan i sin tur leda till att endast mycket motståndskraftiga fröer bevaras i omlagrat material vilket i sin tur leder till över- respektive underrepresentation av vissa arter. Olika makrofossil är olika lätta att finna beroende på storlek, form och färg och olika sediment är olika lätt analyserade.

Analysen av makrofossil har också samma typer av felkällor som den arkeologiska analysen. Fyndmaterialet är underställt de kulturellt relaterade strukturer som rått i området och gett upphov till lämningen. På detta sätt kan sammansättningen av makrofossilerna ha påverkats av kulturella faktorer, som t ex selektiv bortrensning av växter från vissa ytor, insamlingstekniker, betesstrategier och avfallshantering.

Bevarandegraden av det organiska materialet är inte homogent. I t ex gropar med organiskt avfall har det rått mer syrefria förhållanden, vilket lett till ett mer välbevarat organiskt material, som dessutom förekommer i lager som begränsas av skarpa kontakter. Detta innebär att materialet i dessa lager har ett högt stratigrafiskt källvärde. I andra strata är bevarandegraden sämre, vilket innebär att endast motståndskraftiga och förkolnade fröer bevarats, detta gäller t ex i sandiga lager.

När det gäller förkolnat material är det viktigt att minnas att inte alla växtrester som utsätts för brand eller hetta bevaras genom förkolning, detta

gäller framförallt fröer med stort fettinnehåll eller ömtålig struktur (t ex flockblomstriga växter). Fröer och frukter som bevaras genom förkolning har ofta en liten kvot i förhållandet yta/volym (t ex sädeskorn) eller hårda skal (t ex mällor).

Animalosteologi

De osteologiska resultaten från förundersökningen visade på relativt mager förekomst av djurben. Avsaknaden av analyser av djurben från Växjö och generellt från medeltida lämningar från Småland, innebär att djurben från undersökningen ansågs vara av stort intresse för att belysa djurhållning från ett område där denna kunskap helt saknades.

Syftet med den osteologiska analysen var att klarlägga fördelning och variationer av arter, slaktålder, delar etc samt benslag för att belysa ekonomi i form av produktion och konsumtion, rumslig organisation i form av avfallshantering samt spår efter eventuell social stratifiering (Fråga C1–4, D1–2, D4, E1–3, E6, F6).

Den förväntade mängden tillvaratagna djurben uppskattades till 20 kg. Totalt uppgick det tillvaratagna animalosteologiska materialet till ca 16,4 kg. Vid undersökningen framkom även ca 0,5 kg humanosteologiskt material, främst från högmedeltida kontexter. (Se *Analys av osteologiskt material från Karolinerhuset*).

¹⁴C-analys

Kunskap om platsens kronologi är grundläggande för att besvara övriga frågor. Prover för ¹⁴C-analyser togs från framför allt de äldsta lämningarna, hus och konstruktioner. Prover av träkol, djurben och makrofossil prioriterades. (Fråga A1–2)

Det planerade antalet ¹⁴C-analyser var 5 stycken. Det totala antalet ¹⁴C-prover som skickades på analys var 4 stycken, varav två från samma kontext S3069. (se tabell 35, Bilaga 3) Proverna skickades till Beta Analytic Inc. i USA.

ICP-analys av keramik

ICP-analys (Inductively Coupled Plasma) är en kemisk analys, där sammansättningen av 45 olika oorganiska grundämnen fastställs. Inom forskning används ICP-analyser främst för proveniensbestämning, (Fråga C5, D1–2, E3, E6, F2, F6), men analysmetoden lämpar sig även för andra typer av studier som när- och frånvaro av metallhantverk (fråga B7).

Det planerades för 10 stycken ICP-analyser. Vid undersökningen uppkom frågor rörande vilken typ av metall som hade hanterats inom området. För att klargöra detta kom 13 prover att skickas på ICP-analys. (se Bilaga 2)

Avsteg från undersökningsplanen

Undersökningsplanen upprättades efter de förutsättningar som angavs i förfrågningsunderlaget från Länsstyrelsen. För att möta de högt ställda kraven på undersökningen, inom den tidsgräns som angavs, krävdes en hög grad av avancerad planering, en snabb och smidig projektstart, samt ett snabbt

handläggande av ärendet. För att tydliggöra detta formulerades sju kritiska framgångsfaktorer vid upprättandet av undersökningsplanen:

- Att arbetena kan påbörjas enligt tidplanen.
- Att tillräckliga med tid och resurser avsätts.
- Att tids- och arbetsplanering genomförs i nära samarbete med beställare och entreprenörer.
- Tydlig projektorganisation med väl definierade och avgränsades ansvarsområden och delegationsordning.
- Att organisationen fungera direkt från undersökningens början.
- Tydligt formulerade etappmål och identifierade kritiska punkter.
- Bemanningens kompetens och erfarenhet.

Anbudets giltighetstid begränsades till 2013-05-22, vilket ansågs vara det senaste datumet för ett färdigt avtal och därmed full projektstart. Det planerade startdatumet var 2013-06-10 för att överhuvudtaget kunna genomföra undersökningen innan vintern.

Redan från början förändrades förutsättningarna på flera avgörande punkter, vilket ledde till en kedja av nya oförutsägbara förutsättningar. Detta fortsatte under stora delar av undersökningen. För att belysa denna kedja av förändringar presenteras först de grundläggande faktorerna tillsammans med den övergripande påverkan på projektet som de hade. Där efter kommer de konkreta avvikelserna från undersökningsplanen att redovisas.

De grundläggande faktorerna som i hög grad påverkade projektet var tid, tillgänglighet samt brist på förutsägbarhet och möjlighet till planering.

Tid

Tiden var en avgörande faktor redan i anbudsskedet där utrymmet för att genomföra undersökningen var snäv. Detta förutsatte ett tidigt startdatum, vilket i sin tur innebar en mycket kort tid till att bygga upp projektorganisationen på, bland annat anställa nödvändig personal, om anbudet godtogs. Det innebar också att planeringen var mycket känslig för förändringar. Besked om upphandlingen förväntades under vecka 14 2013 men det dröjde ytterligare en månad innan beslut fattades. Efter kontakt med, den i beslutet angivna beställaren, rådde det oklarheter om vem detta egentligen var och ett färdigt avtal rörande undersökningen skrevs under först 2013-06-30. Först i detta skede kunde den formella rekryteringen av personal påbörjas, vilken visade sig problematisk då flera andra stora projekt redan hade startat runt om i landet, och personal med rätt kompetens till stor del redan var uppbundna till dessa. Bemanningen kunde inte fullt ut lösas med personal med rätt kompetens och erfarenhet.

Inte heller den tidsplanering för personalresurser som utarbetats i undersökningsplanen kunde följas utan personal anslöt och lämnade projektet vartefter som de var tillgängliga. Detta bedömdes som problematiskt men hanterbart, eftersom undersökningsplanens detaljerade tidsplan redan delvis blivit inaktuell (se nedan). Vart eftersom undersökningen fortskred blev förutsättningarna sammanflätade med de olika anläggningsarbetena som pågick

parallellt på området (se nedan), vilka i praktiken innebar att den planerade fältorganisationen till stora delar inte kunde implementeras. Istället krävdes, på närmast daglig basis, en detaljerad styrning av personalresurserna i förhållande till tillgängliga ytor och arbetsuppgifter, för att fältarbetet skulle ske på ett så effektivt sätt som omständigheterna medgav. Detta kom att uppta en stor del av fältprojektledningens tid. En fältorganisation som vagt påminde om den i undersökningsplanen planerade, kunde först upprättas under september månad, då den andra högprioriterade ytan blev tillgänglig.

Tillgänglighet

Tillgänglighet till undersökningsområdet var den faktor som direkt innebar störst avsteg från undersökningsplanen. Redan efter första mötet med intressenterna, Växjö kommun och Svenska kyrkan, stod det klart att undersökningsområdet inte var tillgängligt i sin helhet utan att anläggningsarbeten skulle pågå parallellt med undersökningen. Inledningsvis rörde det sig om omläggning av fjärrvärme samt andra ledningar, till vilket en del av undersökningsområdets västra del snabbt behövdes göras tillgängligt. Detta bedömdes som genomförbart även om det krävde omprioriteringar och avsteg från undersökningsplanen.

Därefter blev undersökningens förutsättningar sammanflätade med de parallella anläggningsarbetena och deras problem, förseningar, tillkommande arbeten och tidsfrister. I praktiken innebar detta att samordningen av den arkeologiska undersökningen och anläggningsarbetena blev en arbetsuppgift som kom att uppta en stor del av fältprojektledarens tid.

Förutsägbarheten

Vid det förberedande projektledningsarbetet bedömdes de förändrade förutsättningarna som problematiska och bekymmersamma, men hanterbara eftersom de betraktades som begränsade både i tid och i omfattning. Även för entreprenören PEAB hade förutsättningar blivit annorlunda än vad de förväntat sig, då de inte kunde förutse vilken inverkan den arkeologiska undersökningen skulle få på deras arbetsplanering. Likaså komplicerades deras arbete av att VEAB (Växjö kommun energi AB) bestämde sig för att i samband med fjärrvärmeomläggningen göra förändringar i en av sina underjordiska anläggningar i direkt anslutning till undersökningsområdet. Med andra ord blev förutsättningarna sådana att tre olika aktörer, tillsammans med flera underentreprenörer, bedrev flera verksamheter på samma plats.

Med dessa förutsättningar blev situationen snart komplicerad. De invecklade beroendeförhållandet mellan de olika verksamheterna medförde ständiga förändringar, vilket gjorde det svårt att planera arbetena. Omplaneringar, om disponeringar och omprioriteringar blev en del av fältprojektledarens vardagliga arbetsuppgifter. Efter den inledande schaktningen, då undersökningen drog igång på allvar, började konsekvenserna att märkas. Redan i undersökningsplanen hade tidschemat identifierats som känslig för störningar men efter schaktningen uppstod en allvarlig oro för hur fältarbetena skulle kunna slutföras i tid. Detta, i kombination med svårigheter att få igång fältorganisationen på grund av de yttre omständigheterna, innebar

att fältarbetet tidigt inriktades på att undersöka och dokumentera fornlämningen, medan analys och löpande bearbetning fick stå tillbaka.

Större avvikelser från undersökningsplanen

Övergripande förutsättningar

- Parallella anläggningsarbeten bedrevs på och i anslutning till undersökningsområdet under stora delar av tiden då den arkeologiska undersökningen pågick.
- Undersökningsområdet var inte tillgängligt i sin helhet från startdatum.
- Förändrade förutsättningar att bedriva fältarbetet i samband med att PEAB var huvudansvarig för arbetsmiljö och samordning.

Prioriteringar och differentierade metoder

- Den centrala delen av Etapp II lades till Etapp IIIA, då bevarade medeltida lämningar påträffades vid schaktningen.
- Andelen bevarad yta på Etapp IIIB var mindre än förväntad på grund av omfattande skador i den norra delen.
- På område Landsvägen genomfördes inte upptagande av långprofil, sektionsdokumentation och grävning av sökrutor då bevarade medeltida lämningar konstaterades under landsvägen. Hela området kom att läggas under Etapp IIIB.

Tidplan och arbetsordning

- Inledande schaktning kunde inte genomföras enligt plan, då omprioriteringar i arbetsordningen gjordes inför anläggningsarbetena, och på grund av att delar av undersökningsytan inte var tillgängliga.
- Undersökningsområdet närmast Smålandsposten prioriterades för att frigöra detta för fjärrvärmearbeten.
- En del av Etapp I var inte tillgänglig, då platsen behövs som uppläggningsplats för VA-material. Denna del påbörjades först i slutet av september.
- En slutundersökning i Storgatan tillkom under arbetets gång. Denna skulle slutföras på mycket kort tid och befintliga personalresurser fick styras över till denna.
- Etapp IIIB var inte tillgänglig på grund av en vattenledning området. Denna var i drift och försörjde delar av Växjö med färskvatten. Förseeningar med att färdigställa de nya ledningarna innebar att urkopplingen drog ut på tiden.
- En stor del av personalstyrkan blev under två veckors tid övertalig då Etapp IIIB inte var tillgänglig enligt planeringen. De kunde dock lånas ut till andra projekt, men tidsbortfallet kunde bara delvis kompenseras.

Projektledning

- Bearbetning av dokumentation och resultat (rapportarbete i fält) kunde bara delvis genomföras då praktiska aspekter som arbetsledning och samordning kom att uppta en stor del av projektledningens tid.

Måluppfyllelse och utvärdering

Undersökningen berörde en av de få bevarade sammanhängande delarna av den medeltida staden Växjö och förväntningarna på resultaten var högt ställda, inte bara på vetenskaplig nivå utan även från Växjöborna som visat stort intresse vid den tidigare förundersökningen.

Trots de praktiska och logistiska problem som redovisades i föregående kapitel, får undersökningen beskrivas som framgångsrik. Nedan följer en genomgång av undersökningens resultat i förhållande till frågeställningarna.

A. Dateringar

Det medeltida fyndmaterialet var magert i förhållande till vad som vanligen påträffas i andra stadsmiljöer, vilket var särskilt tydligt när det gäller keramikmaterialet. Detta utgör vanligtvis ett "massmaterial" som bildar grunden för dateringsarbetet. Keramikmaterialet i Växjö var sparsamt, även för det vanligtvis mycket stora tidigmoderna materialet, vilket medförde sämre möjligheter att "gaffla" in dateringar utifrån flera olika keramiktyper. Detta, i kombination med omfattande odling under senare tidsperioder samt stora ingrepp då parken anlades, medförde att dateringarna från keramikmaterialet blev mera svårtolkade och bredare. Dock var de tidiga dateringarna entydiga genom ett litet men tydligt inslag av östersjökeramik. Detta har gett en klar bild över bebyggelsens etablering på platsen men också tydliga indikationer på äldre bebyggelse i närområdet. Det finns även tydliga indikationer på äldre aktiviteter på platsen genom ett inslag av AIV keramik som dateras till tiden mellan 700-tal och 1000-tal.

Den stratigrafiska bearbetningen av materialet resulterade i en tydlig kronologi av hushåll som representerar förändringar i ekonomisk inriktning, funktioner och rumslig organisation från tiden före domkyrkans uppförande till modern tid. Historiska källor har använts för att belysa förutsättningarna och i viss grad nyansera dateringarna av hushållen och sammantaget har en kronologiskt nyanserad historiskt skeende kunnat beskrivas.

B. Ekonomi

Fråga B1 – B4

Den stratigrafiska bearbetningen av materialet från undersökningen har resulterat i 15 olika hushåll vars ekonomiska förutsättningar och inriktning har kunnat studeras. Odling har identifierats i de flesta hushåll, med varierande inriktning, odlingsformer, grödor och växter. Hushållen utgör flera olika sociala miljöer, vilket återspeglas ibland annat genom vad som odlades och konsumerades på platsen. Importerade kryddor och växter har identifierats i form av medicinalörter från medelhavsområdet, som ingick i en trädgårdsodling. Fynden av spannmål var talrika och en studie av dess sammansättning och förändring över tid har kunnat genomföras. Spår av gödsling, jordförbättring och har konstaterats från flera olika hushåll.

Fråga B4 och B7

Flera av hushållen hade tydliga inslag av hantverk, framför allt direkta kopplingar till byggverksamheten kring domkyrkans ombyggnader och

underhåll. Förhållandet mellan hantverk och odling varierar mellan olika hushåll, vilka ger tydliga indikationer på de olika verksamheternas ekonomiska betydelse och hur förändras med tiden. Spåren efter hantverk och produktionsspill vittnade om tydlig specialisering under vissa hushåll, även om det inte handlade om en ensidig verksamhet. Trots att det fanns ett tydlig och omfattande inslag av metallhantverk i flera hushåll påträffades inte några omfattade avfallslager på platsen, vilket visar att det fanns någon form av organiserad renhållning.

Fråga B5 – B6

I flera av hushållen påträffades ugnar som vittnar om att livsmedel processats i olika former på platsen under flera olika hushåll. Förändringarna, med återkommande odling och stora nivåutjämnande insatser i samband med att Linnéparken anlades, har medfört att bevaringsförhållandena för arkeobotaniskt material inte var goda, men trots detta har bra resultat uppnåtts, även om inga direkta spår av Rothmans botaniska trädgård påträffades.

C. Konsumtion

Fråga C1

Fyndmaterialet var, som det nämnts ovan relativt magert och i hög grad omdeponerat i samband med senare tiders aktiviteter. Fyndsammanställningen inom de olika hushållen visar att det finns skillnader i konsumtionsmönster, främst mellan hög- och senmedeltida hushåll, när det gäller keramikmaterial. De högmedeltida hushållen uppvisar en låg andels keramikfynd, vilket tyder på att mängden keramik var låg under 1200- och 1300-talet. Istället tycks kärl av andra material, troligtvis träkärl, ha använts. Hushållen från senmedeltid och framåt uppvisar en större användning av, främst lokalproducerat skandinaviskt keramik, med en ovanligt låg andel importerad keramik. Fördelningen när det gäller stengods liknar den som flera skånska byar uppvisar. Materialet har stor potential för ytterligare studier bland annat med tanke på att medeltida material från Växjö bara förekommer sparsamt.

Fråga C2 och C4

Det osteologiska materialet visade sig vara bra både till omfattning samt kvalitet och resultaten har visat på tydliga mönster mellan hushållen men också i jämförelse med andra städer.

Fråga C3

Frågor kring fiskbensmaterialet har inte kunnat besvaras då bevaringsförhållandena generellt inte medgav att fiskben bevarades

Fråga C5

ICP-analyser av keramik materialet har visat på att de tidigaste kontaktytorna tycks ha varit västerut under tidigmedeltiden och flera skärvor östersjökeramik kan knytas till Halland. Senare material pekar på en förändring av kontaktytorna som inledningsvis verkar orientera sig österut mot Kalmar och senare även norrut mot Jönköping. Intressant att notera är inga av ICP-

analyserna visar på en direkt koppling till Skåne, något som det skriftliga materialet pekar på. Materialet visar på förändrade kontaktytor vid olika tider och en stor potential för vidare studier rörande kontaktnät och kommunikationer.

D. Social organisation, hushålls och gårdsnivå.

Fråga D1–2

Fyndmaterialet från de tidig- och högmedeltida hushållen uppvisar få fynd som indikerar högre social status. Istället kan en stor del av materialet sättas i samband med metallhantverket och byggarbetena kopplade till domkyrkan. Även de senare hushållen innehåller få fynd som kan knytas till en högre social status och de som finns är till stora delar omdeponerade och går inte att direkt knyta till ursprunglig position. Liksom fyndmaterialet antyder, var gården en plats på vilken de flesta människor var kopplade till hantverket, byggarbetena eller driften av gården. De föremål, vilka kan utgöra statusmarkörer, behöver studeras ytterligare för att kunna få en förståelse för hur gården användes, administrerades och relaterade till den domkyrkoorganisationen.

Fråga D3

Från flera av hushållen finns tydliga kopplingar till de olika domkyrkobyggena och det omfattande metallhantverket tolkas tidvis helt vara inriktat mot dessa. Spår i form av byggavfall förekommer bara sparsamt i form av felbränt profiltegel av samma slag som finns i domkyrkan, enstaka bearbetade stenar och en misslyckad kolonnbas. Området tycks till stora delar vara inriktat mot att förse byggena med allt vad som behövdes i metallväg. En intressant koppling till byggarbetena är de fragmenterade människoben som påträffades omlagrade i området. Dessa visade sig till övervägande komma från ett hushåll, då de södra delarna av gårdstomten upplåtits för utbyggnaden av domkyrkan. Skelettmaterialet tolkas ha grävts upp i samband med att nya grundmurar grävdes och de större benen återbegravdes, medan de mindre hamnade i schaktmassorna som senare använts vid återställandet av gårdstomten.

Fråga D4

Fyndmaterialet var, som det nämnts ovan relativt magert och i hög grad omdeponerat i samband med senare tiders aktiviteter.

I det osteologiska materialet finns bara ett fall av konsumtion av högvilt. Det rör sig om kronhjort och påträffades i ett hushåll då gården inte längre ägdes av kyrkan utan hade dragits in till kronogodset. Från samma hushåll finns också spåren efter medicinalväxter som härrör från medelhavsområdet och som har odlats i trädgården. Hushållet tolkas vara kopplat till en välbärgad, person kanske från någon av de gynnade adelsfamiljerna, en av kungens fogdar eller någon annan kunglig ämbetsman. Några direkta indikationer om att kan ha rört sig om den tidiga biskopsgården finns inte. De tydliga kopplingarna till hantverk och byggarbeten pekar istället på att gården kanske ska sättas i samband med sysslomannen som var ansvarig för domkyrkans byggkassa.

E. Rumslig organisation, hushålls- och gårdsnivå.

Fråga E1–E7

Resultaten kopplade till frågeställningar kring rumslighet samt organisation är talrika och de utgör några av kriterierna för hushållsbegreppet. Vid bearbetningen identifierades 15 olika hushåll och mellan dem fanns både mycket stora och mindre förändringar i rumslighet och organisation. Till dessa kan också föras strukturella förändringar av områdets funktioner under flera olika hushåll. Utifrån resultaten finns flera infallsvinklar på samtliga frågeställningar som formulerades inom detta tema inför undersökningen. Utan att gå in för mycket på detaljer är det värt att lyfta fram några aspekter. Resultaten kring landsvägen, som visar att sträckningen på det äldsta kartmaterialet inte är den samma som under medeltiden, innebär den etablerade bilden av östra Växjö behöver en översyn. Förändringarna av hur tillträdet till gården förändrats i förhållande till omgivningen och domkyrkan, speciellt i ljuset av pilgrimer och ökat vallfärdande, utgör en mycket intressant inriktning. Det rumsliga förhållandet mellan gårdstomt och byggarbetsplatsen kring domkyrkan tycks vara en komplicerad fråga som omfattar både tillträde och begränsning. Slutligen är frågor kring bebyggelsens utveckling, teknik och status ett fält som det finns bra material att gå vidare med. Utöver dessa exempel kan resultaten användas för att studera många andra frågor kring rumslighet och organisation.

F. Regionala och överregionala frågeställningar

Fråga F1 – F5

Till frågeställningar kring den äldsta urbaniseringen och domkyrkans läge har nya resultat bidragit till positionerna flyttats fram. Huvudresultaten omfattar en förändrad syn på landsvägens läge före slutet av 1500-talet. Då dess medeltida sträckning inte är känd kan en ny översyn av området ge en annan förståelse. Påträffade hägnader daterade till tiden före den första stenkyrkan pekar på att det redan fanns en gård etablerad i området. Detta tillsammans med myntfyndet från 1000-talet, den i kyrkan påträffade runstenen och påträffade kulturlager samt stolphäl söder om undersökningsområdet, vilka preliminärt daterats till 1000-talet, indikerar att det fanns redan etablerade strukturer i området. Undersökningen har också bidragit till en bättre förståelse av mikrotopografin i området och utifrån dessa resultat kan den äldsta urbaniseringen nu studeras ur ett nytt perspektiv.

Fråga F6

ICP-analyser av keramikmaterialet har genererat flera intressanta resultat rörande kontakter och handel vid olika tider. Under tidigmedeltid tycks kontakterna vara riktade västerut och flera skärvor östersjökeramik kan knytas till Halland. Keramikmaterialet från högmedeltid är inte stort, men det visar på en förändring av kontaktytorna och handeln, som under denna tid orienterade sig österut mot Kalmar och senare kom de även att rikta sig norrut mot Jönköping. Intressant att notera är inga av ICP-analyserna pekar på en direkt koppling till Skåne, något som där tydligt i det skriftliga materialet. Materialet visar på förändrade kontaktytor vid olika tider och en stor potential för vidare studier rörande kontaktnät, handel och kommunikationer.

Potential för vidare forskning och bearbetning

De teoretiska utgångspunkterna för en fördjupad forskning och bearbetning av de arkeologiska resultaten kan lämpligen ta avstamp i ett landskaps- och ett aktörs-/nätverksperspektiv. Resultaten från den aktuella undersökningen kommer att problematiseras och relateras till såväl ett lokalt sammanhang som ett större sydsvenskt. Iakttagna förändringar kommer att analyseras som resultaten av flera sammanvävda ekonomiska och sociala processer. Detta innebär bl.a. att fokus kommer att förskjutas från staden som ett fysiskt fenomen till det urbana som en uppsättning heterogena sociala relationer.

De arkeologiska resultaten är av sådan omfattning och betydelse att de kan belysa en mångfald frågeställningar relaterade till olika skalnivåer. Fördjupningen inom ramen för detta projekt kommer endast att kunna fokusera på ett fåtal av alla möjliga problemställningar. På det lokala planet ger resultaten stora möjligheter att studera biskopssätets tillkomst och dess verksamhet i relation till stadens utveckling. Detta innefattar organiseringen av domkyrkobygget och den intilliggande bebyggelsen. Utifrån bebyggelsen på de undersökta gårdarna kommer en jämförande studie att göras med byggnadsskicket i det omkringliggande landskapet, men även med byggnader i andra städer.

Landskapets ökade betydelse för förståelsen av stadsbildningar och annat platsskapande har lyfts fram i senare forskning. Vilken betydelse har det äldre landskapet, utifrån centrala platser och rum, haft för Växjös tillkomst och lokalisering? Varför kom Växjö stift att endast omfatta folklandet Varend? Föremål från staden, framför allt keramiken, tyder på riktade kontaktområden. Är detta även ett uttryck för Växjös relation till urbaniseringen i stort i södra Sverige? För förståelsen av Växjö måste staden sättas i relation till urbaniseringen i hela regionen. En viktig fråga att belysa är hur omfattande urbaniseringen i Växjö var under medeltiden. De befolkningsberäkningar som gjorts uppskattar att Växjö endast hade 252 stadsbor år 1570, vilket är mindre än i de små städerna Lyckå och Sölvesborg i Blekinge.

Del III Förmedling och pedagogik

Publika insatser – personliga möten som skapar mervärde

Många människor i och kring Växjö är engagerade i stadens arkeologi och historia, men att intresset skulle vara så stort under hela undersökningen vid Karolinerhuset hade vi inte kunnat föreställa oss. Följande kapitel är en redovisning och utvärdering av den pedagogiska delen inom den arkeologiska undersökningen vid Karolinerhuset 2013.

Projektupplägg och koppling till förfrågningsunderlag och undersökningsplan

Inför undersökningen uttryckte länsstyrelsen en önskan om att den skulle omfatta en stor andel publika insatser. Dessa skulle riktas till den intresserade allmänheten och till skolklasser. Insatserna skulle genomföras med hög ambitionsnivå. Utöver traditionell förmedling såsom föredrag och visningar föreslogs även förmedling via sociala media och målgruppsanpassad information. Länsstyrelsen begärde också en beskrivning av hur resultaten från undersökningen skulle kunna användas i en långsiktig kunskapsuppbyggnad inom de deltagande organisationerna, liksom en beskrivning av vilket material som skulle finnas tillgängligt på nätet efter undersökningens slut.

I samband med att undersökningsplanen skrevs funderade vi mycket på vad god kvalitet egentligen innebär när det gäller publika insatser inom uppdragsarkeologi. Här finns ingen lång inomvetenskaplig tradition att luta sig tillbaka på. Från tidigare undersökningar i Växjö visste vi att intresset för grävande arkeologi är stort och att de enstaka visningar som man traditionellt gör i samband med uppdragsarkeologi, bara når ett litet antal personer. Vår utgångspunkt var därför att hög kvalitet i det här fallet skulle utgå från att skapa förutsättningar att för så många människor som möjligt att följa grävningen och resultaten. Vi ville att undersökningen, genom den publika satsningen, skulle generera ett mervärde för både vuxna och barn. För att klara den uppgiften skapades ett projekt som innebar ett stort utbud med visningar av och information om undersökningen, samarbete med ett flertal skolor, ett målmedvetet arbete gentemot media och stora offentliga organisationer, samt en satsning på att nå ut med information på nätet (fig. 39). Projektet skulle också följas av en pedagogisk referensperson, med syftet att förankra och diskutera insatserna. Nedan följer en redovisning av projektuppläggets modell och dess koppling till länsstyrelsens förfrågningsunderlag.

Figur 39. Principbild över det pedagogiska projektet som ingick i den arkeologiska undersökningen vid Karolinerhuset i Växjö.

Publika insatser för allmänhet och skolor

De publika insatserna omfattade flera olika förmedlande metoder. Dels förmedling på plats genom ett stort antal visningar för allmänheten och specialvisningar för grupper som bedömdes ha extra behov av kunskaperna, dels information på plats genom fasta informationstorg.

Utöver detta genomfördes ett antal föredrag under och efter projektets fältedel. För att möta Länsstyrelsens önskan om publika insatser för skolor skapades ett separat projekt som omfattade sexton klasser på åtta skolor i Växjö kommun. En arkeolog och en historiker/pedagog träffade klasserna vid tre tillfällen, varav en gång då skolorna deltog i den arkeologiska undersökningen. Den övergripande målsättningen för hela den publika verksamheten var att delge en pågående tolkning av Växjös kulturhistoria och sätta in den i ett sammanhang. Samtidigt ville vi skapa möjligheter för samtal, frågor och diskussion om arkeologi och samhällsplanering.

Mediastrategi

För att nå ut till så många människor som möjligt med information om den arkeologiska undersökningen och de visningar som planerades, utformades en enkel mediastrategi. Denna innebar löpande utskick till representanter för riks- och lokalmedia via mejl, liksom till företrädare för olika samhällsfunktioner. Målsättningen var att skapa och bibehålla intresset för undersökningen hos representanterna för tidningar, radio och TV, så att information skulle nå ut till hushållen i hela länet.

Målsättningen var också att nå ut till organisationer eller personer inom diverse organisationer som ansågs ha behov av information, eller behov av att kunna informera om projektet på olika sätt.

Information på nätet

Länsstyrelsen önskade att det skulle ligga information om grävresultaten på nätet som fanns tillgänglig även efter den arkeologiska undersökningen.

Som en del av den mediala strategin skapades därför en projektblogg (<http://karolinerhusetvaxjo.wordpress.com/>). Genom inläggen kunde projektet följas från grävstart till sista spadtaget, men även under efterarbetet och rapporteringen. Utöver de löpande inläggen på bloggen fanns också fasta sidor med fördjupad information om undersökningsplatsen och Växjö. Löpande inlägg gjordes även på Kulturparken Smålands facebookside.

Personal

För att hålla samman det pedagogiska programmet och garantera förutsättningar för en bra kvalitet, skapades ett flexibelt upplägg som kunde genomföras oavsett förändringar inom fältprojektet. För att göra det möjligt avsattes en tjänst enbart för det pedagogiska programmet. Åsa Alering, arkeolog på Kulturparken Småland, ansvarade för upplägg, genomförande och rapportering av förmedlingen inom den arkeologiska undersökningen. Det pedagogiska programmet var samtidigt en integrerad del av den arkeologiska undersökningen, genom att flera arkeologer medverkade i samband med visningar, genom blogginlägg, samt att det skedde ett kontinuerligt informationsflöde kring vad som framkom vid undersökningen. Inom skolprogrammet arbetade Åsa Alering tillsammans med historikern Peter Danielsson som är erfaren pedagog vid Kalmar läns museum, en institution som ligger i framkant för museipedagogisk verksamhet.

Kvalitetssäkring

Som en del av kvalitetssäkringen kopplades en vetenskaplig referensperson till den publika delen av projektet. Anders Högberg, docent och lektor vid Linnéuniversitetet i Växjö och Kalmar, fungerade som ett bollplank i samband med att upplägget skapades och han följde även projektet under arbetets gång. En annan del av kvalitetssäkringen var daglig loggbokförning. Den omfattade mängden visningar och antal personer på visningarna, mängden utskick till media, intervjuer och antal artiklar eller inslag i radio och TV. Även antalet blogg- och facebookinlägg registrerades. Utvärderingar av de allmänna visningarna gjordes vid två tillfällen och av skolprojektet vid ett tillfälle.

Långsiktig kunskapsuppbyggnad

I förfrågningsunderlaget begärde Länsstyrelsen en redovisning av hur resultaten från undersökningen skulle kunna användas i en långsiktig kunskapsuppbyggnad inom den grävande organisationen. Erfarenheterna från den pedagogiska delen av projektet kommer att kunna användas inom alla de fyra deltagande organisationerna, då utåtriktad verksamhet är en allt mer efterfrågad del inom uppdragsarkeologin (och numera ingår i den senaste lagskrivningen). Utöver det kommer även pedagoger, utställningsansvariga och personal med ansvar för samlingar och visningar att ha direkt nytta av kunskaperna som framkommer vid den arkeologiska undersökningen. Kulturparken Småland, som är den part i projektet som har regional anknytning, har här ett stort ansvar.

Som en direkt följd av undersökningen vid Karolinerhuset, skapade pedagogerna vid Kulturparken Småland ett skolpedagogiskt program om

medeltiden under 2013. Detta var helt fristående från det arkeologiska projektet och programmet planerades så att det gick att genomföra oavsett vilken grävande institution som vunnit upphandlingen av undersökningen. Kulturparken Småland arrangerade också en föreläsningsserie om stadens utveckling tillsammans med Växjö kommun och exploatören Svenska kyrkan i Växjö. Utöver det medverkade arkeologer från projektet vid två av Kulturparken Smålands helgarrangemang, för att berätta om undersökningsresultaten. Denna medverkan bekostades av Kulturparken Småland. Under 2014 har även ett flertal föredrag för allmänheten hållits och en enklare artikel skrivits om undersökningen i Kulturparkens regi (Alering 2014).

Redovisning av det publika arbetet – upplägg och resultat

Visningar för allmänheten

För att så många människor som möjligt skulle kunna besöka och följa undersökningen, genomfördes en stor mängd visningar under projektets fältedel. Dessa hölls på luncher, helger och kvällar. Utöver visningarna gjordes också ett flertal specialvisningar för grupper som ansågs ha ett särskilt behov av kunskaper om undersökningen. Visningarna avsåg att förmedla löpande information om resultaten från den arkeologiska undersökningen, men också till att sätta in resultaten i en kulturhistorisk bakgrund, såväl som att förmedla orsaken till undersökningen. Alla visningar inleddes därför med en kort introduktion kring uppdragsarkeologi, svenska kyrkans roll som exploatör och uppdragsgivare, samt vilka grävande institutioner som deltog i projektet. Därefter följde en kulturhistorisk beskrivning av Växjös uppkomst och utveckling som stad, samt en redogörelse av vilka krafter som skapade förutsättningar för en stadsbildning. Vidare redogjordes det för hur det medeltida Växjö såg ut och hur staden kan ha uppfattats av medeltidens människor. Eftersom kunskaperna bygger på både arkeologiska och historiska källor fördes en kort diskussion om tvärvetenskapligt arbete och hur olika källor används inom historisk arkeologi.

Därefter följde en beskrivning av undersökningsplatsens historia, dess koppling till stadsbildningen och stiftets uppkomst. Sociala och materiella skillnader mellan bebyggelsen i den profana staden och bebyggelsen intill kyrkan diskuterades också. Visningarna fokuserade på det medeltida Växjö, men parallellt drogs också till andra medeltida städer. Medeltida företeelser som institutionaliserad skola och sjukvård, kyrklig och statlig administration berördes och kopplades till Växjö. Under visningarna lyftes olika element och områden fram från utgrävningen. Exempel på detta var den gamla vägsträckningen, olika bebyggelselämningar, gårdsplaner, ugnsanläggningar, brunnar, kulturlager, metallhanteringsytor, spår av en trädgårdsyta, en pallisad och olika fynd. Här diskuterades även kopplingen mellan det arkeologiska källmaterialet och de kulturhistoriska tolkningar man kan göra om platsen utifrån lämningarna.

Vid många av kvälls-, helg- och specialvisningarna gjordes halva visningen i fält och halva inne på fältkontoret i Karolinerhuset. Flertalet av visningarna ordnades så att besökarna kunde komma nära undersökningsytan genom att stå utmed Karolinerhusets långsida. Ett skyddsstaket

användes av säkerhetsskäl. Säkerhetsarbetet ingick som en integrerad del av projektet. Inomhus visades exempel på fynd från grävningen och man kunde diskutera vad de kunde säga om platsen. Där kunde man också tala om de olika analyser som görs inom projektet och något om hur de bidrar till tolkningarna. I Karolinerhuset fanns också bättre möjligheter för allmänheten att ställa frågor. Eftersom det var många besökare på flera av kvälls- och helgvisningarna delades gruppen ofta i två delar med två föreläsare, för att bibehålla kvaliteten.

Statistik kring de allmänna visningarna

Totalt gjordes 16 lunchvisningar från den 19:e juni till 6:e november. Dessa nådde 639 personer som fördelade sig från 10 till 80 personer per tillfälle. Störst var intresset under september månad. Lunchvisningarna var 30 minuter långa och förlades mellan 12.30–13.00.

Totalt gjordes 9 kvällsvisningar från den 3:e juli till den 28:e augusti. Dessa nådde 830 personer som fördelade sig från 75 till 150 personer per tillfälle. Störst var intresset för kvällsvisningar under juli månad. Kvällsvisningarna var 60 minuter långa och förlades mellan 18.00 och 19.00.

Totalt gjordes 7 helgvisningar från 25:e augusti till 27:e oktober. Dessa nådde 290 personer som fördelade sig på 25 till 65 personer per tillfälle. Störst var intresset för helgvisningar under september månad. Helgvisningarna var 60 minuter långa och förlades mellan 12.30–13.30. Tiden planerades så att den skulle passa med slutet av högmässan i domkyrkan.

I ett första skede gjordes 7 specialvisningar från den 2:e juli till den 4:e oktober. Av dessa var en för Kulturparken Smålands personal, en för länsstyrelsens personal, tre för Växjö kommuns personal och två för kyrkans personal. Dessa visningar nådde totalt 275 personer och de var riktade till organisationer vars personal ansågs kunna ha extra stor nytta av information kring de arkeologiska undersökningarna. De förväntades kunna besvara enkla frågor om grävningen och resultaten från allmänheten. Specialvisningarna var 60 minuter långa och förlades under olika tider under hösten 2013.

Utöver dessa specialvisningar tillkom 20 extra visningar. Fjorton av dem var för skolor från åk 2 till gymnasiet. Flertalet av klasserna gick en stadsvandring som Kulturparken Småland anordnade under hösten och under visningen stannade grupperna vid Karolinerhuset där en arkeolog visade grävningen under cirka 20 minuter. Några klasser ringde spontant och önskade enbart en visning av undersökningen. Eftersom det även var efterfrågan på specialvisningar för andra typer av grupper gjordes sex visningar för lärare, föreningar och äldreboenden. Dessa extra visningar nådde cirka 417 personer.

Sammantaget räknades 2452 besökare vid 59 visningar. Det är något mer än de 46 visningar som planerades i undersökningsplanen, men eftersom efterfrågan från olika grupper var stor försökte vi möta intresset.

Allmänhetens utvärdering av visningarna

Vid en kvälls- och en helgvisning fick totalt cirka 80 besökare besvara en enkät om visningens innehåll och utformning. Av dessa valde 28 att svara.

Utvärderingarna gjordes som en del i projektets kvalitetssäkring av förmedlingen gentemot allmänheten, samt för att möjliggöra ändringar och förbättringar av upplägget under projektets gång. Det generella gensvaret i enkäterna var mycket positivt. De som besvarade den bedöms ha varit mellan 45 och 80 år gamla. Frågorna var följande:

– *Får du tillräcklig information angående de arkeologiska lämningarna som vi har grävt fram?* svarade 27 av 28 personer *Ja, helt och hållet*. Någon påpekade att det alltid fanns mer detaljer att fördjupa sig i och någon att de gärna skulle ha velat gå ner på undersökningsytan för att titta närmare på lämningarna. Vid ett fåtal tillfällen fick besökarna möjlighet att röra sig på delar av undersökningsytan, bland annat på 1600-talsvägen. Efterhand som undersökningen framskred blev det dock omöjligt att ta in allmänheten på ytan, både av säkerhetsskäl och för att inte förstöra rensade ytor. Detta förklarades också vid ett par tillfällen.

– *Får du tillräcklig information om Växjös ursprung och det medeltida Växjö?* svarade 23 av 28 personer *Ja, helt och hållet* och 5 personer *Nej*. Av de som svarade nej ville någon ha mer fakta och någon mer sammanfattning kring det medeltida Växjö. I visningen ingick en relativt stor del om Växjös ursprung och det medeltida Växjö, men ett av de pedagogiska problemen är att kunskapen om det äldsta Växjö är förhållandevis liten. Många resonemang är hypoteser och det framhölls också tydligt under visningen.

– *Får du tillräckligt med information om grävplatsens historia och utveckling?* svarade 28/28 *Ja, helt och hållet*.

Trots att arkeologiska lämningar kan vara svåra att se och därmed pedagogiskt svåra att förmedla, tycks visningen ha lyckats beskriva och levandegöra vad som har hänt på platsen och hur den har förändrats över tid.

– *Får du tillräckligt med information om vad som händer med fynd och jordprover efter grävningen?* svarade 20/28 personer *Ja, helt och hållet*. 8/28 personer svarade *Nej* på frågan. Någon önskade mer ingående information om vad fynden kan berätta om platsen och var de tar vägen efter undersökningen. Detta korrigerades efter den första enkätundersökningen, vilket också förbättrade resultaten något. I och med att det miljöarkeologiska och osteologiska arbetet påbörjades i fält under augusti, fanns det också mer konkreta resultat att lyfta fram för besökarna.

– *Får du tillräcklig information om varför vi gräver, vad som händer sedan på platsen och vad som blir slutprodukten av projektet?* Svarade 19/23 personer *Ja, helt och hållet* (fem personer missade baksidan på enkäten, där av det ändrade antalet personer i studien). De fyra personer som svarade *Nej* skrev enkäten vid det första tillfället. Av dem önskade en person mer information om vad (vilka fynd?) som skulle sparas. Efter detta förtydligades informationen och vid det andra enkättillfället svarade alla *Ja* på frågan.

– *Kunde du höra allt som sades?* svarade 21 av 23 personer *Ja, helt och hållet*. De två som svarade *Nej, nästan inget* fanns med vid det första enkättilfället. Generellt användes högtalare vid alla visningar, men vid den aktuella kvällsvisningen var det närliggande maskiner i arbete. Detta påverkade naturligtvis hörbarheten. Efter den första enkätundersökningen försökte vi samordna visningarna med PEAB, som påbörjat delar av byggnationen, för att minska risken för störande ljud. En person önskade att vi skulle ha bättre högtalare.

– *Kunde du se vad som visades och den personen som talade?* svarade 21 av 23 personer *Ja helt och hållet*. De två som svarade *Nej, nästan inget* fanns med vid det första enkättilfället. Vid några av visningarna var det mycket trångt om utrymme, vilket naturligtvis påverkade möjligheterna att se allt som visades. Efter det försökte vi bland annat röra oss mer över undersökningsytan för att alla skulle se bättre. Vi försökte också skapa mer utrymme framför fynden för att alla skulle ha en möjlighet att se de föremål som visades upp.

Längst ned ombads besökarna skriva sina egna reflektioner av visningen. Här är några av reflektionerna:

- Underbart att ni delar med er så generöst av era kunskaper.
- Bra att så många Växjöbor är intresserade av Växjös historia.
- Bevara stenarna som markerar källare och brunn mm. Till exempel i en stenmur nära Karolinerhuset och kyrkan.
- Säg gärna till grävmaskinisterna att inte arbeta under visningen.
- Roligt med olika berättare!
- Vi fick inte gå ut på själva grävplatsen idag, man såg vägens sträckning lite dåligt från platsen vid Karolinerhuset.
- Mycket intressant!
- Jag tycker att visningen var jättebra och tydlig.
- Våldigt bra info om tiden. Vi har varit här två gånger.
- Mer information om fynden (inne).
- Våldigt intressant!
- Intressant och spännande! Bevara gärna en del av vägen på plats! Ta hänsyn till den vid byggnationen framöver. TACK för en givande och trevlig stund och LYCKA TILL!

Sammanfattande utvärdering av visningarna för allmänheten

Sammanfattningsvis bedöms visningarna för allmänheten ha varit mycket lyckade. Dels för att hela 2450 personer besökte visningarna under grävperioden, dels för att enkätsvaren var positiva. Besökarna var mellan 1 och 85 år, med en uppskattad medelålder på 50 år.

Många besökare hade velat gå ut på undersökningsytan, men i det aktuella projektet gavs mycket få tillfällen till detta. Beslutet varit nödvändigt eftersom byggentreprenören PEAB som arbetade samtidigt inom undersökningsområdet, hade säkerhetskrav som skulle följas, men också skaderisken och riskerna att trampa sönder fornlämningen vägdes in. Inom framtida projekt kan man försöka planera in och finansiera ytor och gång-

Figur 40. Insändaren i Smålandsposten.

Figur 41. Ett av de två informationstorg som skapades vid undersökningen.

stråk där besökarna kan röra sig, så att det passar med undersökningens praktiska planering. Speciellt gäller det projekt där det publika arbetet får en framträdande roll, men det är naturligtvis en viktig aspekt att planera in förutsättningarna för visningar inom många undersökningar.

I samband med visningarna användes en mindre högtalare med headset. Den var tillräcklig vid flertalet tillfällen, men något underdimensionerad för de allra största besökstalen. Vid framtida visningar är det viktigt att planera för bra hjälpmedel, så att man når ut till alla besökare även då antalet är stort. Planering bör även göras för att helt inkludera personer med hörselskador och andra funktionsnedsättningar.

Visningar för allmänheten bedöms ha ett stort pedagogiskt värde. I samband med dessa fanns det möjligheter att ställa frågor och skapa informella kontakter. Vi upplevde att det fanns ett genuint intresse av samtal och diskussioner om arkeologi, historia och stadsplanering (fig. 40). Värden som är svårare att nå genom att enbart satsa på förmedling via nätet och som antagligen främst når de som redan är intresserade av arkologi. Genom visningarna fick uppdragsarkeologin möjlighet att vara relevant för allmänheten, något som tyvärr varit allt för sällsynt inom de grävande institutionerna. Visningar av arkeologiska undersökningar har förutsättningar att skapa mervärde för allmänheten kring arkeologi och det borde vara lika prioriterat som att öka de vetenskapliga kunskaperna.

Informationstorg – enkelt och effektivt

Eftersom platsen för undersökningen låg centralt i Växjö och i anslutning till flera gång- och cykelstråk, gjordes två informationstorg där undersök-

ningen presenterades. Informationstorgen placerades på platser där det gick att stanna till och titta in på själva undersökningsytan (fig. 41). Syftet var att informera om vad som hände på platsen, men också att nå ut med tider för de allmänna visningarna och länken till projektbloggen.

Informationstorgen utformades som sex A3-sidor med text och bilder som beskrev platsens historia och bakgrunden till undersökningen. Sidorna plastades in och häftades upp på ett antal informationstavlor som hängdes på stängslet. Vid ett av informationstorgen gick stängslet fram till schaktkanten, så att det fanns möjlighet för allmänheten att titta närmare på grävningen, fotografera och prata med arkeologerna som arbetade på plats. De allmänt hållna texterna uppdaterades vid något enstaka tillfälle under försommaren och tiderna för visningarna uppdaterades en gång i månaden.

Sammanfattande utvärdering av informationstorgens funktion

Det fördes ingen statistik över hur många personer som använde informationstorgen, men de bedöms ha haft ett stort genomslag eftersom det dagligen stannade till människor och läste på skyltarna. Torgen var speciellt välbesökta i samband med grävstarten och under sommarmånaderna. Många hämtade också information om visningstiderna via informationstorgen.

I det här fallet valde vi en relativt enkel utformning av skyltarna. Det bedömdes som en fördel, eftersom det möjliggjorde ändringar av texten under grävningens gång. I vårt fall kom i första hand bloggen och visningarna att användas för att presentera nya resultat och informationsskyltarna var därför mer statiska. Mot den bakgrunden hade man kunnat tänka sig en mer professionell skyltframställning, som krävt ett större arbete inför undersökningen. I andra projekt kan informationstorg med en enkel utformning fungera som löpande förmedling där informationen byts ut efter hand.

Mediastrategi – en viktig del

I många arkeologiska projekt tar man enstaka kontakter med media och förmedlar sina resultat via nätet, men det är mindre vanligt att man jobbar med regelbundna utskick och för att nå en stor grupp lokala företrädare med informationen. Genom att skapa en medveten strategi för vilka kanaler vi önskade att nå ut med information till, skapade vi en bra plattform för att nå många människor med informationen.

Regelbundna utskick, media, projektblogg, Facebook och hemsidor

Inför undersökningen gjordes en lista över olika grupper som ansågs kunna ha behov av löpande information om projektet på olika sätt. Dessa var, förutom media representanter för Växjö kommun, Svenska kyrkan, Länsstyrelsen, turistbyrån, Kronobergs arkeologiska förening, samt personal och styrelse inom Kulturparken Småland. TV, tidningar och radio bedömdes ha intresse av att följa utvecklingen vid undersökningen och den andra gruppen, som kallades informanter, bedömdes ha intresse av att kunna svara på den egna organisationens eller allmänhetens frågor om vad som hände vid Karolinerhuset. Det första informationsutskicket var utformat som ett brev med en förklaring till varför de olika grupperna fått just den specifika

informationen. Det fanns också en länk till Kulturparken Smålands hemsida, där de kunde läsa mer om projektet. Under grävningens gång skickades fortlöpande information till media och informanterna om visningstider och projektets grävblogg.

Som lokal företrädare för de undersökande parterna hade Kulturparken Smålands ett speciellt ansvar att nå ut med information om undersökningen. Av den anledningen gick information om framförallt visningarna ut till Kulturparkens styrelse och till avdelningar med receptions-, program- och webansvar. På hemsidan syntes de allmänna visningarna löpande under punkten program och det gjordes också inlägg om allmänhetens visningar på Kulturparkens facebookside. Utskicken till styrelsen och personalen gjorde tillsammans med en specialvisning för dessa, att Kulturparken var betydligt mer engagerad i den grävande verksamheten än vanligt. Personalen var också bättre rustade för att besvara enklare frågor från allmänheten.

I Länsstyrelsens förfrågningsunderlag framgick en önskan om förmedling via sociala eller interaktiva media. I samband med starten för den arkeologiska undersökningen skapades därför en projektblogg. Denna hade flera syften. Dels att löpande nå ut med information om undersökningen och tider för de allmänna visningarna, dels att fungera som ett "kunskapstorg" som även kunde användas efter den arkeologiska undersökningens slut.

Inläggen utformades så att bloggflödet följde utvecklingen vid undersökningen, men där fanns också fast information om undersökningsområdet, historiska kartor över Växjö, områdets kulturhistoriska berättelse, projektets frågeställningar, program för de allmänna visningarna och information om den arkeologiska förundersökningen, liksom en länk till förundersökningsrapporten. Utöver det fanns även information om Domkyrkocentrum, vars byggnation var själva anledningen till den arkeologiska undersökningen.

Statistik och utvärdering av den mediala strategin

Eftersom det inte gjordes någon utvärdering av *hur* media och informanterna hanterade informationen om undersökningen och visningstiderna, finns ingen exakt statistik för vilka effekter som insatserna gav. Ett rimligt antagande är dock att de löpande kontakterna hjälpte till att hålla intresset för undersökningen vid liv och att det även hade inverkan på mängden inslag i olika media, samt mängden besökare på visningarna.

Sammantaget gjordes sju utskick till media och nio till informanterna. Fram till 18/11 hade 17 inslag i olika media förekommit. Av dem var tre inslag som berörde skolgrävningen och 13 som beskrev den arkeologiska undersökningen mer generellt. Ett inslag om fynd nådde ut i riksmidia.

Bloggen (<http://karolinerhusetvaxjo.wordpress.com/>) länkades till de fyra deltagande arkeologiska institutionernas respektive hemsidor, men också till Växjö kommuns hemsida, samt Domkyrkocentrums sida på Facebook. Tider för de allmänna visningarna syntes på bloggen, men också på Turistbyrån inom Växjö kommuns hemsida. I undersökningsplanen planerades för nio blogginslag, men vid början av januari 2014 hade 28 inlägg gjorts. Från juni 2013 till januari 2014 hade totalt 3291 personer (visitors) besökt sidan 10812 gånger (views).

Genom att göra medvetna val kring den mediala satsningen skapades sannolikt betydligt bättre möjligheter att nå ut med resultaten, än om vi inte hade utarbetat någon strategi. Det är en erfarenhet som vi kan ta med oss till liknande projekt. Genom inslagen i riksmidia nådde vi människor i hela Sverige, men tyngdpunkten låg naturligtvis på Kronobergs län. Framförallt gav satsningen på kontakt med de så kallade informanterna i Växjö ett bra resultat. De enkla, personliga mejlkontakterna gav oss inofficiella informanter för projektet och det vi ville förmedla. För att ytterligare öka antalet informella informanter och skapa än bredare kontaktytor hade man också kunnat söka tydligare samarbeten med olika lokala intressegrupper, som exempelvis historiska föreningen, stiftshistoriska sällskapet eller arkeologiska föreningen.

Projektbloggen fungerade bra som en plats för information om grävningen och de löpande resultaten och vi nådde ut på det sättet som var tänkt. En fördel hade dock varit om det hade avsatts mer tid för inläggen. För att skapa en större delaktighet kring det publika arbetet inom projektet hade man också kunnat tilldela tid för fler personer att arbeta med bloggen. Det hade sannolikt gett innehållet en större variation och en tydligare karaktär av ögonblicksbilder i arbetet. En person som ansvarar för helheten är dock nödvändigt, liksom att inläggen diskuteras med projektledningen.

Några av informationsutskicken gjordes tillsammans med Svenska kyrkan. I efterhand hade det varit önskvärt att från början jobba ännu tätare med exploitören när det gällde information om undersökningen. Utgångspunkten var sådan att hela det publika projektet planerades utifrån Länsstyrelsens önskemål, i samband med att undersökningsplanen skrevs. Projektet utarbetades så att det skulle kunna genomföras självständigt inom ramen för den arkeologiska projektgruppen. När upphandlingen sedan var gjord önskade Svenska kyrkan själva att sköta det publika arbetet för att minska den totala kostnaden. Detta bedömdes inte vara aktuellt eftersom Svenska kyrkan, som är mycket duktiga kommunikatörer, dock inte förväntades kunna hålla visningar och berätta om resultaten på samma sätt som en arkeolog. Därför begränsades samarbetet till ett antal gemensamma utskicka samt en policy om att Svenska kyrkans logotype skulle finnas med på projektets utskick till allmänheten. Inför framtida undersökningar kan det finnas många fördelar med att kontakta exploitören redan i samband med upphandlingen och föreslå ett samarbetsupplägg. Den typen av förslag kan naturligtvis alla de som deltar i upphandlingen lämna. Om exploitören är intresserad av ett samarbete kan det ge stora möjligheter att nå ut med de arkeologiska resultaten genom helt andra än de traditionella kanalerna, vilket då ger en större spridning av resultaten. Samarbeten är också ett sätt för uppdragsverksamheten att bli mer delaktig i och relevant för det övriga samhället. Exploitören kan också vilja satsa extra pengar på olika sätt om de bedömer att det arkeologiska arbetet gagnar dem, exempelvis genom goodwill för ett exploateringsprojekt.

Föredrag och utställning

Utifrån undersökningsplanen planerades fyra föredrag för allmänheten inom projektets publika del. Under och efter fälttiden har totalt åtta föredrag om

undersökningen och resultaten genomförts. Tre av dem hade karaktären av informationsdragningar och riktades till byggtreprenören PEAB, kyrkorådet och kyrkofullmäktige, ett föredrag hölls för VEABs personal. Två stycken utgjordes av föredrag i domkyrkan för allmänheten respektive för kyrkans personal. Projektledaren Ivan Balić har även haft ett föredrag om de preliminära undersökningsresultaten för Historiska föreningen i Växjö. Utöver det deltog delar av projektets personal vid ett internationellt stratigrafiseminarium i Köpenhamn, där Åsa Alering höll ett föredrag om projektets pedagogiska upplägg och resultat. Åsa har även föredragit detta för arkeologstudenterna vid Linnéuniversitetet. Totalt har cirka 450 personer fått del av föredrag inom projektets budget. Utöver det är minst sju föredrag och en publik verksamhet om undersökningsresultaten planerade eller genomförda i Kulturparken Smålands regi under 2014. Fram till den 5:e mars 2014 hade fyra av dessa genomförts och de berörde cirka 160 personer.

I samband med föredraget för allmänheten i domkyrkan, som genomfördes i slutet av november 2013, gjordes en liten utställning om undersökningen. Den stod uppe till och med februari 2014 och den omfattade texter, bilder och ett fåtal fynd. Det finns ingen statistik kring hur många personer som sett utställningen, men enligt Svenska kyrkan besökte 41 350 personer domkyrkan under perioden 15:e november 2013 till 26:e februari 2014 (uppgift enligt mejl av domkyrkans församlingskonsulent Liselotte Lindstrand 28 februari 2014). Någon utställning fanns inte inom projektramen enligt undersökningsplanen. Eftersom Svenska kyrkan i Växjö önskade en utställning och det bedömdes vara ett bra sätt att nå ut med preliminära resultat, prioriterades dock ett mindre antal projekttimmar för ändamålet.

Sammanfattningsvis bedöms föredragen och den lilla utställningen ha fungerat bra för att nå ut med information. Efterfrågan, speciellt efter undersökningen, har dock varit betydligt större än planerat. Genom Kulturparken Smålands intresse för projektet har dock efterfrågan kunnat mötas genom extern finansiering. Den typen av engagemang i enskilda uppdrag bedöms vara ovanligt inom kulturorganisationer med uppdragsfinansierad verksamhet och har inte heller tidigare varit vanligt inom Kulturparken Småland. Att söka gemensamma kontaktpunkter mellan uppdragsverksamheterna och huvudmännen borde dock kunna ge mervärde och positiva effekter för båda parter. Eftersom det även får positiva effekter för förmedlingen gentemot allmänheten, borde länsstyrelsen kunna adressera frågan om möjliga samarbeten med traditionella kulturinstitutioner i förfrågningsunderlagen.

Arbete med skolklasser

Tack vare Länsstyrelsens positiva inställning till publika insatser i anslutning till den arkeologiska undersökningen, fanns förutsättningar att genomföra ett pedagogiskt projekt som riktades till skolan.

Skolprojektet syftade till att ge elever och lärare en tolkning av Växjös kulturhistoriska berättelse från slutet av järnåldern till slutet av medeltiden, men också att ge en mer allmän beskrivning av vad som är karaktäristiskt för medeltiden i Sverige. Syftet var även att förmedla hur ny kulturhistoria skapas genom olika metoder och källmaterial så som arkeologiska fynd och skriftliga källor. Utöver det var målsättningen att öppna upp för elevernas

egna tolkningar av vad som hänt på undersökningsplatsen genom att resonera kring fynd och dra paralleller mellan fynden och varför de ligger där de ligger.

Arbetet var upplagt så att en arkeolog och en historiker/pedagog jobbade tillsammans med sexton klasser i årskurs fyra och fem. Syftet med att använda två personer från olika discipliner var dels att höja kvaliteten i projektet genom medverkan av en erfaren museipedagog, dels att göra det tydligare för barnen hur man kan arbeta med medeltiden utifrån olika typer av källmaterial. Sammantaget träffade vi klasserna vid tre tillfällen, innan, under och efter deras egen medverkan vid utgrävningen. Under terminen jobbade alla klasserna självständigt med medeltiden utifrån de enskilda lärarnas upplägg. För att underlätta möjligheten att väva in arbetet inom olika ämnen skapades ett övergripande tema om urbanisering då och nu, med Växjö i fokus. Frågor som: Vad utgjorde staden under medeltiden, vad är den nu, varför bildades den, vad representerar staden idag och vad kan den bli, utgjorde utgångspunkten. Lärarna fick förslag på olika ämnesområden att arbeta inom och ombads redovisa något av sitt arbete tillbaka till projektet. Efter undersökningens slut träffade arkeologen klasserna ytterligare vid ett tillfälle. Då för att berätta om de preliminära resultaten av den arkeologiska undersökningen, men också för att knyta an till det övergripande temat om staden då och nu.

Första träffen med skolorna

För att skolprojektet skulle komma igång och kunna genomföras under sensommaren/hösten 2013, kontaktades klasserna redan innan sommarlovet, så snart som Länsstyrelsen beslut om undersökningen blev klart. Arbetet var upplagt så att arkeologen och historikern/pedagogen först besökte klasserna på skolorna. Vid detta besök var syftet att väcka barnens intresse för stadens historia och förbereda dem inför vad de skulle vara med om på den kommande utgrävningen. Besöket varade i cirka en timme. Under den tiden beskrevs det medeltida Växjö och vad som karakteriserar perioden mer generellt. Eleverna var delaktiga och fick svara på olika frågor och påståenden. Berättandet bollades mellan arkeologen och historikern och medan en person talade kunde den andra skriva stödord på tavlan. Barnen och lärarna fick också delta i en kort tidsresa där vi med fantasins hjälp åkte till Växjö år 1342. Där mötte vi människor som levde under medeltiden och reflekterade över vilka skillnader och likheter som vi såg hos varandra och i staden nu och då. Det gällde hälsostatus, kläder, social status, längd, dofter, samt husens och vägarnas utseende. Därefter berättade vi om vad vi kände till om hur den aktuella undersökningsplatsen hade använts, vi visade foton, arkeologiska arbetsredskap och typiska fynd från den pågående undersökningen.

Klasserna deltar i den arkeologiska undersökningen

Skolornas utgrävning omfattade tre timmar per klass, med en klass på förmiddagen och en på eftermiddagen. Aktiviteterna inleddes med en visning av undersökningen och då gavs det tid för lite repetition kring platsens historia. Det kom också upp mycket frågor och funderingar på det som barnen såg.

Av säkerhetsskäl grävde barnen inom en separat inhägnad del av undersökningsområdet. På detta område fanns 20 uppmärskade kvadratmeter-rutor. Det kulturlager som barnen grävde i var ett omrört parkjordslager (lager 102, se Åstrand & Alering 2012) med fynd från 1600-talets början till modern tid. I rutorna grävde barnen två och två med skärsliv och fyllfat och därefter sållades jorden eller gick igenom på hackbord. Metoden med kvadratmeterrutor var ett sätt att medvetandegöra vikten av att använda en metodik, till skillnad från att gräva planlöst efter fynd. Eftersom det omrörda parklagret (lager 102) inte prioriterades inom den egentliga undersökningsytan, schaktades det bort och lades i en separat hög. Även denna jordhög hade barnen möjlighet att sålla.

Vid sållet och hackbordet fanns det möjlighet att diskutera med barnen kring vad som är fynd och vad som inte är det. För att eleverna även skulle förstå förfarandet med att ta hand om och tolka fynden, ingick det i deras ansvar att lägga fynden från ”sin” ruta i rätt fyndpåse. Så många som möjligt av eleverna skulle också göra en enkel fyndregistrering av fynden i rutan. Vid registreringen rengjordes fynden med pensel och alla fynd registrerades genom att noteras på en fyndblankett innan de lades tillbaka i påsen. I detta moment fanns alltid en arkeolog med. På så sätt fanns möjlighet att diskutera vilka fynd som framkom, vad de kunde representera och vilka tolkningar man kunde göra om platsen utifrån vad de hittat. Här fick barnen fritt diskutera och dra egna slutsatser.

De allra flesta eleverna tyckte att det var mycket roligt att delta i undersökningen, att hitta och tolka fynden. De var oerhört entusiastiska och kom med många kreativa tolkningar. Utifrån fynden av djurben var det många som drog slutsatsen att man slaktat och ätit djur på platsen. Smidda spikar, fönsterglas, tegel och kalkputs kopplades till bebyggelse och järnslag till järnframställning. Någon tolkade mängden kol och tegel i sin ruta som att det funnits en spis där. Allra mest uppseendeväckande var de fynd som gick att koppla direkt till hushållen och de människor som funnits på platsen. Det var exempelvis mynt från 1600 – 1900-tal, knappar i glas och metall, skärivor av lokalt tillverkad och importerad hushållskeramik i form av yngre rödgods, stengods och westerwaldgods, en knappnål, en blykula, en blå glaspärla och en ring. Även de barn som var lite tveksamma till att gräva när dagen startade, var oftast entusiastiska när dagen var slut.

Under fikapausen fanns det möjlighet att prata om platsen och många klasser var också inne på kontoret i Karolinerhuset för att titta på fler fynd. Alla klasser avslutade dagen med en genomgång av vad de hade hittat. I ett försök att få barnen att förstå sammanhanget mellan fynd och skeende på platsen fick de också beskriva varför de trodde att fynden hade hamnat just där. Som avslutning och bekräftelse på sina insatser fick alla barn och lärare en pin med texten *Arkeolog i Växjö 2013* att ta med sig hem (fig. 42).

Återbesök i klasserna

I den tredje delen av skolprojektet besökte den ansvariga arkeologen återigen klasserna. Återträffarna genomfördes under december 2013 och januari 2014 och då kunde de preliminära resultaten av undersökningen presen-

Figur 42. Några skolelever med den pin som delades ut som tack för att de deltagit i undersökningen.

teras. Det fanns också möjlighet att knyta an till det övergripande temat om staden från medeltid till idag. Klasserna fick möjlighet att presentera hur de hade jobbat vidare med medeltidstemat under hösten. Vissa klasser presenterade sina arbeten i form av Photostorys på grävbloggen och några hade gjort grupparbeten som redovisades på planscher eller som muntliga framträdanden.

Lärarnas utvärdering av den första träffen i klasserna

Som ett led i kvalitetssäkringen av det pedagogiska programmet ombads alla lärare göra en utvärdering efter den första träffen i klasserna. Syftet var att få en uppfattning inför det fortsatta projektet om barnen kunde ta till sig informationen på det sätt som den förmedlades på. Tyvärr var det bara lärare från fyra klasser som svarade på enkäten trots flera påstötningar, men många meddelade sig muntlig. De ingår dock inte i enkätsvaren. Frågorna var följande:

– *Hur upplever ni innehållet i det vi berättar? Är det saker om medeltiden/Växjö som ni tycker är relevanta, är det något som ni tycker att vi borde nämna?* svarade 4/4 lärare att det var mycket bra, eller bra och spännande. En lärare nämnde att tidsresan var ett bra grepp eftersom det gav information som barnen sällan får del av i undervisningen, men som är väldigt bra för dem att relatera till.

– *Hur upplever ni nivån i berättelsen? Kan barnen ta till sig informationen med vårt sätt att berätta?* svarade 4/4 lärare att alla lärde sig något nytt och

att barnen kunde ta till sig det vi berättade. En lärare tipsade om att man kunde planera in en kort bensträckare eftersom att alla barnen inte riktigt kunde koncentrera sig en hel timme.

– *Hur upplever ni samspelet mellan mig och Peter när vi bollar berättelsen mellan oss?* svarade 4/4 lärare att det var ett bra samspel och att vi fyllde i för varandra där det behövdes. Läraren i den första klassen vi var i tyckte att det verkade som att vi hade jobbat ihop flera gånger!

– *Framgår det att arkeologi och historia är olika metoder för att nå historisk information? Upplever ni att barnen förstår hur ny historia skapas?* Här svarade 3/4 lärare att det framgick tydligt i berättandet. En lärare svarade: – Jag vet inte säkert. Vi har försökt formulera det som att arkeologi är när man letar faktiska ledtrådar och drar slutsatser av vad man hittar och undersöker med vetenskapliga metoder. Historia utgår från skriftliga källor som kan vara skriven av olika personer som tolkar historien utifrån olika förutsättningar. Därför kan vi läsa om samma sak på ganska olika sätt beroende på om det är segraren eller förloraren som berättar...

– *Upplever ni att barnen har kunnat ta till sig skillnader, men också vissa likheter mellan Växjö 1342 och nu?* svarade 4/4 lärare att vi var tydliga med att lyfta fram hur det var då, men att likheterna med dagens Växjö var lite otydligare. Några önskade att vi listade likheter och olikheter så att det skulle bli tydligare. Vid den första träffen lyftes de medeltida dragen i Växjö fram så som att det fortfarande är en skolstad, administrationsstad, samt centrum för sjukvård och rättsväsende i regionen fram, men olikheterna fick förmodligen större plats i berättandet.

Sammanfattning av lärarnas utvärdering av den första träffen i skolorna – vad kan vi ta med oss till nästa gång?

Av enkäten framgick att de lärare som svarade var mycket nöjda med upplägget och de upplevde att barnen kunde ta till sig det som förmedlades. Att vara två personer ute i klasserna hade flera fördelar. Dels representerar arkeologen och historikern olika källmaterial eller olika metoder att nå kunskap om det förflutna, dels blev det enklare att skapa dynamik i berättandet och därigenom bibehålla barnens intresse för det som sades. Till ett annat tillfälle kan man dock tänka på att lägga in en kortare paus. För att förtydliga skillnaderna och likheterna mellan Växjö under medeltiden och Växjö idag önskade någon lärare att det tydliggjordes på tavlan istället för att det enbart beskrevs. Detta gjordes också i samband med den tredje träffen.

Skolornas eget arbete

Under hösten ombads lärarna att arbeta vidare med medeltiden och Växjö stad. Det övergripande temat om urbanisering då och nu och vad staden kan bli i framtiden skapades främst för att lärarna lättare skulle hitta ingångar till olika ämnen i läroplanen. Lärarna fick även förslag på olika infallsvinklar att jobba med och de hade möjlighet att vända sig till den ansvariga arkeo-

logen för att få hjälp att hitta material eller svar på frågor under hela hösten och vintern. Här nedan redovisas hur några av lärarna valde att jobba med medeltiden och undersökningen.

Utbildningsmaterial

En lärare valde att sammanställa informationen från det första besöket i skolan till ett eget utbildningsmaterial. Barnen fick sedan i läxa att läsa på om medeltiden och Växjö. I materialet fanns mycket information som lärarna inte normalt hittar i läromedel eller i barnböcker om medeltiden.

Blogg

En lärare använde undersökningens projektblogg som ett sätt att ytterligare förbereda eleverna inför deltagandet vid den arkeologiska undersökningen. Genom klassens egen blogg fick barnen i uppgift att läsa vissa delar av projektbloggen och de skulle även skriva ned något som de tyckte var intressant och som de inte visste innan. Detta skulle de göra direkt i klassbloggen eller i läxboken. (Se klassens egen blogg på: <http://atllaratillsammans.blogspot.se/2013/09/arkeologisk-utgravning.html>) I lärandesituationen fick eleverna samtidigt i uppgift att skriva på ett sådant sätt att läsarna kunde förstå, att de skulle tänka på punkt och stor bokstav, samt att läsa igenom texten innan de publicerade eller lämnade in. De skulle också gärna motivera varför de valde att skriva om just det som de gjorde. På det sättet arbetade de med både svenska och historia på en gång. Genom barnens kommentarer kan man se att de har fått förståelse för hur djurbensmaterial, pollen och makrofossil används som ett arkeologiskt material och att man genom dessa material kan förstå något om vad människor åt och hur naturmiljön såg ut. Några har också reflekterat kring den gamla vägen och källaren från 1300-talet, samt att Växjösjön var betydligt större under medeltiden än den är idag. Utöver det uttrycker de att det var spännande att läsa om grävningen.

Efter det att barnen hade deltagit vid undersökningen gjorde läraren en sammanställning av dagen, men mer som en sammanfattning för barnen och information till föräldrarna. (se <http://atllaratillsammans.blogspot.se/2013/09/arkeologer-for-en-dag.html>)

Photostory

Två av klasserna jobbade med teckningar och foton och skapade digitala berättelser om den arkeologiska undersökningen. Den ena berättelsen är en redogörelse för vad som gjordes under dagen, vad barnen hittade och vilka metoder som användes. Den andra berättelsen är mer analyserande. Där berättar barnen om platsen och hur den användes under medeltiden, hur de upplevde att se en arkeologisk undersökning, vilka metoder de använde vid skolgrävningen, men de berättar också om de olika fyndkategorierna, vad de har använts till och varför de ligger i marken.

Sångframträdande med medeltida tema

På en av skolorna deltog musikläraren, som även är klasslärare i en annan klass, under den första träffen i skolorna. Han utnyttjade det som ett utbild-

ningstillfälle. Under hösten 2013 och våren 2014 jobbade eleverna därefter med en musikal om medeltiden.

Historiska kartor

I en klass ville några barn jobba med historiskt kartmaterial. De fick då tillgång till den äldsta kartan över Växjö från år 1658. På den finns förutom ett par byggnader som domkyrkan och klostret också det medeltida gatunätet och det efterkommande rutnätsformade gatunätet. De fick även tillgång till ett historiska kartöverlägg, där man ser de medeltida strukturerna på dagens fotokarta.

Egna fördjupningar

I flera klasser gjorde eleverna egna fördjupningsuppgifter om medeltiden. Många klasser redovisade dem som planscher. I samband med det kunde också några barn göra en intervju med en arkeolog om det medeltida Växjö.

Sammanfattning och diskussion om skolornas medverkan i projektet

Från projektets sida bedöms skolgrävningen som lyckad, mycket tack vare att det fanns tid för förberedelser och kontakter med alla lärare och tid för kringarbete på grävplatsen. Det kunde exempelvis röra sig om fram- och tillbakaplockning av grävredskap, fyndpåsar och registerblanketter. Allt för att vi verkligen skulle kunna ägna vår uppmärksamhet åt eleverna så länge de var på platsen. Vid alla visningar, även då skolbarnen grävde, användes en mikrofon och en liten högtalare. Denna var ett bra verktyg eftersom arbetena runt omkring oss ibland var bullriga. Alla deltagande skolor visade verkligen en fantastisk entusiasm när det gällde medverkan och uttryckte att de upplevde det som en unik chans att få vara med. Detta märktes framförallt på hur väl förberedda barn och lärare var inför alla våra träffar.

I fråga om skolornas eget arbete kring medeltiden bör det förtydligas att det endast var en önskan från projektets sida att de arbetade vidare med medeltidstemat under hösten och att de på något sätt dokumenterade det. Det var alltså inte ett krav för att skolan skulle få delta i projektet. Alla lärare jobbade sedan vidare utifrån sina prioriteringar och metoder. Av det material som lärarna har delgivit projektet kan man se att vissa har fokuserat på att redovisa utgrävningen, medan andra har arbetat brett med medeltiden som period. Endast någon klass har valt att arbeta ämnesöverskridande. Det skolpedagogiska projektet hade naturligtvis kunnat läggas upp annorlunda, exempelvis som ett tydligare program kring vårt övergripande tema om staden då och nu. Samtidigt hade det låst lärarna till ett arbetssätt som de kanske inte hade kunnat eller velat använda. Vår bedömning är att den metoden passar bättre om man jobbar fram ett program som lärare får ansöka om att delta i. Här, som i många andra fall när det gäller uppdragsarkeologi, fick de svara ja eller nej på en relativt kort tid. Alla tillfrågade svarade ja.

Vår bedömning är att skolornas deltagande i projektet har varit positivt på flera plan. Eleverna fick ta del av information om medeltiden och staden som är svår att läsa sig till. De praktiska erfarenheterna av att delta i undersökningen gav inte bara tillgång till en kulturhistorisk berättelse om

medeltiden och platsen, utan också en förståelse för arkeologiska metoder, analyser och källmaterial. Det har sannolikt underlättat både diskussionerna kring medeltiden och hur ny historisk kunskap skapas. Personliga kontakter mellan lärare, elever, arkeolog och historiker har förhoppningsvis också gjort det lättare för skolor att i framtiden ta kontakt och använda de kunskaper som finns inom uppdrags- och museiarkeologin.

Digitalt material om undersökningsresultaten och det medeltida Växjö utformas för skolorna

I undersökningsplanen åtog sig projektet att producera någon form av beständigt material från undersökningen, riktat till skolorna. Detta skulle finnas tillgängligt på nätet. Under och efter undersökningen hade skolor och allmänhet tillgång till projektbloggen, som fortsatte uppdateras och beskriva hur arbetet fortskred. På det sättet kunde man följa upp hypoteser och tolkningar som diskuterats i fält och även följa resultat av prover och analyser.

Utöver bloggen finns en vilja inom projektet att ge skolklasser möjlighet att arbeta med medeltiden och framförallt det medeltida Växjö, utifrån de arkeologiska resultaten. I samband med diskussionerna kring ett sådant upplägg, där Anders Högberg var en aktiv part, framstod det som viktigt att ta reda på vilken typ av material lärarna efterfrågade. Vi valde därför att samla en mindre grupp pedagoger och använda dem som en referensgrupp. Den grundläggande frågan till dem var *hur kunskaperna kring undersökningsresultaten skulle kunna förvandlas till ett material eller en inlärningsmetod som lärarna ansåg sig behöva inom skolan.*

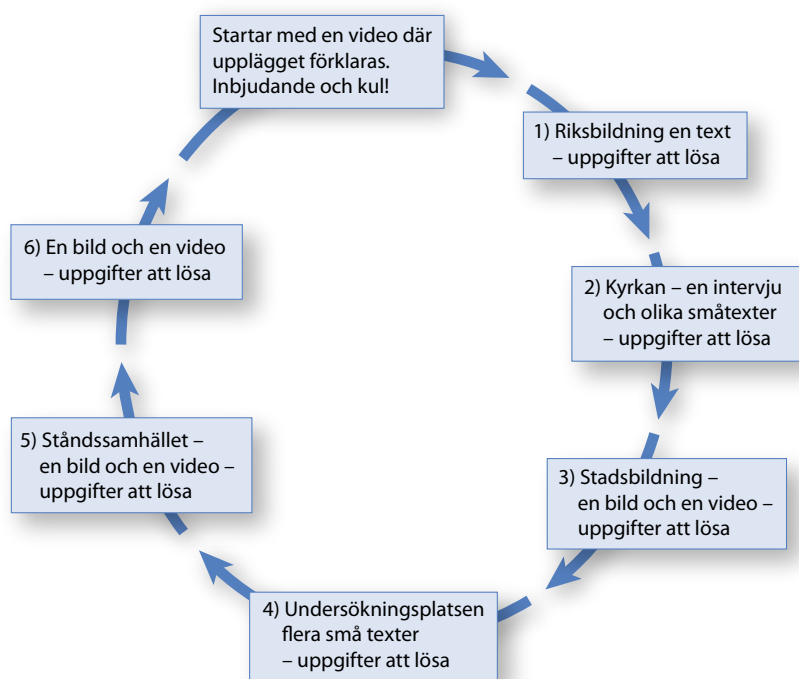
Samtalet fördes utifrån ett antal frågeställningar:

- Vilka aspekter på medeltiden anser ni lärare är de viktigaste att lyfta fram?
- Är det några aspekter som ni tycker fattas i de nuvarande läromedlen om medeltiden och som vi skulle kunna lyfta fram?
- Skulle det vara önskvärt att försöka anpassa materialet så att det går att lyfta in det i olika ämnen?
- Om JA, vilka teman är i så fall mest intressanta utifrån skolans perspektiv?
- Diskutera kring ett upplägg som bäst hjälper er i skolan att nå läroplanens mål?
- Det finns olika sätt att lägga upp materialet på. Ett sätt är att göra en hemsida, ett sätt att göra en enkel bok i PDF-format och ett annat att göra små videoberättelser med olika teman. Hur ska informationen läggas fram för att den ska locka till lärande?

Efter samtalet med lärarna formulerades ett förslag till upplägg (fig. 43).

Inriktning

Lärarna ville ha ett material som vände sig till eleverna, inte ett lärarunderlag för undervisningen. De önskade hellre ett litet och bra material än ett som var allt för omfattande. Språket skulle vara lätt att förstå och gärna

Figur 43. Flödesschema över arbetsordningen med det digitala materialet.

med ordförklaringar för de barn som har svenska som andra språk. Lärarna ansåg att det var relativt svårt att arbeta över ämnesgränserna och därför kommer fokus inte att ligga på det.

Innehåll

Lärarna ville att innehållet skulle spegla några av de stora dragen under medeltiden, men fokus skulle ligga på lokala förhållanden i Växjö och Varend. Mycket av dagens läromedel och litteratur tar sin utgångspunkt i franska och brittiska förhållanden under medeltiden. Då barnen ofta intresserar sig för detaljer kan man försöka ta fäste på något i grävresultaten för att spegla ett större skeende. Exempel på teman kan vara: riksbildning, kyrkans etablering, stadsbildning, monetarisering, undersökningsplatsen, samt ståndssamhället. Under dessa finns mängder av underteman som kan användas. Exempelvis kan Sankt Sigfrid, Kronobergs slott, skola, sjukvård, skriftspråk och måleri diskuteras under kyrkan. Kartor, infrastruktur, bebyggelse, handel och miljö (återvinning och sophantering) kan diskuteras under staden och sociala roller, kläder, materiell kultur, yrken och Bergkvara gods diskuteras under ståndssamhället. För att visa på hur ny kunskap skapas, utgår man från arkeologiskt material, men även vissa historiska och etnologiska källor kan användas. I vissa moment kan man be barnen resonera kring skillnader och likheter då och nu, hur det ser ut i andra länder, samt hur det kan bli i framtiden.

Utformning

Konceptet är tänkt att omfatta texter, videointervjuer, bilder och eventuellt musik. Det är viktigt att materialet uppfattas som en sammanhållen helhet, men lärarna hade önskemål om att det skulle vara uppdelat i kortare delar,

för att eleverna skulle kunna jobba självständigt eller i grupp med en del i taget. Materialet ska finnas tillgängligt på nätet via Kulturparken Smålands hemsida.

Till varje del, finns en eller flera uppgifter som eleverna ska lösa. Lärarna önskade att uppgiften skulle vara i PDF-format så att det skulle gå att skriva ut och samla ihop till ett häfte. Det är viktigt att ”det blir något” som barnen kan spara när uppgifterna är klara. Konceptet gör att barnen kan jobba självständigt vid olika tillfällen.

Den stora utmaningen med denna del av projektet blir att välja ut rätt saker att fokusera på, så att arbetet inte blir för omfattande. Urval och utformning är planerade att genomföras som en del av projektets slutpublikation.

Produktion efter behov

Genom diskussioner med Anders Högberg, som är det pedagogiska projektets referensperson, tydliggjordes vikten av att undersöka behoven inom skolan, innan tankarna på ett undervisningsmaterial eller en metod lades fast. Syftet var naturligtvis att förbättra möjligheterna för att materialet verkligen skulle komma att användas i undervisningen. Om det görs något arbete för skolan utifrån arkeologiska undersökningar brukar man vanligen skriva en ”skolrapport” med förenklat språk och många bilder. Det kan naturligtvis vara en god idé om det är vad skolan efterfrågar, men det är ju meningslöst att lägga tid och pengar på texter som ingen läser eller som bara används vid något enstaka tillfälle. Genom att utgå från lärarnas behov och inte enbart de arkeologiska resultaten, bedömer vi att det finns betydligt bättre chanser för den arkeologiska uppdragsverksamheten att nå ut med sina kunskaper också över tid. Genom att söka samarbeten med skolan skapas också de personliga relationer som är så viktiga för att resultaten inte ska bli en ”engångshappening”, utan starten på en mer varaktig kommunikation. Här är det viktigt att Länsstyrelsen blir en tydligare beställare när det gäller utformning av pedagogiska samarbeten och projekt inom uppdragsverksamheten. Samtidigt måste de arkeologiska institutionerna, som sällan arbetar för att bygga varaktiga kontakter inom andra delar av samhället än kulturmiljövården, fundera över hur de kan prioritera inom sin verksamhet för att bli mer relevanta för allmänheten.

Utvärdering av de publika insatserna och värdering av eventuella effekter

I den publika delen av projektet hade vi som målsättning att beskriva en pågående tolkning av Växjös kulturhistoria och sätta in den i ett sammanhang. Målgruppen var i första hand den breda allmänheten. Vi valde att arbeta med flera kanaler och metoder för att nå ut med informationen om undersökningen och resultaten och varje del av upplägget fungerade som stöttning till de övriga. I stort sätt bedöms konceptet ha fungerat mycket bra, men självklart finns det också lärdomar att dra inför liknande projekt i framtiden. I följande stycke görs en utvärdering av projektets publika insatser och ett försök till värdering av dess eventuella effekter.

Om man slår samman antalet besökare på visningar, föredrag och skolverksamhet har vi nått strax över 3300 personer. Även om vi inte hade satt upp något mätbart mål för besöksstatistiken, bedöms det som ett mycket bra resultat. Räknar man bort skolverksamheten har vi berättat om undersökningen och resultaten vid 66 tillfällen. Inom skolprojektet mötte vi 405 barn i sexton klasser vid tre tillfällen, vilket innebär totalt 48 tillfällen. I början av januari 2014 hade strax över 3290 personer besökt projektbloggen och 41 350 personer har haft möjlighet att se utställningen i domkyrkan. Hur många som nåtts av de sjutton inslagen i TV, tidningar och radio är oklart, men enbart Smålandsposten som stod för flertalet av artiklarna, når 89 000 läsare (mejlkontakt 2014-03-19, Jan Bårtås, Smålandsposten). Av dessa uppgifter rankas besöken på visningar och föredrag högst, eftersom dessa representerar personer som var aktiva i sitt val att ta del av våra arrangemang. Även om man räknar med att några personer besökte undersökningen vid flera tillfällen och därför utgör felaktigheter i statistiken, måste man säga att våra förväntningar med det publika projektet överträffades med råge. Det visar att det finns ett stort intresse för arkeologi och historia i samhället, men också att man måste arbeta aktivt om den kunskap som uppdragsarkeologin genererar ska nå ut.

Visningar av undersökningen och skolverksamheten bedöms vara de delar som haft störst positiva effekter, både i samhället i och för arkeologin. När det gäller visningarna för allmänheten är anledningen att verksamheten, utöver själva förmedlingen, även skapade möjlighet till kontaktytor där samtal och reflektion om arkeologi, historia och tolkningar möjliggjordes. Den typen av kontakter är svåra att nå om man exempelvis enbart satsar på förmedling via nätet. Uppdragsarkeologin fick genom den förmedlingen möjlighet att vara relevant för allmänheten och kunskaperna från undersökningen bedöms på så sätt ha skapat mervärde.

Genom upplägget med många visningar syftade vi till att nå en stor grupp människor. Man hade kunnat göra annorlunda upplägg där exempelvis ett mindre antal personer ingick i en studiecirkel och fick delta i delar av undersökningen. I det här fallet bedömdes dock allmänintresset vara så stort, att det var viktigare att nå ut till många. Inför liknande undersökningar, där man kan förutse att det finns ett stort allmänintresse, är det relevant att arbeta mer med tillgänglighetsfrågor. Det gäller möjligheter för besökare med och utan funktionshinder att komma ut på undersökningsytan, så väl som beredskap för hörbarhet vid stora grupper och personer med behov av hörslina.

Skolorna fick genom sitt deltagande i projektet möjlighet att ta del av information om medeltiden som är svår att läsa sig till. De praktiska erfarenheterna av att delta i undersökningen gav också förståelse för arkeologiska metoder, analyser och källmaterial, vilket sannolikt har underlättat både diskussionerna kring medeltiden och hur ny historisk kunskap skapas. Utöver det har personliga kontakter mellan lärare, elever, arkeolog och historiker förhoppningsvis också gjort det lättare att i framtiden ta kontakt och använda de kunskaper som finns inom uppdrags- och museiarkeologin. I det här projektet valde vi att jobba med 16 klasser som träffades vid tre

tillfällen, istället för att jobba med fler klasser vid färre tillfällen. Trots att fler elever då hade fått chans att ta del av undersökningen, bedömde vi att möjligheten till inläring, förståelse och bestående intryck var större om man arbetade kvalitativt istället för kvantitativt. Syftet med skolverksamheten var ju inte enbart att göra ”en rolig dag” för eleverna, utan att de skulle få förståelse både av det medeltida Växjö och för arkeologi och historia som vetenskaper och metod.

En avgörande sak för de positiva besökstalen var naturligtvis möjligheten att nå ut med information om undersökningen och visningarna. När det gäller metoder för det var de kontinuerliga utskicken till media och informanterna viktiga, liksom att informationen syntes på infotorgen, bloggen och en stor mängd lokala och regionala hemsidor. Inför en undersökning med publika inslag är det viktigast att tänka igenom vilka kanaler som kan ge bäst effekter för just den platsen och den målgruppen man önskar nå. Kanske behöver man inte vara så rädd för att vara lite okonventionell. Det oväntade är ibland det bästa! Genom inslagen i media fanns det möjlighet för många människor att ta del av resultaten och det lockade antagligen även nyfikna till visningarna. Framförallt bedöms utskicken till de så kallade informanterna ha haft en stor effekt för spridning av information om undersökningen. Informanterna, som valdes ut genom att de i sin yrkesroll förväntades ha intresse av att kunna informera eller berätta kort om undersökningen, blev våra inofficiella informatörer. Det är antagligen inte någon traditionell metod, men i det här fallet medverkade det till att undersökningen blev något av en ”snackis” i Växjö, som många människor blev nyfikna på att besöka.

Arbetet med projektbloggen fungerade bra som en plats för information om grävningen och de löpande resultaten och vi nådde ut på det sättet som vi tänkt. Innehållets relevans för besökarna hade dock kunnat öka om fler personer inom projektet hade tilldelats tid för att skriva. På det sättet hade man lättare skapat en känsla av att ”det händer nu”, vilket antagligen hade givit ett mer dynamiskt resultat. Samtidigt är det viktigt att någon ansvarar för helheten. Vid undersökningar där det exempelvis är svårt att låta allmänheten besöka platsen, kan en bra blogg vara ett mycket bra komplement till visningar. Speciellt om man satsar på att arbeta både med text, bild och filmer.

Mot bakgrund av undersökningens centrala läge intill domkyrkan, samt två gång- och cykelstråk var informationstorg ett mycket effektivt sätt att nå ut med information. Flertalet av de som stannade undrade antagligen mest varför det var så stökigt vid kyrkan och skyltarna kan därför även ha fungerat som ett sätt att minska irritation. Möjligheten att läsa texter och titta på grävningen skapade sannolikt även arbetsro för de arkeologer som jobbade på ytan, eftersom de kunde hänvisa till informationstorgen istället för att besvara frågor vid schaktkanten.

Reflektioner

Inom uppdragsarkeologin i Sverige kan man se en ökande trend av publik verksamhet. Många institutioner har bra och professionella grävbloggar där man kan följa större och mindre undersökningar och det är betydligt vanligare nu än för femton år sedan att publicera skrifter för allmänheten, att ha visningar och skolverksamhet knutna till större projekt. På det sättet är den publika verksamheten kring grävningen vid Karolinerhuset på intet sätt unik och det råder ingen tvekan om att det är en positiv trend. Samtidigt var utgångspunkten för publik verksamhet inom uppdragsarkeologin väldigt låg (Karlsson & Nilsson 2000) och det är fortfarande en mycket liten del av kunskaperna som faktiskt når en bredare allmänhet. Detta trots att intresset för historia och arkeologi verkar vara större än någonsin i samhället. I alla fall speglar genom TV-serier, barnprogram, filmer och böcker. Spelar det någon roll? Vår bedömning är att det gör det. Det handlar ytterst om uppdragsarkeologins berättigande i samhället oavsett om det är staten, ett företag, en organisation eller en privatperson som står för kostnaderna. Om kunskaperna aldrig når ut, är det svårare att rättfärdiga verksamheten.

Var ligger ansvaret? Länsstyrelsen skapar genom formuleringarna av sina förfrågningsunderlag, de grundläggande förutsättningarna för hur arkeologiska uppdrag utformas. Genom att prioritera publik verksamhet inom uppdragen, har de ett stort ansvar för att påverka och utveckla möjligheten att nå ut med resultaten. Samtidigt har också de grävande institutionerna ett ansvar. Det ligger i att höja statusen för förmedling inom arkeologin, så att den få samma värde som det vetenskapliga arbetet. Många arkeologer har inte den självbilden att de vill jobba med utåtriktad verksamhet och andra menar sig inte ha kompetensen. Även de grävande institutionerna och kanske framförallt de som är knutna till museer, har ett ansvar att använda sig av resultaten i den ordinarie verksamheten, även om det delvis kanske måste bekostas av andra delar än själva uppdragsverksamheten.

Genom att uppdragsarkeologerna gör sig tillgängliga för allmänheten och möter människors tolkningar, tankar och frågor, har vi också möjlighet att vara relevanta i samhället i betydligt högre grad än nu. Publikt arbete skapar en förståelse för arkeologi och den kunskap som projekteten genererar. Att nå ut med de resultaten är naturligtvis något som är centralt för uppdragsverksamheten, men också för exploitören borde det vara värdefullt. Alla uppdragsarkeologiska projekt är inte lämpade för den typen av satsningar som i samband med undersökningen vid Karolinerhuset, men om det finns en vilja att sprida kunskap och information, så finns det också metoder att göra det. Alla arkeologiska uppdrag har olika förutsättningar och förmedlingen måste anpassas till den specifika situationen. Det viktigaste är att ta ställning till att förmedling av resultaten är viktigt.

Del IV Undersökningens resultat

Dokumentationsmaterialet från undersökningen vid Karolinerhuset i Växjö är mycket omfattande och speglar de komplicerade förhållanden som fanns på platsen, både fysiskt med en komplex stratigrafi och bitvis hög fragmenteringsgrad, men också i de logistiska förutsättningarna. Detta återspeglas i ett stort antal registrerade kontexter, med komplicerade stratigrafiska relationer. Detta har varit en utmaning vid analysarbetet men har också varit en förutsättning för att kunna göra nyanserade tolkningar och nå goda resultat. Resultaten kommer att kortfattat presenteras uppdelade utifrån hushållsbegreppet (se Del I, *Gårdarna vid domkyrkan*) i kronologisk ordning.

I den grafiska presentationen av hushållen, det vill säga på planerna, kan bara ett urval av de grupper vilka varit avgörande för tolkningarna presenteras. Grupperna anges som siffror inom parentes i det följande. För en mera detaljerad bild av ingående grupper och plandokumentation hänvisas till bilaga 1. Kronologiskt kommer platsens hela historia att redovisas även om tyngdpunkten på undersökningen var medeltiden och tidigmodern tid.

I denna del presenteras också resultaten av de kvartärgeologiska, paleoekologiska och osteologiska analyserna samt den fördjupade genomgången av keramikfynden.

Hushåll 1. Utkanten av bosättning, vikingatid/tidig medeltid

Hushållet har daterats utifrån sin stratigrafiska position till tiden före tidigt 1100-tal, men utifrån att det överlagrande marklagret tillkommit genom odling och markförbättring, representerar dess uppkomst en relativt kort period. Hushållet bör således kunna dateras till 1000-talet. De första spåren av mänsklig aktivitet på platsen utgörs av några hägnadsrester och en härd (fig. 44). Det påträffades inga direkta indikationer på bebyggelse, men i ljuset av tidigare påträffade kulturlager och stolphål söder om undersökningsområdet, vilka preliminärt daterats till 1000-talet, är det sannolikt att bosättningen, till vilka de påträffade lämningarna hört, legat längre söderut, mot Växjösjön (Hansson 1995). Det tidigare fyndet av ett mynt från 1000-talet som påträffades vid ombyggnadsarbeten i domkyrkans golv bör ses i en storgårdskontext snarare än som en indikation på en kyrka, även om en kyrka mycket väl kan ha hört till gården. I samma kontext ska kanske även den runsten som i dag står vid domkyrkan ses även om dess ursprung inte är belagt. Området var topografiskt väl avgränsat med Växjösjön i söder, Guldsmedsbäcken i väster, låglänta och troligen sankta område i öster och norr.

Figur 44. Lämningar förda till Husbäll 1.
Skala 1:300.

Centralt på undersökningsytan påträffades rader av pinn-, stör- och stolphål vilka tolkades som spåren efter hägnader (10558, 10560). Strax intill påträffades ytterligare spår efter hägnad (10566). De båda hägnaderna hade uppförts genom att pinnar eller störrar slagits ned i marken samt i vissa fall genom att gräva ett stolphål och resa en stolpe däri. Hägnadernas funktion är oklar, de skulle kunna utgöra delar av en fägata, cirka 5 meter bred, genom vilken gårdens kreatur fördes till betesmarkerna på utmarken, möjligen belägen öster och norr om bebyggelsen. De kan även ha utgjort mindre hagar eller inhägnader kring gårdens inägomark.

I den norra delen av området påträffades ett avsatt torvlager (10002), vilket tyder på att denna del varit fuktig och kanske även tidvis blöt. Lagret var mycket kolrikt och skulle kunna visa på en avröjning av platsen. Området torde, liksom strandängar, lämpa sig för betesmark för gårdens djur. Söder om hägnaderna, på kanten mot det låglänta området i öster låg en härd (10476) som var omsorgsfullt grävd med oval form och plan botten. Brukningen av härden hade efterlämnat stora mängder skörbränd sten och träkol (10477). Det är oklart vad härden använts till, om det har varit matlagning eller någon annan sorts aktivitet. Vid någon tidpunkt hade de existerande hägnaderna spelat ut sin roll och pinnar, störrar och stolpar drogs upp. Hålen kom sedan att successivt fyllas igen (10557, 10565) som en följd av odling eller annan aktivitet på platsen.

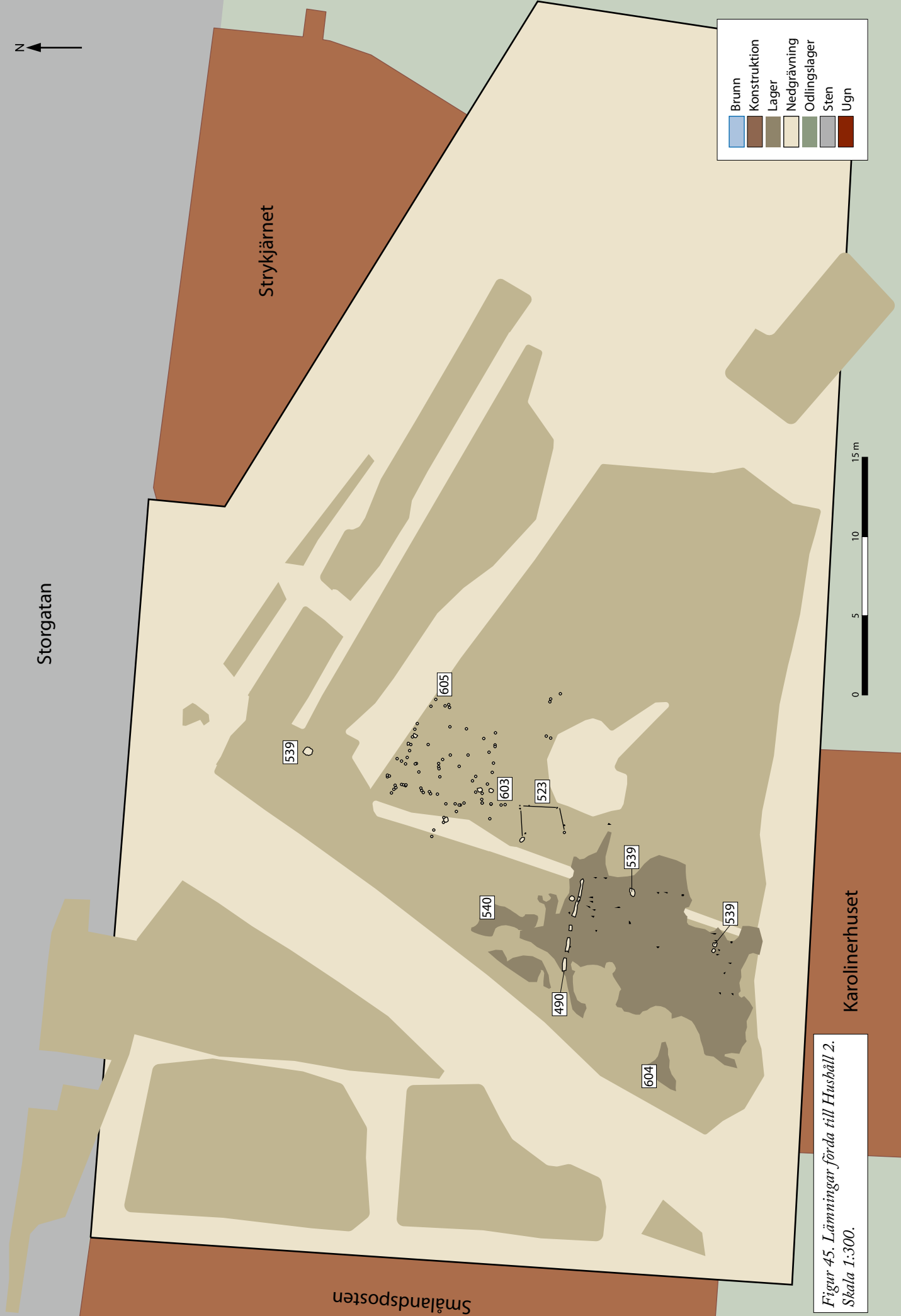
Osteologi och makrofossil

Från denna period analyserades bara ett prov med stor volym (nästan fem liter jord): ett vattenavsatt mörkt lager vars makroskopiska innehåll endast bestod av träkol. Utifrån detta material är det inte möjligt att närmare analysera vad man gjort på platsen under denna tid, mer än att konstatera att liknande kolrika lager så gott som alltid är spår av mänsklig aktivitet på platsen. Hade det rört sig om hushållsavfall borde vi i denna jordvolym ha återfunnit något spår av ben eller säd. Möjligen skulle dessa kolrester kunna representera en avröjning av platsen.

Hushåll 2. Utkanten av storgården, tidig medeltid

Hushåll 2 skiljer sig i grunden inte mycket mot föregående hushåll och skulle utifrån de kriterier som hushållsbegreppet utgår ifrån, kunna betraktas som samma hushåll som föregående. Valet att dela upp dem är kopplat till de breda dateringarna och möjligheten att det kan finnas diskontinuitet mellan dem.

Hushållets datering bygger på dess stratigrafiska position. På de lämningar som hörde till hushåll 1 låg ett relativt omfattande kulturpåverkat lager som uppvisade av spår av odling. Detta pekar på att det mellan de två första hushållen fanns en kontinuitet och att lämningarna i hushåll 1 delvis var sönderodlade, det vill säga att de ursprungligen haft en högre anläggningsnivå. Ökande aktiviteter på ytan bidrog till uppbyggnaden av lagret (10540) och arkeobotaniska analyser visade att lagret tillkommit genom odling samt hade gödslats med hushållsavfall och även bevattnats.

Figur 45. Lämningar förda till Hushåll 2.
Skala 1:300.

Hushåll 2 representerar en längre tid där områdets funktioner och uppdelning förändrades, även om den fortfarande representerar gårdens utkanter och betesmarker (fig. 45). Bebyggelsen låg förmodligen kvar inom samma område som under föregående hushåll, det vill säga söder om undersökningsområdet. En trattformad fägata (10490) ledde från gården i sydväst till betesmarkerna i öster. Norra delen av fägatan bestod av en grund ränna i vilken pinnar/störor/stolpar hade satts medan den södra delen förefaller att enbart ha bestått av pinnar/störor/stolpar. Fägatan har sannolikt varit konstruerad som flätverksgärde, till vilka man i huvudsak använde färska lövträd (Kardell 2004). Den ökade rörelsen på platsen kan betyda att gården vuxit i storlek och att ett större antal djur drevs till och från betesmarken varje dag. En annan tolkning är att det har tillkommit fler gårdar i området och att de alla har använt samma fägata för att driva sina djur till bete. Vanligen släpptes boskapen lösa på betesmarken eller i skogen under överinseende av herdar. Särskilt värdefulla djur eller de man ville ha till hands, exempelvis dragoxar, hölls ofta inom särskilda hägnader på utmarken (Emanuelsson, Bergendorff & Carlsson 1985:69).

Delar av tre hägnadsstrukturer framkom vid undersökningen och det är möjligt att dessa kan ses som hagar eller fällor på utmarken (10523, 10539, 10603, 10605). De är inte samtida med fägatan eftersom de återfinns inom gatans öppna yta, men deras inbördes stratigrafiska ordning är inte möjlig att avgöra. Däremot visar det på att områdets funktion har skiftat över tid, liksom att det har passerat en viss tid mellan uppförandet av fägatan och de tre hägnaderna. Vid mitten av 1100-talet skedde förändringar av områdets funktion, varvid fägatan och hägnaderna revs, och håligheter successivt fylldes igen (10489, 10522, 10538, 10604). Vad som orsakade detta är inte känt men det sammanfaller i tid med den traditionella dateringen för den äldsta stenkyrkan på platsen.

Osteologi och makrofossil

Av lämningarna från 1100-talet analyserades två prover från den ursprungliga markhorisonten som var rik på förkolnat material (10540). I markhorisonten fanns spår av hushållsavfall i form av brända benfragment och förkolnad säd.

Det är tydligt att horisonten är tillkommen genom odling. Det rör sig om en markhorisont med tydlig homogeniserad struktur och med rika inslag av kolfragment som förts djupt ner i jorden på ett sätt som inte kan ske naturligt. Att lagret är grovt mekaniskt omrört visas också genom att vissa äldre strukturer (hägnader) blev synliga först under detta lager. Därtill stärker lagrets makroskopiska innehåll att det rör sig om ett odlingslager. Dels genom det tillsatta hushållsavfallet, dels genom förekomsten av hinnkräftor som visar att lagret kan ha varit bevattnat.

Eftersom horisonten innefattar den ursprungliga marknivån är det viktigt att notera att lagrets innehåll kan härröra både från den äldsta vikingatida perioden (hushåll 1) och 1100-talet (hushåll 2). Det är inte möjligt att urskilja dessa från varandra i det makroskopiska materialet.

Hushåll 3. Växjö stift skapas, gården flyttas och funktionen ändras

Hushåll 3 skiljer sig på flera sätt från föregående hushåll, kanske främst genom bebyggelsens avvikande läge, norr om de tidigare gårdslägena (fig. 46). Den nya positionen tolkas som ett resultat av att domkyrkan uppfördes på eller alldeles i närheten till de tidigare lägena, vilket förskjutit gården mot norr till det som tidigare var ett område på gränsen mellan in- och utägor. Gården tolkas nu tillhöra domkyrkan som en viktig del av logistiken kring administration, skatter och avgifter. Med detta har den fått ett nytt överhuvud, samt flera nya funktioner som ställer nya krav på dess utformning och på de människor som var knutna till gården. Förmodligen övergick den till kyrkligt ägande redan någon gång under hushåll 2, men under hushåll 3 manifesterades detta i ett nytt läge anpassat till den nya domkyrkan.

De påträffade lämningarna från denna tid visar att gården bland annat bestod av tre byggnader, flera hägnader, en brunn och 3 förrådsgröpar. Över delar av gårdsområdet fanns ett stort odlingslager bevarat (10465), som senare kom att utgöra en del av den yta på vilken människor och djur rörde sig på gården och på så sätt bidrog till att efterhand ytterligare bygga upp lagret. Odlingslagret hade gödslats med hushållsavfall såsom spisaska, djurben och fiskben och odlingen bör ha ägt rum under 1100-talet. I detta lager påträffades två bitar östersjökeramik (AII) vilka daterats till första halvan av 1100-talet (kanske snarare mitten av 1100-talet i denna kontext). I odlingslagret påträffades även tegelfragment och kalkbruk, vilket kan kopplas till ombyggnader i domkyrkan.

I den norra delen låg ett stolpburet enskeppigt hus med en kupolugn för värme och matlagning (10505, 10541, 10169, 10170). Huset låg i nord-sydlig riktning och var minst 8 meter långt och minst 3,70 meter brett och var eventuellt ett bostadshus, med tanke på förekomsten av värmekälla. Ytterligare ett stolpburet enskeppigt hus låg i centrala delen av undersökningsområdet. Detta låg i nordväst-sydostlig riktning och var 4,80 m brett och bestod av minst två rum (10475), det södra rummet mätte ca 4,80×5,40 m. Någon värmekälla påträffades inte varför byggnaden därför bör ha fungerat som ekonominbyggnad, kanske en så kallad tiondelada för förvaring av tiondet. Strax norr om detta låg tre förvaringsgröpar (10467) samt en rund grop som tolkats som nedgrävning för en tunna (10551). Lägst i söder låg ett grophus som var ca 4 m långt och brukades under en relativt lång period samt vid någon tidpunkt byggdes om (10514, 10513, 10512, 10511, 10510). Den vanligaste funktionen för grophuset anses vara någon form av hantverkslokal och möjligen kan grophuset ha haft koppling till uppförandet av stenkyrkan. Analyser visade att spisavfall hade trampats ned i golvet och att grophuset därmed troligen hade legat i närheten av en matlagningsplats.

I västra delen av området låg en brunn med träkar och stenskoning (10042). En hägnad låg i anslutning till ekonominbyggnaden (10616) och ytterligare en i anslutning till grophuset (10612). Ytterligare en påträffad lämning bestående av flera avtryck efter stenar kan möjligen kopplas ihop med någon av hägnaderna. Stenavtrycken bildade en linje som löpte i nordost-sydvästlig riktning, varav ca 2 meter var bevarad (10537), men

vars funktion inte har kunnat fastställas. De kan utgöra spåren efter en bortplockad stensyll, antingen hörande till en oidentifierad byggnad eller någon sorts avgränsning mot det låglänta området i öster. Om stenlyften tolkas som en begränsning, innebär detta att gårdens område tydligt var markerad i förhållande till omgivande marker. Stenlyftsraden ligger även på linje med hägnaden intill ekonomibygnaden (se fig. 46).

Under början av 1200-talet förstördes bostadshuset och kupolugnen i en brand (10171, 10172, 10464, 10542) och de byggdes inte upp igen. Vid samma tid hade även grophuset och ekonomibygnaden spelat ut sina roller varvid båda byggnaderna raserades och stolphål, gropar samt rännor fylls igen. Även hägnaderna och brunnen förefaller ha förlorat sina funktioner varför de tas bort (10466, 10474, 10509, 10550, 10613, 10617). Möjligen hade brunnen sinat och därför fyllts igen (10053). Gården fick därefter en annan vattenkälla, som inte har kunnat identifieras inom undersökningsområdet. Det framgår att början på 1200-talet var en tid då många element av gården gick ur bruk, även om de rimligen inte hunnit bli uttjänta på den korta tid de var i bruk. Orsakerna till förändringarna bör höra ihop med ändrade yttre förutsättningar snarare än praktiska orsaker.

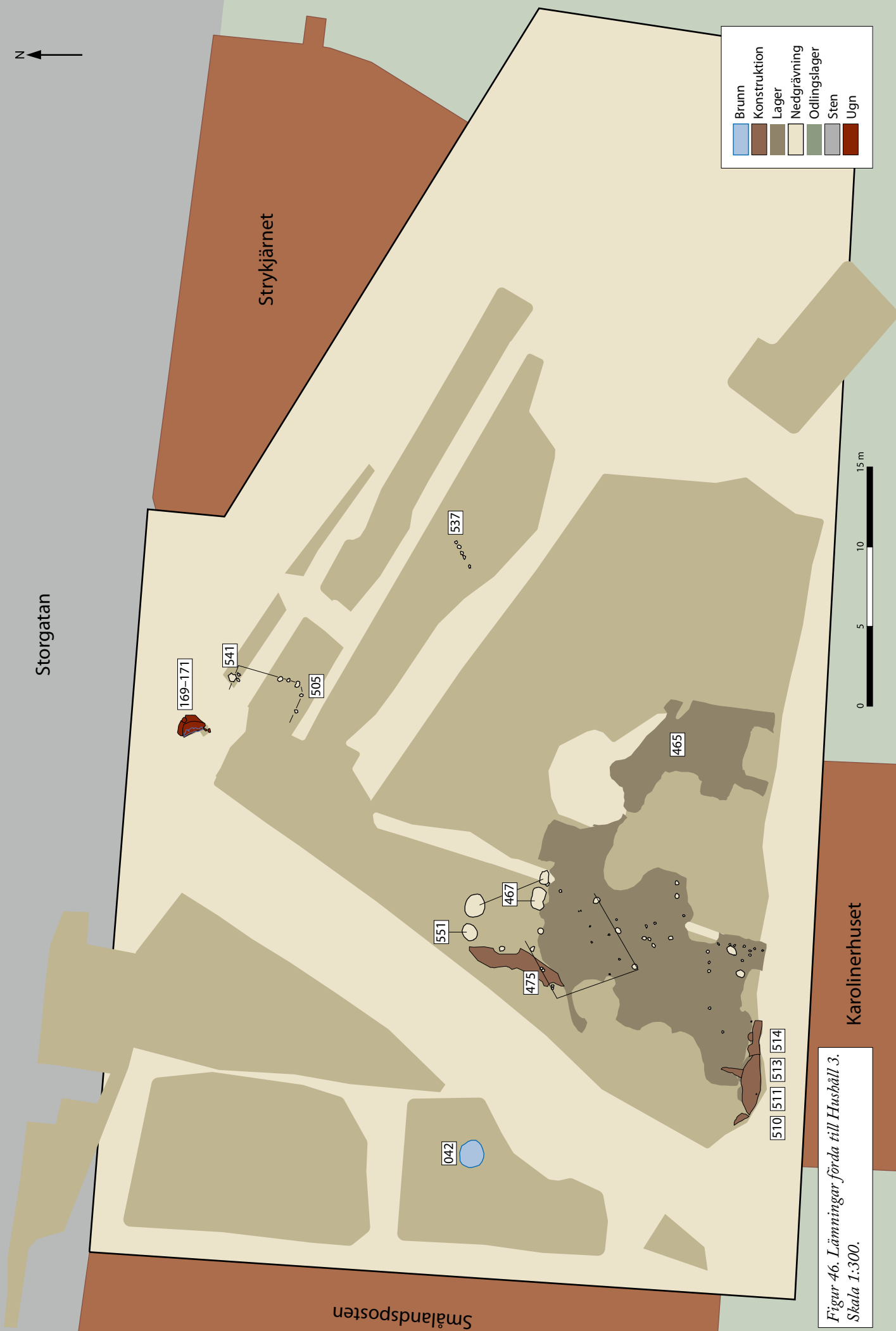
Osteologi och makrofossil

Endast ett begränsat benmaterial (34 g) tillhör detta hushåll. Fynd av ben från nyfödd spädgris tyder på viss uppfödning av svin. Förekomst av gädda indikerar ett visst näringsfång genom fiske och då rimligen i den närliggande Växjösjön eller andra närliggande sjöar.

Från denna period analyserades tio paleoekologiska prover, vara sex togs i en markhorisont som i fält tolkades som ett odlingslager (10465), liknande den horisont som fanns i den ursprungliga marknivån (diskuterad under Hushåll 2, ovan), och resterande prover i de byggnader som överlagrade horisonten. Horisonten var homogeniserad till karaktäristiskt djup om 2–3 dm och innehåller regelbundet avsatt hushållsavfall i form av spisaska, ben och fisk. Eftersom horisonten överlagras av bebyggelse från 1200- och 1300-talet, bör odlingen ha ägt rum under 1100-talet d v s den tid då Växjö stift bildas och kyrkan blir biskopskyrka. Intressant i sammanhanget är därför de makroskopiska fragment i jorden som tolkas som tegelfragment och kalkbruk.

Av byggnaderna från 1200-talet undersöktes tre prover från golvlager i ett grophus (10510 och 10513). Innehållet var fattigt men förekomsten av fyra förkolnade sädeskorn och ett par fragment av ben, visar att spisavfall trampats in i golvet och att grophuset legat i nära förbindelse med en matlagningsplats. Kanske är det fråga om ett förvaringsutrymme för mat som stått i förbindelse med ett bostads- eller kokhus, och att man regelbundet passerat mellan dessa utrymmen.

En tredje undersökt kontext är ett brukslager i en ugn (A2499) som förutom träkol innehöll förkolnat spannmål och benfragment – tydliga tecken på att det rör sig om en anläggning för matlagning.

Figur 46. Lämningar förda till Hushäll 3.
Skala 1:300.

Hushåll 4. Domkyrkan renoveras och byggs om, ett domkapitel skapas, intensifierat hantverk

Under 1200-talets andra hälft bestod gårdsbebyggelsen av två hus som låg på gårdstomtens södra delar, förmodligen inte långt från kyrkogården (fig. 47). På den norra delen av gården påbörjades en ny verksamhet som kom att bli tongivande under en lång tid. Det rörde sig om ett omfattande metallhantverk, främst smide och gjutning av föremål i kopparlegeringar. Inslag av hantverk fanns redan under Hushåll 3 men kom att intensifieras under Hushåll 4 och nådde en helt ny skala. I samband med detta uppförs ett stort antal ugnar samt ett enklare hantverkshus. Övriga inslag på hantverksplatsen var bland annat hägnader samt spår efter flera stolpburna konstruktioner som bör sättas i samband med metallhantverket men som inte gått att närmare bestämma. Gårdens tidigare logistiska funktioner inom domkyrkans administration kvarstod men metallhantverket blev en viktig funktion som kom att fysiskt prägla gården och dess invånare vilket innebär att det tolkats som ett nytt hushåll.

På södra delen av gårdstomt vidtog markarbeten (10488) varvid sättningar som orsakats av de äldre igenfyllda grophusen (hushåll 3), jämnas ut. Längre norrut syntes avröjningar (10483, 10487, 10518) efter den gamla gårdsbebyggelsen från Hushåll 3. På södra delen av gårdsytan uppförs ett nord-sydligt orienterat hus (10614) som var minst 15 m långt och ca 6,3 m brett, men de fragmentariska bevaringsförhållandena gjorde det svårt att berömma om byggnaden haft en ugn/spis, även om inga spår efter en påträffades. Detta gör det svårt att avgöra om byggnaden utgjort en bostadsdel. Strax utanför husets östra långvägg fanns en förrådsgrop (10482), ett gropshus (10519) samt ett grusbelagt gångstråk (10529) i nord-sydvästlig riktning. Här fanns även spår efter stolpburna konstruktioner (10549, 10553) vars funktioner inte är kända, men då de gick ur bruk drogs stolparna upp och hålen efter dem fylldes igen (10552). På tomtens sydöstra del påträffades resterna av en vägglinje (10117) hörande till ett öst-västligt orienterat hus som sträckte sig utanför undersökningsområdet södra begränsning. Ca 12,2 m av husets ena långsida var bevarad. Till denna byggnad hörde en hägnad (10448) som låg i linje med väggstolparna i husets norra långvägg. Då de båda byggnaderna gick ur bruk revs de ned (10121, 10615) tillsammans med den anslutande hägnaden (10447).

På tomtens norra delar fortsatte metallhantverket att utökas och kom under Hushåll 4 att generera flera efter var andra avlösande, mer eller mindre kortlivade konstruktioner. Dessa har inte gått att närmare gått att närmare reda upp, främst på grund av senare avröjningar i området. Även ett enklare hantverkshus med flätverkswäggar (10435, 10548, 10593) byggdes, endast en del av södra långsidan var bevarad till en längd av ca 7,7 m. I detta anlades flera stolpburna konstruktioner till metallhantverket (10433, 10517) och i de lager som avsattes vid arbetena fanns en tydlig eldpåverkan samt en mindre mängd slagg. Då man rev ned de invändiga stolpkonstruktionerna i hantverkshuset fylldes hålrummen igen med avfallet som låg på golvet (10434, 10516). Hantverkshuset försågs så småningom med en enklare tillbyggnad i väster (10547, 10591, 10586) och söder om denna anlades fler avskärmande

Brunn	Konstruktion	Lager	Nedgrävning	Odlingslager	Sten	Ugn

Figur 47. Lämningar förda till Hushåll 4.
Skala 1:300.

Storgatan

Strykjärnet

Smalandsposten

Karolinerhuset

flätverkswäggar och andra tillfälliga konstruktioner som också var kopplade till metallhantverket (10427, 10577, 10567, 10457, 10528). Det rörde sig om bland annat nedgrävningar i vilka det avsattes eldpåverkat material och/eller avfall från metallhantverk (10578, 10568, 10458, 10428, 10527). Dessa föregicks av en ugsanläggning (10579, 10580), en gjutplats (10569, 10570, 10609, 10571) samt en bortplockad ugn (10606) som var svårt fragmenterad. De övriga groparna/ugnarna avlöste varandra helt eller var delvis i bruk samtidigt och dessa gick inte på stratigrafisk väg att reda upp på grund av senare tiders avröjningar. De ovan beskrivna konstruktionerna får förmodas ha uppförts utomhus då det inte finns något som indikerar att de stått i en byggnad men i området finns emellertid ett flertal hål efter nedslagna störar (10503, 10526, 10515, 10585) samt nedgrävningar för stolpburna konstruktioner (10321, 10426, 10470, 10497, 10531, 10533, 10546, 10544, 10589, 10608). Dessa bildar inga sammanhängande strukturer men sannolikt rör det sig om enklare avskärmningar, skärmtak samt upphängningsanordningar.

I västra delen fanns konstruktioner (10500, 10501) vars funktion inte gått att fastställa men som preliminärt tolkades vara spår efter bortplockade ugnar. Inför uppförandet av ett nytt hantverkshus och anläggandet av en hårdgjord yta i Hushåll 5, revs flera konstruktioner (10458) och längre österut på hantverksområdet lades en äldre ränna, möjligen en gränsmarkering av tomtens inägor, igen (10536). Här grävdes också ett nytt dike, troligen för dränering i ett vattensjukt område (10582).

På gårdens östra delar fanns spår efter stolpburna konstruktioner (10143, 10496) vars funktion inte har gått att framtyda samt avtryck efter stenar som inte bildade någon igenkännbar sammanhängande struktur (10534). Vidare dokumenterades flera tätt ställda störar (10313), en nedgrävning som senare fylldes igen med sten (10438) samt ränna som sträckte sig utanför undersökningsområdet (10535).

Osteologi och makrofossil

En mindre mängd ben (213 g) förekommer från detta hushåll vilket innebär att djurhållning och kost har varit problematiskt att undersöka utifrån det osteologiska materialet. Nötkreatur (51 % av benfragmenten) är dock det mest förekommande djurslaget. Närvaron av täben från älg och skenben från skogshare visar att en viss del av försörjningen skett genom jakt och fångst i skogarna kring staden. Ben från vilt förekommer vanligen mycket sparsamt i medeltida städer medan indikationer på jakt förekommer mer frekvent på borgar (Vretemark 1997:146 f). Under 1200-talet var dock inte klövviltsjakten reglerad av lagar och tillhörde kungen först i och med Magnus Erikssons landslag från 1347 (Nordenram 2001:65). Detta innebär att förekomsten av älg snarast skall tolkas som uttryck för allmogejakt än indikation på högre ståndsmiljö och återspeglar troligen en högre förekomst av villebråd i skogarna kring Växjö än i städer från mer utpräglade jordbruksbygder.

Ur dessa lämningar har endast två paleoekologiska prover analyserats, tagna ur ett igenfyllnadslager av en grop som kan ha haft en koppling till något hantverk (10527). Inget av det makroskopiska innehållet i igenfyllnaden skvallrar om vad gropen kan ha använts till, eller vad hantverket kan

ha bestått i. För tolkningen av detta innehåll är det viktigt att notera att själva fyllnaden främst utgjordes av sand och grus med ett mindre inslag av förkolnat material. Det troligaste ursprunget för detta material är något av de äldre närliggande kulturlagren, i likhet med odlingslagren 10540 eller 10465. När gropen skulle fyllas igen gjordes det helt enkelt med jord som fanns i närheten. Innehållet av träkol spannmål och enbär utgörs alltså av spisavfall, som kommer från en äldre kontext än gropen, kanske tillhörande Hushåll 3 eller äldre.

Hushåll 5. Stadsprivilegier, bebyggelsen förskjuts, nytt hantverkshus

Under 1300-talet förflyttades gårdens bebyggelse mot norr och fick en mer slutna karaktär med byggnaderna placerade runt en central öppen yta (fig. 48). Verksamheten på hantverksområdet utvecklas ytterligare och fick en permanent karaktär i samband med att ett hantverkshus uppfördes och i anslutning till detta en utbredd hårdgjord yta. Den nya och mera slutna karaktären på gården, i kombination med det utvecklade metallhantverket, visar att gården nu organiserades på ett annat sätt än tidigare. Kanske kan detta ses som indikation på en ny styrning av gården och dess resurser. Förändringarna tolkas dock vara så pass genomgripande på flera plan att de påverkat människorna kopplade till gården på ett konkret sätt vilket förändrat deras villkor. Dessa förändringar utgör grunden för tolkningen av ett nytt hushåll.

På den norra delen av gårdsplatsen anlades ett dike som huvudsakligen bör ha haft en praktisk dränerande funktion, samtidigt som det skyddade den närliggande bebyggelsen mot översvämning under tider med stor nederbörd. Samtidigt kan det ha begränsat gårdens utbredning mot norr.

I norra delen av området togs en ny yta i anspråk i samband med att den dränerades och utfyllnader gjordes (10003, 10010, 10011 10005). I dessa diken ackumuleras vattenavsatta jordmassor (10006) och på ytan fanns spår efter stolpburna konstruktioner (10004, 10007) med okänd funktion, men som hör samman med den enkla byggnad som uppfördes på den nordöstra delen, och av vilken ett fragmentariskt golv var det enda som återstod (10008). I detta fanns ett trampat lager (10009) som även dokumenterades vid förundersökningen (FU grupp 10621).

Periodens gårdsbebyggelse utgjordes av minst fyra hus, med såväl nord-sydlig som öst-västlig orientering. Närmast söder om dräneringsdiket byggdes två nord-sydligt orienterade hus varav det västra (10046, 10049) sträckte sig utanför underökningsområdet och kunde därför inte dokumenteras i sin helhet. De observerade delarna av det var ca 4,1 m långt. Strax innanför dess östra vägglinje fanns ett stolphål (10050) som bör utgöra någon form av inre bärande del. Intill detta låg en mindre byggnad som var ca 4,89 m lång och ca 4,45 m bred med kraftiga och stenskodda stolpar (10308, 10309, 10311, 10314, 10317). Då det inte förefaller ha funnits finnas någon ugn eller spis tolkas byggnaden som ett ekonomihus. Mellan de båda byggnaderna fanns spår efter en stolpburen konstruktion (10051). Då stolphålet var ensamliggande är det oklart vad det rörde sig om för konstruktion.

Söder om ekonomibyggnaden låg en öst-västligt orienterad byggnadslänga (10047) där den bevarade ytterväggen var ca 3,7 m lång. Inne i huset fanns två rännor (10043, 10044) som tolkas ha ingått i en ovanliggande spiskonstruktion. Det är därför troligt att detta var ett bostadshus. Ungefär 4 meter söder om det förmodade bostadshuset fanns tre igenfyllda stolphål (10048), vilka i öster anslöt till ett dike (10045). Det är oklart om även dessa utgjort en vägglinje till ett hus men tillfället tolkas de inte vara en del av bebyggelsen. Söder om dessa fanns ett ensamt liggande stolphål (10052) som är spår efter en rest stolpe med okänd funktion. På gårdsytan öster om bebyggelsen bredde marklager (10306, 10401) ut sig, i lagret fanns spår efter tröskning, vilket visar att gården hade tillgång till odlingsjord, samt hushållsavfall i form av bränt spannmål, träkol och en del djurben. I marklagret uppfördes flera stolpburna konstruktioner (10403), varav knappt hälften varit stenskodda, samt ett par nord-sydligt och öst-västligt orienterade rännor (10493). Nedgrävningarna förefaller emellertid inte bilda någon sammanhängande struktur och därför svårtolkade.

På gårdsytan något längre norrut uppfördes en drygt 20 m² stor byggnad som var ca 7,5 m lång och 3,3 m bred (10300, 10358, 10367) och som var öst-västligt orienterad. Byggnaden revs under loppet av Hushåll 5 och en del av en raserad ugn kom att ligga kvar i följande hushåll (10365, Hushåll 6). I ugnen påträffades förkolnad säd, vilket antyder att byggnaden antingen fungerat som bostadshus eller som kokhus. Byggnaden hade även varit försedd med torvtak, se vidare Hushåll 6. Direkt i anslutning till byggnadens östra gavel grävdes flera rännor (10374, 10377, 10378, 10380) som utgjorde grunden till flera efter varandra följande murar eller kraftiga plank som avgränsade det östra området från det västra. Flera av byggnaderna och de flesta andra konstruktioner revs senare (10299, 10362, 10366, 10404) medan byggnaderna på den västra delen av tomten fortsatte att brukas under efterföljande hushåll.

Under detta hushåll revs en äldre ugnsanläggning, som uppfördes redan under Hushåll 3, och i det intilliggande hantverksområdet uppfördes en mer stabil hantverksbyggnad som var ca 8,7 m lång och 4 m bred (10319, 10407) samt gränsade i de östra och södra delarna mot en utbredd och ordentligt hårdgjord yta (10425), tolkad som gårdsplan. Gårdsplanen i hantverksområdet var fattigare på matavfall, men innehöll smältor och smidesloppor, vilket var väntat. Lagret innehöll även ogräs och ängsväxter vilket visar att det funnits djur i närheten, samt inslag av hallon och smultron som kan tolkas som latrinavfall. Gårdsplanen användes även som en väg där djuren fördes till och från betet. På den östra delen av gårdsplatsen gjordes insatser för att komma tillrätta med det fuktiga och låglänta området, genom att fylla upp med grus i samband med att den hårdgjorda ytan lades ut. Insatserna var omfattande och många vagnslast lades ut, i vad som under delar av året var öppet vatten.

I hantverkshuset anlades ett golv (10449, 10450, 10454, 10508) samt tre ugnskonstruktioner (10417, 10459, 10451). Av dessa var det bara en som med säkerhet kan knytas till metallhantverk (10459) genom sitt innehåll (10460) av bland annat hammarslagg. Ugnen intill (10451) tycks under

Figur 48. Lämningar förda till Hushåll 5.
Skala 1:300.

någon tid ha använts som rök- eller torkugn för bland annat fisk och säd men även fynd av rölleka gjorde i den (10452, 10453). Intill denna fanns en upphängningsanordning som användes i samband med rökning- eller torkningsprocessen. I hantverkshusets västra del uppfördes en ugn, förmodligen en kupolugn och det är osäkert om denna hade en koppling till metallhantverk då dess innehåll (10413) endast utgjordes av träkol och sot. Ugnarna representerar troligen flera funktioner vilka bedrevs parallellt med annan verksamhet beroende på vad som efterfrågades. Övriga inre detaljer i huset utgjordes av nedgrävningar för någon form av stolpburen konstruktion (10525) samt färgningar efter nedslagna störar (10588). I likhet med vad som var fallet under föregående hushåll, bildar dessa nedgrävningar inga sammanhängande strukturer, men en rimlig tolkning är att de är spår efter upphängningsanordningar.

En svårtolkad lämning utgörs av ett avlångt stråk lera (10471) men förmodligen rör det sig om en råvarudeponi alternativt resterna efter en i övrigt bortplockad ugn. På den stenlagda ytan utanför huset hamnade en hel del av avfall (10424) som metallhantverket genererade, bland annat fragment från ugnsväggar, drygt 14 kg järnavfall och drygt 11 kg slagg. Det långvariga hantverket gav upphov till att skräp och restprodukter från hantverket bildade tydliga lager på golvet (10574). När hantverkshuset omdisponeras ytterligare en gång revs två av ugnarna (10408, 10453), medan en tredje senare delvis förstördes då en ny ugn konstruerades (hushåll 6). Intill den västra schaktkanten dokumenterades en relativt stor nedgrävning som var ca 0,8 m djup (10398), vilken i fält tolkades som ett vattenhål eller brunn men det är ytterst osäkert om så är fallet.

Osteologi och makrofossil

Ett mer omfattande benmaterial från detta hushåll kan eventuellt tolkas återspegla mer intensiv och omfattande konsumtion och aktivitet än under tidigare hushåll. Benmaterialet uppvisar en stor dominans av nötkreatur (75 %), vilket är typiskt för medeltida urbana hushåll vars försörjning av kött huvudsakligen tycks ha skett genom införsel av slaktdjur från landsbygden, snarare än de självförsörjande landsbyarna som oftast har haft en större andel småkreatur som får och svin (Vretemark 1997:69 ff). En tand från spädkalv visar dock på viss uppfödning av nötkreatur, men merparten av nötkreaturen utgörs av slaktmogna djur eller äldre djur. Ben från späddjur förekommer vanligen i medeltida stadslager och visar att viss hållning av kreatur i städerna var vanligt under medeltiden (Vretemark 1997:82 f; Magnell i tryck). Förekomst av horn från rådjur och kronhjort tyder även på viss produktion av hantverksprodukter av horn. Fynd av ben från långa tyder även på långväga handelskontakter och konsumtion av torkad fisk. Långa förekommer inte i Östersjön utan har troligen fiskats utanför Norges kust eller möjligen från Västkusten.

Från skedet har elva paleoekologiska prover analyserats, varav åtta från hårdgjorda tramphorisonter på gårdsplaner till gården (10306) respektive hantverksområdet (10424 samt 10425). Skillnaden i det makroskopiska innehållet mellan dessa ytor bekräftar den arkeologiska tolkningen. Gårds-

planen från gården (10306) innehåller en hel del hushållsavfall i form av bränt spannmål, träkol och en del ben. Här finns också rester som kan tolkas som spår av tröskning, vilket visar att gården haft tillgång till odlingsjord. I anslutning till gården fanns också grävda rännor vars innehåll liknar det på gårdsplanen (10380). Gårdsplanen i hantverksområdet är betydligt fattigare på matavfall, men innehåller å andra sidan smältor och smidesloppor som bekräftar bilden av omgivande metallhantverk, där smide ingått som en del. Ett par av proverna från gårdsytan 10424 var mycket välbevarade och innehöll också en hel del rester av oförkolnat material – främst typiska ogräs av olika slag, men också ängsväxter som visar på närvaron av djur i detta område, vilket kanske är lite förvånande. Här finns också ett betydande inslag av bär i form av hallon och smultron som kan tolkas som spår av latrinavfall.

Nära hantverksområdet destruerades en ugn från Hushåll 3 vars raseringsanalyserades (10172). Innehållet består som förväntat av förkolnat spannmål och benfragment, och bekräftar att ugnen brukats för matlagning. Innehållet skall dock föras till Hushåll 3.

I anslutning till hantverksområdet påträffades också ugnskonstruktioner, varav några var avsedda för metallhantverk. En stack ut och en tolkades som en rökkonstruktion (10453). Det makroskopiska innehållet kan inte säkert bekräfta att det rör sig specifikt om en rök, men visar att det rör sig om en anläggning för mathantering av framförallt fisk. Bland det förkolnade materialet påträffades också säd, humle och samt en del ogräs och ängsväxter. Detta material gör att konstruktionen skiljer sig från gängse ugnskonstruktioner, och det är inte alls otänkbart att den använts som rök. Frågan är vad ogräsen och ängsväxterna representerar? Utgör de delar av en torvkonstruktion som hänger samman med ugnen, eller är det frågan om rökbränsle?

Hushåll 6. Krig, pest och vädjan från kung och påve, byggnadshytta och djurhållning

Gårdens primära funktion kvarstod under detta hushåll och hantverket hade inledningsvis samma inriktning och funktion som tidigare. Vad som främst skiljer hushållet från föregående är en ökad slutenhet och vilja att avskärma gården från omkringliggande verksamheter (fig. 49). Detta gjordes med två generationer plank eller murar längs gårdens södra del, möjligen har det funnits liknande avgränsade element längs fler sidor, men inga spår efter dem påträffades vid undersökningen. Förmodligen var behovet att avgränsa gården mot just det södra området kopplat till genomgripande ombyggnadsarbeten vid domkyrkan och kan ses som en indikation på att arbetena var så omfattande att de påverkade gårdens andra funktioner. En annan möjlig tolkning är att utrymmet kring domkyrkan som fanns att tillgå för alla arbetsuppgifter och människor som var knutna till ombyggnaden, var mycket begränsad och att en fysisk gräns mellan gården och arbetsplatsen var nödvändig för att inte arbetsområdet skulle spilla över på gårdstomten. Området mellan kyrkogårdsmuren och gårdens avgränsningar utgjorde en bygghytta, med bland annat flera grophus. Byggarbetena, tillsammans med

det nu mycket omfattande metallhantverk präglade i hög grad gården och dess invånare under mitten på 1300-talet vilket föranlett tolkningen av ett nytt hushåll.

Gårdens övriga bebyggelse var i stort sett oförändrad i jämförelse med förgående hushåll. I den norra delen, där tidigare utfyllnadsarbeten gjordes, kunde nu spår efter stallning av djur i form av en gödselgrop fylld med gödsel dokumenteras.

Dikena i norra delen stod fortfarande öppna och vattenavsatta lager (10012, 10015) i och i anslutning till dessa kunde dokumenteras. Dessa var resultatet av en kombination av naturliga avsättningar och upprepningar av dikena. Dikena hade varit permanent vattenfyllda. I ett av dikena sattes stolpar (10016), men vad deras funktion har varit är inte klart. I närheten till dikena låg en köks- eller örtagård där det bland annat odlades persilja. Möjligen odlades hallon och smultron i köksträdgården. I nära anslutning till diket fanns en nedgrävning som var fylld med gödsel samt spår av latrinavfall i form av hallon och smultron (10013, 10014) vilket antyder att det fanns stallade djur i närheten. I samband med utfyllnadsarbeten/markberedning (Hushåll 7) fylls dike, stolphål och gödselgrop igen (10017, 10019).

Längst i ut i den östra delen av gårdstomten anlades en härd med tydligt upprepade brukningar, i en nedgrävning (10018, 10119, 10122, 10123). Härden låg i ett område som kan betraktas som en allmänning till gårdsbebyggelsen i väster vid den här tiden. Dock blev området mycket hårt avröjt i samband med att Linnéparken anlades på 1800-talet och det är svårt att avgöra till vilket hushåll den ska tillhöra. Strax väster om härden byggdes en kupolugn av tegel (10463) och i de lager som avsattes i samband med dess brukning (10462) påträffades sädeskorn och brända ben. Detta pekar på att det rörde sig om en lågtemperatursugn för bakning och matlagning. I ugnen påträffades även stora mängder enbärskärnor, vilka skulle kunna vara rester efter enris som använts till rökning (se vidare under Kvartärgeologisk bedömning). Ingen bebyggelse är kopplad till ugnen men någon form av lättare takkonstruktion kan ha funnits. Då den gick ur bruk revs den och det mesta av teglet bör ha återanvänts (10461).

I hantverkshuset uppfördes tre nya ugnar eller gjutanläggningar (10360, 10414), samt en eventuell lades en ny tröskelsten in (10499). I och runt ugnarna ackumuleras avfall och restprodukter från brukningen av dem (10361, 10415) som hade en tydlig koppling till metallhantverk. På den hårdgjorda ytan utanför metallverkstaden ansamlades diverse material (10423) som bland annat bestod av utstädat avfall från hantverkshuset. I samma lager finns även indikationer på att boskap har befunnits sig på platsen. Detta kan kanske sättas i samband med oxdragna transporter med material till gården och byggarbetena vid domkyrkan. Om så är fallet verkar den hårdgjorda gårdsplanen kring hantverkslokalen vara en del av infarten till gården. I så fall ska den medeltida landsvägen sökas norr eller öster om gården.

Söder om hantverkshuset uppförs en stolpburen konstruktion (10594) vilken möjligen syftade till att avgränsa tillträdet mellan hantverksområdet med dess gårdsplan och södra tomtområdet. Det skulle även kunna röra sig om en kraftig stolpkonstruktion då samtliga stolphål var kraftiga och

Figur 49. Lämningar förda till Hushåll 6.
Skala 1:300.

stenskodda. Vad en sådan konstruktion skulle ha för funktion är osäkert med den robusta konstruktionen antyder stabilitet och förmåga att ta upp stora laster. I stolparnas närhet avsätts ett sandigt lager (10595) som kanske kan sättas i samband med stolpkonstruktionen. I anslutning till sandlagret och stolpkonstruktion fanns spåren efter ytterligare tre stolpar (10596), vilka kanske ska ses tillsammans med de övriga. Ett förslag på tolkning är att det kan röra sig om en omlastnings plats för byggmaterial som fördes in till byggarbetena vid domkyrkan.

Under detta hushåll sker ytterligare en slutning av gården genom att avgränsande plank eller murar uppförs mot söder (10266, 10359). Strax norr om låg en byggnad som revs under Hushåll 5 och de sista resterna efter raseringen låg kvar på platsen och representerade brukningen av huset. Byggnaden hade troligen fungerat som bostadshus eller som kokhus. I ugnen (10365) påträffades förkolnad säd vilket visar att man lagat mat här. Dessutom påträffades ett stort antal förkolnade rotträdar och örtdelar, vilket tyder på att huset hade torvtak. Mellan avgränsningen och kyrkogårdsmuren anlades tre stycken grophus, (10287, 10410, 10411, 10443, 10445), vilka ingick i vad som tolkats som en byggnadshytta med koppling till domkyrkan. Grophuset var ca 2,5 m i diameter. I anslutning till ett av grophuset (10287) uppförs ett eventuellt staket (10420). Vid grophuset fanns även en stenläggning som kan ha fungerat som arbetsyta (10412).

Osteologi och makrofossil

Som för föregående hushåll utgör nötkreatur (70 % av benfragmenten) en tydlig majoritet av köttjurens som vi även kan se i flertalet andra medeltida städer (Vretemark 1997:74). Förekomsten av 46 människoben i flera olika kontexter är anmärkningsvärd. Sannolikt rör det sig om ben som följt med överblivna jordmassor från kyrkogården i samband renovering av kyrkan under 1300-talets andra hälft. Inga människoben förekommer i de tidigare hushållen och sparsammare i de yngre, vilket kan ses som en indikation på en mer intensiv förflyttning av utfyllnadsmassor från kyrkogården under denna tidsperiod. Människobenen kommer från minst sju olika individer (tre barn, två ungdomar och två vuxna) och representerar olika kroppsdelar, men inga större kraniefragment. Detta tyder på att större påtagliga och symbolladdade ben som skallar troligen har återbegravts.

Från denna fas analyserades sju paleoekologiska prover från olika kontexter. I den norra delen analyserades prover från lager i diken, med tydliga laminerade strukturer som visar att de varit vattenavsatta (10012 och 10015). Det makroskopiska innehållet i dessa prover var välbevarat, och innehöll spår av vattenväxter och djur (svalting och mossdjur) som visar att dikena stått permanent vattenfyllda. Därtill dominerades växteresterna av växter som vuxit i eller precis invid det fuktiga diket, men ganska lite material avslöjar vad marken intill dikena använts till. Det mest framträdande spåret är två fröer av persilja i grupp 10015, som antyder att någon form av köks- eller örtagård varit anlagd i närheten. Nära dikena fanns också en grävd grop fylld med kreatursdynga (söndertuggade örtdelar och ängsvegetation) och spår av latrinavfall (hallon och smultron).

I områdets östra del har en kupolugn byggd av tegel analyserats. Här innehöll ett av proverna förkolnat spannmål och en större mängd enbärskärnor. Eftersom dessa kärnor är så många och förkolnade är de svåra att förklara som spår av mat. Bryggning av enbärdryck lämnar spår i form av många kärnor, men aldrig förkolnade, och när enbär används som krydda i mat så är brukas de alltid i mindre mängd. Den rimligaste förklaringen här kan vara att kärnorna utgör spår av enris som på något sätt använts i ugnen.

Utanför hantverkshuset analyserades ett lager som innehöll rester från detta (10423). Det makroskopiska innehållet verkar inte avslöja något om detta, men innehåller enstaka spår av dynga och latrinavfall som påminner om spåren som påträffades på motsvarande yta i Hushåll 5 (10424).

I hantverksområdet analyserades också ett prov av raseringar av byggnader för metallhantering (10365). Detta prov innehöll bl a förkolnad säd, vilket kan tyckas märkligt, men inte är helt ovanligt även i verkstadsmiljöer. Det verkar som att man ibland helt enkelt använt anläggningar i t ex smedjor för matlagning. Mer anmärkningsvärt är detta provs innehåll av stora mängder förkolnade rottrådar, samt en del förkolnade örtdelar. Denna typ av innehåll i raseringsmassor tyder i allmänhet på spår av torvtakskonstruktioner. Den raserade byggnaden tycks alltså ha varit försett med ett torvtak.

Hushåll 7. Prebendegård knuten till ett ämbete inom domkapitlet

Under slutet av 1300-talet eller början av 1400-talet skedde stora förändringar på platsen. Den tidigare trenden att avgränsa och reglera tillträdet till gården förstärktes genom att hela den östra sidan stängdes med en mur eller ett kraftigt plank. På den södra delen, som tidigare tagits i anspråk för byggarbetena i samband med domkyrkans utbyggnad, uppfördes en ny byggnad med stenkällare (fig. 50). Denna var orienterad i nord - sydlig riktning och kan ha anslutit direkt mot kyrkogårdens mur. Byggnaden har tolkats som ett residens med tydliga statusmarkeringar, se vidare nedan. Väster och norr om den nya byggnaden fanns vaga spår efter odling och kanske hade både nytto- och prydnadsväxter odlats. Dessa förändringar signalerar att gårdens inriktning förändrats på ett grundläggande sätt. De periodvis starka kopplingarna till domkyrkans om- och tillbyggnader var inte längre tydliga, och allt tyder på att det intensiva metallhantverket successivt skalades ned. Istället blev residensfunktioner, slutenhet och statusmarkeringar viktiga inslag, vilket föranleder tolkningen av ett nytt hushåll. Dessa förändringar har bedömts höra samman med omstruktureringen av domkyrkans organisation och att gården vid denna tid var central del i ett prebende hörande till någon högre tjänst inom den nya organisationen. En annan bidragande faktor förändringarna kan ha varit den ökade tillströmningen av pilgrimer under andra hälften av 1400-talet, som sökte sig till Växjö domkyrka med sin starka koppling till S:t Sigfrid. Vid denna tid ökar det inhemska pilgrimsresandet, samtidigt som antalet kultorter blev fler och deras upptagningsområden mindre (Andersson 1989:171, 185). Behovet att avgränsa och kontrollera tillträdet omfattade inte bara gårdens yttre delar, utan även dess inre strukturer. Flera avgränsningar markerade tydlig att den södra delen av

gården utgjorde en sfär skild från gårdens övriga delar. Sammantaget innebar utvecklingen på tomten att gränsen mellan det privata och offentliga blev tydligare, både inom gården och i dess förhållande till omvärlden.

Det tre byggnaderna på gårdens västra del brukades fortfarande under Hushåll 7 men revs senare när det skedde en omstrukturering av områdets bebyggelse (se Hushåll 8). Det är oklart om husen revs enbart på grund av omstruktureringen eller om de var så pass dåligt skick att en nedrivning var nödvändig. Vid rivningen drogs de bärande stolparna upp och håligheterna fylldes igen (10054, 10055, 10056, 10057, 10058, 10059, 10060, 10061, 10115). På den norra delen av tomten byggdes en mindre ekonomibyggnad som vilade på en kombination av sten- och träsyllar och som var ca 4,2 m bred, medan dess en längd inte har kunnat fastställas (10018, 10021, 10022). Tidpunkten för uppförandet av denna byggnad, i förhållande till den övriga bebyggelsen har inte närmare kunnat bestämmas varför det inte går att avgöra om det rörde sig om ett komplement eller ersättning för det gamla byggnadsbeståndet.

Mot slutet av 1300-talet och början av 1400-talet uppfördes en ny representativ byggnad i södra delen av tomten. Huset bestod av en stenkällare med grundmurar av kallmurad marksten. Källaren var ca 3,9 m bred och endast ca 5,2 m av dess längd var bevarad. Källarens murar var synliga upp emot en halv meter över markytan och det fanns en nedgång i den norra gaveln. Huset hade troligen ytterligare två våningar och var med största sannolikhet uppfört av trä. Dess ingång låg en bit ovanför marken och en utvändigt trätappa ledde upp till första våningen (10280, 10312, 10331, 10332, 10346). I källaren påträffades ett stolphål vars fyllning var äldre än äldsta golvlagret och detta har tolkats som spåren efter en byggnadsställning (10183, 10184). I källarnedgrävningen påträffades även två trampade lager som uppstod i samband med arbetena då källaren byggdes (10153, 10182). Källarens ursprungliga golv bestod av småsten och på detta låg flera brukningslager samt en lagning av golvet, vilket tyder på att källaren brukades under lång tid (10104, 10105, 10100, 10099). Någon gång vid mitten av 1400-talet, utfördes en reparation för att byta ut en rutten takbjälke eller en avvaxling på grund av att den norra gaveln höll på att ge vika. Två tätt ställda stolpar sattes ned, med flata stenar i botten för att kunna bära upp tyngden (10159), efter utfört arbete togs de stödjande stolparna bort och håligheterna fylldes igen då golvet återställdes (10158, 10157).

På den centrala delen av gårdsområdet jämnades marken ut (10352, 10444) och en stolpburen konstruktion uppfördes (10355), vars funktion inte har kunnat fastställas, kanske låg en köksträdgård här. I utjämningslagret påträffades köksavfall, som möjligen kan tolkas som gödning av odlingsjord, men detta är osäkert.

På den södra delen, inte långt ifrån källarhuset, dokumenterades en nedgrävning som tolkades som en förrådsgrop eller jordkällare. Denna var omsorgsfullt grävd med skarpa kanter, raka sidor och plan botten, ca 1,40 m lång, 0,90 m bred (delar av den sträckte sig utanför schaktkanten i söder) samt 0,56 m djup. Strax intill fanns spåren efter en stolpe knuten till konstruktionen. De skarpa nedgrävningsskanterna tyder på att gropen varit klädd

Brunn	Konstruktion	Lager	Nedgrävning	Odlingslager	Sten	Ugn

Storgatan

Strykjärnet

Karolinerhuset

Smålandsposten

Figur 50. Lämningar förda till Hushåll 7.
Skala 1:300.

med träbrädor, vilka hindrat den omgivande sanden att rasa ned (10486). Mellan hantverksområdet och den möjliga köksträdgården påträffades en konstruktion som tolkas som en avgränsning, möjligen i form av ett plank, mellan dessa två områden (10432).

En av de största strukturella förändringarna under 1400-talet var den nordnordost-sydsydvästliga avgränsningen, i form av en mur eller plank, som delade hantverksområdet i en yttre och en inre del samt i sin förlängning slöt an till residensets nordöstra hörn (10472). Infälld i konstruktionen fanns en kallmurad tegelugn med öppningen mot öster. Detta visar att åtminstone denna del var byggd med sten eller tegel. I ugnens brukslager påträffades förkolnat spannmål vilket kan tyda på att ugnen använts som bakugn eller för att rosta spannmål med tanke på ugnens placering utmed en färdväg, är det inte helt omöjligt att det här har bakats för avsalu till förbipasserande besökare. Strax höger om ugnens öppning fanns spåren efter en mindre stolpe som tolkats som en del av en bod eller skjul som stått med baksidan mot muren. Förmodligen har det även funnits någon form av lätt skärmtak som stöttats upp av en stolpe (10562). Hantverkshuset på tomtens norra del kom att ligga innanför avgränsningen medan stora delar av den stenlagda gårdsplanen (10425, hushåll 5) hamnade utanför gårdens inhägnade område.

På den södra delen av tomten fanns ytterligare en avgränsning (10455), även den i form av ett plank, som kan ha omgärdat ett till residenset hörande privat område. Endast den norra delen av denna begränsning påträffades varför områdets storlek kunde inte avgöras. En möjlig tolkning är att utrymmet kan ha fungerat som en örtagård där allehanda kryddor och medicinalörter växte eller en fruktträdgård. Denna typ av trädgårdar blev vanliga i England under 1100-talet (Landsberg 1998:16). I det svenska skriftliga källmaterialet nämns olika typer av trädgårdar från 1200-talet, bland annat fruktträdgårdar, kålgårdar och humlegårdar. Fruktträdgårdar fanns i olika miljöer som i städer, kloster och på landsbygden medan kålgårdar oftast omnämns i städerna och humlegårdarna var vanligast förekommande på landsbygden. Trädgårdarna hade både ekonomisk, estetisk såväl som symbolisk betydelse (Lindeblad 2010:281). Inga spår påträffades som pekade på att området hade nyttjats till odling, förutom köksavfall i en närliggande ränna. Köksavfallet kan ha använts som gödning av odlingsjorden, men det är osäkert (se ovan).

Ugnen från Hushåll 6 var fortfarande i bruk (10360, 10361) medan två nya gjutgropar med träränna och glödbädd anlades i verkstadshusets centrala del (10348, 10349). Innan gjutplatsen anlades hade underlaget jämnats ut med hjälp av ett större golvlager bestående av svartbrunt grus (10405). I nordligaste delen av verkstadsbyggnaden lades ett nytt jordgolv ut (10506), som kom att täcka det äldre golvet från hushåll 5 (10508) samt fylla upp hålen efter stolpar och rännor som inte längre var i bruk. Det är oklart om detta speglar en förändring av hela byggnadens funktion eller om det endast rör sig om ett nytt golv. I golvet fanns mycket träflis samt mindre spår av dynga, ogräs och latrin. Träfliset kan ha utgjort ett golvlager eller varit rester efter hantverksaktiviteter. Återigen bekräftades miljön

inom hantverksområdet regelbundet besöktes av kreatur (se vidare under Kvartergeologisk bedömning).

Strax söder om hantverkshuset dokumenterades en nedgrävning med skarpa nedgrävningskanter och ojämn botten (10599). Syftet med nedgrävningen är inte känd men den fylldes ganska omgående ingen med avfalls-material såsom lerklining, slagg, skörbränd sten, aska och träkol (10600). Igenfyllningen syftade till att helt jämna av nedgrävningen och den sträckte sig utanför gropens kanter mot öster. Avfallet från verkstaden var ett material som fanns lätt tillgänglig och väl lämpat för att skapa en plan välpackad yta.

Mot slutet av hushållsperioden skedde en genomgripande förändring av gårdens ägoförhållande liksom dess utseende (se Hushåll 8). I det centrala området drogs störrarna upp och håligheterna fylldes igen (10229, 10354). Förrådsgropen slutade användas och fylldes med sand (10485). På hantverksområdet revs en konstruktion vilket resulterade i ett raseringslager bestående av kalkbruk med inslag av tegelkross (10601). Den raserade konstruktionen har inte identifierats men materialet indikerar att det rörde sig om en ugn eller mur. Lagret var uttunnade och kan röra sig om en utjämningslager. En annan möjlig tolkning är att det rör sig om tegel som skulle återanvändas och att lagret utgör spåret efter den plats där materialet rensades och hanterades. Mitt på området framkom ett stenavtryck som fyllts igen med sand. Vad de bortplockade stenarna har haft för funktion har inte kunnat fastställas (10304, 10305). Allra längst i söder fylldes två rännor och ett stolphål igen efter det att den konstruktion de ingått i gått ur bruk (10494). Eventuellt kan det ha rört sig om en mindre byggnad uppförd under Hushåll 5.

Osteologi och makrofossil

Återigen en stor andel nötkreatur (68 % av benfragmenten), vilket tyder på liknande försörjning av boskap som de föregående hushållen och som många andra medeltida städer. Ben från olika kroppsregioner som huvud och slaktavfall som tåben, men även köttrika ben från bål och rörben förekommer. Detta tyder på att djuren troligen har slaktats, konsumerats och att benen slutligen slängts som avfall inom hushållet. De anatomiska fördelningarna från medeltida stadsgårdar tyder på att detta var det vanliga förfarandet även på andra platser (Vretemark 1997:54 ff). Förekomsten av ben från spädlamm och spädkalv tyder även på att djur har hållits inom hushållet och som sannolikt dött i anslutning till lammning och kalvning.

Under detta hushåll ligger området under en prebendegård knutet till ett ämbete inom domkapitlet. Från perioden har fyra paleoekologiska prover analyserats, bl.a. från källare, jordgolv och en ugn.

Provet i källaren togs i en tramphorisont som avsatts när källaren byggdes (10153). Denna innehöll träkol och ett par spannmål som troligen kommer från de omgivande kulturlagren från äldre faser som exponerats vid grävarbetet, och innehållet är alltså kopplat till ett äldre hushåll, möjligen 10465.

Provet från jordgolvet i hantverkshuset (10506) dominerades av träflis och minder spår av dynga, ogräs och latrin, vilket är att betrakta som vanlig marksmutts i en stad, men också åter bekräftar att miljön i hantverksområdet

på något sätt stått i förbindelse med en stallmiljö, eller en gård som regelbundet besöktes av kreatur. Träffiset kan antingen tolkas som att golvlagret bestått av detta eller att hantverket gett upphov till stora mängder av detta.

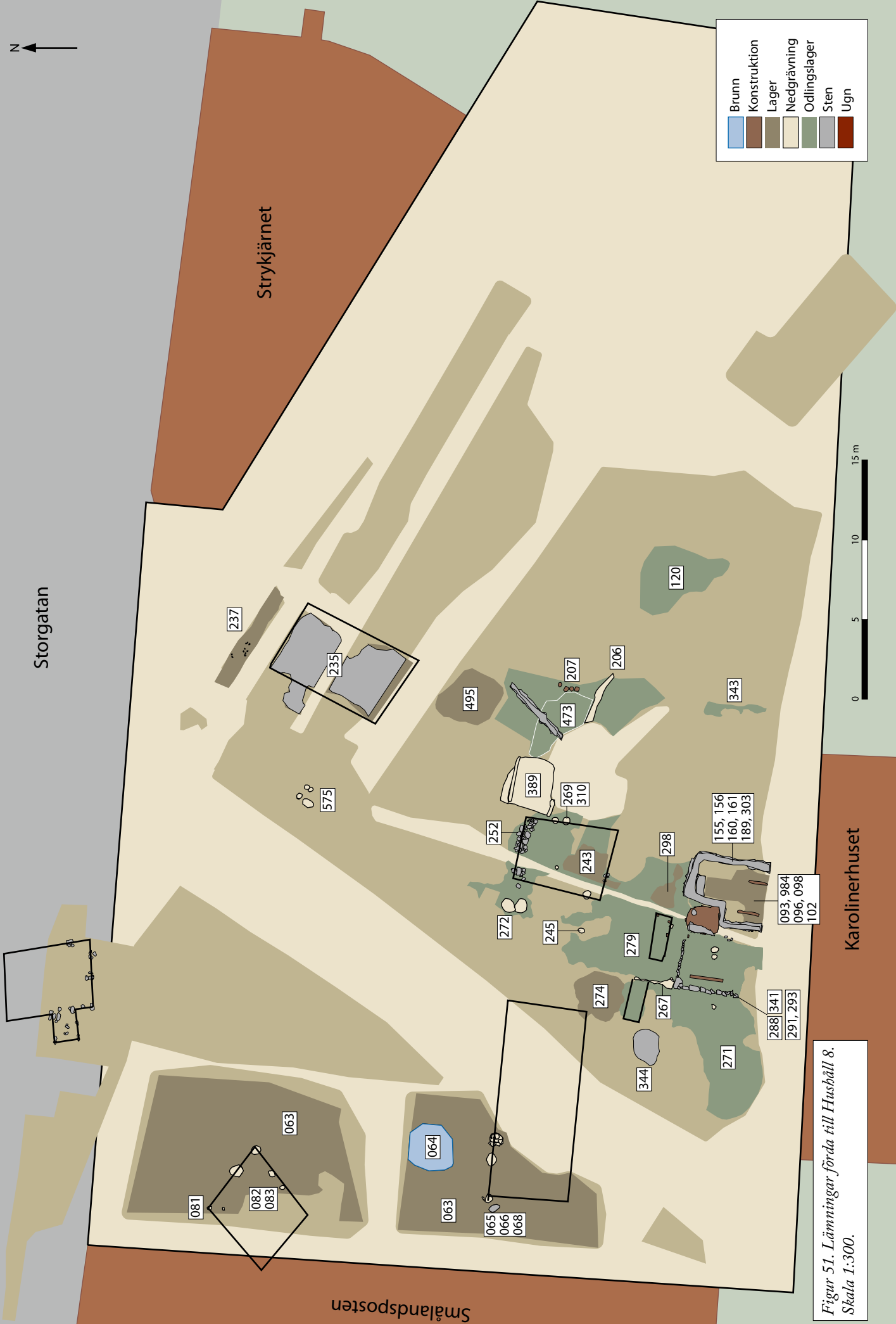
I brukslagret av ugnen av tegel påträffades förkolnade spannmål som bekräftar dess användning för matlagning. Inga spår av animalier hittades och möjligen rör det sig om en bakugn eller en ugn för rostning.

Utifrån stratigrafiska studier i fält konstaterades att man under denna period centralt i området anlade någon form av trädgårdsodling, kanske en örtagård eller en humleodling. Bevarandegraden i dessa horisonter var dock så dåliga att inga spår av odlingsväxter, eller andra spår av odling kunde bekräftas genom det makrofossila innehållet. Odlingen karaktär får istället tolkas genom odlingslagrets form och placering. I en gränsränna i detta område påträffades köksavfall som möjligen kan tolkas som att detta ingått i gödningen av odlingsjorden (10352), men köksavfall är annars så vanligt i materialet i området att denna tolkning får bedömmas som mycket osäker.

Hushåll 8. Prebendegården vid tiden för reformationen, övergång från kyrklig till kunglig ägo tillbaka till kyrkan igen

Under Hushåll 8 skedde stora och genomgripande förändringar, inte bara av bebyggelsen utan av hela den kyrkliga institutionen i samband med att Gustav Vasa år 1543 drog in alla kyrkogods till kronan. Gården gick då från ett kyrkligt prebende till kronogods. På så sätt försvann en av gårdens äldsta funktioner som centra för den kyrkliga administrationens logistisk kring skatter, avgifter och kyrkogods. Vid skapandet av kronogodset centraliserades all denna verksamhet till Kronoberg. Kopplingen mellan gården och dess jordinnehav ute i omlandet bör också ha påverkats i hög grad. Vem som brukade gården efter indragandet av kyrkogods till kronan har inte kunnat fastställas men aktiviteterna pekar på att den person som brukar gården var av hög social status och med goda resurser att investera i gården. Bland annat genomfördes omfattande ombyggnader eller återuppbyggnad av residensbyggnaden med stenkällaren samt en omdisponering av trädgården med en ökad rekreativ och estetisk andel på bekostnad av den mer ekonomiinriktade köksodlingen (se nedan). Dessa förutsättningar utgjorde grunden för bedömningen av ett nytt hushåll.

Den västra delen av området, där de tidigare stolpburna byggnaderna stod, kom åter att bebyggas med två nya stolpburna byggnader (fig. 51). Den södra var ett hus i öst-västlig riktning som var ca 4,35 m brett medan längden inte kunde avgöras, då det endast husets västra gavel och en bit av dess norra långsida fanns bevarade (10065, 10066, 10068). Nordväst om detta hus, byggdes det andra stolpburna huset, som hade en ungefärlig nordostlig-sydvästlig orientering. Byggnaden var minst 3,75 m bred medan längden inte kunde bestämmas då endast nordöstra gaveln och en del av sydöstra långsidan fanns bevarade (10081, 10082, 10083). Båda byggnaderna tolkas ha varit ekonomibygnader av något slag. Mellan de båda nyuppförda ekonomibygnaderna anlades en brunn med stenskonig. Brunnen utgjorde gårdens vattenförsörjning under hela hushållet men fylldes igen mot slutet av perioden (10064, 10084). Runt husen fanns delar av en gårdsplan beva-

Figur 51. Lämningar förda till Husbäll 8.
Skala 1:300.

rad som bestod av trampat grus och sand (10063). I de centrala delarna av området låg ett stort odlat lager som även senare tjänade som gårdsplan (10271). I lagret påträffades spår av gödning och bevattning kunde påvisas. I lagret påträffades även hålröt (*Aristolochia clematitis*) och grenigt kungsljus (*Verbascum cf. Lychnitis*) vilka båda härrör från medelhavsområdet. Örterna har antagligen odlats som medicinalväxter, men även av estetiska skäl. På den östra delen av gårdsområdet hade den långa muren eller planket som delade hantverksområdet, spelat ut sin roll och istället anlades här en köksträdgård (10120, 10221). Se tidigare hushåll angående tegelkross och dylikt.

I residenshusets källare lades ett nytt trägolv lagts ut och mitt i källaren anlades även ett stenfundament, vilket kan ha varit en pelare eller liknande som stöttade upp taket (10094, 10095, 10096, 10101). År 1563 utbröt det Nordiska sjuårskriget och under vintern år 1570 brändes Växjö ned då bland annat domkyrkans tak och spiror förstördes (Larsson 1999:133). Det är sannolikt att branden och förödelsen även drabbade de intilliggande gårdarna, vilket en omfattande ombyggnad av källarhuset samt spår efter bränder tyder på. Residenshuset tycks ha varit så förstört att det krävdes genomgripande ombyggnader och reparationer (10161, 10303). En byggställning restes i källaren (10186) och när ställningen inte längre behövdes togs den bort, håligheten fylldes igen och golvytan jämnades till (10185). Arbetet med källaren avsatte även spår på golvytan i form av trampade lager (10189). Reparationerna av själva källaren avslutades med att ett nytt knadderstengolv lades ut, bestående av marksten och tegel (10093, 10102). Stora delar av källarens väggar omfattades av arbetena, vilket innebar att det inte kan ha funnits någon överbyggnad då detta gjordes. Detta avspeglade sig i att svämsand avsattes på golvet i källaren (10156), vilket måste ha skett i samband med regn. Nedgången till källaren fanns däremot kvar på samma plats men två nya trappstenar lades till (10344). Senare utfördes ytterligare ombyggnader i källaren, då en liten nisch byggdes i källarens nordöstra hörn (10155, 10160, 10187). I källaren påträffades även rester efter en trätunna placerad i den nordvästra delen (10097, 10098, 10181). Tunnan hade varit 0,35 m i diameter och bör ha använts till förvaring eller fungerat som en dränerande fördjupning där vatten rann in i källaren kunde samlas och sjuka undan. Byggnadens yttre trappa hade förmodligen skadats och revs men byggdes inte upp på samma plats (10340), istället uppfördes en ny syllburen konstruktion direkt väster om källarhuset. Huruvida det rörde sig om ett hus, högre murar med eller utan fribärande tak eller låga stödmurar som omgärdade en trädgårdskonstruktion råder det delade meningar om. Vad som fanns bevarat och kunde dokumenteras var grovt huggen marksten sammanfogad med kalkbruk i tre skift, ca 3,87×4 m stor. På utsidan hade kalkbruk strukits ut för att jämnats till utsidorna vilket visar att de varit avsedda att synas. Konstruktionen var byggd i direkt anslutning till källarhuset och möjligen även sammanbyggd med denna. Strax intill den nya syllburna konstruktionen påträffades en ansamling av gul lera, vilken bör på något sätt representera något steg i arbetet med byggandet av konstruktionen (10288, 10294, 10341). Eventuellt skedde tillträdet till källarhuset genom den nya konstruktionen. Den nya syllburna konstruktionen blev dock inte

långlivad utan revs redan mot slutet av 1500-talet, vilket kanske talar emot en regelrätt byggnad. Stensyllen förblev bevarad tre skift hög och utrymmet innanför fylldes med jord så att en upphöjd odlingsbänk skapades. Flera störrar eller stolpar restes i odlingsbänken, kanske som växtstöd och en bevarad träplanka kan ha utgjort resterna efter en sittplats (10151, 10253, 10292, 10293). Möjlig kan den ursprungliga konstruktionen som vilade på stensyllarna, ha varit någon form av lusthus intill källarhuset. Det skulle i så fall ha vilat på fyra kraftiga markstenar och träsyllar, medan mellanrummet ned till marknivån fyllde igen den tre skift höga muren. En mindre odlingsbädd anlades även över det tidigare fundamentet hörande till den borttagna yttre trappan (10342, 10343).

Strax norr om de två odlingsbänkarna anlades två rabatter, den ena avgränsad med tegelstenar samt staket och den andra med ett flätat staket (10265, 10278, 10279, 10282). Rabatterna var avlänga (ca 0,90×2,5 m) och låg i öst-västlig riktning. I rabatterna hade bland annat grenigt kungsljus (*Verbascum* cf. *Lychnitis*) odlats. Från det nordvästra hörnet av odlingsbänken till den västra rabattens sydöstra hörn fanns ett kraftigare staket (10267). En grusad trädgårdsgång anlades i öst-västlig riktning och låg alldeles utanför nedgången till källaren (10298). Planket som hade stått på den östra delen av gårdstomten under hushåll 7, togs nu bort och stolphålen fylldes igen (10456). Därefter utvidgades trädgården mot öster och en nord-sydlig rad av stenavtryck och enstaka kvarliggande markstenar bildade den nya begränsningen av trädgården (10207).

Åtminstone en av ekonomibygnaderna på västra delen av gårdsläget förefaller ha brunnit ned. Ett stort brandlager låg i anknytning till några av stolphålen, hörande till den största ekonomibygnaden, vilken förstörts som en följd av denna händelse. Fyllningar i stolphålen representerar förmodligen hur det såg ut på platsen i samband med att stolpar som ingick i byggnaden togs bort, och hålrummen efter dem kom att fyllas igen grus som innehöll sot och träkol (10067, 10085, 10086, 10087, 10114). Även det mindre huset som fanns i området kan ha påverkats av denna brand. Den sekundära fyllningen i stolphålen hörande till den mindre byggnaden innehöll också gråsvart grus med träkol, tegelkross och kalkbruk (10088, 10089, 10090). Ingen av dessa byggnader kom att återuppbyggas. Det är oklart huruvida det lilla huset som uppfördes på sten- och träsyllar på den norra delen av gårdstomten under hushåll 7, fortfarande var i drift vid denna tid eller om även denna byggnad påverkades av krigshandlingarna vintern år 1570.

Sedan ett avjämnande lager (10422) lagts ut som grund, uppfördes ca 5 m norr om källarhuset en mindre byggnad på vilade på stensyll i kombination med jordgrävda stolpar. Denna var byggd med lerklinade väggar och hade ett stampat jordgolv och fungerade som ett stek- eller kokhus, det vill säga ett kök (ca 4×5,5 m). I anslutning till byggnaden anlades ett spisfundament och en spis (ca 3×3 m) och det är möjligt att dessa två byggnader var sammanbyggda (10243, 10246, 10252, 10269, 10281, 10310, 10389). Från dess västra långsida mot det öst-västligt orienterade stolphuset i väster, restes ett plank som fungerade som en gräns mellan trädgården och gårdens mer ekonomiinriktade del i norr (10245). En liknande gräns (10208) fanns

mellan spisfundamentets östra gavel och ett stenfundament (10473) som bestod av vinkelställda markstenar, mellan vilka det sedan rests ett plank med nordnordost-sydsydvästlig sträckning. Planket kan i sin förlängning norrut ha omgärdat en nyuppförd ekonomibyggnad (se nedan). På vilket sätt fundamentet slöt an till bebyggelsen i söder kunde, inte avgöras på grund av omfattande sentida nedgrävningar. Vinkelrätt mot stenfundamentet låg en borttagen stenkonstruktion av vilken det endast fanns kvar en ränna (10206) som var bevarad på en sträcka av 3,6 m. I den västra delen var resterande delar förstörda av moderna schaktningsarbeten. I dess östra sträckning svängde den svagt mot söder och kan även ha utgjort begränsningen mellan gårdens område och sankare partier österut. Kanske har stenkonstruktion och den ovan nämnda begränsningen bestående av markstenar och stenlyft (10207) slutit an till varandra och sedan fortsatt söderut.

I den sydvästra delen av gården, där det tidigare funnits flera gropus, hade de gamla igenfyllda nedgrävningarna orsakat sättningar, vilka resulterat i flera återkommande försök att fylla igen och jämna av ytan, till synes utan större framgång (10274, 10385, 10409, 10421).

Inom det gamla hantverksområdet uppfördes en ny byggnad med ungefärlig nord-sydlig orientering. Endast byggnadens golv (10235, 10237) fanns bevarad medan väggarnas och takets konstruktion inte kunde observeras. Huset hade varit ca 6 m brett och minst 10 m långt. Byggnadens norra gavel låg utanför undersökningsområdet, eller var blivit förstörd av moderna byggnadsarbeten. På golvnivå fanns flera brukningshorisonter avsatta och fynd av slagg, järnklumpar och bronsbleck vittnar om att det fortfarande bedrevs någon form av metallhantverk på platsen. I brukningslagren fanns även stora mängder mälla, brännässla samt en mindre mängd starr, vilka troligen kommer från kreatursdynga. Troligen har någon form av fähus legat i närheten. Vid någon tidpunkt lades ett mer stabilt knadderstengolv lagts ut i byggnaden. I den norra delen av byggnaden fanns en ansamling av pinnhål, vilka kan ha utgjort en inre konstruktion (10232). På gårdsplanen mellan byggnaden på det gamla hantverksområdet och trädgården i söder, fanns vad som tolkats som en torkställning bestående av två mindre stolphål bredvid varandra, samt ett solitärt stolphål vars funktion inte kunde bestämmas (10564). En del av gårdsplanen (10495, 10561) fanns bevarad och dokumenterades på den östra delen av området, strax intill den vad som tolkats vara ett plank som har omgärdat gårdstomten norrut.

Någon gång under Hushåll 7 revs den gamla kupolugnen som uppfördes under Hushåll 4 (10573). Det är dock inte säkert att den varit i bruk under hela denna tid utan det röra sig om att de sista spåren av ugnen togs bort. På platsen restes istället en konstruktion bestående av fyra stolpar med stenskonning (10575, 10576) men dess funktion är oklar. En annan stolpkonstruktion på området som inte heller den kunde funktionsbestämmas bestod av två stora och kraftiga stolphål med stenskonning och delvis bevarade stolpar (10276, 10277), som framkom halvannan meter väster om den nyuppförda ekonomibyggnaden med spisfundament. Det har sannolikt rört sig om en kraftig konstruktion, av stolphålens storlek att döma. Detta tyder på att konstruktionen var mycket hög eller varit utsatt för stora laster.

I början av 1600-talet förändrades gårdens disposition grundligt, främst genom två större händelser. I samband med att en ny odlingsyta skulle anläggas raserades flera stolpburna konstruktioner och håligheter efter dem fylldes igen (10152, 10205, 10209, 10244, 10247, 10270, 10273, 10275, 10283, 10291, 10307). Därefter lades ett nytt odlingslager ut. Detta innebar att trädgården till stora delar försvann. Vid samma tid anlades en ny infart till Växjö från landsvägen mellan Växjö och Kalmar. Landsvägen kom att förläggas tvärs över hantverksområdet vilket medförde att bebyggelsen tillsammans med andra konstruktioner fick rivas. Därefter lades ett utjämningslager ut inför vägbygget (10507). Även mellan den nya vägen och bebyggelsen i söder togs konstruktioner (10563) och hålen fylldes igen.

Osteologi och makrofossil

En markant skillnad från de föregående hushållen är en mindre mängd nötkreatur (43 % av benfragmenten) och större andel småkreatur och då främst svin (23 %). Detta liknar mer vad vi brukar se i landsbygdsmaterial och kan tyda på en högre grad av självhushållning av kött och mindre beroende på införsel av uttjänta mjölkkor och oxar från bygderna kring staden för slakt. Även från detta hushåll finns ben från spädkalv som tyder på hållning kreatur inom hushållet. Två benfynd av rådjur tyder på konsumtion av högvilt som under 1500-talet var kronans vilt enligt dåtida lag, vilket kan ses som en tydlig statusindikation.

Andelen hästben, som är högst i detta hushåll, kan ses som en indikation på att häst i högre omfattning har nyttjats inom hushållet. Fynd av ben från svarträtta tyder även på att det förekommit ovälkomna gäster i hushållet. Förekomsten av människoben visar även på aktiviteter på den närliggande kyrkogården som renovering eller grävning av nya gravar resulterat i jordmassor med ben flyttats till tomten, men inte i samma omfattning som under sent 1300-tal.

Fyra paleoekologiska prover har analyserats från denna fas, varav ett från ett golv de övriga från odlingshorsont eller en gårdsyta i vad som antas vara en trädgårdsanläggning på platsen.

Det är tydligt att 10271 liksom 10279 representerar odlingshorisonter. Den stratigrafiska karaktären på lagren liksom innehållet bekräftar detta. Innehållet är ganska nedbrutet men innehåller såväl spår av gödning med stalldynga i form av starr (och möjligen latrinavfall i form av bär – men detta är osäkert här) och bevattning i form av hinnkräftor. Därtill har två olika typer av odlade växter påträffats i materialet: hålrot och grenigt kungsljus, båda växter härrörande i medelhavsområdet som införts till landet. Dessa örter, som antagligen odlats som medicinalväxter (och kanske också av estetiska skäl), har tidigare inte påträffats i arkeologiska sammanhang i Sverige och deras historia i landet är till stora delar okänd.

I det tidigare hantverksområdet undersöktes golvlagret från en nyuppförd byggnad. Detta innehöll stora mängder mälla, brännässla samt mindre mängder starr (sannolikt från kreaturdynga). Förmodligen representerar detta den närliggande utomhusmiljön som kan ha anslutit till någon form av fähus.

Hushåll 9. Lärarprebende, skola och djäknar

Under slutet av 1500-talet eller början av 1600-talet förändrades inte bara tomtens fysiska utseende och storlek i samband med att den nya infarten till staden byggdes, utan även dess sociala innehåll. Den tidigare trädgården omvandlades i stora delar till odlingsmark med tecken på ökad självushållning. Likaså minskar antalet ekonomibyggnader till förmån för mindre byggnader av hushållskaraktär (fig. 52). Dessa förändringar speglar den nya funktion som gården kom att få under början av 1600-talet, då den lämnades tillbaka till domkyrkan som ekonomiskt stöd för skolverksamheten som där bedrevs. Gården kom att bli prebende åt tjänsten som fil. lektor vid skolan och utgjorde både tjänstebostad och grunden för tjänsteinnehavarens försörjning. Dessa omfattande förändringar medför att ett nytt hushåll införs.

Huset med stenkällare utgjorde fortfarande tomtens huvudbyggnad medan delar av den intilliggande konstruktionen i väster kan ha funnits kvar i form av en odlingsbädd. En tydlig gräns fanns mellan området väster om den sättningsbenägna ytan där de gamla grophusen legat, som utgjordes odlingsmark och öster där om som huvudsakligen bestod av en gårdsplan. I den östra delen fanns ytterligare odlingsmark och en stensködd brunn. Öster om källarhuset uppförs ett stekhus, där endast ugnen fanns bevarad. Strax öster om detta låg små odlingsbäddar, vilka tolkas som en del av en köksträdgård.

Den västra delen av tomtytan användes för mera storskalig odling (10315) medan det på den östra sidan fanns mindre odlingslotter (10076, 10192). Då konstruktionen väster om huvudbyggnaden revs lämnade arbetena distinkta spår i form av ett rivningslager (10180). Väster därom började en odlingsyta som sträckte sig vidare västerut (10136). I detta lager fanns spåren efter flera stolpurna konstruktioner (10137, 10146, 10175, 10261, 10290, 10297, 10301). Flera av dem var stensködda och belägna i områdets västra och centrala delar. Då de inte bildade någon uppenbar och sammanhängande struktur är de svårtolkade, men flera av dem har sannolikt ingått i konstruktioner med anknytning till trädgårdsskötsel och odling. I de stora odlingslagren påträffades spår av starr och hallon, vilket kan utgöra spår av gödning med stalldynga och latrin, även hushållsavfall som spisaska påträffades. Övriga konstruktioner som dokumenterades i odlingslagrets östra delar var en förvaringsgrop (10370), ett stenavtryck (10138) och en ränna (10228). Här fanns även en nord-sydlig gränsmarkering (10148, 10174, 10178, 10222, 10249, 10250) mellan odlingsmark väster om huvudbyggnaden och gårdsplanen i öster. Gränsen anslöt till ett förrådshus i norr (10338). Förrådshuset hade inte varit speciellt stort, endast ca 2,70×3,70 m.

När förrådshuset uppfördes revs flera stolpkonstruktioner (10333, 10334, 10335, 10336, 10337). Förrådshuset förstördes av en brand, oklart när, och i brandresterna (10339) påträffades mycket stora mängder sädeskorn, fröer från ängsväxter samt träkol och örtfragment. Spannmål och hö hade förvarats på loftet i byggnaden och hushållet hade kreatur vilka utfodrades med höet (se Kvartärgeologisk bedömning).

Öster om förrådshuset fanns en gårdsplan (10392) på vilken flera stolpar var resta (10383). Det ska påpekas att det är osäkert vad dessa stolpar, vars

Figur 52. Lämningar förda till Hushåll 9.
Skala 1:300.

nedgrävningar fyllts med skörbränd sten och annat eldpåverkat material (10384), egentligen representerar. En stor mängd sädeskorn samt en ärtä påträffades vid analys och det är mycket tydligt att spåren kommer ifrån en spis eller ett närliggande kokhus. Liknande koncentrationer finns även i det trampade avfallslagret 10402. Troligen är detta resterna efter en byggnad som uppfördes i nord-sydlig riktning och som anslöt till spisen i stekhuset från hushåll 8 (10389, 10381). Utifrån de bevarade stolphålen och avfallslagret, bedöms byggnaden ha varit ca 2,95×5,7 m stor, dock är det möjligt att den ursprungligen varit större, men då inte hela konstruktionen var bevarad, har de exakta måtten inte kunnat avgöras.

På gårdsplanen anlades en utomhusugn (10144) runt vilken det avsattes rikligt med träkol (10092, 10145). Detta område var mycket hårt avröjt i samband med att Linnéparken anlades, vilket inneburit svårigheter med att datera lämningarna. Det är därför möjligt att konstruktionerna kan tillhöra andra hushåll än vad som har tolkats här. Direkt på detta lager anlades senare en stenläggning (10391). Spåren efter ytterligare en stolpe dokumenterades i området (10491).

Öster om huvudbyggnaden upptogs marken initialt för odling (10204, 10211). I odlingslagret fanns även en större stolpe vars funktion förmodligen ska ses som en del av odlingen på platsen (10213, 10212). Här anlades också vad som tolkats som en tegelkonstruktion (10201) endast var bevarad i form av en ränna (10201, 10202) och som var täckt med raserat tegel (10200, 10203). Det ska påpekas att teglet även kan vara en kvarvarande rest efter muren i Hushåll 7 (grupp 10472). På den odlade ytan uppförs så småningom ett stekhus, där endast ugnen fanns bevarad (10324, 10326, 10328, 10329, 10330). I och runt ugnen påträffades utrakat material (10325, 10327). I utrakningen påträffades förkolnat spannmål, vilket kan tyda på att ugnen har använts till bakning (se Kvartärgeologisk bedömning). Spåren efter dess destruktion bestod av bland annat lerklining, tegel och sten (10295 och 10323). Öster om stekhuset byggdes en gränsmarkering/mur (10197) mot den större uppodlade ytan i öster (10124), där det också fanns en brunn (10125, 10126). I anslutning till den avgränsande muren fanns små odlingsbäddar (10198, 10199, 10210) som anlades på det första odlingslagret (10211).

Gårdsplanen som låg i anslutning till huvudbyggnaden stensattes delvis, men endast fläckvisa förekomster av sättlager (10079) samt enstaka stenar (10131, 10194) fanns bevarade. I området förekom också flera mindre lager och utfyllningar vilka har tolkats som markberedning (10135, 10176, 10188) dock osäkert i vilket syfte. Efter markberedning grävdes en nedgrävning, vilken sedan fylldes med sten och sand (10154). Möjligen kan denna utgöra någon form av fundament.

Osteologi och makrofossil

En högre andel nötkreatur (56 % av benfragmenten) kan noteras i detta hushåll än föregående, men inte i den omfattning som för hushållen under 1300-1400-tal. I benmaterialet finns även fynd av spädkalvar och visar på hållning och kalvning i anslutning till hushållet. Vilt förekommer endast i form av ben från skogshare, som visar på fångst och att kosten drygats ut med vilt, men inget högvilt. Ett fynd av ett ben (*cleithrum*) från en mycket stor torsk klart över 1 m i längd, visar även på import av torkad torsk förmodligen fiskad i norra Norge.

Från denna fas analyserades nio paleoekologiska prover, varav fem från odlingshorisonter och de övriga från raseringsmassor i en grop, utrakning ur en ugn och en tramphorisont.

De analyserade fyndgrupper som tolkats som möjliga odlingsytor (10136, 10211 och 10315) är likartade till sitt makroskopiska innehåll och diskuteras här sammantaget. Ur stratigrafiskt hänseende är de bedömda som odlingshorisonter, det skulle också kunna röra sig om fyllnadsmassor som består av äldre odlingsjord, men denna förklaring är mer långsökt. Bevarandegraden i jorden från dessa horisonter är låg med ett stort inslag av moderna rotträdar och daggmaskkokonger. I prov 32844 bedömdes också fröerna från våtarv och groblad vara av sådan kvalitet att de snarare tillhör den moderna fröbanken i jorden och högst är något decennium gamla. Det oförkolnade materialet i dessa horisonter kan alltså vara av ungt datum och bör tolkas med försiktighet. Bland detta material är de främst de enstaka spåren av starr och resterna av hallon som kan noteras, då dessa kan utgöra spår av gödning med stalldynga och latrin. Innehållet präglas annars av spisaska med inslag av förkolnad spannmål. I 10211, odlingshorisonten öster om källarhuset, fanns också smidesloppor och smältor som skulle kunna indikera en närliggande smedja, men det finns också en möjlighet att de är omlagrade från det äldre hantverksområdet.

På den odlade ytan väster om källare uppfördes så småningom ett stekhus med en ugn, och från denna analyserades ett lager som tolkades som en utrakning från denna (10325). Innehållet består av träkol med förkolnat spannmål, men inga benrester påträffades.

På gårdsplanen öster om förrådshuset påträffades stolphål fyllda med skörbränd sten och förkolnat material, var ursprung är osäkert (10384). Den makroskopiska analysen visar på stora mängder förkolnad säd (totalt 32 sädeskorn varav en ärta), och det är tydligt att spåren härrör från matlagning, kanske en raserad spiskonstruktion eller ett kokhus. Liknande koncentrationer av förkolnad spannmål påträffades i ett närliggande trampat avfallslager (10402) och det förefaller att avfallet i dessa kontexter har ett gemensamt ursprung. Arkeologiskt påträffades här också slagg, men något motsvarande avfall från metallhantverk fanns inte i det makroskopiska materialet.

Hushåll 10. En trädgårdstomt hörande till tjänsten som fil. lektor vid skolan

Då planerna på att bygga en ny skolbyggnad konkretiserades medförde detta att delar av bebyggelsen på tomten behövde rivas, bland annat huvudbyggnaden med stenkällaren. Detta innebar att gården upphörde och tomten övergick till att vara en trädgårdstomt utan omfattande bebyggelse. Dessa förändringar medförde ett nytt hushåll nu definierade tomtens brukning (fig. 53).

I samband med att Karolinerhuset började byggas år 1697 fylldes den gamla källaren igen och resterna efter den kvarvarande bebyggelsen togs bort eller läts förfalla. De lämningar som kan knytas till dessa aktiviteter är fler fyllningar i källaren (10039, 10040, 10103, 10106, 10108, 10109, 10110), förberedelser för uppförandet av Karolinerhuset i form av utlagda raseringslager (10132, 10195, 10196) och två fundament, möjligen efter två byggkranar (10041, 10078, 10130, 10147). Den kvarvarande delen av tomten som låg mellan landsvägen och den nya skolbyggnaden fortsatte att vara ett prebende till fil. lektorstjänsten vid skolan, men nu som trädgård eller odlingslott utan någon bebodig bebyggelse. Rester efter flera byggnader var dock synliga så sent som 1737. Spåren efter dessa aktiviteter utgörs av odlingslager (10076, 10077, 10112, 10134, 10142) samt en brunn (10069). Tomten tycks dock inte ha brukats särskilt intensivt och i det historiska materialet antyds att den tidvis låg för fåfot (Linné (1707–1778) 1993 nytryck).

Osteologi och makrofossil

Andel nötkreatur (55 %) tycks ha varit jämförbar med förgående hushåll. Fynd av kranium med avsågat horn från älg och underkäke från rådjur samt hare, visar på både jakt och spår efter hornhantverk. Under slutet av 1700-talet blir jakten åter fri för allmogen och förekomst av vilt behöver därför inte indikera högre ståndsmiljöer. En del av benmaterialet kommer från omrörda odlingslager och ben kan alltså egentligen komma från äldre hushåll.

Tomten mellan landsvägen och Karolinerhuset, från vilket två paleo-ekologiska prover analyserades från bottenlagren i en spis (10381). Innehållet är rikt på förkolnat spannmål, varav ingår ärtor och bonböna. Även benfragment påträffades. Spisens har uppenbarligen använts för matlagning.

Hushåll 11. Tomt mellan landsväg och Karolinerhuset. Marken blir en del av tomten kring Karolinerhuset och så småningom en del av parkområde kring domkyrkan.

Under slutet av 1800-talet övergick tomten från att ha tillhöra tjänsten som fil. lektor, till att införlivas i den nyanlagda Linnéparken runt domkyrkan. Detta innebar att det inte längre fanns en privat brukare utan området blev offentligt. Något egentligt hushåll, enligt kriterierna för hushållsbegreppet, fanns inte längre kopplat till området, men i hushåll 11 ryms i princip den tid då området var en del av Linnéparken, det vill säga fram till och med den dagen då träden sågades ned inför den arkeologiska undersökningen och

Brunn	Konstruktion	Lager	Nedgrävning	Odlingsslager	Sten	Ugn

Figur 53. Lämningar förda till Hushåll 10.
Skala 1:300.

anläggningsarbetena. Benämningen hushåll har dock fortsatt att användas även för den offentliga miljön, för att dokumentationen ska vara enhetlig.

Under 1800-talet kom marken som tidigare varit en kålgård att bli tomtmark kring Karolinerhuset (fig. 54). På 1870-talet odlade bland annat botanikern och lektorn N. J. W Scheutz ovanliga växter på tomten. De lämningar som kan knytas till odlingsverksamheten är igenfyllningen av en brunn (10070). År 1885 togs marken över av staden och kom att ingå i den nya Linnéparken som redan tidigare anlagts kring domkyrkan. Under 1900-talet förstärktes karaktären av park kring Karolinerhuset (Forsberg 1975). Till dessa aktiviteter kan fler spår knytas som stolphål (10133, 10162, 10242, 10272), resterna efter en stenlagd plan (10080), avjämningsarbeten (10071, 10072, 10074, 10111, 10345, 10399), stenkistor, som kanske anlagts för att sänka grundvattnet (100113, 10127, 10128), anläggandet av en parkväg (10075), två trädplanteringsgropar (10141) och andra planteringar (10393).

Figur 54. Lämningar förda till Hushåll 11.

Under 1900-talet genomfördes flera schaktningar i området för bland annat dagvatten, en stor dricksvattenledning, ett nytt avlopp och en starkströmsledning (10073, 10164). Vid projekteringsarbetena inför byggandet av Domkyrkocentrum borrades grundvattenrör ned för att kontrollera vattennivåerna i området (10177) och en förundersökning genomfördes för att klargöra fornlämningens status i området (10038).

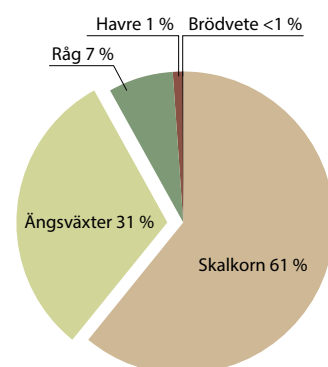
Osteologi och makrofossil

Fynd av ben från Långa visar på import av torkad fisk från Norge eller Västkusten, men det kan inte uteslutas att detta ben egentligen kommer från äldre hushåll.

Från denna fas undersöktes ett lager i en nedbrunnen byggnad som innehöll stora mängder förkolnad spannmål. Totat tillvaratogs 5 liter, vilket utifrån analysen torde motsvara mellan 60.000 och 70.000 sädeskorn. Liknande fynd representerar i allmänhet spår av olycksbränder där magasinerad spannmål förvarats i den nedbrunna byggnaden. Av materialet analyserades 3 cl, vilket innehöll drygt 400 sädeskärnor och omkring 200 fröer av ängsväxter samt en mindre mängd träkol och förkolnade örtfragment. Materialet domineras av korn, men innehåller också råg, havre, ärt och vete (fig. 55).

Då förvaring av material som detta i allmänhet sker på loftkonstruktioner

av olika slag, så är det rimligt att tolka fyndet som att byggnaden ifråga varit försett med ett sådant. Här har både spannmål och hö förvarats, och hushållet som haft detta hus har uppenbarligen hållit kreatur. Sammansättningen av spannmålen kan antingen förklaras som att olika sädesslag helt enkelt förvarats på loftet, men andelen råg i kornfyndet skulle också kunna vara orsakat av att rågodling föregått kornodling i detta åkersystem, vilket skapar en andel självsädd råg i korskörden.

Figur 55. Sammansättningen av spannmål respektive ängsväxter (bö) i det nerbrunna huset.

Figur 54. Lämnningar förda till Hushäll 11.
Skala 1:300.

Hushåll 12. Nya tomter och nytt kvarter

Då den nya östra infarten till Växjö anlades över de norra delarna av gårds-tomten, delades området i två delar. Norr om landsvägen bildades flera nya tomter, varav minst en bebyggdes ganska omgående och ett nytt hushåll flyttade in (fig. 56).

Det första som gjordes på den nya tomten var en omfattande markbe-
redning (10025), då tjocka grusmassor lades ut tomten som underlag för
en ny byggnad. På den nyberedda ytan restes sedan en mindre byggnad
(10026), troligen en ekonomibygnad eller ett verkstadshus, endast ca 2×2
m var bevarat. Bruket av huset efterlämnade inga tydliga spår, förutom
ett kolhaltigt kulturlager som avsattes runt dess spis (10028). Strax söder
om byggnaden uppfördes en stolpburen konstruktion (10020), vars funktion
inte med säkerhet gått att fastställa, men med tanke på dess placering mellan
huset och vägen, kan det röra sig om en på huset utanpåliggande konstruk-
tion. På gårdsplanen väster om byggnaden huset anlades en stenläggning
(10023) och en nedgrävning var grävd genom denna. Vilken funktion den
haft är svårt att avgöra, med då det inte längre fanns ett behov för den fylldes
den igen (10024). Dess läge på gårdsplanen strax intill vägen, borde ha varit
väl trafikerad och en nedgrävning kan inte ha stått öppen någon längre tid,
utan att vara i vägen. Ett kortvarigt ingrepp för tankarna till att något blivit
borttaget på platsen och ytan återstälts. På gårdsplanen fanns också spridda
stenar (10027), vilka förmodligen inte låg in situ, då de inte bildade någon
sammanhängande struktur. Möjligen kan de vara resterna efter en bort-
tagen byggnad eller syllstenar till ett hus (10026) som spritts ut över ytan i
samband med att byggnaden revs och marken bereddes för nya byggnader.

Osteologi och makrofossil

Från denna fas har ett prov i jordmassor från markberedningslager analyse-
rats (10025). Innehållet i provet visar på en allmän ogräsflora, och visst inslag
av ängsväxter som vittnar spår av kreatursdynga. Eftersom lagret består av
omlagrat material (i princip en fyllnadsmassa) så berättar antagligen inne-
hållet mer om ursprungsmiljön där denna jord hämtats.

Hushåll 13. Höjning av landsvägen och anpassning av tomten intill

Den nya infarten till Växjö som anlades under slutet av 1500-talet eller
början av 1600-talet genomgick en grundlig ombyggnad någon gång under
andra halvan av 1600-talet. Förmodligen gjordes detta för att komma till-
räta fuktproblem och säkert även tidvis partier av stående vatten på vägen.
Ombyggnaden innebar bland annat att vägbanan höjdes rejält, vilket fick
till följd att den angränsande tomtmarken också behövdes justeras. Då
detta gjordes var bebyggelsen på platsen borttagen och kanske ska spridda
stenar (10027) i föregående hushåll ses som spåren efter denna händelse.
Därefter höjdes tomtmarken genom att tjocka och heltäckande grusmassor
lades ut över ytan och ett nytt hus (10030), 10032) anlades. Det är inte
självkänt att dessa förändringar medför att hushållet ska betraktas ett annat,
i förhållande till det tidigare. Förändringarna var, utifrån vad som kunde

Figur 56. Lämningar förda till Hushåll 12.
Skala 1:300.

dokumenteras på platsen, dock så genomgripa att tolkningen är att det rör sig om ett nytt hushåll (fig. 57).

Då det inte förefaller ha funnits en ugn eller spis i byggnaden rörde det sig troligen inte om ett bostadshus, utan om en ekonomibyggnad.

Byggnaden var uppförd på stensyllar med en inre delning som visade att det fanns två rum, varav det östra var försett med ett trägolv (10032). På golv fanns ett brandlager följt av ett avjämningslager samt ett nytt lergolv (10190). Byggnaden hade alltså skadats i en brand men var fortfarande i så bra skick att den gick att använda. Vid reparationerna lades ett nytt lergolv ut och senare ett nytt trägolv ovan detta (10129). Möjligen utgjorde lerlagret ett underlag för trägolvet. Av de delar som var bevarade att döma var byggnaden ca 3×9 m stor. Söder om byggnaden anlades en markering som visade gränsen mellan tomtmark och gatemark bestående av glest satta stenar, av vilka bara avtrycken fanns bevarade (10031). Väster om byggnaden uppfördes en stående konstruktion med bland annat fyra stolpar (10033) Dess läge intill byggnaden kan indikera en funktion som hört ihop med husets, men att den inte var en integrerad del av konstruktion eftersom den kunde tas bort (10034) inför den senare stensättningen av ytan (10035). På gårdsplanens västra del anlades ett kraftigt stenfundament (10036) på vilket det kan ha stått en mur men då endast en mindre del undersöktes kunde detta inte fastställas.

En ny landsväg anläggs och tomten delas

Under 1500-talets sista år eller början av 1600-talet påbörjades arbetena med att anlägga en ny väg in till den östra delen av Växjö. Detta innebar att delar av den undersökta tomtmarken styckades av, och på denna del anlades sedan vägen. I samband med detta revs den norra ekonomibyggnaden som ingick i det föregående hushållet (fig. 58). Arbetena med den nya vägen inleddes med att ytan iordningställdes, det vill säga ytan röjdes av och andra hinder togs bort (10236, 10238). Därefter lades en risbädd ut på den östra delen vilken utgjorde ett låglänt område med fuktproblem. På denna samt på den iordningställda ytan byggdes vägkroppen upp med bärlager som bestod av grusig morän, rivningslager och sand. Rivningslagren påträffades på samma plats där den tidigare ekonomibyggnaden stod och de kan även utgöra resterna av rivningsarbetet, snarare än medvetet utlagda bärlager. Vägbanan bestod av en stenläggning som var satt i ett sandigt lager och längs dess norra sida grävdes ett dike. Massorna från dikegrävningen användes som stabilisering av vägbanken och därefter var arbetena med vägen färdiga (10234). Spåren efter landsvägens brukningstid består till större delen av dikesfyllningar, men även ett mindre kulturlager bestående av smuts som pressats ned mellan stenarna i de rester av stenläggningen som fanns bevarad (10251). I dikesfyllningarna fanns bland annat ett flertal skosulor av näver, men också av läder samt andra skodelar. Även andra föremål påträffades, exempelvis laggstavar och kritpipor, vilka indikerar att landsvägen användes under 1600-talet. Norr om vägen fanns ett enkelt staket som markerade gränsen mellan tomtmark och landsvägen, men som också begränsade rörligheten mellan dem (10440). Ungefär i samma sträckning men något

Figur 57. Lämningar förda till Hushåll 13.
Skala 1:300.

längre västerut fanns en grund fördjupning som förmodligen är spår efter en stig längs insidan på staketet (10441).

Under andra halvan av 1600-talet byggdes landsvägen om. Denna process inleddes med att vägens beläggning, det vill säga stenläggningen, togs bort för att återanvändas. Därefter gjordes några mindre justeringar i form av en utjämning (10347) samt borttagandet av ett par stenar vid landsvägens södra sida (10598). Efter detta inleddes arbetet med att bygga upp vägkroppen. Förmodligen var den äldre landsvägen plågad av fuktproblem och kanske periodvisa översvämningar, speciellt i dess östra delar. För att komma till rätta med detta lades ett tätande lager lera längst ned i konstruktionen. Lerlagret sluttade ut mot kanterna och ledde på så vis bort vattnet som rann igenom vägen. Ovan detta byggdes ett bärlager upp bestående av grusig morän. För att minska höjdskillnaden mellan landsvägens östra och västra delar gjordes bärlagret tjockare i den låglänta östra delen än i den västra som låg högre. Även bärlagret sluttade ut mot kanterna för att underlätta avrinning. Vägens beläggning bestod av marksten och enstaka bitar tegel vilka var satt direkt i bärlagret. Längs vägkanterna sattes två kantkedjor vilka markerade vägens bredd (10168).

Under vägens brukningstid samlades smuts och annat material i vägens svackor och längs dess kantkedjor (10167). Fynden från dessa kulturlager pekar på att vägen brukades under 1600- och 1700-talet. Norr om landsvägen dokumenterades ett sandigt kulturlager som underlag för en grund bestående av marksten, på vilken en mur eller ett plank varit rest (10436, 10166). Mot stenarna var gul lera packad vilken hölls på plats av träplankor (10165). Dess funktion var förmodligen att täta murgrunden så att underlaget inte skulle erodera bort vid kraftiga regn då vattnet som rann av från vägen letade sig ned mot lägre område i öster. Då muren eller planket inte längre fyllde sin funktion revs det ned vilket efterlämnade ett kulturlager bestående av sand, tegelkross och rester av träbitar och pinnar (10437). Norr om landsvägen och muren eller planket dokumenterades ett kulturlager vilket tolkas vara en trampad yta. Fynden från det indikerar att det ska dateras till 1700-talet (10584).

Osteologi och makrofossil

Från landsvägen finns en stor andel nötkreatur (68 % av benfragmenten). Det är troligt att de större ben från nötkreatur selektivt använts som utfyllnad till vägen. Benen från landsvägen återspeglar sannolikt även aktiviteter på och invid vägen. Från får/get och svin förekom exempelvis en markant stor andel skenben. Färfiol liksom rökt fläsklägg utgörs av bland annat vadbenet och är en typ av konserverad mat som kan tänkas fungerat som proviant i samband med de olika aktiviteter och möten som skett på landsvägen. Hantverksspill i form av horn från älg förekommer även från landsvägen, liksom fynd av räv.

Lagret som stabiliserade vägbanken, bestående av massorna från den intilliggande dikesgrävningen analyserades (10234) och visade sig innehålla förhållandevis lite bevarat organiskt material bestående av träffis, ogräs som bolmört och vattenväxter som svalting. Av sammansättningen är det inte

Brunn	Konstruktion	Lager	Nedgrävning	Odlingslager	Sten	Ugn

Figur 58. Lämningar förda till landsvägen.
Skala 1:300.

möjligt att säga mer än att massorna från dikesgrävningen uppenbarligen utgörs av omlagrade äldre kulturlager.

Torget

Efter år 1726 breddades landsvägen mot norr så att en ny rak sträckning erhöles. Breddningen gjordes på tomtmark norr om den gamla landsvägen (fig. 59). De spår som dokumenterades vid undersökningen i Storgatan bestod av delar av den stensatta vägbeläggningen samt underlaget i vilket de var satt (10037). Ambitionen att räta ut vägnätet fanns redan på mitten av 1600-talet, vilket 1658 års karta visar. Den genomfördes delvis och kom att bildade en torgliknande plats som omnämndes ibland som "Lilla torg". Platsen användes till bland annat kreaturshandel, men också andra offentliga funktioner såsom avrättning är kända från det historiska materialet.

Osteologi

Benmaterialet uppvisar en jämn artfördelning mellan nötkreatur, svin och får/get, vilket skiljer sig från delvis samtida landsvägen och hushåll 10 där nötkreatur varit mer förekommande. Skillnaderna kan bero på slumpfaktorer och att endast en mindre mängd ben tillhör torget, men kan även ses återspegla en hållning av mer småkreatur som svin, får och get. Förekomst av sill visar på införsel av fisk från kusten.

Keramik från Karolinerhuset i Växjö

Vid den arkeologiska undersökningen vid Karolinerhuset påträffades 1355 keramikskärvar med en total vikt av drygt 13,6 kg (tabell 2). Man kan konstatera att keramikmaterialet är betydande och utgör ett viktigt bidrag till tolkningen av hur platsen förändrats över tid. Keramik är ett material som bl.a. kan belysa kronologi, social status och kontaktnät. Medeltida keramik från Växjö är synnerligen ovanligt och därför är materialet från Karolinerhuset väsentligt för den vidare forskningen.

Tabell 2. Keramiken från Karolinerhuset i Växjö var homogent och bestod av skärvar från 1100-talet till 1800-talet.

Godstyp	Vikt (g)	Antal	% av antal
AIV-keramik/förhistoriskt	13	2	0,1
Östersjökeramik	116	10	0,7
Drejat reduktionsbränt gods	77	16	1,2
Äldre glaserat rödgods	121	16	1,2
Yngre glaserat rödgods	11666	997	73,6
Rödgods	139	19	1,4
Protostengods	2	1	0,1
Stengods	920	47	3,5
Yngre vitgods	179	22	1,6
Fajans	216	77	5,7
Majolika	9	2	0,1
Porslin	52	13	1
Flintgods	242	145	10,7
Jydepotta	0	0	0
Summa	13623	1355	100

Brunn	Konstruktion	Lager	Nedgrävning	Odlingsslager	Sten	Ugn

Figur 59. Lämningar förda till Torget.
Skala 1:300.

Keramikmaterialet har daterats från 800-talet fram till 1800-talet. Materialet är relativt homogent och det utgörs till mycket stor del av inhemskt rödgods.

Keramiken har registrerats i Intrasis, och följande variabler har noterats; antal skärvor, vikt, godstyp, kärldel, kärltyp, dekor, glasyrfärg, typ av glasyr, mynningsform, form på rörskaft och ben samt en preliminär datering har getts för varje skärva. Det har även noterats om keramikskärvor från olika lager eller anläggningar kan ha tillhört samma kärl och om det fanns passning mellan skärvorna.

Godstyper

Utifrån godskvaliteten samt förekomst och placering av glasyr har keramiken indelats i 13 grupper. Klassifikationerna är baserade på vedertagna definitioner inom svensk arkeologi.

AIV-keramik/förhistorisk keramik

Den äldsta keramiktypen från undersökningen var AIV-keramik. Typen dateras inom intervallet 700- till 1100-talet, var uppbyggd för hand och godset utgjordes av en lera som magrats med krossad bergart. Kärlen var normalt icke ornerade.

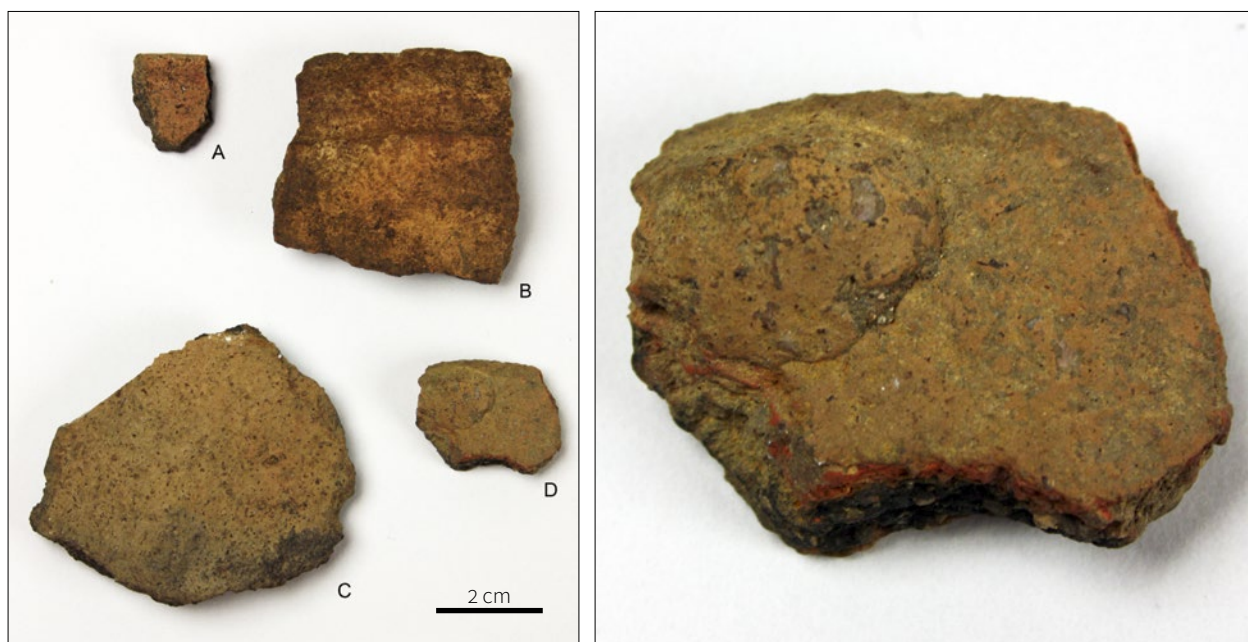
Vid Karolinerhuset påträffades två skärvor varav en var osäker, och den (F1035) har enbart klassificerats som förhistorisk keramik. En av skärvorna (F1791) påträffades i fyllning S3827 i förvaringsgrop A3826 medan den andra (F1035) fanns under stenläggning S2897. Skärvan i S3827 kom från en liten kopp som var ornerad med knoppar på buken (fig. 40). Dekor är synnerligen ovanligt på AIV-keramik men kan förekomma på just koppar, och då i form av små knoppar. Liknande koppar har bland annat påträffats på marknadsplatsen i Löddeköpinge i västra Skåne, men fynd har även gjorts i Bjärred, Trelleborg, Ystad samt i Valleberga (Brorsson 2000:197). Det till Växjö geografiskt närmsta fyndet är från gravfältet i Fjälkinge i nordöstra Skåne (Helgesson 1996:16). Samtliga fynd har daterats till övergången mellan vendel- och vikingatid.

Utifrån fyndet av den lilla koppen med knoppar är det möjligt att den tidigaste fasen i Växjö ligger i övergången mellan vendel- och vikingatid. Man kan även notera att vikingatida AIV-keramik är synnerligen ovanligt i Småland och endast ett mindre antal fynd har tidigare gjorts.

Östersjökeramik

Östersjökeramiken är den vanligaste tidigmedeltida keramiken i södra Skandinavien. Den utgör en sammansmältning av de skandinaviska och slaviska hantverken och med östersjökeramiken introducerades bland annat kavaletten, olika typer av dekorer och ett något finare kärlgods samt bättre bränningsmetoder. Käriformen var initialt mycket lika med den äldre inhemska vikingatida keramiken, men uppbyggnadsteknik och dekor tillhörde det slaviska keramikhantverket.

Östersjökeramik i Småland är mycket ovanligt och förutom i Kalmar har endast ett fåtal skärvor påträffats på landsbygden. I Finnveden i Ljungby

Figur 60. Östersjökeramik (A–C) och AIV-keramik (D) från Karolinerhuset. A) F1454 B) F1556 C) F1464 D) F1791. F1791 är en skärva med knopp och denna syns på förstoringen till höger. ICP-analyser har utförts på F1454 och F1464.

finns några av de få lokalerna med östersjökeramik i Småland. Det är i Berga, Åby samt Eka där fynd av östersjökeramik gjorts och keramiken har daterats till 1000-talet (Roslund 2001:182 f). Även i Hallsjö i samma kommun har fynd av östersjökeramik från 1100-talet gjorts (Brorsson, manus a). Formmässigt är det utifrån den begränsade fyndmängden svårt att relatera keramiken till någon speciell region. Däremot föreföll östersjökeramiken från Hallsjö vara likartad den skånska och det var framför allt godskvaliteten, dvs. mängden och storleken på magringen, i kombination med skärvtjockleken samma var likartad. Det är mycket troligt att keramiken i Hallsjö tillverkats i Skåne. Man kan även jämföra med Furudal, vid Laholm i Halland, där keramiken var av betydligt sämre kvalitet. Det grova godset utgör här en indikation på att östersjökeramiken i Furudal tillverkats i närområdet, eller åtminstone inte i Skåne (Brorsson 2011:58).

Vid Karolinerhuset påträffades sammanlagt 10 skärvor östersjökeramik och troligtvis var dessa från 1100-talets första del. Keramiken var relativt grov och liknar delvis den halländska.

Endast en skärva (F1041) hade dekor och den var ornerad med horisontella linjer på buken. Det fanns tre mynningsskärvor och en var avstruken och rak medan två hade en inåtböjd och markerad mynningskant (fig. 60: B). Den senare mynningstypen var vanlig under 1000-talet och 1100-talets första del. Även den andra typen förekom kring 1100 och det troligaste är att keramiken är från denna tid.

Östersjökeramiken påträffades i odlingslager S2691 samt i flera marklager och skärvorna utgör sannolikt de första spåren efter den permanenta bebyggelse som skulle finnas på platsen under flera århundraden. ICP-analyser som utförts på tre skärvor östersjökeramik har visat att kärnen från Karolinerhuset sannolikt tillverkats i Halland (Bilaga 2). Östersjökeram-

miken har jämförts med samtida keramik från Skåne, Blekinge, Småland, Halland och Västergötland och de tydligaste likheterna finns i Halland och troligtvis har två av kärlen tillverkats i närheten av Tvååker i norra Halland medan det tredje kärlet kan komma från södra Halland.

Drejat reduktionsbränt gods

En av de tidigaste godstyperna från undersökningen utgjordes av drejat reduktionsbränt gods. Den reducerade bränningen, att syretillförseln strypts, medförde att keramiken blev svart och därför har keramiken även benämnts yngre svartgods. Godstypen har sina rötter i kontinentalt hantverk och sannolikt var Tyskland det land som försåg Skandinavien med keramiken. De tidigaste fynden i Skandinavien har placerats i mitten av 1100-talet, och i kv. Tegnér i Lund har det drejade reduktionsbrända godset daterats från 1100-talet till 1400-talet (Gaimster 1996). I Halmstad påträffas även denna typ i förhållande rika mängder långt upp i 1400-talet (Augustsson 1985: 79). I kv. Liljan i Malmö har drejat reduktionsbränt gods daterats från senare delen av 1100-talet till 1400-talet (Brorsson 2005b: 86). Det drejade reduktionsbrända godset användes dels som kokkärl dels som kannor.

Vid undersökningen påträffades sammanlagt 16 skärvor och detta var cirka 1 % av den totala keramikmängden (tabell 2, fig. 61). De kärlyper som identifierats är en trebensgryta (F163) och en kanna (F903) i grundmuren S2168 respektive i odlingslager S2790.

Det har inte varit möjligt att datera keramiken närmre än till högmedeltid men man kan notera att flera skärvor fanns i odlingslager S2790, i ytterligare ett lager som brukats, S2040 samt i grundmuren S2168. Keramikens proveniens var troligtvis norra Tyskland.

ICP-analyser av en skärva från Växjö (fig. 61: C) visade att denna har samma proveniens som keramik från bland annat Kalmar och en östlig sfär (Bilaga 2). Det har även jämförts med yngre reduktionsbränt gods från Jönköping vars keramik liknar Lödöse och andra orter i västra Sverige. Därmed hade Växjö och Jönköping olika kontaktvägar för denna typ av keramik.

I Tyskland dateras yngre reduktionsbränt från första hälften av 1100-talet (Lüdtke 1985: tabell 13, 14) och det utgör därmed de tidigaste dateringarna för keramiken från Växjö.

Äldre glaserat rödgods

En annan tidig godstyp från undersökningen utgörs av äldre glaserat rödgods. Det är en godstyp som normalt dominerar de högmedeltida keramikmaterialen i Sverige och Danmark. Denna typ har liksom det reduktionsbrända godset drejats och bränts i keramikugnar, men bränningen har varit oxiderande vilket gett godset dess röda färg. Utöver detta har kärlen glaserats på utsidan med blyglasyrer. Denna keramik kom initialt från Västeuropa, där bland annat Holland, Belgien och delar av Tyskland var viktiga kontaktområden för Skandinavien. Man började också producera sydkandinaviskt rödgods, men vår kunskap om detta är begränsad.

Äldre glaserat rödgods brukar i allmänhet dateras till intervallet mellan 1200 och 1400, men senare forskning har visat att både dessa gränser bör

Figur 61. Yngre reduktionsbränt gods (C) och äldre glaserat rödgods (A, B) från Karolinerhuset. A) F1719 B) F972 C) F709. ICP-analyser har utförts på samtliga tre skärvor.

förskjutas i tid och att brukningstiden var betydligt längre. De tidigaste fynden från exempelvis kv. Tegnér i Lund och kv. Liljan i Malmö kan förläggas till slutet av 1100-talet (Gaimster 1996:87; Brorsson 2005b:87). I Halmstad upphörde man att använda det äldre glaserade rödgodset under andra hälften av 1400-talet (Augustsson 1985:82). Keramiken utkonkurrerades av importerat stengods och av yngre glaserat rödgods.

Främst två käriltyper av äldre glaserat rödgods förekommer. Det är trebensgrytor och kannor, men även stekfat/droppannor kan påträffas. Vid Karolinerhuset har 16 skärvor påträffats och samtliga har sannolikt tillhört kannor. Utifrån glasyren och färgen på kärlogodset har samtliga skärvor bedömts ha tillhört kannor som producerats i Skandinavien (fig. 61). Keramiken påträffades huvudsakligen i olika utjämningslager, marklager samt i odlingslager. Keramiken har daterats till högmedeltid och utgör ett tidigt inslag i Växjö.

Andelen äldre glaserat rödgods från undersökningen var mycket liten, endast drygt 1 % (tabell 2). Detta kan betyda att det inte fanns några större keramikmängder under 1200-talet och 1300-talen i denna del av Växjö. I vissa städer ersatte protostengodset rödgodset under 1300-talet men detta var inte fallet i Växjö. Troligtvis använde man sig istället av andra typer av material och då troligtvis träkärl. Längre fram i historien använde man sig dels av trämuggar som ibland kunde delas med bordsgrannen och åt man åt på diskar av trä (Wikström 2002:10 f).

ICP-analyser av två skärvor äldre glaserat rödgods har bekräftat den arkeologiska bedömningen av keramikens proveniens (Bilaga 2). De två

analyserade skärvorna har jämförts med keramik från Skåne, Småland, Halland och Västergötland och en av skärvorna (fig. 61: A) har tillhört ett kärl som kom från Jönköping. Det andra kärlet (fig. 61: B) har också en skandinavisk proveniens men denna har inte kunnat bestämmas närmre än nuvarande Sverige.

Protostengods

Endast en skärva (F561) har klassificerats som protostengods. Skärvan fanns i konstruktionslager S2480 och den har troligtvis tillhört ett krus. Karakteristiskt för protostengods är att det finns urskiljbara magringskorn i godset och att det inte är lika hårt som äkta stengods. För att framställa denna typ av keramik användes en vanlig keramiklera som blandades med en stengodslera. Godset drejades och brändes i oxiderande eller reducerande atmosfärer vid höga temperaturer, cirka 1200°C. Under medeltiden hade man inte hittat några fyndigheter av stengodslera i Skandinavien, varför protostengodset var import. Man började importera protostengodset till Skandinavien i en tid då merkantilismen tog fart och behovet av högkvalitativa bordskärl ökade kraftigt (Gaimster 2000:238).

Protostengodset dateras främst från andra hälften av 1200-talet till slutet av 1300-talet (Dahlerup Koch 1995:116 ff), och i exempelvis Schleswig i Tyskland har protostengods huvudsakligen förlagts till 1300-talet (Lüdtke 1985:Abb. 26). Den välkända produktionen i Siegburg, cirka 12 km öst om Bonn, började emellertid redan under slutet av 1100-talet en produktion av protostengods (Gaimster 1997:163).

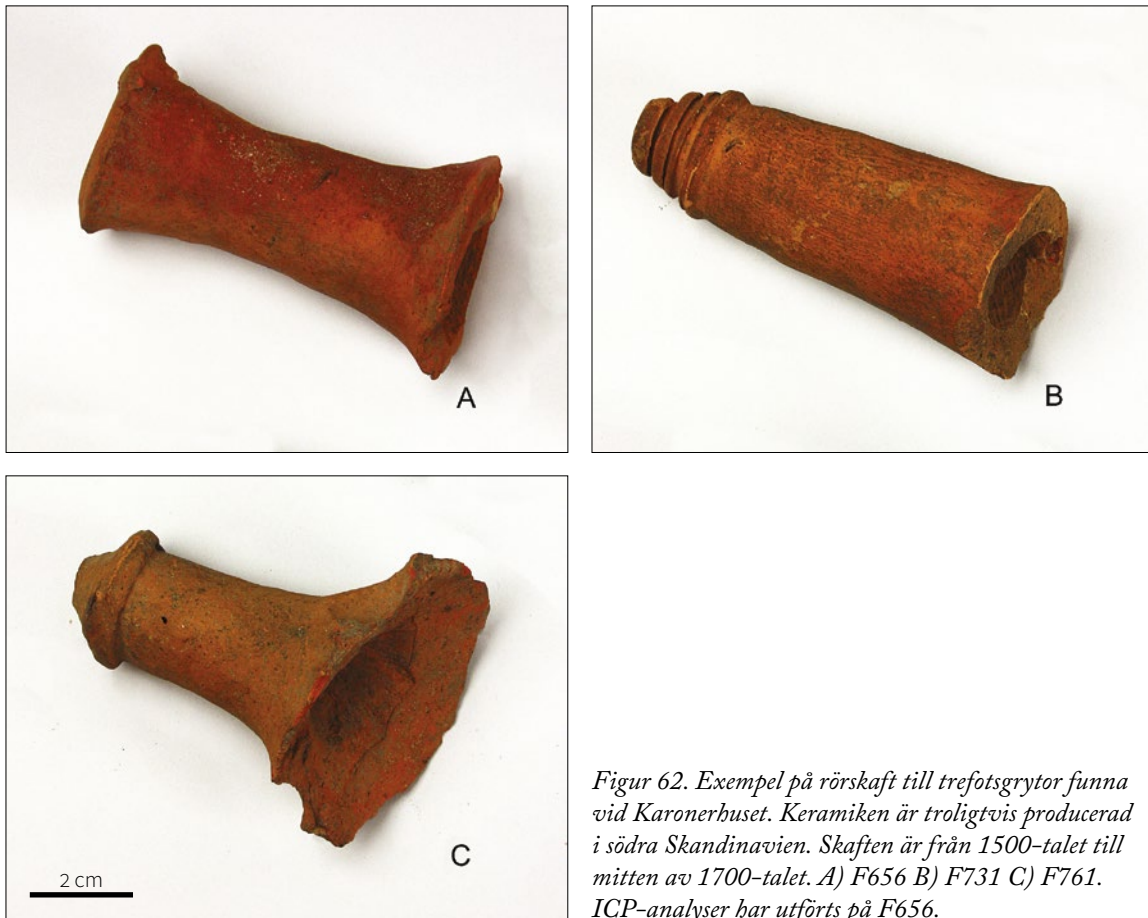
Skärvan från Karolinerhuset har bedömts vara från Tyskland och den kan dateras till 1300-talet.

Yngre glaserat rödgods

Till skillnad från det äldre glaserade rödgods var det yngre försett med glasyr på insidan. De vanligaste keramiktyperna var trebensgrytor, krukor samt fat och skålar. Generellt dateras godstypen från 1400 till omkring 1900.

Det yngre glaserade rödgods från Karolinerhuset kan fördelas på trebensgrytor, fat, skålar, krukor, durkslag, en kopp samt en supkopp (tabell 3). Dessutom har obestämda skärvor klassificerats som "Kärl". Det totala antalet skärvor från undersökningen var 997, vilket innebär att nästan 75 % av keramikerna från undersökningen var av godstypen yngre glaserat rödgods (tabell 2). Det yngre glaserade rödgods utgjordes nästan uteslutande av lokalproducerat skandinaviskt gods (fig. 62) medan andelen importerade kärl var mycket låg. Baserat på antalet skärvor var endast 4 % importerat och detta kan exempelvis jämföras med 2013-års undersökning i kv Valnötsträdet i Kalmar, där andelen importerade rödgodskärl var 46,3 % (Brorsson 2014).

Det importerade yngre rödgods vid Karolinerhuset bestod bl.a. av en skärva (F2006) Weserkeramik från västra Tyskland och andra typer av rödgods från Tyskland och Holland. Weserkeramiken, som kan dateras till perioden 1550 till 1650, påträffades i dikesfyllning S2698 medan det övriga importerade rödgods fanns i många olika lager och fyllningar. På väg S2267 fanns skärvor av både holländskt och tyskt rödgods. Man kan

Figur 62. Exempel på rörskåft till trefotsgrötor funna vid Karonerhuset. Keramiken är troligtvis producerad i södra Skandinavien. Skåften är från 1500-talet till mitten av 1700-talet. A) F656 B) F731 C) F761. ICP-analyser har utförts på F656.

även notera att det importerade rödgodset bestod av krukor, fat samt skålar. Skärvan (F2006) från Weser hade tillhört ett fat och hade en mycket karakteristisk dekor i glasyren (fig. 63:C). Weser-keramik tillverkades i områden längs floden Weser i de västra delarna av Tyskland och det fanns en rad produktioner i stora delar av landet och gemensamt var huvudsakligen dekorens utseende. Keramiken från Växjö består av ett orangefärgat gods med en grön och gul glasyr.

En del av keramiken som bedömts som Skandinavisk kan ha tillverkats kring Växjö, men den kan likväl ha producerats på annan plats. Det skandinaviska materialet var mycket stort och troligtvis kan det ha producerats i städer som exempelvis Jönköping, Kalmar, Skåne eller i Halmstad. Det är inte heller otänkbart att en del av kärlen tillverkades i Danmark. ICP-analyser av sex skärvor har bekräftat denna bedömning (Bilaga 2). Tre av de analyserade skärvorna (bl a F779, fig. 63, skärva D) har tillhört kärl som bör ha tillverkats i Jönköping. Ett rörskåft (fig. 62, skärva A) som tillhört en trebensgryta från 1500-talet har analyserats och dess proveniens är nuvarande västra Sverige. En skärva från en skål (F2018) (fig. 63, skärva A) liknar formmässigt och dekormässigt ytterligare en annan skål från Karolinerhuset (fig. 63, skärva B). Analyser som utförts på F2018 har visat att den kemiskt har samma gods som två skärvor från Kalmar samt två skärvor från Jönköping och det är möjligtvis en ort i östra Småland som

är tillverkningsorten. Slutligen har en skärva (F1444) från en skål som bedömdes vid registreringen vara från Tyskland analyserats. Skärvan har jämförts med både skandinavisk keramik och keramik från västra Tyskland och Nederländerna och jämförelserna visar att det inte finns några likheter. Därmed är det mest troligt att denna skål kan vara från nordöstra Tyskland eller möjligtvis Bornholm.

Yngre glaserat rödgods hade olika funktioner och det kunde vara kokkärl i form av trebensgryta, förvaringskärl i form av krukans och serveringskärl i form av fat och skålar. Fördelningen inom Karolinerhuset visar att det fanns ungefär lika stor andel kokkärl/förvaringskärl som serveringskärl (tabell 3). I den senare gruppen ingår fat, skålar, koppar samt en supkopp, medan kok- och förvaringskärlen utgörs av krukor, trebensgrytor och durkslag.

Rödgodset från Karolinerhuset användes som kok- och förvaringskärl och som serveringskärl. Man drack ur något annat och med hänsyn till den låga andelen stengods är det troligaste att man använde muggar av trä och möjligtvis fanns det även någon form av krus i organiskt material.

Några ovanliga kärtyper utgörs av en skärva från en supkopp (F2020) (fig. 63, skärva E) som fanns i odlingslager S2691. Supkoppen användes för att exempelvis äta soppa och ICP-analyser av denna skärva har visat att supkoppen troligtvis tillverkades i Jönköping (Bilaga 2). I det omrörda lagret S1 fanns en skärva (F37) från ett durkslag.

Några viktiga iakttagelser är att skärvor från samma kärl påträffades i olika kontexter. Två skärvor (F779, F1244) från samma holländska eller tyska fat fanns i utjämningslager S2636 och i brandlager S3266 och dessa lager låg två meter från varandra i den östra delen av undersökningsområdet. Detsamma gäller två skärvor som tillhört en skandinavisk kruka (F617, F694). Skärvor från denna kruka fanns i två utjämningslager, S2497 och S2565. Lagren låg ovanpå varandra.

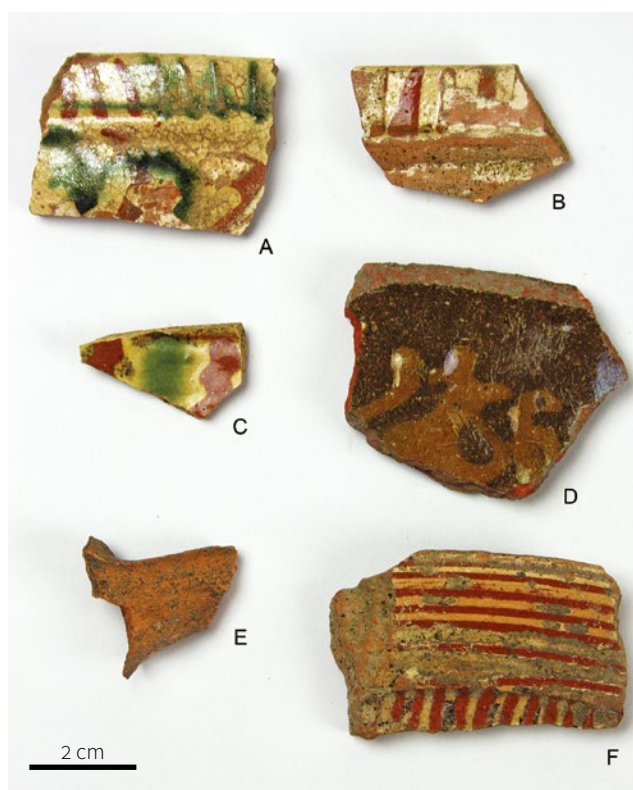
Rödgods

I materialet finns 19 skärvor rödgods, som saknade glasyr. Keramiken är troligtvis från södra Skandinavien och man kan notera att sju av skärvorna var spjälkade och någon skärva påminner dessutom om byggnadsmaterial. Gruppen är heterogen och flera skärvor har osäkra dateringar, från 1400 fram till 1800 eller 1900. Keramiken fanns i olika lager.

Stengods

Under 1300-talet förfinades framför allt bränningsmetoderna för keramiken. Detta bidrog till att man under mitten av århundradet började framställa äkta stengods. Uppbyggnadstekniken är identisk med protostengodset. Kärlen drejades eller formpressades och bränningen kunde ske i både oxid- och reducerande miljöer. Godset brändes i cirka 1300–1400°C, varvid kärlogodset blev hårdare och några magringskorn kunde inte längre urskiljas.

Liksom protostengodset är det medeltida stengodset en importvara. Den äldsta stengodstillverkningen i Sverige kan placeras till 1700-talet. Det viktigaste medeltida och efterreformatiska produktionscentrumet var Rhenområdet i västra Tyskland. Den ökade importen av stengods

Tabell 3. Fördelning av olika käriltyper inom godsgruppen yngre glaserat rödgods.

Käriltyper	Vikt (g)	Antal
Trebensgryta/kruka	5117	464
Fat/skål	5928	475
Kopp	29	1
Supkopp	5	1

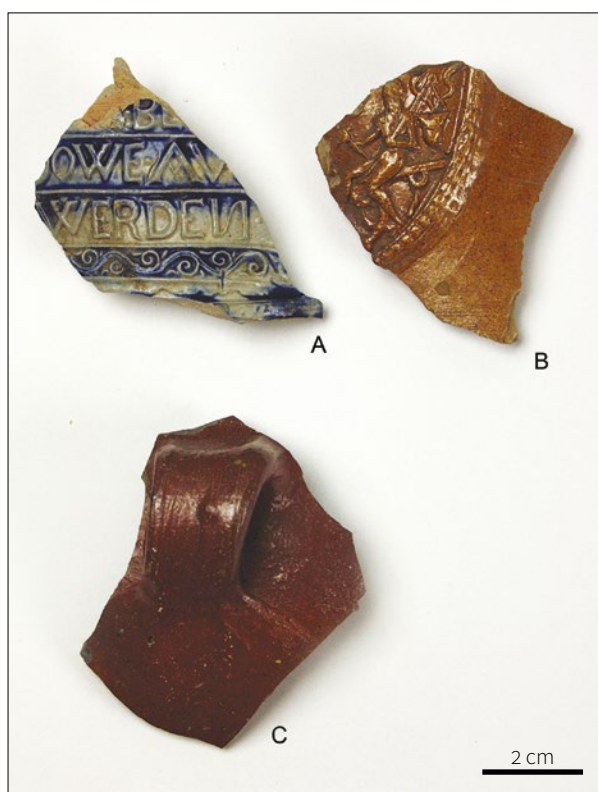
Figur 63. Exempel på yngre glaserat rödgods från Karolinerhuset. A och B har tillhört samma typ av skål. C är en skärva Weserkeramik. D har tillhört ett fat av osäkert ursprung. E är en supkopp medan F troligtvis är ett lokalproducerat fat. A) F2018 B) F192 C) F2006 D) F779 E) 2020 F) F2015. ICP-analyser har utförts på F2018, F779, F2020.

till Skandinavien kan kopplas till den tyska Hansan (Gaimster 1997: 64 ff). Genom det nätverk som byggdes upp av organisationen fick de tyska stengodskeramikerna även tillgång till den nordeuropeiska marknaden. En större uppgång kan framför allt märkas under andra hälften av 1300-talet.

Det totala antalet stengodsskärvor från undersökning var 47 (tabell 2). Andelen av den totala mängden keramik från Karolinerhuset var 3,5 %, vilket är lågt. Skärvorna fanns i flera olika typer av lager som kan dateras från 1400-talet fram till 1800-talet. Bland de yngre fynden märks saltglaserat stengods som tillverkats i exempelvis Höganäs under 1800-talet och det fanns även tyskt stengods som sannolikt var från 1700- och 1800-talen.

Ett välkänt inslag utgörs av Westerwaldkeramik som bör vara från 1600-talet. Westerwald ligger i Tyskland, strax söder om Bonn och keramikerna från Växjö hade endast en blå och vit glasyr vilket daterar krusen till främst 1600-talet. På en skärva (F1573) i stolphälsfyllning S3229 fanns en skärva med inskriptionen ”...B... , ...OWE A... , WERDEN” (fig. 64, skärva A). Tyvärr har det inte varit möjligt att finna några paralleller till denna. I brukningslager S2630/2700 fanns en skärva (F939) som tillhört ett krus från Raeren i nuvarande Belgien. På skärvan fanns en medaljong med en krigarfigur (fig. 64, skärva B) och några paralleller till denna har inte påträffats, men den har daterats till perioden 1550 till 1700. Bland de övriga importerade stengodsproduktionerna har flera skärvor från Siegburg identifierats och det fanns andra skärvor som klassificerats som Köln och Waldenburg. En Siegburg-skärva (F1024) från perioden 1400 till 1600 har påträffats i golvlagret S3026.

Figur 64. Stengods från Karolinerhuset. A är en skärva från Westerwald. B har tillhört ett krus från Raeren och C är möjligtvis från Waldenburg. A) F1573 B) F939 C) D F31.

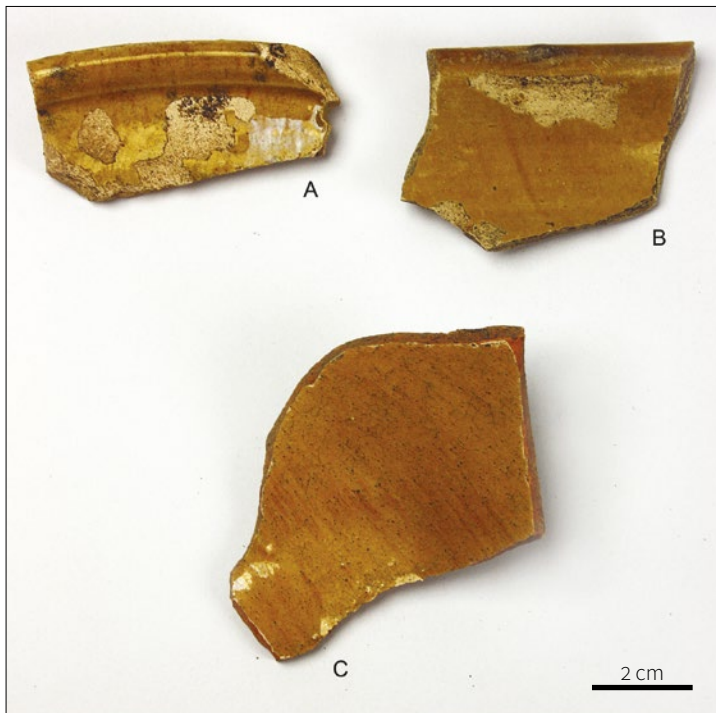
Andelen stengods inom ytan under det *senmedeltida och efterreformatoriska skedet* var endast 4,5 %, vilket är mycket lågt för en stad. Flera av de skånska städerna uppvisar en betydligt högre andel (Brorsson 2005a: Figur 11) och även i städer som Halmstad och Kalmar var andelen betydligt högre (Brorsson 2013; 2014). I flera skånska byar var emellertid andelen stengods mindre än 5 % vilket gör att keramiken från Karolinerhuset delvis påminner om ett skånskt landsbygdsmaterial.

Skärvor från samma krus har påträffats i olika lager. I återfyllningslager S2262 och S2285 framkom två skärvor (F294, F316) från samma Westerwald-krus och detta var troligtvis från 1600-talet. De två återfyllningslagren låg i samma område av undersökningsytan. I odlingsjord S2851 och i odlingslagret S2792 fanns två skärvor (F1054, F1262) som tillhört samma krus och detta har daterats från 1600 till 1800. Lager S2851 var det stora odlingslagret i sydvästra delen av undersökningsområdet och S2729 låg strax intill detta.

Yngre glaserat vitgods

Det yngre glaserade vitgodset är en godstyp som framställdes i västra Tyskland och Holland. Som namnet antyder var godset vitt, och oftast hade det en klar grön eller gulaktig glasyr på insidan. Det dateras från 1500-talet till 1700-talet. Normalt påträffas enstaka skärvor vid stadsgrävningar, och exempelvis i kv. Liljan i Malmö påträffades en hel trebensgryta från omkring 1600 (Brorsson 2005b: 94).

Vid undersökningen påträffades 22 skärvor (tabell 2) från fat, skålar (fig. 65, skärva A och B) samt krukor och man kan vidare notera att andelen

Figur 65. Yngre glaserat rödgods (C) och yngre vitgods från Tyskland (A, B). A) F33 B) F1702 C) F1444. ICP-analyser har utförts på skärva C.

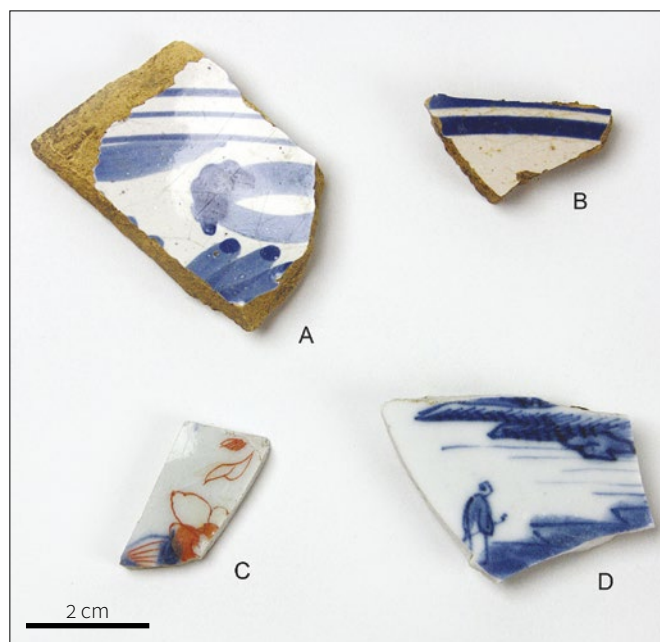
yngre glaserat vitgods var mycket liten. Dessutom påträffades två skärvor (F459) från ett grönglaserat durkslag. Liknande skärvor som påträffats i Amsterdam har daterats till perioden 1625 till 1700 (Gawronski 2012: Figur 729–730). Skärvorna i Växjö fanns i flera utjämningslager samt i andra typer av kontexter. Keramiken har bedömts vara från västra Tyskland och endast ett fåtal skärvor har tolkats vara från Holland. De har daterats till perioden 1550 till 1700, med enstaka yngre inslag.

Fajans (D)

Fajans är benämningen på ett lergods som är täckt med en ljus ogenomskinlig glasyr. Namnet kommer från den italienska staden Faenza där man under renässansen tillverkade denna typ av keramik. Under 1500-talet ökade produktionerna av fajans, men först under slutet av 1600-talet blev fajans vanligt i Skandinavien är då var det främst de holländska Delft-produktionen som dominerade. Syftet med keramiken, med det ljusa godset och fantasifulla mönster, var att efterlikna porslin. Fajans var billigare än porslin och kom under 1700-talet att produceras i stor omfattning. Mot slutet av århundradet tog emellertid flintgodset över fajansens betydelse.

Vid undersökningen påträffades 77 fajansskärvor i ett flertal olika kontexter (fig. 66, skåva A och B). En stor del av skärvorna var sentida och kan dateras till 1700- och 1800-talet, men det fanns även flera skärvor som kan ha tillhört kärl från 1550 till 1700. Skärvorna har bedömts vara från främst Holland, men det fanns sannolikt även keramik som producerats i Sverige eller Danmark. Andelen fajans i förhållande till andra samtida godstyper var omkring 6 %, men flertalet av skärvorna kan dateras efter 1700 och vid

Figur 66. Exempel på fajans (A, B) och porslin (C, D) från Karolinerhuset. A) F743 B) F1837 C) F1278 D) F1916.

denna tid ökade förekomsten av fajans betydligt, varför man kan se inslaget av fajans i Växjö som relativt ordinärt.

Fyra skärvor (F583, F743) från samma skål påträffades i bärlager S2482 och i utjämningslager S2583. Avståndet mellan lagren var nästan två meter.

Majolika (D)

I keramikmaterialet från Karolinerhuset fanns även skärvor av majolika. Majolika är en godstyp som har likheter med fajans, men en väsentlig skillnad är att majolika oftast glaserades i flera olika kulörer. Ursprunget för majolikan var ursprungligen den spanska ön Mallorca, men produktioner av godstypen togs upp på det spanska fastlandet och så småningom framställdes majolika även i Nederländerna. Majolika dateras från mitten av 1500-talet fram till modern tid.

Vid undersökningen framkom två skärvor (F324, F1364) majolika i S2251 respektive S2708. Båda kontexterna var raseringslager och de var förhållandevis omrörda. Skärvorna var troligtvis holländska.

Porslin (D)

Vid undersökningen påträffades 13 skärvor av äkta porslin (fig. 66, skärva C och D). Fynden har troligtvis tillhört ett flertal koppar och skålar och de kan dateras till andra hälften av 1600-talet eller möjligtvis 1700-talet. Porslin började importeras i större skala till Europa från Kina under just 1600-talet (Augustsson 1985:98).

Porslinsskärvorna fanns i flera olika lager, varav flertalet låg i den övre stratigrafien. Exempelvis påträffades flera skärvor i det omrörda lagret S1.

Flintgods

Flintgodset utgör ett eftermedeltida inslag, och godstypen dateras efter 1750. Även detta producerades sannolikt för att efterlikna porslinet. En

avgörande skillnad mellan flintgods och porslin är att flintgodset är betydligt mjukare och lerorna inte tål lika höga temperaturer som porslinslerorna. I Sverige blev flintgodset på kort tid dominerande med bland annat fabriker som Marieberg, Rörstrand och Gustavsberg.

Vid undersökningen vid Karolinerhuset påträffades sammanlagt 145 flintgodsskärvor i flera olika lager. Keramikerna har främst daterats till 1800-talet, men det fanns även flintgods från andra hälften av 1700-talet. Materialet består främst av fat, skålar samt koppar. Flertalet av skärvorna hade tryckt dekor.

Jydepotter

I sammanhanget är det viktigt att notera att det inte påträffats några skärvor från jydepotter. Detta var en vanlig godstyp i södra Skandinavien under perioden 1550 till 1900 och det finns rikliga fynd i exempelvis Halmstad och Skåne varför avsaknaden av jydepotter i Växjömaterialiet är synnerligen intressant.

Kritpipor

Vid undersökningen påträffades 176 fragment från kritpipor. Piporna dateras generellt till 1600- och 1700-talen men flera pipor har varit möjliga att datera närmre. Främst har Arne Åkerhagens omfattande genomgång av kritpipor från Sverige (Åkerhagen 2007).

Några av piporna har kunnat dateras närmre och exempelvis fanns det en pipa (F16) i det omrörda lagret S1 som var ornerad med en Tudorros som kan dateras inom intervallet 1610 till 1670. I kålgårdslagret S2 fanns en del av en pipa (F124) som var ornerad med franska liljor på skaftet och denna är sannolikt från perioden 1630 till 1660. I odlingslager S2384 fanns en pipa (F492) som hade ett "M" på klacken och denna bokstav stod för kritpipsmakare William Manby, som var verksam i London mellan åren 1710 till 1730. I fyllning S2393 fanns ytterligare en pipa (F515) från 1700-talet. Denna var ornerad med tre kronor på huvudet och det fanns texten "ALINGSÅ" (fig. 67). Pipan kom från Jonas Alströmers kritpipsmanufaktur i Alingsås och kan dateras till perioden 1729 till 1761.

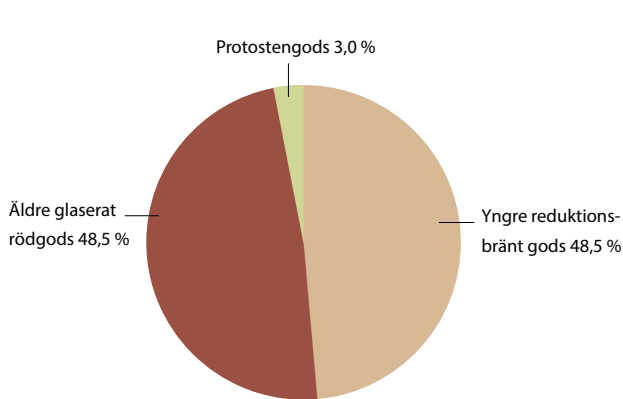
Flera pipor var troligtvis av typen "Jona och valfisk". Motivet var hämtat ut bibeln och piporna (F512, F685, F705) fanns i kålgårdslagret S2343, i lager 2573 samt i hårdplatta 2571. Jonapiporna dateras generellt till perioden 1630 till 1650. Man kan även notera att antalet pipor med detta bibliska motiv föreföll vara hög och det kan ha berott på den nära kopplingen till Växjö domkyrka.

Sammanfattning

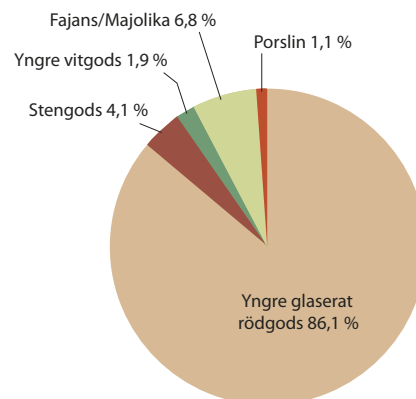
Den äldsta keramikerna som påträffades vid Karolinerhuset var AIV-keramik och det är möjligt att denna keramik är från 800-talet. Därefter återfinns östersjökeramik som daterats till 1100-talet, men antalet skärvor är begränsat vilket tyder på mindre aktiviteter vid denna tid. ICP-analyserna har visat att östersjökeramikerna sannolikt tillverkades i Halland.

Figur 67. Del av en kritpipa från Alingsås, daterad till 1729–1761.

Figur 68. Fördelning av de högmedeltida godstyperna från Karolinerhuset, Växjö. N=33.

Figur 69. Fördelning av de senmedeltida och efterreformatoriska godstyperna från Karolinerhuset, Växjö. N=1158.

Under högmedeltid var andelen drejat reduktionsbränt gods lika högt som det äldre glaserade rödgodset (fig. 68) och jämför man exempelvis med Kalmar kan man notera att här var andelen reduktionsbränt gods betydligt högre än det glaserade rödgodset (Brorsson manus b). I Sölvesborg har två olika keramikmaterial visat att andelen reduktionsbränt gods och äldre glaserat rödgods var lika hög (Brorsson manus c), medan i Halmstad var det äldre glaserade rödgodset något högre (Brorsson 2013: Tabell 3). Man kan även nämna kv. Liljan i Malmö där andelen äldre glaserat rödgods var nästan dubbelt så stor som det reduktionsbrända godset (Brorsson 2005b). Fördelningen visar att det var vanligare med reduktionsbränt gods i Östersjöområdet medan det äldre glaserade rödgodset dominerade i Öresund och i Halland. I detta sammanhang utgör Växjö ett mellanting eftersom andelarna var lika stora. ICP-analyserna har visat att det yngre reduktionsbrända godset i Växjö kan ha kommit till staden via kontaktvägar med Kalmar vilket skiljer Växjö från bl.a. Jönköping. Däremot liknar det äldre glaserade rödgodset Jönköping och det är möjligt att en av de analyserade kannorna kom från just Jönköping, medan den andra kannan som analyserats enbart har nuvarande Sverige som proveniens.

Fördelningen av den senmedeltida och yngre keramiken visar att det yngre glaserade rödgodset dominerar kraftigt under perioden (fig. 69). Cirka 86 % av keramiken är av denna typ och flertalet av kärlen var sannolikt producerade i södra Sverige. Detta har bekräftats av ICP-analysen och bl.a. har det varit möjligt att visa på ett det finns kärl i Växjö som tillverkats i Jönköping och andra kärl som troligtvis kom från östra Småland. Analysen har även visat att det fanns kärl från västra Sverige samt något enstaka fynd från nordöstra Tyskland eller Bornholm.

Resterande 14 % var importerade och man kan notera att andelen stengods är mycket låg, vilket även det yngre vitgodset är. Andelen fajans är något högre, vilket sannolikt beror på att denna keramik blev vanlig i Växjö under 1700-talet.

I förhållande till andra städer och byar kan man notera att Växjö från senmedeltid och efterreformatorisk tid liknar keramikmaterialen i de skånska byarna (Brorsson 2005a). I Kalmar var andelen yngre glaserat rödgods

mycket lägre och den var endast cirka hälften av den totala mängden keramik (Brorsson 2014; Brorsson manus b). I Sölvesborg var andelen yngre glaserat rödgods cirka 75 % (Brorsson manus c) vilket delvis påminner om materialet från Växjö. I Halmstad var andelen yngre glaserat rödgods mycket låg och mindre än 50 % av keramiken var av denna typ (Brorsson 2013: tabell 3).

I sammanhanget kan man även notera att det helt saknas skärvor av jydepotter i Växjömaterial. Detta är förvånande eftersom det är en godstyp som normalt uppträder i de sydskandinaviska keramikmaterialen från mitten av 1500-talet till omkring 1900.

Utifrån fyndmängden kan man fastslå att de tydligaste faserna i keramiken är från 1500-talet och senare, medan de tidigare inslagen är mycket få. Keramiken är enkel till sitt utförande och en klar majoritet är tillverkad i södra Skandinavien.

Kvartärgeologisk bedömning av kulturlager och makroskopisk analys av växtlämningar

Resultaten av makrofossilanalyserna från undersökningen vid Karolinerhuset redovisas i tabell 36 i bilaga 4. Förkolnade fröer redovisas separat från det övriga materialet. I tabellerna har en del av materialet (det som inte är förkolnade fröer och frukter) kvantifierats enligt en grov relativ skala med 1–3 punkter, där 1 punkt innebär förekomst av enstaka (ca 1–5) fragment i hela provet. 2 punkter innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. 3 punkter innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter.

Lämningarna i det undersökta området dateras från 1000-talet fram till 1800-tal, och har indelats i 13 olika kronologiska ”hushåll”, representerande faser på ca 50–150 år. Följaktligen följer diskussionen om makrofossilfynden och kulturlagren denna indelning och redovisades i anslutning till respektive hushåll (se ovan).

Nedan förs en källkritisk diskussion kring stadsodling under äldre tid följer en analys av stratigrafin i den äldre strandkanten med utgångspunkt i om området fyllts ut samt en sammanfattande diskussion kring spannmålsfynden i kvarteret, då dessa var rika och även kan analyseras i förhållande till kvarterets utveckling.

Trädgårdsodling och odlingshorisonter i äldre tid

Senare års arkeologiska undersökningar har visat att småskaliga odlingar varit vanliga i de svenska småstädernas bakgårdsmiljöer under 1600- och 1700-talet, och även varit vanliga under äldre tid. Bevisen för att odling bedrivits i ett kvarter är av två slag, dels direkta i form av överlagrade odlingshorisonter och odlingsbäddar med karaktäristiskt form, placering och innehåll (av odlingsväxter, gödning, jordförbättring och spår av bevattning), dels indirekta i form av förekomsten av fröer av odlingsväxter som inte hanteras annat än i odlingssyfte.

Odlingshorisonterna har tillkommit genom en medveten och regelbunden omrörning i jorden, vilket lett till en syresatt miljö med hög biologisk aktivitet och nedbrytning till följd av detta. I dessa horisonter har alltså innehållet delvis försvunnit, och de kan dessutom innehålla omlagrat äldre material (odlingsjordar har t ex stundom förbättrats med äldre kulturlager). Här skall vi dock betänka att ömtåligt organiskt material normalt sett inte bevaras länge i en odlingsjord, och det är bara undantagsvis som det är fruktbart att analysera dem makroskopiskt. Bevarandet kan ske om odlingsjorden begravs och en tillräckligt syrefattig miljö råder i jorden. Detta innebär i sin tur att makrofossilen som hittas i odlingsjorden troligast härrör från den senaste brukningsfasen. Detta innebär också att om odlingsjord flyttas från ett ställe till ett annat, så kommer det ömtåliga omlagrade materialet att brytas ner i den nya odlingen. Ömtåliga fröer har därför i detta sammanhang ett högre primärt källvärde än motståndskraftiga fröer. De makroskopiska spåren i odlingsjord kan alltså tolkas som jämnåriga med den aktuella odlingshorisontens sista fas.

Tolkningen av odlingshorisonter är gjord efter flera uppställda kriterier (jmf Heimdahl 2010), som utgår från stratigrafiska egenskaper, djup och utbredning, samt ett makroskopiskt innehåll som uppvisar spår av gödning (spår av dynga, latrin och köksavfall); bevattning (inslag av vattenlevande organismer här representerat av bl.a. hinnkräftor (*Daphnia* spp.), djur som kan snabbt utvecklas i brunnar, naturliga vattenhål och vattentunnor.); jordförbättring (t ex aska, träkol, huggspån eller mineraljord av främmande fraktion, t ex lera); samt odling av odlade kulturväxter *in situ*, vilka kan fastställas genom förekomst av fröer som endast används till sådd (dvs fröer av t ex tobak och kål följer inte med användningen i köket och maten, i motsats till fröer av t ex dill, koriander och olika bär, som i de fall de återfinns i odlingsjord också kan vara spår av att latrin blandats i jorden som gödningsmedel).

Öppet vatten och hantverksområdet

Under de moderna fyllnadsmassorna kunde tre stratigrafiska enheter urskiljas i schaktets östra, djupare ända, och två enheter i den västra delen. Lagren tolkades genom stratigrafiska studier i undersökningsområdets nordöstra hörn och studerades med fyra makrofossilprover, i tabell 36 kallade "sektionen mot sjön". Här presenteras enheterna i den östra ändan nedifrån och upp.

A 1,3–1,4 m djup (under de moderna fyllnadsmassornas underyta): En homogen sand i mellansandsfraktion, i vars överyta en tunn organisk horisont bestående av en rotfilt är utbildad. Överytan på denna homogena sand stupar åt öster. I den västra delen av schaktet ligger denna sand 30–40 cm under underytan av de moderna fyllnadsmassorna.

B 1,3–0,4 m djup: Huvudsakligen sandiga och grusiga linser, sorterade med grövre sediment i botten av linserna. Uppenbarligen vattenavsatta, men bestående av många mindre enheter. I överdelen av denna

vattenavsatta sand finns klumpar av organisk jord och lera. Lagret är som mäktigast i den östra ytan delen (omkring 1 m) och kilar ut och förviner mellan a och c i den västra delen av schaktet.

- C** 0,4–0 m djup: Organiskt strata av sandblandat organiskt material. Innehåller även ris (pinnar och kvistar). Översidan av strata är stensatt i den västra delen av schaktet. Den västra delen av schaktet ligger något högre upp i terrängen, och når högre över grundvattenytan, och här har den torrare jorden lett till att de organiska fraktionerna i lagret i hög grad brutits ner. Det är alltså samma strata i öster och väster, men med radikalt olika karaktär till följd av olika bevarandeförhållanden.

Det djupast liggande lager (A) tolkas som svallsand, som utgör den ursprungliga kanten av den forna sjöbassängen. Svallsanden överlagrar moränen och isälvsavlagringarna som dominerar de geologiska bildningarna i kvarteret, och har alltså bilats genom att sanden succesivt svallats ur dessa bildningar. Att överdelen av denna sand verkligen representerar den ursprungliga topografin i området bekräftas av den bevarade organiska linsen i svallsandens överyta som visar att stranden i de grundare delarna varit bevuxen, förmodligen med bälten av säv och starr. Stupningen av marken åt öster märks även på de överliggande kulturlagren, och även det strandhak som markerar början på sluttningen av svallsand.

Sanden och gruset (B) som överlagrar svallsanden (A), utgörs av artificiellt dumpade jordmassor i vatten som syftat till att fylla ut strandkanten och förskjuta strandlinjen åt öster. Att det rör sig om dumpmassor visas dels av sandens sortering i linser, representerade lass med sand vars avsättningsriktning huvudsakligen skett från väster till öster (alltså ut i vattnet) men som också dumpats åt andra håll (mot nord och syd). Detta kaotiska avsättningsmönster är typiskt för utfyllnader i vatten, och har t ex även kunnat iaktas i Norrköping där ett bakvatten i Motala ström fylldes ut under 1200-talet (Heimdahl 2005). Dels visas massornas natur som dumpmassor av inslaget av omlagrade kulturlager i massornas överdel, där klumpar av humösa jordlager och lera förekommer inblandat i sanden.

Den överlagrande humösa lagret (C), som även har en fortsättning åt väster, utgör sannolikt av en form av utjämningslager och tramporisont. Tolkningen som utjämningslager görs främst till följd av det rika inslaget av ris, som tyder på att organsikt material bretts ut på marken, kanske för att göra den lättare att beträda, eftersom den förefaller ha varit fuktig. Att lagret delvis har karaktär som horisont visas av den stundom kaotiska och diffusa kontakten mellan lager B och C. Lager C har helt enkelt trampats in i och blandats med överdelen av lager B.

De makroskopiska analyserna av dessa lager visar på närvaron av en mycket fuktkrävande kombination av ogräs- ängsflora, bl.a. dominerad av brunskära och kråklöver. Inget i floran visar på någon närvaro i form av avfall, från vare sig hushåll, hantverk eller djurhållning, vilket är att betrakta som anmärkningsvärt i en så pass urban miljö, men det är tydligt att marken här varit störd av trampning och att en stabilare strandflora inte kunnat

utvecklas. En sådan skulle annars ganska snabbt ha lett till att en rotfilt etablerades i markytan, vilket under dessa bevarandeförhållanden skulle ha påträffats vid underökningen.

På det hela taget framstår den nyetablerade ytan på just denna plats som gåtfull. Det är tydligt att man investerat ett stort arbete i att fylla ut strandlinjen, vilket i sig inte är anmärkningsvärt i en urban miljö, men det finns inget som avslöjar vad man sedan använt denna nybyggda mark till. Området som här undersökts verkar snarast vara en slaggs mellanzon som varken bebyggs eller utnyttjats för mer urbant perifera aktiviteter som djurhållning eller odling. Och inte heller stått så övergiven att kunnat växa igen. Istället bär den intrycket av att vara en del av en passage, kanske en väg av något slag.

Spannmålsfynden i kvarteret

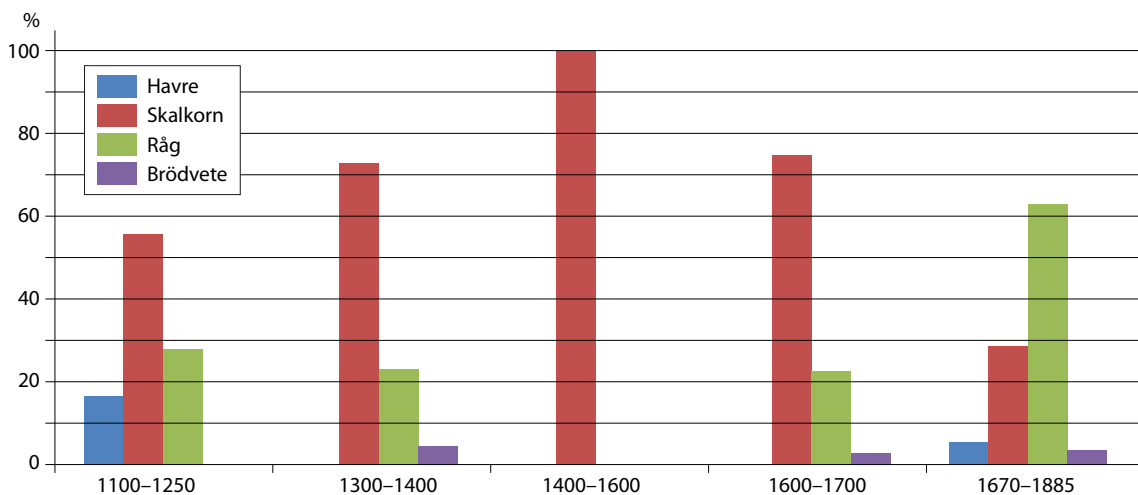
Spannmålsfynden i kvarteret är rika, totalt har 626 förkolnade kärnor identifierats. 411 av dessa utgör en mindre del av ett massfynd i de nedbrunna raseringsmassorna till en byggnad (10339) i Hushåll 9. Resterande kärnor har återfunnits primära depositioner som spisrester och golvlager i hus, samt omlagrade i olika gårdsytor och odlingshorisonter. Totalt innehöll 38 av de 140 (27 %) fältanalyserade proverna förkolnat spannmål, vilket är att betrakta som rikligt. Mycket av den förkolnade spannmålen har sitt ursprung i köksavfall och spisaska, vilket bl.a. märks på att 8 av de 10 proverna som innehåller fragment av ben även innehåller spannmål. En annan källa till de förkolnade sädeskärnorna är i nedbrunna hus.

Diskussion om bruket av spannmål i kvarterets tomter grundas huvudsakligen på materialet utanför fynden från byggnad 10339 i hushåll 9.

Sammansättningen av förkolnade spannmål styrs av hur de preparerats och kan därför inte rakt av tolkas som representerande faktisk konsumtion. En process som rostning ger lätt upphov till en stor mängd förkolnade sädeskorn, medan andra tillagningsprocesser som t ex kokning mycket sällan efterlämnar rester av förkolnade sädeskorn. Skalkorn rostas i syfte att bli av med skalen inför att de mals till mjöl eller kokas till gröt, eller i samband med ölbrygging. Skalkorn är av dessa skäl väl representerade, och antagligen överrepresenterade, i arkeologiskt material från järnåldern och framåt. Säd som främst hanterats som mjöl, t.ex. vete som främst användes till finare brödbak, har givit upphov till färre förkolnade sädeskorn. Andelen skalkorn och andelen vete måste därför tolkas med stor försiktighet, medan förhållandet mellan säd som havre och råg i högre utsträckning kan antas återspegla den faktiska konsumtionen.

En annan viktig form av spannmål har varit ärtor och bönor, som mer sällan bevaras i arkeologiska material, och därför är underrepresenterade i förhållande till sädesslagen. Vid undersökningen i Växjö påträffades totalt fyra förkolnade ärtor och en bondeböna, vilket här visar att ärtor utgjort en del av konsumtionen, men vi kan inte urskilja i vilken grad.

För att en kronologisk jämförelse mellan sammansättningen av spannmålen i kvarteret ska bli relevant, krävs att ett tillräckligt stora material jämförs.

Figur 70. Spannmåls sammansättning i kvarteret uppdelat på olika perioder.

Av detta skäl grupperas här vissa kronologiska faser för att mängden ska bli tillräcklig. Här har Hushåll 2 och 3 sammanslagits till perioden 1100–1250, 5 och 6 till 1300–1400, 7 och 8 till prebendetiden 1400–1600, fynden från hushåll 9 och 10 är så rika att de kan stå för sig själva. Vidare grupperas vissa prover tillhörande en viss fas en äldre fas då materialet tolkats som omlagrat (se diskussionerna ovan), t.ex. så grupperas 10527 och 10172 tillhörande Hushåll 4 och 5 till Hushåll 3 (figur 70).

När det gäller materialets representativitet så är detta naturligtvis mycket svårt att uttala sig om, men generellt gäller att material som kommer från många olika kontexter kan anses mer representativa än material från få fyndrika kontexter. Av detta gäller att materialet i den äldre perioden 1100–1250 som är sammansatt av sju olika kontexter (eller 11 om man betraktar proverna från odlingshorisonten som olika kontexter) säkrare representerar spannmålskonsumtionen under denna period än perioden 1670–1885 som är insamlade från en enda kontext.

Det är intressant att notera att rågens ökning först märks så sent som under perioden 1670–1885. Historiskt beskrivs annars rågens ökning i Östsvrige framförallet ha skett under perioden 1400–1600, i samband med förändringar av brödkulturen. Är denna sena förändring i detta Växjökvarter missvisande, eller skedde denna förändring senare här? Eller kan det möjligen hänga samman med att kornets betydelse i kvarteret var stor för att brukade mer korn här, t.ex. genom att brygga öl? Denna sistnämnda förklaring saknar dock stöd i det övriga arkeobotaniska materialet. Visserligen ser vi spår av ölbryggning i kvarteret i form av spår efter humle (grupp 10453) samt i materialet från Stortorget, men materialet är generellt sett så dåligt bevarat att denna typ av rester inte finns kvar.

Det är också tydligt att havrens betydelse inte varit särskilt stor, men att detta sädesslag verkar ha spelat en större roll i det tidigaste skedet.

Analys av osteologiskt material från Karolinerhuset

Den osteologiska analysen har varit inriktad på att undersöka frågeställningar rörande platsens sociala struktur och hushållens funktioner samt hur dessa förändras över tid. Vidare har den osteologiska analysen syftat till att försöka identifiera spår efter olika aktörer. Detta kan röra sig om spår efter olika aktiviteter eller uttryck för olika sociala identiteter utifrån det osteologiska materialet, liksom kontakter mellan stad och landsbygd, eller andra regioner.

Den arkeologiska kunskapen om Växjö har före undersökningen vid Karolinerhuset varit bristfällig och baserats på undersökningar av begränsad omfattning (Hansson 1997). Detta gäller i än högre grad för kunskap om djurhållning och kost, vilket beror på avsaknad av analyser av osteologiskt material från Växjö. Även ifall benmaterialet från undersökningen i Växjö 2013, i jämförelse med andra stadsmaterial är mindre, har det potential att ge information om djurhållning i och med att kunskap i ämnet från Växjö tidigare har saknats.

Några av de konkreta frågor som undersökningen och den osteologiska analysen syftar att försöka undersöka är:

- Vilken förändring av den ekonomiska inriktningen med avseende på djurhållning kan spåras i benmaterialet från medeltid till 1600-tal?
- I vilken omfattning har djurhållningen varit självförsörjande?
- Förekommer tecken på specialisering i form av spår efter hantverk och produktionsinriktning?
- Hur ser hushållens sociala status ut baserat på kosthållning?
- Vilka har proportionerna mellan lokalt sötvattensfiske och införsel av havsfisk varit?
- Finns indikationer av importerade matvaror?
- Är det möjligt att belägga extern handel med kustens nätverksstäder?

Material

Totalt 16,4 kg ben har analyserats (tabell 4). Fokus har varit på benmaterial från de medeltida hushållen samt Hushåll 8 och 9 från 1500- och 1600-tal.

Benmaterialet från de yngre lämningarna tillhörande landsvägen, Hushåll 10 och 11 har till stora delar endast undersökts översiktligt i fält. Benmaterialet från dessa yngre lämningar har haft en lägre prioritet, dels på grund av frågeställningarna inför undersökningen som mer fokuserat på de medeltida lämningarna, dels för att merparten av de yngre benen kommer från odlingslager som blandats med äldre kulturlager. Dessa ben har inte tvättats, fått fyndnummer eller registrerats i Intrasis. Dessa ben har efter översiktlig osteologisk analys kasserats.

Kvantiteterna, men även det generellt dåligt bevarade osteologiska materialet, skiljer sig från normala stadsarkeologiska förhållande där vanligen stora mängder, välbevarade ben påträffas. Det beror på en generell låg förekomst av fynd och tunna kulturlager, men till stor del även att platsen ligger i ett område med sand och grus, som ger hög permeabilitet av vatten och aeroba förhållande ogynnsamma för bevaring av ben.

Tabell 4. Analyserat benmaterial från Karolinerhuset, Växjö 10:14.

Hushåll	Datering	Vikt (g)	Antal kontexter
3	tidigt 1200-tal	34,4	4
4	1200-tal	221,6	20
5	1300–1350	3627,8	22
6	1350–1400-tal	1183,5	10
7	1400-tal	253,5	20
8	1500-tal	1 480,8	27
9	1600–1670	2 644,6	30
10	1670–1800-tal	253,1	2
Landsvägen	1600–1800-tal	6 282,5	28
Torget	1700-tal	368,4	1
11	1870–2013	23,0	3
13		65,1	5
Totalt		16 438,3	172

Endast en mindre andel 127,3 g (0,8 %) av benmaterialet utgörs brända ben. Trots att benen varit generellt dåligt bevarade och sköra så är identifieringsandelen hög, 87 %.

De dåliga bevaringsförhållandena och utgrävningsmetodiken där ben insamlades genom handgrävning eller hackbord utan vattensällning innebär att möjligheterna att undersöka fiske har varit begränsad.

Från flera hushåll påträffades endast mindre mängder ben och det är egentligen endast från Hushåll 5, 6, 8, 9 och landsvägen som något större mängder ben föreligger. Därför har vid sammanställningar av artfördelning Hushåll 4–6 slagits ihop, vilka kommer från perioder med byggnadshyttor och hantverk. När det gäller analyser av ålders- och könsfördelning m.m. är behovet av mer omfattande mängder ben för att få representativa underlag större och därför har de medeltida hushållen (3–7) jämförts med de från 1500-1600-tal (8–9 respektive Landsvägen).

Metod

Identifieringen av det osteologiska materialet har skett utifrån de osteologiska samlingarna vid UV, Riksantikvarieämbetet och Biologiska museerna, Lunds universitet. Identifiering av får respektive get har skett utifrån kriterier enligt Boessneck et al. (1964).

Artfördelningen har endast kvantifierats som antal fragment (NISP). Andra kvantifieringsmetoder, som minsta antal individer, har inte varit lämpliga på grund av den begränsade mängden ben. Antal fragment är också den metod som vanligen används för medeltida djurbensmaterial (Vretermark 1997:32 ff). Vid kvantifieringen har inte människoben inkluderats och detsamma gäller för hornfragment från hjorddjur då dessa kan komma från insamlade fallhorn (tabell 5–7). Analysen människoben sker i relation till övriga identifierade däggdjursben samt förekomst i andel arkeologiska kontexter där ben påträffades.

I samband med undersökningen gjordes en fältosteologisk analys av ben från lågprioriterade kontexter från Landsvägen samt Hushåll 10 och 11. Identifieringen skedde utan komparativ jämförelsematerial, vilket innebär

att artfördelning från denna kvantifiering snarast ger en mer översiktlig bild. Enstaka ben har dock jämförts med referensmaterial för verifiera identifiering. Registrering av data rörande ålder, kön och mätningar har dock utförts enligt samma principer som vid den övriga osteologiska analysen.

Den anatomiska fördelningen har även kvantifierats utifrån antal fragment och har delats in i olika kroppsdelar. Till kranium och underkäke har även lösa tänder inkluderats.

Åldersfördelningen har baserats på epifyssammanväxning, tandframbrutt och slitage samt storlek och struktur för identifiering av ben från späddjur och foster. Epifyssammanväxningen har enligt Vretemark (1997:41) delats in i tidigt, medel och sent sammanväxande anatomiska zoner i skelettet hos husdjuren enligt Silver (1969). Tandslitage har registrerats enligt Grant (1982) och har baserats på käkar och lösa tänder från underkäken. Åldersattributering har för får baserats på Jones (2006) nötkreatur enligt Vretemark (1997) och för svin enligt Magnell (2006). Könbedömning har skett utifrån morfologi på betar hos svin, bäcken hos får/get och nötkreatur samt mellanhands- och mellanfotsbenens form (se Vretemark 1997: 42 ff). Mått har tagits efter von den Driesch (1976).

Inga detaljerade analyser av tafonomiska spår på benen har systematiskt undersökts. Dock har i vissa fall slaktspår och gnammärken noterats.

Artfördelning

Från Hushåll 3 och 4, vilka är de tidigaste hushållen varifrån det finns osteologiskt material, förekommer endast mindre mängder ben. Det är därför inte möjligt att närmare beskriva djurhållning och kost för dessa hushåll. Det kan konstateras att nötkreatur är den vanligaste formen av boskap och att svin tycks vara mer frekvent förekommande i relation till får och get än i de yngre hushållen (tabell 5).

På grund av det begränsade benmaterialet kan detta bero på slumpfaktorer, men kan återspegla faktiska förhållanden med mer fokus på svinhållning under 1200-talet och i samband med framväxten av staden Växjö. Detta är ett mönster som känns igen från andra medeltida städer som exempelvis Skara (Vretemark 1997:75). Detta brukar förklaras med en högre grad av självhushållning i de tidiga städerna med svin som hölls på stadsgårdarna, men också med en ökad införsel av slaktdjur i form av nötkreatur och får i och med städerna växer och blev mer beroende av omlandet för försörjning. En minskning av svin i förhållande till får kan även återspegla förändringar i landskapet i städernas närhet med mindre skog och mer gräsbete. Pollendata från södra Småland visar också på att vegetationen under medeltid i området förändrades och blev mer öppet med betesmarker (Lindbladh & Bradshaw 1995:156).

Från Hushåll 3 finns ben från gädda som visar att en del av försörjningen troligen kom från lokalt fiske. Skenben från skogshare och tåben från älg tillhörande Hushåll 4 visar på ett komplement i ekonomin genom fångst och jakt i skogarna kring Växjö. Klövviltsjakten var inte reglerad av lagar under 1200-talet men tillhörde kungen under senmedeltid (Vretemark 1997:150 f). Detta innebär att förekomsten av älgben snarast skall tolkas som uttryck

Tabell 5. Antal identifierade benfragment (NISP) av husdjur från Karolinerhuset, Växjö 10:14. Parentes anger ben identifierade i fält vid översiktlig genomgång.

Hushåll	Nötkreatur	Får	Get	Får/get	Tamsvin	Häst	Hund	Katt
3	5				3			
4	12	1			7			
5	114		3	15	15	5		
6	24	1		4	5			
7	19		1	6	2			
8	36	1		11	18	6		
9	58	4		14	25	3		
10	3 (227)	3	1 (1)	7 (115)	5 (56)	(5)		
11	3 (42)	(1)		5 (56)	2 (12)	(1)		(1)
Landsvägen	145 (231)	2 (3)	2	(5)	43 (63)	10 (8)	(4)	
Torget	9	1	1		9			

Tabell 6. Antal identifierade benfragment (NISP) av vilda däggdjur och människa från Karolinerhuset, Växjö 10:14. Parentes anger ben identifierade i fält vid översiktlig genomgång. *Betyder att det är horn.

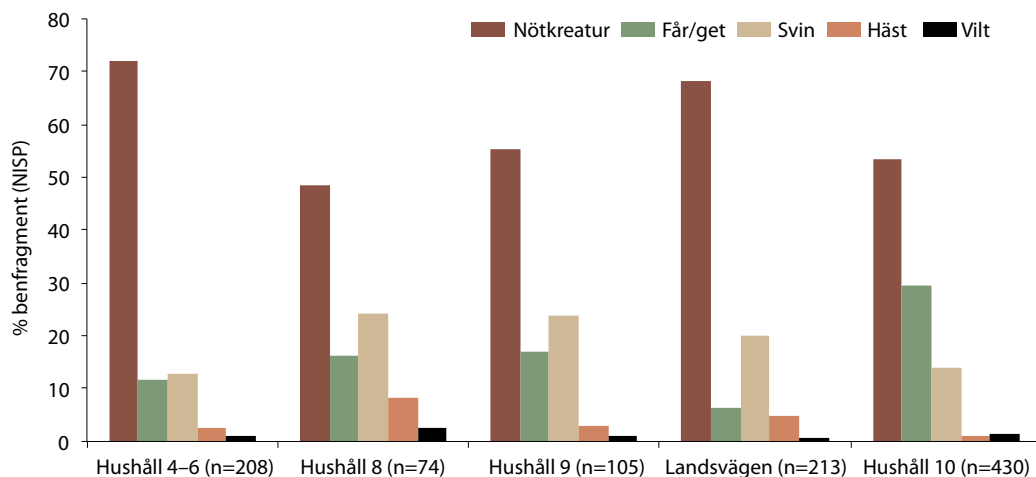
Hushåll	Älg	Rådjur	Kronhjort	Rödräv	Svarträtta	Skogshare	Människa
3							
4	1					1	
5		1*	1*				
6							66
7							
8		2			1		7
9						1	1
10	(1)	(1)				(5)	(1)
11		(1)				(1)	
Landsvägen	(2*)	1	1*	(1)			
Torget							

Tabell 7. Antal identifierade benfragment (NISP) av fågel och fisk från Karolinerhuset, Växjö 10:14. Parentes anger ben identifierade i fält vid översiktlig genomgång.

Hushåll	Andfågel	Gås	Tamhöns	Sill	Torsk	Långa	Gädda
3							1
4							
5						1	
6							
7							
8							
9		1	2		1		
10	(1)	(4)	(3)	(47)	(1)		
11						(1)	
Landsvägen		1					
Torget				1			

för allmogejakt än indikation på högre ståndsmiljö. Älgben är relativt ovanligt i medeltida städer, medan skogshare är den vanligaste formen av vilt i medeltida benmaterial (Vretemark 1997:148 f).

Från Hushåll 5 finns ett större benmaterial som återspeglar mer omfattande konsumtion och aktiviteter än under 1200-talet. Artfördelningen visar på en stor dominans av nötkreatur, 75 %. En stor andel nötkreatur är typiskt

Figur 71. Artfördelning baserad på antal fragment (NISP) av däggdjur från Karolinerhuset, Växjö 10:14.

för medeltida urbana hushåll vars försörjning av kött främst verkar ha skett genom införsel av slaktdjur från landsbygden (Vretemark 1997: 69 ff). Detta kan sättas i samband med de förändringar som skedde på tomten med fler ekonomibyggnader och ökad införsel av kreatur från gårdar på landet till kyrkan, men även för försörjning av de hantverkare som verkade på platsen i samband med utbyggnaden av domkyrkan.

Fynd av horn från rådjur och kronhjort tyder även på viss hantverksproduktion. Förekomst av ben från långa visar även på långväga handelskontakter och konsumtion av torkad fisk (fig. 72) Långa förekommer inte i Östersjön utan har troligen fiskats utanför Norges kust eller möjligen Västkusten.

Benmaterialen från Hushåll 6 och 7 är relativt små, vilket gör det svårt att dra några längre slutsatser om djurhållningen. Dock tycks nötkreatur, i likhet med Hushåll 5 utgöra en klar majoritet.

För Hushåll 4-6 motsvarande perioden sent 1200-tal och 1300-tal utgör nötkreatur en anmärkningsvärd stor del av benmaterialet (fig. 71). Även i jämförelse med andra städer och landsbygdsmaterial från samma period är den höga andelen av nötkreatur från Karolinerhuset markant.

Visserligen är nötkreatur vanligaste i stadsmaterial men sällan lika dominerande som i Växjö (fig. 73). I jämförelsen finns främst benmaterial andra domkyrkostäder och kvarter i närheten av domkyrkan, men där funktion och aktiviteter på gårdstomterna har sett olika ut. Det benmaterial som uppvisar störst likhet med Karolinerhuset är kvarteret Linnea i Västerås.

Den stora andelen nötkreatur under Hushåll 4-6 kan förklaras genom försörjning av de som arbetade på byggnadshyttorna till domkyrkan. Det är troligt att nötkreatur utgjorde en stor del av boskapsbesättningarna på gårdarna kring Växjö, vilka bidrog till försörjningen av staden och kyrkan.

I och med reformationen och indrag av kyrkans gods under 1500-talet, Hushåll 8, var gården inte längre var kyrkligt prebende utan blev en privatägd stadsgård tillhörande slottslänet Kronoberg. Dessa förändringar återspeglas även i det osteologiska materialet. En skillnad från de föregående hushållen är en mindre mängd nötkreatur och större andel småkreatur och då främst

Figur 72. Kraniefragment (hyomandibulare) av långa tillhörande Hushåll 5 från Karolinerhuset, Växjö 10:14 (vänster i bild) i jämförelse med referensmaterial.

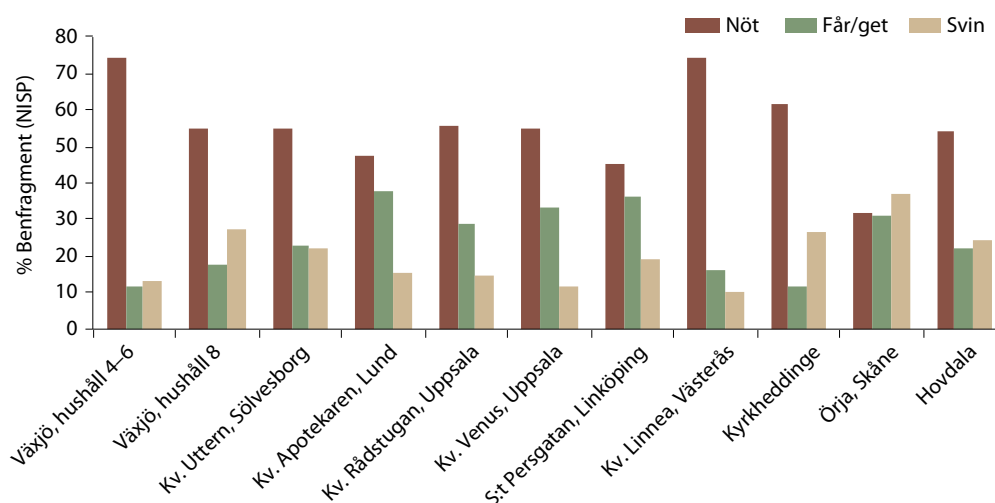
svin (fig. 71). Detta liknar mer vad vi brukar se i landsbygdsmaterial, som skånska Kyrkheddinge och framför allt medeltida Hovdala från Göingebygden (fig. 73), vilket kan tyda på en högre grad av självhushållning av kött och mindre beroende på införsel av uttjänta mjölkkor och oxar. Två benfynd av rådjur tyder på konsumtion av högvilt som under 1500-talet var kronans enligt dåtida lag, vilket kan ses som en tydlig statusindikation. Fynd av ben från svarträtta tyder även på att det förekommit ovälkomna gäster på gården.

Artfördelningen för Hushåll 9 motsvarar i hög grad den för det föregående hushållet (fig. 71). Däremot förekommer vilt endast i form av ben från skogshare som visar att kosten drygats ut med vilt. Enstaka ben visar att även fjäderfä som tamhöns och gås har hållits på gården. Ett fynd av ett ben (*cleithrum*) från en mycket stor torsk betydligt över en meter i längd, visar på import av torkad torsk som förmodligen fiskats i Västerhavet (fig. 75).

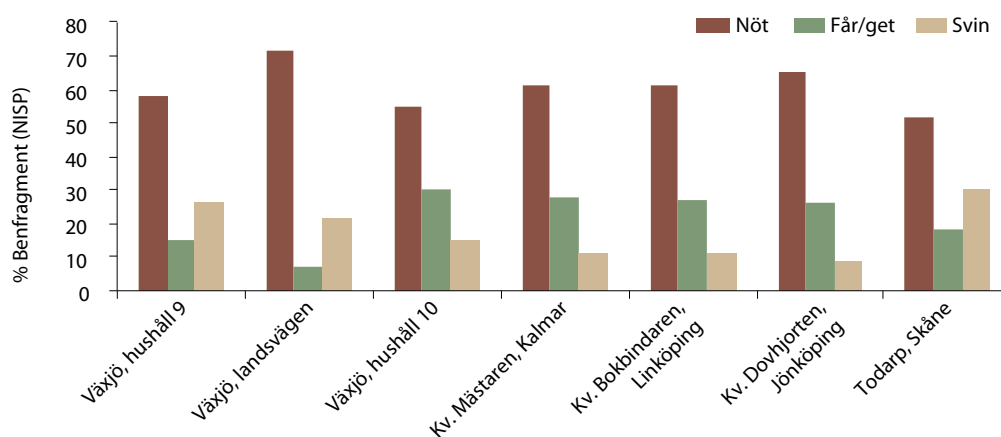
Vid en jämförelse av artfördelningen från Hushåll 9 med andra delvis samtida kvarter från Kalmar, Jönköping och Linköping, så skiljer de sig genom en större andel får och get i förhållande till svin. Däremot är fördelningen mellan boskap i det närmast identisk med en gård i Todarp utanför Helsingborg i Skåne (fig. 74). Utifrån artfördelningen så uppvisar skolprebendet i Karolinerhuset alltså mer likheter med en självförsörjande gård än andra samtida städer.

Benmaterialet från Landsvägen skiljer sig från det delvis samtida Hushåll 9 genom en större andel nötkreatur, men har annars en liknande profil på artfördelningen (fig. 71). Möjligen kan detta förklaras som till viss del samma avfall som från gårdarna, men med ett urval av de större benen från nötkreatur som använts i utfyllnadslager till Landsvägen.

Hushåll 10 uppvisar en delvis annan artfördelning med visserligen majoritet av nötkreatur liksom tidigare hushåll, men med en tydligt högre andel får och getter. En stor del av benmaterialet kommer från odlingslager och det är osäkert från vilka gårdar de kommer ifrån och i vilken utsträckning

Figur 73. Artfördelning baserad på antal fragment (NISP) av däggdjur från hushåll 4–6 (1250–1400) och hushåll 8 (1543–1600), Karolinerhuset Växjö 10:14 i jämförelse med andra städer och landsbygdsmaterial med dateringar till 1200–1400-tal. Baseras på Wallander (1991), Vretemark (1997), Johansson (1998), (Magnell 2009), Macheridis & Tornberg (2010), Cardell (2013).

Figur 74. Artfördelning baserad på antal fragment (NISP) av däggdjur från hushåll 9 och Landsvägen, Karolinerhuset, Växjö 10:14 i jämförelse med andra städer och landsbygdsmaterial från 1600–1700-tal. Baseras på Vretemark (2012a, 2012b, 2013) och Magnell (2014).

benen kommer från omrörda äldre lager. Skillnaderna i artfördelningen tyder dock på skillnader i djurhållningen under Hushåll 10 jämfört med tidigare hushåll. Intressant nog är artfördelningen samstämmig med den i städerna Kalmar, Jönköping och Linköping (fig. 74).

Fynd av kranium med avsågat horn från älg, underkäke från rådjur samt ben från hare, visar på både jakt och hornhantverk. Under sent 1700-tal blir jakten åter fri för allmogen och förekomst av vilt behöver därför inte indikera högre ståndsmiljöer. Från Hushåll 10 finns även fynd av sill och torsk som tyder på införsel av fisk från kusten. Det rör sig om mindre torsk och kan alltså röra sig om fisk från Östersjön.

På grund av de mindre benmängderna är det problematiskt att i från enskilda hushåll undersöka förhållandet mellan får och get. En grov uppdel-

Figur 75. Ben (cleithrum) av torsk tillhörande Hushåll 9 från Karolinerhuset, Växjö 10:14 (vänster i bild) i jämförelse med referensmaterial av torsk med storlek kring 1 meter.

ning i medeltid (ca 1150–1543) och efterreformatörsk tid (1543–1900) visar på tydliga skillnader (tabell 5). I det medeltida benmaterialet tycks faktiskt getter vara mer vanligt förekommande än får som endast utgör en tredjedel, även om det endast är sex ben där det har varit möjligt att skilja get från får. I medeltida benmaterial brukar annars får vara markant vanligare än get (Vretemark 1997:79). En större andel skogsbyte under medeltid kring Växjö än i andra områden, som Skåne, skulle kunna ha gynnat getskötseln jämfört med slättlandskap där istället gräsbete gjorde fårskötseln vanligare. I det efterreformatöriska benmaterialet är däremot får vanligare och utgör 74 %, vilket motsvarar det i samtida benmaterial från städer som Kalmar, Jönköping och Linköping (Vretemark 2012a, 2012b, 2013). Under denna period var landskapet också mer öppet (Lindbladh & Bradshaw 1995).

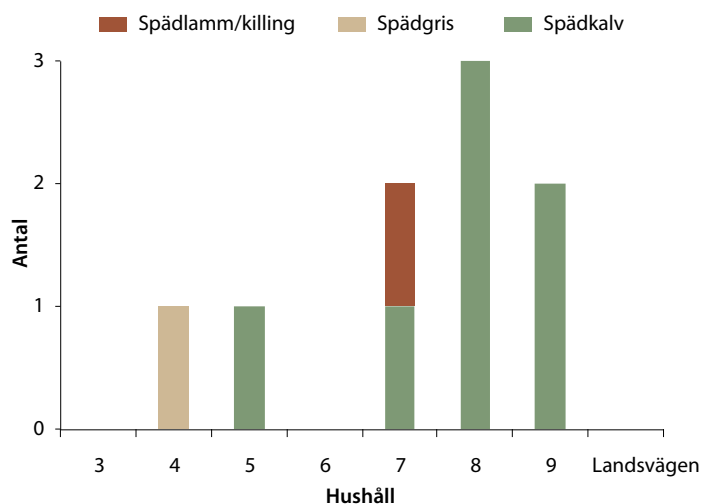
Späddjur och hållning av kreatur

Förekomsten av ben från späddjur som dött vid födseln eller inom ett fåtal veckor kan ses som indikationer på att djur har hållits i närheten och dött i anslutning till lamning och kalvning.

Skärmärken på ett armbågsben från späddgris visar att benen från späddjur, åtminstone ibland, representerar måltider och inte kadaver.

Ifrån flera hushåll finns ben från spädkalvar, nyfödda kultingar och lamm, vilket föga förvånande tyder på att viss djurhållning troligen har skett på gårdarna (fig. 76). Fynd av en gödselgrop från Hushåll 6 tyder även på stallade djur. Det rör sig visserligen om ett fåtal ben från späddjur, men en viss ökning av späddjur tycks förekomma från Hushåll 7–9 (fig. 76). Detta skulle kunna tyda på ökad uppfödning och självhushållning under denna

Figur 76. Förekomst av ben från späddjur och indikation på hållning av kreatur inom gårdarna från olika hushåll från Karolinerhuset, Växjö 10:14.

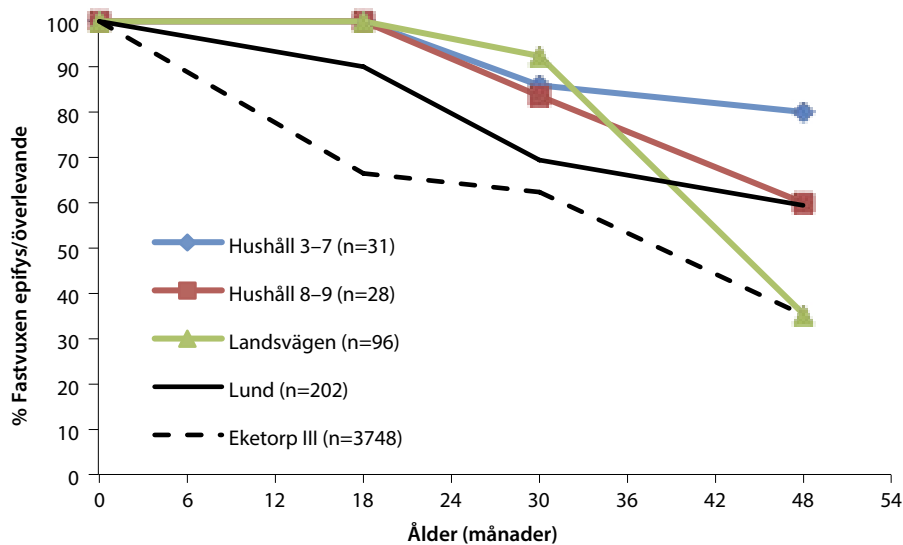
period. Artfördelningarna från Hushåll 8 och 9 tyder även på en större grad av självhushållning för dessa hushåll än under tidigare hushåll.

Utslaktning – ålders- och könsbedömning

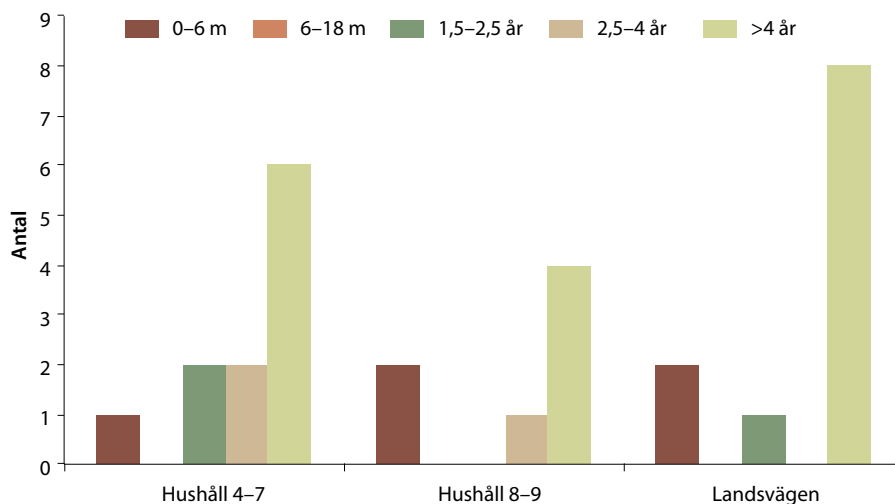
Epifyssammanväxningen uppvisar för de medeltida hushållen få ungdjur och en utslaktning av en stor andel äldre djur. För Hushåll 8 och 9 är utslaktningskurvan liknande, fast med en något större utslaktning av ungdjur mellan 2,5–4 års ålder (tabell 10, fig. 77). Den låga andelen ungdjur från Karolinerhuset beror troligen till stor del på de dåliga bevaringsförhållandena för ben, vilket har medfört en underrepresentation av de sköra epifyserna från kalvar och ungdjur.

Åldersfördelningen utifrån tänder är visserligen baserat på ett mindre underlag, men har den fördelen att tänder påverkas mindre av tafonomiska faktorer. Därför brukar åldersfördelningar baserat på tänder innehålla en större andel ungdjur och anses generellt ge en mer tillförlitlig bild av utslaktningen än epifyssammanväxning. Tänderna från Hushåll 3–7 och 8–9 visar även på en något högre förekomst av kalvar och ungdjur än epifyssammanväxningen, men i stora drag en liknande utslaktning med en stor andel djur äldre än fyra år (fig. 78). En stor andel fullvuxna djur över 4 års ålder är typiskt för medeltida städer och brukar tolkas som spår efter införsel av uttjänata mjölk- och dragdjur för slakt till städerna. I självförsörjande gårdsenheter från landsbygd brukar däremot andelen ungdjur vara större (Vretemark 1997:86).

Benmaterialet från Landsvägen tyder utifrån epifyser på ett annat utslaktningsmönster än hushållen med en stor andel djur som har dött mellan 2,5–4 år (fig. 77). Att djur slaktas vid denna ålder, då de börjat uppnå full slaktvikt, brukar tolkas som uppfödning av primärt köttdjur. Åldersfördelningen baserat på tänder uppvisar dock en annan utslaktning med en stor andel djur äldre än 4 år och få i åldergruppen 2,5–4 år (fig. 78). Vanligen så brukar förhållandet vara omvänt med att epifyser ger en underrepresentation av ungdjur i förhållande till tänder. Åldersfördelningen utifrån tänder är endast baserad på mindre antal käkar, vilket innebär ett begränsat underlag och fördelningen kan ha påverkats av slumpfaktorer.

Figur 77. Utslaktning av nötkreatur från Karolinerhuset, Växjö 10:14, baserat på epifysammansväxning i jämförelse med medeltida Lund (Ekman 1973) och Eketorp III (Boessneck et al. 1979).

Figur 78. Åldersfördelning av nötkreatur från Karolinerhuset, Växjö 10:14, baserat på tänder.

Det är också så att benmaterialet från Landsvägen har en komplicerad tafonomisk historia. Ben har använts som utfyllnadsmaterial som till viss del troligen utgörs av slaktavfall, i form av käkar, medan andra delar av benmaterialet från Landsvägen består av matrester, i form av rörben, som konsumerats vid landsvägen och slängts i diken och på vägen. Detta skulle kunna innebära att käkar och epifyser från rörben kommer från olika miljöer och ger olika åldersfördelning.

Relativt få ben har könsbedömts, vilket innebär att det är problematiskt att för de äldre hushållen uttala sig om könsfördelningen. Från Landsvägen och Hushåll 10 finns ett något större underlag och där korna utgör 85 %. Det är vanligt att kor dominerar i städer från 1600- och 1700-talet bortsett från de städer på Västkusten som var inblandade i oxhandeln och där istället oxar utgör en stor andel (tabell 6; Vretemark 2013:12). Även ifall gårdar i trakterna kring Växjö ingick i oxhandeln, så är det svårt att spåra i benmaterialet. Eftersom oxarna exporterades till andra städer blev ett överskott

Tabell 8. Könsfördelning av nötkreatur från Karolinerhuset, Växjö 10:14.

Hushåll	Ben	Ko	Tjur/oxe
5	bäcken	1	1
6	metacarpus	0	1
8	bäcken	1	0
9	metatarsus	1	1
Landsvägen	bäcken	5	2
Landsvägen	metacarpus	3	0
10	bäcken	6	2
10	metacarpus	5	0
10	metatarsus	3	0

Tabell 9. Könsfördelning av tamsvin och får/get från Karolinerhuset, Växjö 10:14.

Hushåll	Sugga	Galt	Tacka/get	Bagge/bock
5		2		
6	1			
7	1			
8		3		1
9	1	1		
10	1	1		
Landsvägen	4	2	1	

av kor kvar lokalt. Kanske var det dessa som fördes in till Växjö för slakt och som vi ser i benmaterialen från Landsvägen och Hushåll 10? (tabell 8)

Från svin och får/get finns så få ben att det inte är möjligt att utifrån epifyssammanväxning undersöka utslaktning för hushållen.

Åldersfördelningen för svin från landsvägen uppvisar ett relativt typiskt mönster med få kultingar under ett år och två huvudsakliga utslaktningar mellan 1–2,5 år respektive 2,5–3,5 år (fig. 79). Avsaknaden av djur äldre än 3,5 år tyder på att svinbenen återspeglar konsumtionen och inte hela djurhållningen, då de äldre avelsdjuren helt saknas. Även ifall få tänder från landsvägen har åldersbedömts, så uppvisar de en liknande utslaktning som för epifyserna (fig. 80). Åldersfördelning av svin från Hushåll 3–5 utgörs endast av tänder från sex käkar, men visar att olika åldersgrupper är representerade, från kultingar till äldre djur med en övervikt att ungdjur. Detta är vad som kan förväntas vid självhushåll med uppfödning och konsumtion av egna svin.

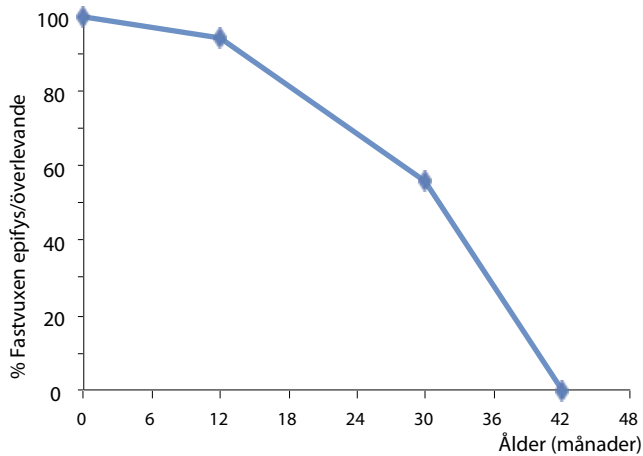
Av får och get kan det endast konstateras att det från hushållen och landsvägen förekommer tänder och ben från lamm/killingar, ungdjur så väl som äldre djur.

Få könsbedömda betar svin och bäcken från respektive får/get innebär att det inte går dra några slutsatser kring utslaktningen av småkreatur utifrån könsfördelning (tabell 9).

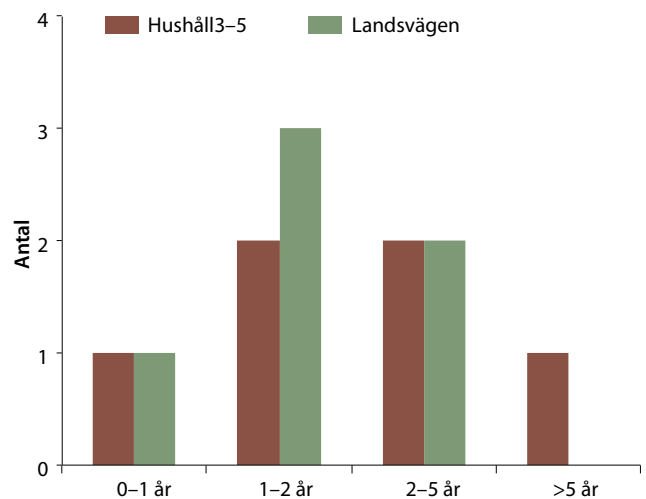
Anatomisk fördelning

Den anatomiska fördelningen av ben från nötkreatur uppvisar liknande mönster av ben från medeltida och efterreformatiska hushåll såväl som landsvägen med en stor andel ben från huvudet och relativt jämnfördelning av ben från det postkraniala skelettet (fig. 81, tabell 12). Ben från olika kroppsregioner som huvud och slaktavfall som täben, men även köttrika ben från bål och framför allt rörben förekommer. Detta tyder på att djuren troligen har slaktats, konsumerats och att benen slutligen slängts som avfall inom hushållen. De anatomiska fördelningarna från stadsgårdar i andra städer tyder på att detta var det vanliga förfarandet under medeltiden (Vretemark 1997:54 ff).

Den höga andelen kraniefragment beror till stor del på den höga fragmenteringsgraden där kranier och underkäkar i fragmenterat tillstånd ger upphov relativt mer identifierbara benfragment och tänder än rörben. Den

Figur 79. Utslaktning av tamsvin från Landsvägen, Karolinerhuset, Växjö 10:14, baserat på epifyssammansväxning.

Figur 80. Åldersfördelning av tamsvin från Karolinerhuset, Växjö 10:14, baserat på tänder.

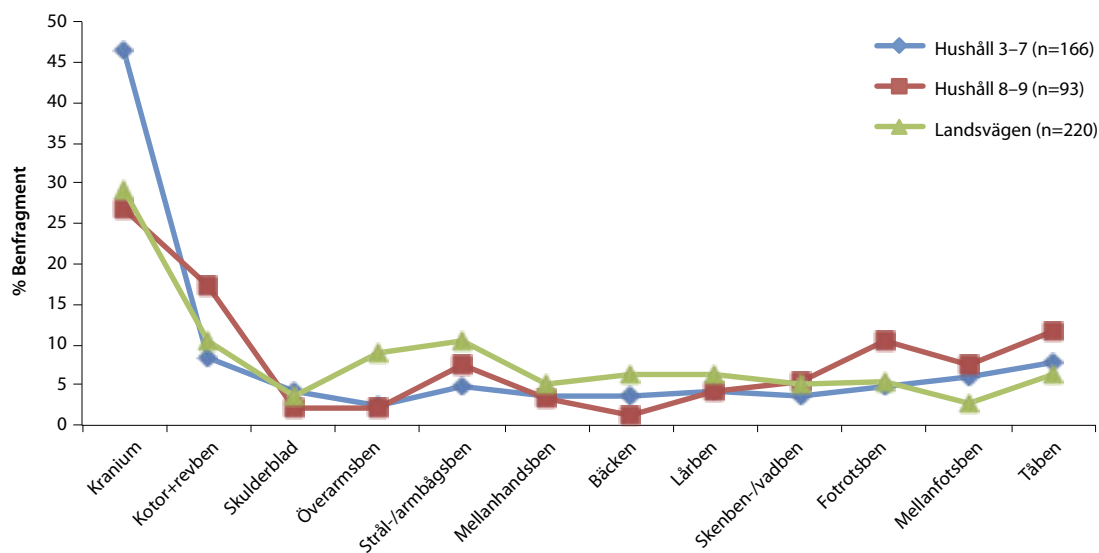
lägre medelvikten (20 g) för ben från nötkreatur från de medeltida hushållen i jämförelse med de yngre hushållen (31 g) och landsvägen (28 g) återspeglar en högre fragmenteringsgrad, vilket har resulterat i en högre andel ben från huvudregionen (fig. 81, tabell 12).

En hög andel benfragment från huvudet är typiskt för andra medeltida benmaterial, men oftast utgör ben från bälgen en betydligt större andel än i benmaterialet från Karolinerhuset (Vretemark 1997:55). Detta beror troligen till största delen på tafonomiska faktorer och att de relativt sköra kotorna och revben har blivit underrepresenterade på grund av de ogynnsamma bevaringsförhållandena vid Karolinerhuset. En liknande underrepresentation av kotor och revben är typiskt för förhistoriska benmaterial.

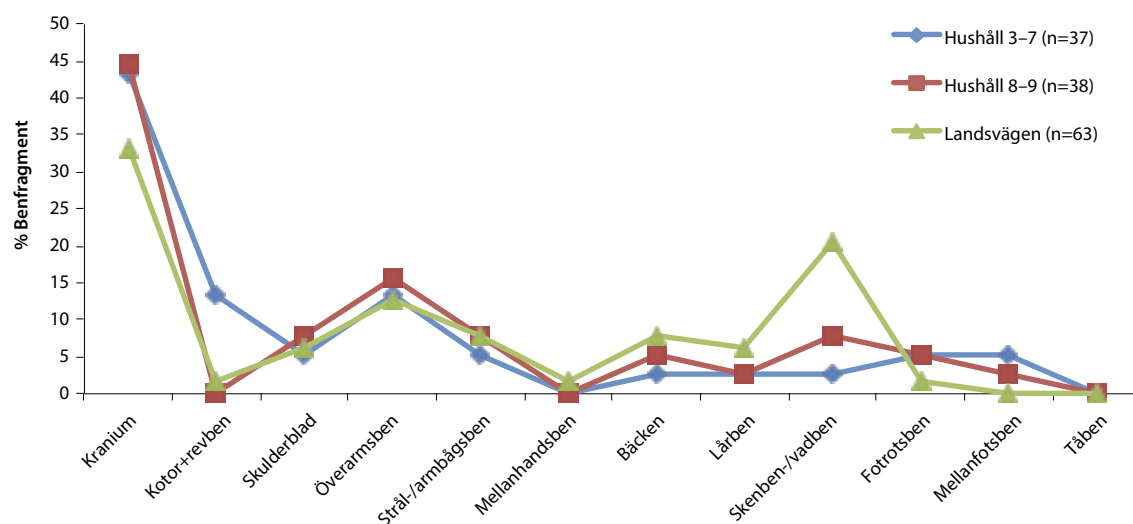
Fördelningen av ben från svin och får/get i olika anatomiska regioner är mer problematisk att tolka på grund av ett kvantitativt begränsat underlag, men vissa intressanta tendenser föreligger. I stora drag uppvisar den anatomiska fördelningen av svin likheter mellan fynden från av hushållen och landsvägen (fig. 82, tabell 13). Detta återspeglar till stor del slakt och konsumtion av svin inom gårdarna. Det som tydligt avviker är den markanta höga andelen skenben av svin från landsvägen där de utgör 21 % av alla ben.

Ben från får och get uppvisar en relativt mindre andel ben från huvud än för svin och nötkreatur (fig. 83, tabell 14). Detta beror troligen främst på att får/get har relativt tunnare och skörare kranier och underkäkar än nötkreatur och svin vilka därför lättare brutits ned. De har också mindre tänder som lättare missas i samband med utgrävning. Det som är tydligt med den anatomiska fördelningen är den höga andelen skenben och då speciellt för landsvägen där vart tredje ben är av detta slag.

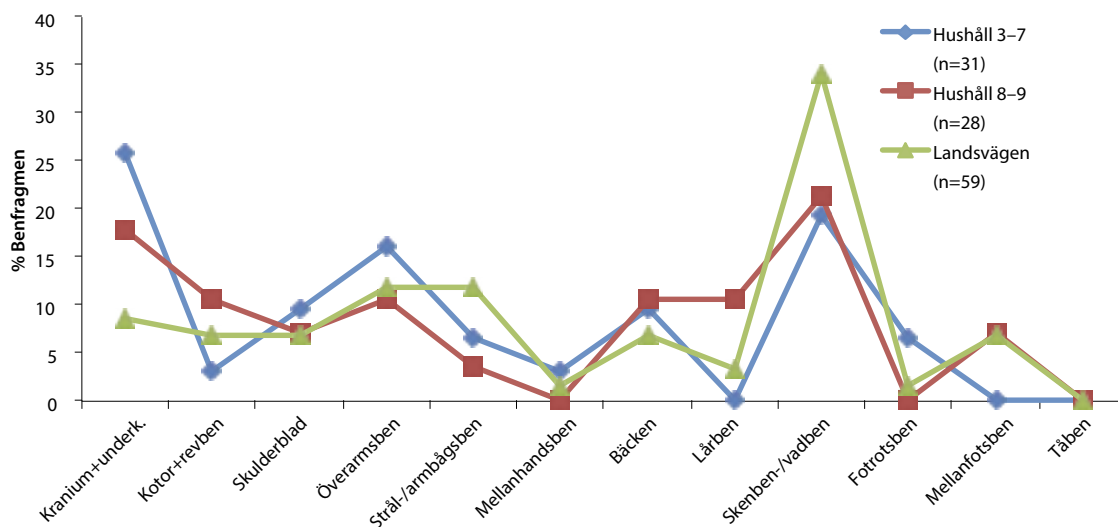
Den höga andelen av skenben från svin och får/get från kan tänkas representera torkat kött i form av fårfiol som utgörs av skenben på får. Fårfiol är en form av konserverad mat som kan fungerat som proviant i samband med de olika aktiviteter och möten som skett på landsvägen.

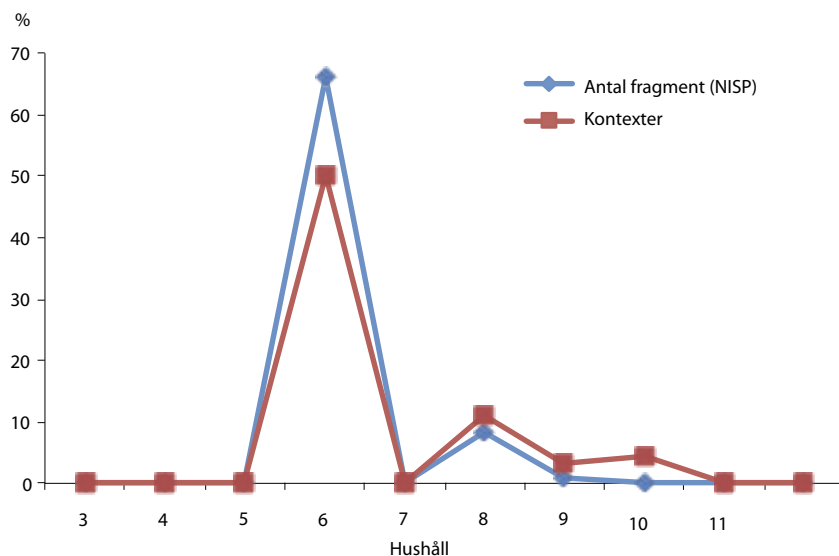
Figur 81. Anatomisk fördelning av nötkreatur från Karolinerhuset, Växjö 10:14, baserat på antal fragment.

Figur 82. Anatomisk fördelning av svin från Karolinerhuset, Växjö 10:14, baserat på antal fragment.

Figur 83. Anatomisk fördelning av får och get från Karolinerhuset, Växjö 10:14, baserat på antal fragment.

Figur 84. Förekomst av ben från människa kvantifierat utifrån antal fragment och närvaro i andel kontexter med bevarat benmaterial från olika hushåll från Karolinerhuset, Växjö 10:14.

Människoben på vift

I benmaterialet påträffades en anmärkningsvärt stor mängd av sammanlagt 75 människoben. I stadsmaterial förekommer då och då enstaka människoben, men sällan i denna omfattning. Närheten till domkyrkans kyrkogård gör dock att förekomsten av människoben inte kan anses som märklig eller oväntad. Jordmassor har flyttats i samband med ombyggnad samt grävning av nya gravar och har på så sätt hamnat utanför kyrkogården. Idag är det inte ovanligt att människoben hittas utanför kyrkogårdsmurar.

Intressant är att huvuddelen av människobenen kan knytas till Hushåll 6 (fig. 84, tabell 15). Detta gäller både för antal fragment samt förekomst i andel arkeologiska kontexter, vilket tyder på att det troligen inte rör sig om en enstaka slumpartad händelse, utan ett omfattande förflyttning av jord med mänskliga kvarlevor under 1350–1400-tal. Inga människoben förekommer i de tidigare hushållen och sparsammare i de yngre (tabell 6), vilket kan ses som en indikation på en mer intensiv förflyttning av utfyllnadsmassor från kyrkogården under denna tidsperiod. Detta sammanfaller med tidpunkten för omfattande renovering av domkyrkan, men också pestens härjningar som kan ha medfört att kyrkogården blivit rikligt försedd med gravar.

Förekomsten av enstaka människoben från Hushåll 8, 9 och 10 visar även på aktiviteter på den närliggande kyrkogården som renovering eller grävning av nya gravar vilket har resulterat i att jordmassor med ben åter har flyttats till tomten, men inte alls i samma omfattning som under sent 1300-tal.

Människobenen som kommer från Hushåll 6 härrör från minst sex olika individer, tre barn, en ungdom och två vuxna. Även detta visar att det inte rör sig om en enstaka händelse eller förflyttning av en enskild grav utan att flera gravar har störts och deras fyllning med ben har flyttats. Den anatomiska fördelningen visar att ben från olika kroppsregioner finns representerade som revben, fragment av de större rörbenen samt hand- och fotben, men endast två lösa tänder och två mindre kraniefragment. Detta kan tyda på att kranier har återbegravts i vigdjord medan andra mer svåridentifierade och "opersonliga" ben som revben och fotben har kasserats för att bli del av fyllningsmassor.

Diskussion

Det osteologiska materialet uppvisar spår efter olika aktiviteter, vilka sannolikt har utförts av olika sociala grupper. Det har varit svårt att säkert knyta olika aktiviteter till specifika sociala grupper och belägga förändringar över tid, men vissa trender finns.

Fynd av ben från späddjur tillsammans med gödselgropar och eventuella stallbyggnader tyder på att det har hållits och fötts upp svin, lamm och kalvar i direkt anslutning till gårdarna.

Den stora andelen nötkreatur, men även till viss del utslaktningsmönstret, tyder på att boskap från gårdar på landsbygden kring Växjö fördes in till gårdarna bredvid domkyrkan. Framst tycks detta ha skett under 1300- och 1400-talet. Detta kan ha skett som tionde eller kanske snarast som införsel av boskap från kyrkans gårdar på landsbygden, för att försörja de personer som arbetade med olika renoveringar och utbyggnader av domkyrkan. Drivandet av boskapen är en aktivitet som måste ha besörjts av vissa personer, men även skötseln av djuren innan slakt på gårdarna genom allt från mockning av gödsel, mjölkning, vattnande och utfodring av kreaturen.

Förekomsten av slaktspår på benen visar att slakt har bedrivits och den anatomiska fördelningen tyder även på att slakten har skett på plats med efterföljande matlagning och konsumtion och slutligen deponering av avfall.

Från de tidiga hushållen finns spår efter gäddfiske och från perioden 1250–1300 av jakt av älg och fångst av skogshare. Rådjursjakten under andra hälften av 1500-talet har troligen skötts av en annan socialgrupp, eftersom klövvilt under denna period var kungens egendom.

Jakt, fiske, slakt och matlagning var troligen sysslor som utförts av vissa personer och sociala grupper inom hushållen, men det är svårt att utifrån benmaterialet mer i detalj spåra vilka dessa personer var och hur detta kan ha förändrats över tid.

Enstaka spår efter bearbetat horn tyder på visst, om än begränsat, hantverk under 1300-talet. Förekomst av människoben i fyllnadsmassor är spår efter aktiviteter på kyrkogården och grävande som har skadat äldre gravar med transport av jordmassor från kyrkogården till gården.

Fynd av ben från långa och stor torsk från Västkusten eller Norge, visar även inköp av torkad fisk och på långväga kontakter.

Den stora andelen nötkreatur kan delvis bero på tafonomiska faktorer, men kan återspegla ett fokus på boskapsskötsel och bete på landsbygden kring Växjö under medeltid. Under 1300- och 1400-talet har troligen djurhållningen varit av begränsad omfattning och nötkreatur har förts in från gårdar på landsbygden.

En markant stor andel nötkreatur i Hushåll 5 kan tyda på att urbaniseringen av Växjö satt igång i samband med stadsrättigheterna 1342 och då blev allt mer beroende av landsbygden för försörjning av kött. Det är dock inte säkert att hushållen från Karolinerhuset är speciellt representativa för Växjö stad i stort. Som tidigare nämnts kan den stora andelen nötkreatur återspegla införsel av djur från kyrkans gårdar. En viktig funktion hos gårdarna vid domkyrkan var troligen att ta emot tionde, men även andra resurser, i form av boskap. Inom området finns även flera byggnader från 1300-talet som

tolkats som tiondelador. Den stora andelen nötkreatur kan även bero på att de hantverkare som arbetade med utbyggnad och renovering av domkyrkan i byggnadshyttorna som under 1300- och 1400-talet krävde extra försörjning.

En förändring av artfördelning med mer småkreatur och högre andel späddjur tyder på ökad självhushållning för Hushåll 8–9 under 1500- och 1600-talet. Detta tycks ske i samband med reformationen och indragning av kyrkans gods, vilket innebar att färre nötkreatur fördes in.

I benmaterialet förekommer inga tydliga tecken på specialisering i form lämningar efter hantverk och produktionsinriktning bortsett från den stora andelen nötkreatur som visar att boskapsskötseln var betydelsefull i området kring Växjö. Detta är troligen en återspeglning av att ekonomin i södra Småland var inriktad på boskapsskötsel och då framför allt nötkreatursdrift.

Inget i kosthållningen tyder på högre social status för hushåll fram till Hushåll 8. Fynd av ben från älg och skogshare från 1250–1300 utgör snarast ett komplement till kosten genom jakt, än indikation på högre stånd, eftersom jakten under perioden var fri för allmogen. Fynd av rådjursben från Hushåll 8 kan ses som tecken på att ett annat socialt skick då innehade gården. Under denna period var jakten kungens rätt och sammanfaller även med att gården till hörde slottslänet.

På grund av de ogynnsamma bevaringsförhållandena för fiskben och att lagren inte vattensällades, har det inte varit möjligt att studera fisket och dess betydelse i kosthållningen. Att sötvattensfisk i form av gädda endast förekommer i Hushåll 3 och att det i de senare hushållen endast förekommer havsfisk, skulle kunna tyda på att försörjning av fisk för de tidiga hushållen har skett genom lokalt fiske för att senare, under åtminstone 1300-talet, ersättas av importerad fisk från kusten. För att bekräfta betydelsen av lokalt fiske i förhållande till importerad fisk i Växjö krävs dock bättre bevarade fiskbensmaterial tillvarataget genom vattensällning.

Det enda i benmaterialet som tydligt utgör importerade matvaror är fynd av havsfisk i form av långa, torsk och sill. Förekomst av långa och mycket stor torsk som sannolikt inte fångats i Östersjön tyder på att den importerade fisken kommer från Västkusten eller kanske utanför Norges kust under 1300-talet respektive 1600-talet. Alltså rör det sig om handel med städer västerut, men det kan tänkas att fisken har nått Växjö genom mellanhänder och hamnar längsmed Östersjön. Sillen kommer från sentida lager från efter 1670 och kan komma från Östersjö, vilket även fynd av småtorsk från perioden tyder på.

Ovanligt stora mängder människoben från i huvudsak Hushåll 6 tyder på att det under perioden 1350–1400 har skett omfattande förflyttning av jordmassor med mänskliga kvarlevor från kyrkogården till gården i samband med renovering av domkyrkan eller grävning av gravar. Inga mänskliga kvarlevor har påträffats i hushållen före 1350 och är färre efter 1400, vilket kan tyda på att behovet att flytta jordmassor varit större under denna period, men även att tidigare var återbegravning av omrörda kvarlevor mer noggrann. Den anatomiska fördelningen tyder på att det primärt varit mindre personliga ben som kotor, revben, hand och fotben som har förflyttats än skallar och hela röriben.

Tabell 10. Åldersfördelning av nötkreatur utifrån epifyssammanväxning.

	Tidig sammanväxning		Medel sammanväxning		Sen sammanväxning	
	Lös	Sammanvuxen	Lös	Sammanvuxen	Lös	Sammanvuxen
Hushåll 3-7	0	19	1	6	1	4
Hushåll 8-9	0	12	1	5	4	6
Landsvägen	0	39	2	24	20	11

Tabell 11. Åldersfördelning av tamsvin utifrån epifyssammanväxning.

	Tidig sammanväxning		Medel sammanväxning		Sen sammanväxning	
	Lös	Sammanvuxen	Lös	Sammanvuxen	Lös	Sammanvuxen
Hushåll 3-7	0	3	1	0	1	4
Hushåll 8-9	0	3	1	1	0	0
Landsvägen	1	0	4	5	6	0

Tabell 12. Anatomisk fördelning (NISP) av nötkreatur (*Bos taurus*) från Karolinerhuset, Växjö.

	Hushåll 3	Hushåll 4	Hushåll 5	Hushåll 6	Hushåll 7	Hushåll 8	Hushåll 9	Landsvägen
Cranium		3	7		2	1	1	19
Dentes (sup.)	5	4	26	4	1	8	5	
Mandibula			6	2	4	2	4	20
Dentes (inf.)		1	7		4	1	3	
Dentes				1				33
Vertebrae			1		1	1	11	18
Costae			3	7	2	1	3	5
Scapula			5	2			2	8
Humerus			3	1		2		20
Radius/Ulna			6		2	2	5	23
Carpalia			2					4
Metacarpale			4	2		2	1	11
Coxae			6			1		14
Femur		1	4	1	1	2	2	14
Patella			1					1
Tibia/Fibula		1	4	1		3	2	11
Tarsalia			8			4	6	12
Metatarsale			10			3	4	6
Metapodium			3	1			1	3
Phalanx		1	8	2	2	3	8	14

Tabell 13. Anatomisk fördelning (NISP) av tamsvån (*Sus domesticus*) från Karolinerhuset, Växjö.

	Hushåll 3	Hushåll 4	Hushåll 5	Hushåll 6	Hushåll 7	Hushåll 8	Hushåll 9	Landsvägen
Cranium			1			1	3	4
Dentes (sup.)							1	
Mandibula			4				6	8
Dentes (inf.)	1	4	3		1	2	3	
Dentes			1	1		1		9
Vertebrae				1				
Costae						2	2	1
Scapula			2			2	1	4
Humerus	1		3	1		3	2	8
Radius/Ulna	1		1			1	2	5
Carpalia								
Metacarpale								1
Coxae					1	2		5
Femur			1				1	4
Patella								
Tibia/Fibula				1		3	1	13
Tarsalia		1		1		1	1	
Metatarsale		2					1	
Metapodium							1	
Phalanx								4

Tabell 14. Anatomisk fördelning (NISP) av får/get (*Ovis/Capra*) från Karolinerhuset, Växjö.

	Hushåll 3	Hushåll 4	Hushåll 5	Hushåll 6	Hushåll 7	Hushåll 8	Hushåll 9	Landsvägen
Cranium			3				2	1
Dentes (sup.)		1	2					
Mandibula				1		1		3
Dentes (inf.)			1			2		
Dentes								1
Vertebrae			1			2		4
Costae							1	
Scapula			1		2		2	3
Humerus			3	1	1	1	2	7
Radius/Ulna			2				1	7
Carpalia								
Metacarpale					1			
Coxae			1	1	1	3		4
Femur						1	2	2
Patella						1		
Tibia/Fibula			2	2	2	2	4	20
Tarsalia			2					1
Metatarsale							2	4
Metapodium								
Phalanx								1

Tabell 15. Anatomisk fördelning (NISP) av människa (*Homo sapiens*) från Karolinerhuset, Växjö.

	Hushåll 6	Hushåll 7	Hushåll 8	Hushåll 9	Hushåll 10
Cranium	4				
Dentes (sup.)	1				
Mandibula	1				
Dentes (inf.)					
Dentes	1				
Vertebrae	9		1		
Costae	12		1	1	
Sternum	1				
Clavicula					1
Scapula	1				
Humerus	2				
Radius/Ulna	1				
Carpalia					
Metacarpale	4				
Coxae	3				
Femur	3				
Patella	1				
Tibia/Fibula	5		1		
Tarsalia	4		1		
Metatarsale	7		2		
Metapodium					
Phalanx	6		1		

Anatomisk fördelning av övriga däggdjur: häst (*Equus caballus*) *cranium* (Hushåll 5 och 8), *dentes* (Hushåll 5, 8, 9, Landsvägen), *axis* (Landsvägen), *vertebrae lumbales* (Landsvägen), *costae* (Hushåll 9), *humerus* (Hushåll 8, Landsvägen), *carpalia* (Landsvägen), *metacarpus* (Landsvägen), *tibia* (Hushåll 5, Landsvägen), *metatarsus* (Hushåll 5, Landsvägen); hund (*Canis familiaris*) *vertebrae lumbales* (Landsvägen); älg (*Alces alces*) horn (Hushåll 5, Landsvägen), *cranium* (Hushåll 10), *phalanx 2* (Hushåll 4); rådjur (*Capreolus capreolus*) horn (Hushåll 5), *mandibula* (Hushåll 10), *radius* (Landsvägen), *tibia* (Hushåll 8, 11), *metatarsus* (Hushåll 8); kronhjort (*Cervus elaphus*) horn (Landsvägen), skogshare (*Lepus timidus*) *humerus* (Hushåll 9), *tibia* (Hushåll 4); svarträtta (*Rattus rattus*) *cranium* (Hushåll 8).

Anatomisk fördelning av fågel: gås (*Anserinae*) *coracoideum* (Hushåll 9), *humerus* (Landsvägen); hönsfågel (*Galliformes*) *tibiotarsus* (Hushåll 9), tamhöns (*Gallus domesticus*) *tibiotarsus* (Hushåll 9),

Anatomisk fördelning av fisk: gädda (*Esox lucius*) *cleithrum* (Hushåll 3); långa (*Molva molva*) *hyomandibulare* (Hushåll 5), *vomer* (Hushåll 11); sill (*Clupea harengus*) *maxillare, dentale* (Torget), *vertebrae* (Hushåll 10); torsk (*Gadus morhua*) *cleithrum* (Hushåll 9 och 10).

Tabell 16. Mått (mm) av metacarpus från nötkreatur (*Bos taurus*).

Hushåll	GL	Bp	SD	Bd
5		58,5		
6	164,9	50,3	28,4	51,1
9		55,3		
10				50,5
10	170,7	49,8	25,1	50,0
10	178,6		26,7	
10	181,8	49,5	26,1	50,1
10	170,2	44,7	23,6	
10	165,5	44,8	24,6	46,9
Landsvägen	186,3		29,4	54,4
Landsvägen				54,1
Landsvägen	183,6	49,8	(25,5)	47,1
Landsvägen	163,8	47,8	24,8	

Tabell 17. Mått (mm) av metatarsus från nötkreatur (*Bos taurus*).

Hushåll	GL	Bp	Bd
8		38,3	
9	204,4	43,4	49,6
9	205,5	46,6	52,1
9		44,5	
10	187,6	36,1	44,0
10	190,1	43,4	49,9
10	190,0	43,4	49,9

Tabell 18. Mått (mm) av astragalus från nötkreatur (*Bos taurus*).

Hushåll	GL	Bp	Bd
5	54,0	50,6	36,0
8	62,7	58,1	42,1
10	55,5		35,7
10	61,4		37,0
10	61,5	57,0	38,8
10	56,2	51,2	34,2
10	56,6	51,3	34,0
10	58,5		
Landsvägen	55,9		37,0
Landsvägen	62,7	58,5	41,0
Landsvägen	58,3	53,1	37,2

Tabell 19. Mått (mm) av M3- från svin (*Sus domesticus*).

Hushåll	Längd	Bredd (WA)
4	27,6	14,3
4	26,9	12,9
5	31,8	13,5
5	31,7	16,0
5	28,0	13,1
10	27,5	13,5
10	28,1	14,5
10	27,9	14,7
Landsvägen	32,0	14,4
Landsvägen	30,8	12,7

Referenser

Litteratur

- Alering, Å., 2014. Gården vid domkyrkan. I: , sid. 15–17. Kronobergs läns hembygdsförbund.
- Anderberg, A-L., 1994. *Atlas of seeds. Part 4. Resedaceae-Umbelliferae.* Naturhistoriska Riksmuseet. Stockholm
- Andersson, L., 1989. *Pilgrimsmärken och vallfart. Medeltida pilgrimskultur i Skandinavien.* Lund Studies in Medieval Archaeology 7. Lund. (Diss.)
- Andersson, S-I., 1992. Tycho Brahes trädgård. *Ale. Historisk tidskrift för Skåneland.* 1992/2, sid. 26–32.
- Andrén, A., 2001. Mot kriget! Regional identitet över den gamla riksgränsen mellan Danmark och Sverige. I: Anders Andrén, Lars Ersgård & Jes Wienberg (red.). *Från stad till land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnad Hans Andersson*, sid. 177–185. Lund Studies in Medieval Archaeology 29. Stockholm.
- Augustsson, J-E., 1985. *Keramik i Halmstad ca 1322–1619. Produktion – Distribution – Funktion.* Hallands Läns museers Skriftserie N°2. Halmstad. (Diss.).
- Beijerinck, W., 1976. *Zadenatlas der Nederlandsche Flora.* Backhuys & Meesters. Amsterdam.
- Berggren, G., 1969. *Atlas of seeds. Part 2. Cyperaceae.* Naturvetenskapliga Forskningsrådet, Stockholm
- Berggren, G., 1981. *Atlas of seeds. Part 3. Salicaceae-Cruciferae.* Naturvetenskapliga Forskningsrådet, Stockholm.
- Boessneck, J., Müller, H.-M. & Teichert, M. 1964. *Osteologische Unterscheidungsmerkmale zwischen Schaf (Ovis aries Linné) und Ziege (Capra hircus Linné).* Kühn-Archiv 78, sid. 1–129.
- Boessneck, J., von den Driesch, A. & Stenberger, L. 1979. *Eketorp. Befestigung und Siedlung auf Öland/Schweden. Die Fauna.* Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Brorsson, T., 2000. Keramik från yngre järnålder och tidig medeltid. I. Fredrik Svanberg & Bengt Söderberg (red.). *Porten till Skåne. Löddeköpinge under järnålder och medeltid*, sid. 188–225. Skrifter No 32. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Lund
- Brorsson, T., 2005a. Byns keramik. I. Mats Mogren (red.). *Byarnas bönder. Medeltida samhällsförändring i Västskåne. Skånska spår – arkeologi längs Väst kustbanan*, sid. 294–321. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Lund.
- Brorsson, T., 2005b. Bilaga 2. Keramiken från kv. Liljan 2 och 22, Malmö. I: Stefan Larsson & Ivan Balić. Kv. Liljan 2 och 22, Malmö. *Rapport. Riksantikvarieämbetet UV Syd. Dokumentation av fältarbetsfasen, DAFF 2005:6, Malmö Kulturmiljö. Enheten för arkeologi, rapport 2006:2.*

- Brorsson, T., 2011. Keramiken i Furudal. I: Anders Håkansson. Furudal. Bebyggelselämningar från järnålder och medeltid. Halland, Veinge socken, Skogaby 2:31, RAÄ 326. *Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer* 2011:3.
- Brorsson, T., 2013. Fyndmaterialet. I: Mattias Öbrink (red.). Livet vid Storgatan under fyra sekler. Lämnings från tiden innan Halmstad till tiden efter stadsbranden. *Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer* 2013:1.
- Brorsson, T., 2014. Keramiken från Valnötsträdet 2011–2013. I: Stefan Larsson. Valnötsträdet 8, Kalmar gamla stad. Arkeologi och gestaltning. *Riksantikvarieämbetet UV Rapport* 2014:51.
- Brorsson, T., Manus a. Keramiken från Hallsjö. I: Linda Billström. Sydvästlänken. Rapport över arkeologisk undersökning. Ljungby. Riksantikvarieämbetet UV Syd Lund. *Riksantikvarieämbetet UV Rapport* 2014 (under arbete)
- Brorsson, T., Manus b. Keramiken från kv. Valnötsträdet 8, Kalmar. I: Stefan Larsson. Kv. Valnötsträdet 8. Rapport över arkeologisk undersökning år 2014. Kalmar. Riksantikvarieämbetet UV Rapport
- Brorsson, T., Manus c. Keramiken från kv. Zebran i Sölvesborg. I: Johan Åstrand. Kv. Zebran i Sölvesborg. Rapport över arkeologisk undersökning. Sölvesborg. Museiarkeologi Sydost.
- Cappers, R, T. T., Neef, R. & Bekker, R- M. 2009. *Digital atlas of economic plants*. Groningen Archaeological Studies vol 9. Groningen
- Cardell, A. 2013. Fisk för distribution och kött till husbehov. I Katalin Schmidt Sabo (red.). Örja 1:9, Skåne, Landskrona kommun, Örja socken, Örja 1:9, fornlämningarna Örja 9, 35, 40, 41 och 42. Sid. 189–204. *UV Rapport* 2013: 68.
- Dahlerup Koch, H., 1997. Den arkæologiske udgravning. I: Else Asmussen. (red.). Ahlgade 15-17, Holbæk. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1994-1995, sid. 11–192. København.
- Dahllöf, N., 1943. *Minnesskrift vid Växjö gymnasiums 300-årsjubileum*. Utgiven av Nils Dahllöf, Läroverkets rektor. Växjö.
- von den Driesch, Angela, 1976. *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*. Peabody Museum, Harvard University. Cambridge, Massachusetts.
- Edberg, R. 2006. Spår efter en tidig Jerusalemfärd. *Fornvännen* 2006/5, sid. 342–347.
- Ekman, J. 1973. *Early Mediaeval Lund – the fauna and the landscape*. Museum of Cultural History. Lund.
- Emanuelsson, U., Bergendorff, C. & Carlsson, B. 1985. *Det skånska kulturlandskapet*. Signum. Lund.
- Forsberg, J. (red.) 1975. *Linnéparken: en historisk återblick*. Växjö kommuns byggnadskontor. Växjö.
- Gaimster, D., 1996. The pottery and the stove-tiles.. I: Peter Carelli (red.). På Kulturens bakgård. *Arkeologiska rapporter från Lund*, nr. 18, sid. 80–92.

- Gaimster, D., 1997. *German Stoneware 1200–1900. Archaeology and Cultural History: Containing a Guide to the Collections of the British Museum, Victoria & Albert Museum, and Museum of London*. British Museum Publ. London
- Gaimster, D., 2000. Hanseatic Trade and Cultural Exchange in the Baltic circa 1200–1600: Pottery from Wrecks and Harbours. *Schultz des Kulturerbes unter Wasser. Veränderungen europäischer Lebenskultur durch Flu - und Seehandel. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommerns*. Band 35, sid. 237–247. Lübstorf.
- Gardelin, G. & Johansson Hervén, C. 2003. Stratigrafi och hushåll – teori och resultat från några arkeologiska miljöer i Lund. I: Ann Bodilsen, Jesper Hjermand, Mette Iversen (red.). *Stratigrafins mangfoldigheder*. 4. Nordiske Stratigrafimøde. Viborg Middelalderseminar 2. Viborg.
- Gawronski, J., 2012. *Amsterdam Ceramics: A City's History and An Archaeological Ceramics Catalogue 1175–2011*. SPA Uitgevers. Amsterdam.
- Grant, A., 1982. The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates. I: Bob Wilson, Caroline Grigson & Sebastian Payne (red.). *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites*, sid. 91–103. BAR British Series 109. Oxford.
- Gustafsson, E. & Ullén, M., 1970. *Växjö Domkyrka*. Volym 136 av Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Gustafsson, E. & Ullén, M., 1970. *Växjö pastorats kyrkor*. Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium. Småland Bd 4. Norstedt. Stockholm.
- Gustavson, H., 1994. Runor och det latinska språket. I: Solbritt Benneth (red.). *Runmärkt- från brev till klotter*. Carlsson bokförlag. Stockholms medeltidsmuseum. Stockholm.
- Gustavsson, H., 2008. *Katalog över runinskrifter i Kronobergs län. Runor i Kronobergs län*, Kronobergsboken 2008. Växjö.
- Hansson, M., 1994. Arkeologisk förundersökning i samband med schaktningsarbete för ”Dackes dröm”. Stortorget. Växjö, RAÄ 170. *Smålands museum rapport* 1994:18.
- Hansson, M., 1995. Arkeologisk förundersökning. Parkeringsplats vid Domkyrkan i Växjö. RAÄ 170. *Smålands museum rapport*.
- Hansson, M., 1996. Arkeologisk förundersökning. VA-schakt Storgatan – Klostergatan. *Smålands museum rapport* 1996:5.
- Hansson, M., 1997. Om biskopens stad och medeltidens landsbygd. I Martin Hansson (red.). *Gårdar, åkrar och biskopens stad. 3000 år i Kronobergs län*, sid. 65–86. Smålands museum. Växjö.
- Hansson, M., 2001. *Huvudgårdar och herravälden. En studie av småländsk medeltid*. Lund Studies in Medieval Archaeology 25. Stockholm. (Diss.).
- Hansson, M., 2002. Arkeologisk förundersökning. Kv. Nordstjernen 1. RAÄ 170, Växjö stad, Kronobergs län, Småland. *Smålands museum rapport* 2002:88.
- Hansson, M., 2009. *Det medeltida Småland. En arkeologisk guidebok*. Historiska media. Lund.

- Harrison, D., 2009. *Sveriges historia 600–1350*. Norstedts. Stockholm.
- Heimdahl, J., 2005. *Urbanized Nature in the Past: Site Formation and Environmental Development in Two Swedish Towns, AD 1200–1800*. Thesis in Quaternary Geology. Institutionen för Naturgeografi och Kvartärgeologi. Stockholms universitet. (Diss.).
- Heimdahl, J., 2009. Geoarkeologiska analyser av stratigrafi och växtmakrofosfil från kvarteret Diplomaten, Jönköping. I: Jens Heimdahl. & Ådel Vestbö Franzén. (red.). Tyska madens gröna rum. *Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport* 2009:41, sid. 11–36.
- Heimdahl, J., 2010. Barbariska trädgårdsmästare. Nya perspektiv på hortikulturen i Sverige fram till 1200-talets slut. *Fornvännen* 2010/4, sid. 265–280.
- Heimdahl, J., Menander, H. & Karlsson, P., 2005. A New Method for Urban Geoarchaeological Excavation, Example from Norrköping, Sweden. *Norwegian Archaeological Review*. Vol 38, sid. 102–112.
- Helgesson, B., 1996. Arkeologisk undersökning 1990. Fjälkinge 35:60 m.fl. Fjälkinge socken. Fornlämning 18 och 19. Skåne. *Länsmuseet i Kristianstad Rapport* 1996:5.
- Hellström, J. A. 1996. *Vägar till Sveriges kristnande*. Atlantis. Ystad
- Holmberg, R., 1990. *Kyrkobyggnad, kult och samhälle. Landskyrkan i Lunds forna ärkestift genom tiderna*. Lund Studies in Medieval Archaeology 8. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- von Jacomet, S., 1987. *Prähistorische Getreidefunde, Eine Anleitung zur Bestimmung prähistorischer Gersten- und Weizen- Funde*. Botanisches Institut der Universität Abteilung Pflanzensystematik und Geobotanik, Basel.
- von Jacomet, S., Brombacher, C. & Dick, M., 1989. *Archäobotanic am Zürichsee. Ackerbau, Sammelwirtschaft und Umwelt von neolitischen und bronzezeitlichen Seeufersiedlungen im Raum Zürich*. Züricher Denkmalpflege, Monografien 7. Zürich.
- Johansson, F. 1998. Djurbensmaterialet från Kyrkheddinge. I Katalin Schmidt Sabo (red.). Särskild arkeologisk undersökning 1995. Kyrkheddinge bytomt, Kyrkheddinge 2:19, Kyrkheddinge socken, RAÄ 6. Riksantikvarieämbetet, *UV Syd Rapport* 1998:5, sid. 125–135.
- Jones, G. G. 2006. Tooth eruption and wear observed in live sheep from Butser Hill, the Cotswold Farm Park and Five Farms in the Pentland Hills, UK. I: Deborah Ruscillo (red.). *Recent Advances in Ageing and Sexing Animal Bones*. Proceedings of the 9th ICAZ Conference, Durham 2002, sid. 155–178. Oxbow Books. Oxford.
- Jönsson, Å. & Åhman, E., 2002. Antikvarisk kontroll och arkeologisk undersökning vid upptagning av ny utrymningsdörr. Växjö domkyrka. Växjö stad, Växjö kommun. *Smålands museum rapport* 2002:16.
- Jönsson, Å., 2005a. Arkeologisk schaktningsövervakning. Vattenledning norr om Växjö domkyrka. Växjö socken och stad. Kronobergs län. Småland. *Smålands museum rapport* 2005:28.

- Jönsson, Å., 2005b. Arkeologisk schaktningsövervakning. Linnéparken. Växjö socken och stad. Kronobergs län. Småland. *Smålands museum rapport* 2005:25.
- Jönsson, Å., 2009. Brände udde – en strandboplats vid sjön Trummen. Särskild arkeologisk undersökning. Växjö socken och stad. Kronobergs län, Småland. *Smålands museum rapport* 2009:21.
- Kadefors, O., 2006. Boplatsen i Biskopshagen. Särskild arkeologisk undersökning. RAÄ 358, Växjö socken, Växjö kommun. *Smålands museum rapport* 2006:51.
- Kardell, Ö., 2004. Gärdsgårdar – i människans tjänst under 800 år. *Fakta Jordbruk* 2004/4.
- Karlsson, H. & Nilsson, B. 1999. *Arkeologins publika relationer – en kritisk granskning*. Bricoleur press. Göteborg.
- Katz, N.J., Katz, S.V. & Kipiani, M.G., 1965. *Atlas of fruits and seeds occurring in quaternary deposits of the USSR*. Moskva.
- Körber-Grohne, U., 1964. Bestimmungsschlüssel für subfossile Juncus-Samen und Gramineen-Früchte. Probleme der Küstenforschung im süd-lichen Nordseegebiet. *Schriftenreihe des Niedersächsischen Landesinstitutes für Marschen- und Wurtenforschung*. Band 7, sid. 1–32. Verlag August Lax. Hildesheim
- Körber-Grohne, U., 1991: Bestimmungsschlüssel für subfossile Gramineen-Früchte, Identification key for subfossil Gramineae fruits. Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet. *Schriftenreihe des Niedersächsischen Landesinstitutes für Marschen- und Wurtenforschung*. Band 18, sid. 169–234. Verlag August Lax. Hildesheim.
- Landsberg, S., 1998. *The Medieval Garden*. The British Museum Press. London.
- Larsson, L-O., 1964. *Det medeltida Varend. Studier i det småländska gränslandets historia fram till 1500-talets mitt*. Bibliotheca Historica Lundensis XII. Gleerup Lund. (Diss.).
- Larsson, L-O., 1972. *Växjö stift genom 800 år*. Verbum. Stockholm.
- Larsson, L-O., 1991. *Växjö genom 1000 år*. Norstedts. Stockholm.
- Larsson, L-O., 1999. Land och län under kristendomens millenium. I: Lennart Johansson (red.). *Landen kring sjöarna. En historia om Kronobergs län i mångtusenårigt perspektiv*, sid. 61–274. Kronobergsboken 1999–2000. I Varend och Sunnerbo 1999:5. Växjö.
- Larsson, L., 1922a. *Växjö gamla lärdomskvarter*. Växjö.
- Larsson, L., 1922b. Lektor Rothmans planer på en hortus botanicus i Växjö. *Svenska Linnésällskapets årsskrift*. 1922(5), sid. 114–116.
- Larsson, S. 2000. *Stadens dolda kulturskikt. Lundaarkeologins förutsättningar och förståelsehorisonter uttryckt genom praxis för källmaterialproduktion 1890–1990*. Archaeologica Lundensia Investigationes de Antiquitatibus Urbis Lundae IX. Kulturhistoriska museet, Lund. (Diss.).

- Larsson, S. 2003. *Handledning till stratigrafisk dokumentation och tolkning*. Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Syd, Lund.
- Lindbladh, M. & Bradshaw, R. 1995. *The development and demise of a Medieval forest-meadow system at Linnaeus birthplace in southern Sweden: implications for conservation and forest history*. *Vegetation History and Archaeobotany* 4, sid. 153–160.
- Lindeblad, K., 2010. Lavendel, hjärtstilla och svarta vinbär. Om medeltida klosterträdgårdar i Östergötland. I: Göran Tagesson, Elisabet Regner, Birgitta Alinder & Lars Ladell (red.). *Fokus Vreta kloster. 17 nya rön om Sveriges äldsta kloster*, sid. 281–305. Statens Historiska Museer. Studies 14. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter No 77. Stockholm.
- Lindkvist, T. & Sjöberg, M., 2013. *Det svenska samhället 800–1720. Klerkernas och adelns tid*. Fjärde upplagan. Studentlitteratur. Lund.
- Von Linné, C., (1707–1778) 1993. *Linné om Småland: ur Öländska och gotländska resan 1741 och skånska resan 1749*. Nytryck 1993 med förord av Stig Tornehed. Kulturspridaren förlag. Växjö.
- Lüdtke, H., 1985. *Die mittelalterliche Keramik von Schleswig. Ausgrabung Schild 1971–1975*. Ausgrabungen in Schleswig. Berichte und Studien 4. Wachholtz Verlag. Neumünster.
- Macheridis, S. & Tornberg, A. 2010. Bilaga 5. Matrester och slaktavfall på Hovdala borg. Osteologisk analys av djurbensmaterialet från Gärdstaliden 2008. I: Anders Ödman & Chatarina Ödman. (red.) *Händelser längs en väg. Finjasjöbygden med den medeltida Hovdalaborgen i centrum, från folkvandringstid till stormaktstid*, sid. 286–307. Norra Skånes Medeltid nr 5. Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds Universitet. Lund.
- Magnell, Ola, 2006. Tooth wear in wild boar (*Sus scrofa*). I: Deborah Ruscillo (red.). *Recent Advances in Ageing and Sexing Animal Bones. Proceedings of the 9th ICAZ Conference, Durham 2002*, sid. 188–202. Oxbow Books. Oxford.
- Magnell, O. 2009. Den urbana borgen och den lantliga staden. Djurhållning och kost i det medeltida Sölvesborg. *Ale. Historisk tidskrift för Skåne, Halland och Blekinge* 2009/ 4, sid. 20–24.
- Magnell, O. 2014. Osteologisk analys av djurben från Todarps gårdstomt, Vasatorp 1:1 (Kropp RAÄ 54:1). UV Rapport (under arbete).
- Myrdal, J., 2004. *Digerdöden, pestvågor och ödeläggelse. Ett perspektiv på senmedeltidens Sverige*. 2:a upplagan – nätpublicering, Avdelningen för agrarhistoria Uppsala.
- Nilsson, B., 1998. *Sveriges kyrkohistoria. 1. Missionstid och tidig medeltid*. Verbum. Stockholm.
- Nilsson, I-M., 2009. *Mellan makten och himmelriket. Perspektiv på Hallands medeltida kyrkor*. Lund Studies in Historical Archaeology 12. Lund. (Diss.).

- Nordenram, Å., 2001. *Svenska jaktens historia: från forntid till nutid*. Settern. Örskelljunga.
- Nordman, A-M., 1993. Arkeologisk förundersökning. Växjö Domkyrka. Växjö kommun, Kronobergs län. *Jönköpings länsmuseum rapportserie* 1993:19.
- Nordmark, H. (red.), 1997. *Kulturbilder från småländskt 1700-tal: en kommenterad och språkligt moderniserad utgåva av Samuel Kroks Urshults pastorats inbyggares seder och Samuel Ödmanns Hågkomster från hembygden och skolan*. Historiska föreningens i Kronobergs län skriftserie, 7. Historiska fören. i Kronobergs län. Växjö.
- Nylén, A., 2000. Kv Sigfrid 2, arkeologisk förundersökning. RAÄ 170, Växjö stad, Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2000:13.
- Nylén, A. & Söderberg, B. 2009. Huseby i Varend. Gårdsbebyggelse från järnålder och historisk tid. Småland, Skatelövs socken, Huseby 1:1, RAÄ 437, Alvesta kommun. Arkeologisk slutundersökning. *UV Syd Rapport* 2009:26. *Smålands Museum Rapport* 2009:28.
- Roslund, M., 2001. *Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300*. Vetenskaps societeten i Lund. Lund (Diss.).
- Schoch W. H., Pawlik, B., Schweingruber F. H., 1988. *Botanical macroremains*. Paul Haupt Publishers. Stuttgart.
- Skaarup, B., 2010. Mad og køkkenkunst. I: Else Roesdahl (red.). *Dagligliv i Danmarks middelalder – en arkæologisk kulturhistorie*, sid. 124–149. 2. udgave, 2. oplag. Aarhus Universitetsforlag. Aarhus.
- Skoglund, P., 1994. Arkeologisk förundersökning Stortorget Växjö. *Smålands museum rapport*.
- Silver, I. A., 1969. The ageing of domestic animals. I: Don Brothwell & Eric, S. Higgs (red.). *Science in Archaeology*, sid. 283–302. Thames & Hudson. London.
- Staafl, N., 1935. *Marknader och möte. Studier rörande politiska underhandlingar med folkmenigheter i Sverige och Finland intill Gustav II Adolfs tid*. Esselte AB. Stockholm.
- Svanberg, J., 1994 (2003). *Medeltida byggmästare*. Tidens förlag, Stockholm.
- Tagesson, G., 2002. *Biskop och stad – aspekter av urbanisering och sociala rum i medeltidens Linköping*. Lund Studies in Medieval Archaeology 30. Stockholm. (Diss.).
- Thor, L. & Trampe, J-Å., 1976. *Växjö centrum – kulturhistorisk byggnadsinventering och bevarandeförslag*. Smålands museum. Växjö.
- Tobiasson, L. E., Liepe, A. & Wirdenäs, A. 2009. *Växjö domkyrka i nutid och historia*. Artéa förlag. Ryd.
- Tollin, C., 1999. *Rågångar, gränshallar och ägoområden. Rekonstruktion av fastighetsstruktur och bebyggelseutveckling i mellersta Småland under äldre medeltid*. Kulturgeografiska institutionen. Meddelande nr 101. Stockholms universitet. Stockholm. (Diss.)
- Vretemark, M., 1997. *Från ben till boskap. Kosthåll och djurbushållning med utgångspunkt i medeltida benmaterial från Skara*. Skaraborgs länsmuseum. Skara.

- Vretemark, M. 2012a. Bilaga 4. Osteologisk analys av djurben från kv. Mästaren på Kvarnholmen i Kalmar, Småland. I: Göran Tagesson & Annika Nordström. Kvarteret Mästaren. Kalmar län, Kalmar stad, Kalmar domkyrkoförsamling, Kvarnholmen, Kv Mästaren 5-8, 21-22, 29, RAÄ 93. *UV Rapport* 2012: 104.
- Vretemark, M. 2012b. Bilaga 4. Osteologisk analys av djurben från kvarteret Dovhjorten i Jönköping, Småland. I: Carina Bramstång Plura, Kristina Carlsson & Christina Rosén. Nio tomter i Jönköping. Småland, Jönköpings stad, kvarteret Dovhjorten (Druvan), RAÄ 50. *UV Rapport* 2012: 119.
- Vretemark, M. 2013. Bilaga 4. Osteologisk analys av djurben från kv. Bokbindaren i Linköping, Östergötland. I Göran Tagesson. Kvarteret Bokbindaren 28, Hemma hos fröken Löfgren – från 1600-talets kronotomter till 1700-talets hantverksgårdar, Östergötland, Linköpings stad och kommun, Kv Bokbindaren 28, RAÄ 153. *UV Rapport* 2013: 31.
- Wahlberg, M (red.). 2003. *Svenskt ortnamnslexikon*. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI). Uppsala.
- Wallander, H. 1991. *Osteologisk analys av benmaterialet från kvarteret Apotekaren 4, Lund*. Uppsats i osteologi II. Osteologiska forskningslaboratoriet. Stockholms Universitet.
- Wasylikowa, K., 1986. Analysis of fossil fruits and seeds. In Björn Berglund (ed.): *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*, sid. 571–590. John Wiley & Sons Ltd. Chichester.
- Wikström, K., 2002. *Det dukade bordet*. Nordiska museet förlag. Stockholm.
- Åhman, E., 1983. *Växjö. Medeltidsstaden 46*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Åkerhagen, A., 2007. CD. *Kritpipor funna i Sverige, del 1 och del 2*. Stockholm.
- Åstrand, J. 2007. Den medeltida gården vid Markaryd. I: Martin Hansson (red.). *Utmarker, gårdar och människor. Om järnålder och medeltid i sydvästra Småland*, sid. 55–85. Smålands Museum. Kulturspridaren Förlag, Växjö.
- Åstrand, J. 2010. Residensets trädgård. Arkeologisk schaktningsövervakning. RAÄ 170. *Smålands museum rapport* 2010:7.
- Åstrand, J. 2011. Residensets östra entré. Kulturlager från det medeltida Växjö. *Smålands museum rapport* 2011:4.
- Åstrand, J. & Alering, Å., 2012. Karolinerhuset. Arkeologisk förundersökning norr om Karolinerhuset. RAÄ 170. Växjö socken. Växjö kommun. Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2012:11.
- Åstrand, J. & Dutas Leivas, I. 2013. Stortorget i Växjö. Arkeologisk förundersökning inför ny utformning av torget 2013. RAÄ 170, Växjö socken, Växjö kommun, Kronobergs län. *Smålands museum rapport* 2013:15.

Internet

Anderberg, A., 2010: Den virtuella floran. <http://linnaeus.nrm.se/flora/> / Hämtad 2010-04-30

Hansson, M., 2000. Odlarglädje och skaparlust – en trädgårdshistorisk kavalkad. <http://www.ne.se/rep/odlarglädje-och-skaparlust-en-trädgårdshistorisk-kavalkad/>Hämtad 2014-04-02.

Karolinerhusets blogg. <http://karolinerhusetvaxjo.wordpress.com>

<http://atllaratillsammans.blogspot.se/2013/09/arkeologer-for-en-dag.html>)

Källor

Lantmäteristyrelsens arkiv:

1658 - Tryckt karta över Växjö stad år 1658, Hans Persson Ruuth, akt-nummer F89-1:37.

1783 - Tryckt karta över Växjö stad år 1783, Abraham Bergius, akt-nummer F89-1:11.

Uppgifter per e-post

Liselotte Lindstrand, domkyrkans församlingskonsulent, Svenska kyrkan, 2014-02-28

Jan Bärtås, journalist, Smålandsposten, 2014-03-19

Administrativa uppgifter

Denna rapport omfattar både slutundersökning av fastigheten Växjö 10:14 (Lst dnr 431-46-2013) samt slutundersökning av fastigheten Växjö 10:14 och Domkyrkan 1 (Lst dnr 431-2846-2013, 431-3132-2013).

Fastigheten Växjö 10:14

Riksantikvarieämbetets dnr: 3.1.1-00502-2013.

Länsstyrelsens dnr: 431-46-2013.

Riksantikvarieämbetets projektnummer: 12541.

Beställare: Svenska Kyrkan, Kyrkogårds- och fastighetsförvaltning, Växjö.

Intrasisprojekt: UV2013:020

Undersökningstid: 10 juni – 15 november 2013.

Projektgrupp: Ivan Balić (projektledare), Aja Guldåker, Johan Wallin, Niclas Kronrot, Kulturen i Lund,

Mats Anglert (styrgrupp), Linda Billström (fältledare), Helén Romedahl (fältledare), Tyra Ericson, Rebecka Erntell, Jens Heimdahl, Krister Kam Tayanin, Fredrik Larsson, Stefan Larsson (styrgrupp), Ola Magnell, Oskar Spjuth, Emelie Sunding, UV.

Jimmy Axelsson Karlqvist, Peter Danielsson, Ivonne Dutra Leivas, Fredrik Gunnarsson, Cecilia Ring, Joel Westblom, KLM.

Åsa Alering (Pedagogiskt ansvarig), Andreas Emilsson, Johan Åstrand (styrgrupp), KPS.

Följeforskare: Anders Högberg, Linnéuniversitetet, Martin Hansson, Lunds universitet.

Underkonsulter: Torbjörn Brorsson, Kontoret för keramiska studier

Exploateringsyta: ca 3000 kvadratmeter.

Undersökt yta: ca 1490 kvadratmeter.

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Höjdsystem: Rikets, RH 00.

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAA, Stockholm: 284 foton, 19 ritningar i skala 1:20

Digital dokumentation: förvaras på UV Syd.

Fynd: fynd med Fnr 1-2035 förvaras på Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska uppdragsverksamheten, UV Syd i väntan på beslut om fyndfördelning.

Storgatan, fastigheterna Växjö 10:14 och Domkyrkan 1

Riksantikvarieämbetets dnr: 3.1.1-00502-2013.

Länsstyrelsens dnr: 431-2846-2013, 431-3132-2013.

Riksantikvarieämbetets projektnummer: 12570.

Intrasisprojekt: UV2013:020.

Undersökningstid: som ovan.

Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAA, Stockholm: som ovan

Digital dokumentation: förvaras på UV Syd.

Fynd: som ovan

Bilagor

Bilaga 1. Hushållsbeskrivningar

Hushåll 1

Datering: 1000-tal (stratigrafi).

Ingående grupper: 10002, 10476, 10477, 10557, 10558, 10559, 10560, 10565, 10566.

Tabell 20. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 1.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10002	Avsatt torvlager i fuktigt och tidvis blött område	2289, 2310, 2317	Vattenavsatta svarta och dyiga lager bildade i vattensjukt område
10476	Nedgrävning i syfte att anlägga en härd	3619	Oval och relativt grund nedgrävning med plan botten
10477	Brukningsslager i härd	3618	Brukningsslager i härd bestående av en stor mängd skörbränd sten och träkol samt sot
10557	Destruktion av hägnad när denna togs ur bruk	4093, 4099	Sekundär fyllning i störhål efter det att störrarna dragits upp, troligen bestående av odlings-/marklager (se hushåll 2)
10558	Hägnadsrester i form av störhål	4094, 4101	Ett flertal störhål, efter nedslagna störrar i underliggande markyta, bildar en tratt norrut
10559	Destruktion av stolphål när detta togs ur bruk	4102	Sekundär igenfyllning av stolphål efter att stolpen dragits upp, troligen bestående av odlings-/marklager (se hushåll 2)
10560	Stolphål ingående i hägnadskonstruktion	4103	Rundat stolphål, ca 0,40 m djupt
10565	Destruktion av hägnad	4101, 4106, 4111, 4115	Sekundär igenfyllning av pinn- och stolphål efter att pinnar och stolpe dragits upp
10566	Konstruktion av hägnad	4105, 4107, 4112, 4116	Avtryck efter pinnar och nedgrävning för stolpe, vilka ingått i någon sorts hägnad

Hushåll 2

Datering: 1100-tal (stratigrafi).

Ingående grupper: 10489, 10490, 10522, 10523, 10538, 10539, 10540, 10603, 10604, 10605.

Tabell 21. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 2.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10489	Igenfyllning av håligheter som uppstått då en fägata tagits ur bruk.	3783, 3797, 3799, 3801, 3803, 3805, 3811, 3813, 3829, 3955, 3953, 3984, 4042, 3994, 3988, 3945	Sekundär fyllning i pinnhål, störhål, rännor och stolphål.
10490	Trattformad rest av fägata, troligen delvis bestående av flätat staket. Anlagd på den äldre markytan (10540)	3782, 3896, 3798, 3800, 3802, 3804, 3810, 3812, 3828, 3954, 3952, 3985, 4043, 3995, 3989, 3944	Grund ränna tillsammans med stolphål, störhål och pinnhål.
10522	Igenfyllning av håligheter som bildats när en lättare konstruktion eller hägnad raserats	4011, 4013, 4015, 4017, 4019, 4026, 4028, 4063, 4158, 4032	Sekundär fyllning i pinnhål och stolphål, bestående av grå sand och silt
10523	Lättare konstruktion eller hägnad som anlagts på den äldre markytan	4012, 4014, 4016, 4018, 4020, 4027, 4029, 4064, 4159, 4033	Sju pinnhål som bildar tre räta linjer, ett stolphål i slutet av den norra linjen och ytterligare ett i slutet av den södra linjen.
10538	Igenfyllning av håligheter som bildats när en lättare konstruktion eller hägnad raserats	3956, 3958, 3966, 3968, 3970, 3972, 3974, 3976, 3980, 3982, 3986, 3990, 3992, 3998, 4001, 4003, 4005, 4007, 4034, 4036, 4044	Sekundär fyllning i pinnhål och stolphål, bestående av grå silt och grus
10539	Lättare konstruktion eller hägnad som anlagts på den äldre markytan	3957, 3959, 3967, 3969, 3971, 3973, 3975, 3977, 3981, 3983, 3987, 3991, 3993, 3999, 4002, 4004, 4006, 4008, 4035, 4037, 4045	Pinn-, stör- och stolphål som tillsammans utgör en del av en lättare konstruktion eller hägnad. Tre linjer kan urskiljas, med en öppning mot väster.
10540	Trampad äldre markyta, representerar troligen en längre tid.	4000, 4079, 4100	Ligger över de äldsta strukturerna i hushåll 1 och består av gulgrå silt och grus samt innehåller en mindre del träkol och enstaka små bitar bränd lera.
10603	Stolpar som ingått i hägnadskonstruktion	3807, 4077, 4138, 4140, 4144	Fem stolphål varav två var stenskodda
10604	Igenfyllning av håligheter bildade när en hägnad togs bort	4076, 4078, 4137, 4139, 4143	Sekundär fyllning av brun sand och svartbrun silt, inslag av träkol, sot, djurben
10605	Pinnhål utgörande en hägnadskonstruktion	4126, 4127, 4128	Pinnhål i rader och tydliga hörn

Hushåll 3

Datering: sent 1100-tal till tidigt 1200-tal (stratigrafi, skriftliga källor, keramik).

Ingående grupper: 10042, 10053, 10169, 10170, 10171, 10172, 10464, 10465, 10466, 10467, 10474, 10475, 10505, 10509, 10510, 10511, 10512, 10513, 10514, 10537, 10541, 10542, 10550, 10551, 10612, 10613, 10616, 10617.

Tabell 22. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 3.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10042	Konstruktion av brunn med brunnskar av trä samt viss stenskoning, utgjorde gårdens vattenkälla	2038, 2039	Brunnsnedgrävning ca 1,4 m i diameter, rund i ytan mot botten fyrkantig, försedd med träkar av horisontellt lagda bitar. Viss stenskoning
10053	Destruktion och igenfyllning av brunn	2036, 2037, 2094	Fyllningsmaterial bestående av tegel, kalkbruk, sten från skoning samt svart silt med träkol och sot
10169	Kupolugn som fungerade som värmekälla i det norra huset	2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2519	Kupolugn bestående av nedgrävning fylld med sand och en ugnsbotten av lera samt väggar och kupol av marksten och lerklining
10170	Brukning av ugnen	2499	Primäravsatt brandlager bestående av svart silt och bränd lera med förekomst av träkol
10171	Destruktion av kupolugn, kupolen rasar in	2498, 2500	Lager bestående av hårt bränd lera, sot och träkol, välvda brända rester av ugnsväggen
10172	Utjämnande lager över underliggande ugnskonstruktion. Lagrets inslag av bränt material talar för att massorna hämtats från närområdet (hantverksområdet) och påförst i samband med destruktion av ugnen.	2494	Rikligt med sot och träkol.
10464	Destruktion av bostadshuset, troligen på grund av brand	3659, 3660, 3661, 3886, 3888	Fyllningar i stolphål och stenlyft, bestående av brandlager i form av svart sotig silt med bränd lera, träkol och sot
10465	Marklager och trampad yta där människor och djur rört sig, kan ha fungerat som gårdsplan	3600, 3637	Grågul och gråbrun silt och grus med djurben samt träkol. Fynd av all keramik, spik och cu-leg. Ytan är infiltrerad och lagren delvis bestående av flera horisonter
10466	Destruktion och igenfyllning av förvaringsgropar och en uppdragen stolpe, då dessa gått ur bruk	3822, 3824, 3827, 4073	Sekundär fyllning bestående av silt och sand, viss förekomst av träkol och sot
10467	Förvaringsgropar i närheten till det centralt liggande huset	3823, 3825, 3826, 4074	Ovala gropar i öst-västlig riktning, samt ett stolphål som troligen har haft en funktion kopplad till en av groparna
10474	Destruktion av stolpburet hus i centrala delen av UO och igenfyllning av hålen efter uppdragna stolpar	3589, 3601, 3639, 3748, 3750, 3758, 3760, 3762, 3779, 3781, 3795, 3809, 3848, 3849, 3861, 3863, 3865, 3868, 4157	Sekundär fyllning i stolp- och störhål samt ränna. Fyllningarna består av grå-gråsvart silt samt grå sand, förekomst av djurben, bränd lera, tegelkross, slagg och delar av ugnsvägg
10475	Stolpburet enskeppigt hus i NV-SO riktning. Minst två rum som avgränsas med en mellanvägg, i nordöstra delen ligger en ränna med oklar funktion och i huset ingår även ett antal mindre störor som kan ha utgjort någonslags inre konstruktioner. Huset var ca 5 m brett	3590, 3638, 3655, 3747, 3749, 3757, 3759, 3761, 3778, 3780, 3794, 3808, 3847, 3850, 3862, 3864, 3866, 3869, 4156	Stolp- och störhål samt en nord-sydlig något oregelbunden ränna. De flesta stolphålen är runda och förhållandevis grunda beroende på odling och kraftigt avröjning av området under senare tid.
10505	Stolphål som utgjort delar av det stolpburna bostadshuset i norr	3884, 3887, 3892, 3893, 3894	Stolphål, ett av dem med bevarad stenskoning.
10509	Destruktion och igenfyllning av grophuset efter att detta spelat ut sin roll	3662, 3665, 3818	Sekundär fyllning bestående av sand, grus och enstaka träkol. Ett av fyllnadslagren utgörs av grophusets inrasade väggar
10510	Trampad golvyta uppkommen vid brukandet av grophuset	3664, 3701, 3708	Sandiga lager med inslag av grus och ibland flammig silt vilket ger intrycket av att ha trampats runt
10511	Grophuset byggs/grävs om och förses med nya stolpar	3663, 3666, 3791, 3819	Nedgrävning och stolp-/störhål som ligger stratigrafiskt över de föregående kontexterna
10512	Destruktion av grophusets tak, innan detta byggs om. En av stolparna hade blivit så rutten att den måste bytas ut	3719, 3820	Sekundär fyllning i ett stolphål samt troligen resterna efter en ruttnad stolpe i det andra stolphålet
10513	Golvya i grophuset	3776	Siltigt lager som såg trampat ut, bestående av en hårdare yta
10514	Grophuset byggs och består av en grop samt stolphål	3720, 3777, 3790, 3821	Nedgrävning, stolphål
10537	Stenlyft tolkade som rester efter en begränsning av gårdens område/inägor	4065	Fem stenlyft på rad i NO-SV riktning

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10541	Stolphål ingående i det stolpburna bostads- huset i norra delen av området	3678, 3721, 3723	Tre stolphål
10542	Destruktion av boningshuset, troligen på grund av brand	3679, 3722, 3724	Fyllning bestående av fet svart sotig silt med inslag av bränd lera och träkol
10550	Igenfyllning av grop när den inte längre an- vänds, utjämning av yta	3654	Återfyllning bestående av grågul siltig grus med enstaka träkol
10551	Nedgrävning i syfte att skapa en stabil grund för en tunna	3667	Nedgrävning med rundade kanter, ca 0,46x1,08 m stor, en- dast 0,02 m djup.
10612	Hägnad som troligen hör till grophuset, med syfte att skapa en avgränsning av något slag. Har förmodligen bestått av flätverk	3578, 3594, 3668, 3670, 3672, 3702, 3704, 3706, 3711, 3713, 3715, 3717, 3735, 3737, 3739, 3745	16 nedgrävningar, de flesta tolkade som störhål med en ge- nomsnittlig storlek på 0,14x0,16x0,20 m. En spetsig botten antyder att störrarna har slagits eller spettats ned i marken. Två större stolphål kan möjligen höra till konstruktionen (3704 och 3706).
10613	Destruktion av hägnad samt igenfyllning av håligheterna	3579, 3595, 3669, 3671, 3673, 3703, 3705, 3707, 3712, 3714, 3716, 3718, 3736, 3738, 3740, 3746	Återfyllning bestående av grå-gråsvart silt och grus
10616	Hägnad som kan ha varit fäst i ekonomi- byggnadens sydvästra gavel och tillsammans med stenlyften (10537) fungerat som be- gränsning av gårdens område/inägomark	3640, 3642, 3695, 3697, 3699, 3727, 3729, 3839, 3841	8 stolphål och ett stenlyft (3727), med en genomsnittlig storlek på 0,24x0,20x0,20 m. De flesta hade plan botten, ett fåtal spetsig, stenlyftets botten var ojämn.
10617	Destruktion av hägnad samt igenfyllning av håligheterna	3641, 3643, 3696, 3698, 3700, 3728, 3730, 3840, 3842	Återfyllning av nedgrävningar, bestående av gråbrun-svart- grå grus och sand med småsten och inslag av bränd lera

Hushåll 4

Datering: omkring 1250–1300-talet (stratigrafi, ¹⁴C).

Ingående grupper: 10117, 10121, 10143, 10313, 10320, 10321, 10426, 10427, 10428, 10433, 10434, 10435, 10438, 10439, 10447, 10448, 10457, 10458, 10470, 10482, 10483, 10487, 10488, 10496, 10497, 10498, 10500, 10501, 10502, 10503, 10504, 10515, 10516, 10517, 10518, 10519, 10526, 10527, 10528, 10529, 10530, 10531, 10532, 10533, 10534, 10535, 10536, 10543, 10544, 10545, 10546, 10547, 10548, 10549, 10552, 10553, 10567, 10568, 10569, 10570, 10571, 10573, 10577, 10578, 10579, 10580, 10585, 10586, 10589, 10590, 10591, 10592, 10593, 10606, 10607, 10608, 10609, 10614, 10615.

Tabell 23. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 4.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10117	Stolpkonstruktion som ingått i en väggkonstruktion till en byggnad.	2001, 2007, 2003, 2005, 2045, 2053, 2069, 2071, 2158, 2160, 2358	Består av stolphålsnedgrävningar. Stolphålen som står i ett öst-västligt orien- terat stråk har alla samma form och karaktär.
10121	Destruktion av byggnad.	2000, 2002, 2004, 2006, 2044, 2052, 2068, 2070, 2157, 2159, 2359	Sandigt igenfyllningsmaterial i hägnads- stolphålen. Innehöll även enstaka träkol.
10143	En stolpburen konstruktion bestående av två tätt ställda stolpar. Oklar funktion.	2047, 2051, 2048, 2050, 2049	Gruppen omfattar hela konstruktionens livs- längd med nedgrävning, stenskoning och återfyllning.
10313	Nerslagna käppar i marken, utan bestämd funktion.	3060	Tätt ställda störar inom en begränsad yta på ca 2x2meter.
10320	Destruktion av stolpburen konstruktion inne i hant- verkshuset. Igenfylld i samband med att en ny vägg- linje tillkommer.	3097	Lerigt igenfyllnadsmaterial som innehöll bränt material i form av aska, sot och träkol.
10321	Grop som bildats genom flera omsättningar av stolpar inne i hantverkshuset.	3127, 3139	Grop som i botten innehöll lera vilken fungerat som stabilisering kring stolpe
10426	Stolpburen konstruktion med okänd funktion	3423, 3424	Gruppen innefattar kontextens hela livs- längd med nedgrävning samt igenfyllning.
10427	En grop som har haft funktionen av härd.	3422	Rikligt innehåll av smuliga och skörbrända stenar.
10428	Brukande av härd.	3406, 3407	Avsatt bränt material i flera varvade horison- ter med sot, kol och aska.
10433	Grop med en möjlig koppling till metallhantverk. Två intilliggande stolphål har ingått i konstruktionen.	3459, 3463, 3480,	Gropen hade ett innehåll av kol och sot samt fragment av slagg samt en järnbit.
10434	Destruktion av grop och stolphål bestående av bränt material och sand. Det brända materialet har en pri- mär koppling gropen.	3460, 3464, 3482,	Sot, träkol samt tegelkross.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10435	Flätverkskonstruktion/vägg till en första och enklare hantverksbyggnad.	3461, 3462, 3526, 3527, 3881	Två rännor som i väster rundar av mot norr och omsluter en yta med hårdnedgrävningar. I eller i anslutning till rännorna fanns tätt ställda störar.
10438	Gropnedgrävning	2787, 2795, 3109	Gropen var fylld med sten samt fyllningsmaterial med träkol
10439	Nedgrävning för ränna med okänd funktion. Kan vara en naturlig svacka.	3564, 3565	Ränna som fortsatte under schaktet, norrut. Fyllning med mörk och hårt packad silt.
10447	Destruktion av hägnad	3608,3610, 3612, 3614, 3645, 3647, 3683, 3685, 3687, 3689, 3691, 3693, 3755, 3767	Grusiga och siltiga lager.
10448	Stolpkonstruktion som ingått i en hägnad/gränsmarkering	2686, 3609, 3611, 3613, 3615, 3646, 3648, 3684,3688, 3690, 3692, 3694, 3768, 3756	Stolphålsnedgrävningar varav flertalet ligger i ett öst – västligt orienterat stråk.
10457	Grop för metallbearbetning Kan röra sig om en äsja med ingångshål för lufttillförsel.	3658	Rund grop som i norra delen avslutades i en liten "pip". Gropens brukningsavsatta lager innehöll rester efter metallhantverk.
10458	Avsatt brukningslager med en primär koppling till metallhantverk.	3636	Dominerades av sot med inslag av blyklipp, hammarslagg och järn. Från gruppen skickades ett ¹⁴ C-prov, som daterades till 1040–1220. Dateringen stämmer väl överrens med övriga dateringar.
10470	Spår av stolpburen konstruktion med oklar funktion.	3644	Ensamliggande större stolpe.
10481	Destruktion av förrådsgrop	3587	Sandig igenfyllnad som innehöll enstaka träkol samt en spik.
10482	Grop/avtryck efter en trälåda för förvaring.	3588	Avlång "fint grävd" grop med något rundade kanter.
10483	Utjämnande lager som påförs för att jämna ut ojämnheter i marken samt för att bereda ny markyta varvid det hus som tidigare legat här tas ur bruk.	3267, 3295, 3573, 3657	Samtliga lagerkontexter var siltiga och innehöll komponenter av tegelkross och sot.
10487	Utjämnande lager som påförs för att jämna ut ojämnheter i marken och i samband med detta fylls även stolphål igen.	3591, 3855	Lagrets huvudinnehåll var siltigt och innehöll komponenter av tegelkross och sot.
10488	Utjämnande lager som påförts för att jämna ut sättningar som blivit efter att grophus tagits ut bruk och fyllts igen.	3158, 3159, 3345, 3596, 3602, 3603	Siltiga och grusiga massor som innehöll komponenter av sot, tegelkross och bränd lera.
10496	En stolpburen konstruktion med okänd funktion.	3617, 3806	Två stolphål som ligger på linje med varandra i nord-sydöstlig riktning.
10497	Hål efter en stolpburen konstruktion i hantverksområdet.	3330	Ensamliggande stolphål på 0,30x0,30 m
10498	Destruktion av stolpburen konstruktion i hantverksområdet.	3329	Grusigt igenfyllnadslager som innehöll en del träkol.
10500	Svårtolkad stenkonstruktion/stenläggning. Kan vara rester efter en hårdgjord yta i en tidig fas i hantverksområdet alternativt en rest efter ett ugnfundament	3532	Stenarna täcker en yta på cirka 0,60x0,35 meter och fyra av stenarna bildar en rak kant mot söder.
10501	Avtryck efter en stående stensatt konstruktion, troligen en ugn i en tidig fas i hantverksområdet.	3904, 3905, 3911, 3912, 3913,3921, 4025,4046, 4055	Flera stora och oregelbundna stenvtryck som ligger tätt tillsammans. Fyllning med sot och träkol förstärker koppling till ugn/hantverksaktivitet.
10502	Destruktion av stensatt konstruktion, troligen ugn.	3895, 3896, 3897, 3898 3899, 3900, 3902, 3916, 3920, 4054	Igenfyllnadsmaterialet utgjordes av grus som bitvis innehöll stora mängder sot samt enstakat träkol.
10503	Nerslagna käppar i marken, utan bestämd funktion. Kan möjligen ha en koppling till intilliggande ugnskonstruktion.	3938, 3940	Två avtryck efter nedslagna störar som ligger i anslutning till förmodad ugnskonstruktion (Q502)
10504	Destruktion/igenfyllning av störar.	3922,3923	Igenfyllnadsmaterialet var grusigt och innehöll enstaka träkol samt bränd lera.
10515	Nerslagna käppar i marken, utan bestämd funktion. Representerar troligen flera olika faser/konstruktioner i en tidig fas i hantverksområdet.	3788, 3789	Störhålen ligger utan någon uppenbar och inbördes ordning i förhållande till varandra.
10516	Destruktion av grop med trolig koppling till hantverksaktivitet – fylls igen inför etablerandet av en ny fas i hantverksområdet.	3651	Fett sotigt innehåll med spridda inslag av bränd lera. Fynd av slagg.
10517	Grop med trolig koppling till metallhantverk i en första fas i hantverksområdet. Kanske en fundamentgrop för en ovanliggande ugnskonstruktion.	3650	Något oregelbundet formad grop (klippt av VA-ledning). Destruktionsmaterialets innehåll av fet sot samt enstaka slagg förstärker kopplingen till metallhantverk.
10518	Avsatt och därefter trampat brandlager som är en rest efter brunnen träkonstruktion.	3266	Brun humös jord låg varvad med brandmaterial; sot och träkol.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10519	Svårtolkad nedgrävningskontext men tolkas preliminärt som en enklare och mindre byggnad av grop-hustyp. Utanför konstruktionen fanns två nedslagna störrar.	3558, 3563, 3569, 3570, 3572 3632, 4039, 4041	Något rundad grop i vars östra kant det funnits tre tätt stående stolpar, även ett stolphål i dess södra ände.
10526	Nerslagna källor vilka ingått i en yttre väggkonstruktion i hantverksområdet.	3877, 3891	Störrarna är tätt ställda och ska kopplas samman med den vägggränna (Q435) som avgränsar en första hantverksbyggnad.
10527	Destruktion av grop med en möjlig koppling till hantverksaktivitet. Fylls igen inför etablerandet av en ny fas i hantverksområdet.	3925	Urlakad jord med innehåll av sot och träkol.
10528	Grop med en möjlig koppling till hantverksaktivitet/eldning. Ligger i nära anslutning till andra gropar med likartad fyllning.	3924	Igenfyllnadsmaterial av kol och sot.
10529	Rest efter en trampad yta/stenlagt gångstråk	3830, 3867	Består av rikligt med småsten. Gångstråket har en nord-sydöstlig sträckning.
10530	Dekonstruktion av stolpburen konstruktion i hantverksområdet.	3933, 3935, 4024	Fyllnadsmassorna innehöll sot, bränd lera, fragment av en ugnsvägg samt träkol.
10531	Konstruktion av tre stolpar vilka har en anknytning till hantverksområdet; upphängningsanordningar eller spår efter en enklare avskärmning mot öster.	3932, 3934, 4023	Stolparna ligger på linje med varandra i nord-sydlig riktning. Fyllningarnas innehåll av sot, ugnsvägg och slagg förstärker kopplingen till hantverksområdet.
10532	Destruktion av stolpburna konstruktioner i hantverksområdet. Igenfyllningar i samband med att ytan omstruktureras.	3927, 3929, 3937, 4022, 4049, 4051, 4053	Samtliga fyllningar hade ett huvudinnehåll av silt som innehöll enstaka sot och träkol. I en av fyllningarna fanns slagg samt fragment av en ugnsvägg.
10533	Konstruktion av stolpar knutna till aktiviteter som inte närmare går att bestämma. Representerar troligen flera olika faser/konstruktioner i en tidig fas i hantverksområdet.	3926, 3928, 3936, 4021, 4048, 4050, 4052	Stolparna bildar ingen uppenbar konstruktion eller sammanhängande helhet.
10534	Destruktion av stenlyft	3303, 3754, 3764, 3766	Sandiga igenfyllnadslager som innehöll en del träkol.
10535	Avtryck efter stenar samt spår efter en nerslagen störr. Oklart i vilken konstruktion stenarna ingått. Rest efter en avgränsning mot det fuktiga området i öster?	3302, 3753, 3763, 3765	Oregelbundet formade avtryck med varierande djup.
10536	Destruktion av stenlyft i gränsmarkering för gårdens inägor.	4066	Humös sand som innehöll en del sot och kol
10543	Dekonstruktion av stolpburen konstruktion i hantverksområdets norra del. Igenfyllnad i samband med att hantverksområdet omstruktureras.	3677, 3710, 3742, 3785	Fyllnadsmassorna var siltiga och innehöll kol, sot och bränd lera.
10544	Konstruktion av fyra stolpar knutna till aktiviteter som inte närmare går att bestämma; möjligen en vägglinje.	3676, 3709, 3741, 3784	Tre av stolparna låg på linje och på ett relativt regelbundet avstånd från varandra. Majoriteten av dem var mycket grunda.
10545	Dekonstruktion av stolpburna konstruktioner i hantverksområdets södra del. Igenfyllnad i samband med att området omstruktureras.	3831, 3834, 3836, 3838, 3871, 3873, 3879, 3884, 3890	Majoriteten av fyllnadsmassorna hade ett likartat innehåll av silt uppblandad med sot, träkol och bränd lera.
10546	Konstruktion av nio stycken stolpar knutna till aktiviteter som inte närmare går att bestämma. Representerar troligen flera olika faser/konstruktioner i en tidig fas i hantverksområdet.	3832, 3833, 3835, 3837, 3870, 3872, 3878, 3883, 3889	Stolphälens bredd och djup varierade. Tre av dem var stenskodda. Ett par av dem ska förmodligen tolkas som stenlyft.
10547	Dekonstruktion av vägggränna. Igenfyllnad i samband med att hantverksområdet omstruktureras.	3882	Fyllnadsmassan utgjordes av ljus urlakad silt som innehöll enstaka träkol.
10548	Ränna som ingått i ett enkelt hus med flätade väggar i hantverksområdet.	3881	Utmed rännans kanter fanns ett flertal störhål.
10549	Ensamliggande stolphål med oklar funktion.	3856	Relativt djupt och stenskott stolphål. Går inte att knyta till närliggande stolphål
10552	Destruktion av ensamliggande stolphål	4069, 4071	Siltiga igenfyllnadslager som innehöll tegelkross och träkol.
10553	Konstruktion av två tätt ställda stolpar med oklar funktion.	4070, 4072	Stolphålen ligger tätt tillsammans och har samma djup.
10567	Grop med koppling till eldning/metallhantverk då den ligger i anslutning till ett ugnsfundament i hantverksområdet. Tolkas som en kollår.	3860	Avlång nedgrävning på 0,80x0,50 meter vars huvudinnehåll bestod av träkol (se 568).
10568	Primäravsatt lager i grop med koppling till eldning/metallhantverk, alldeles intill ugnsfundament.	4096	Huvudinnehållet utgjordes av träkol och därefter i mindre mängd, sot.
10569	Destruktion/utjämning av kollår inför uppförandet av ny gjutanläggning	4095	Utjämningen bestod av sand i vilken det fanns metallsmältor och tegelliknande bränd lera.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10570	Konstruktioner som ingått i en gjutplats.	3906,3908,3910, 4082, 4083	Består av ett ugnsfundament av sten och lerklining, en intilliggande stensatt ränna som ansluter till en gjutgrop i norr. Tillvarataget fyndmaterial var gjutformar, fragment av Cu-legering, smältor, slag samt en ugnsvägg.
10571	Avsatta brukningslager i och intill ett första ugnsfundament (som föregår gjutplatsen).	4097, 4108	Avsatta lager med kol och sot. Från gruppen skickades ett ¹⁴ C-prov, som daterades till 1265–1380. Dateringen stämmer väl överens med övriga dateringar.
10573	Destruktion av gjutanläggning	3625, 3907, 3909	I raseringsmassorna fanns en hel del sönderslagna och kasserade gjutformar.
10577	Grop och rännkonstruktion; Ligger i ett område med ett par faser av anläggningar för metallhantverk och kan möjligen höra till dessa men dess exakta funktion är oklar.	4136, 4153	Gropen var oregelbundet formad och i dess mitt fanns en mindre ränna som var stenskodd med kantställda stenflisor.
10578	Avsatt brukningslager i ränna	4135	Utgjordes i huvudsak av sotig sand.
10579	Lagerkontext som möjligen ska tolkas som rester efter en ugn, dock osäkert.	4120	En ansamling av lerklining samt rikligt med sot och träkol. Kontexten överlagrar gropen och rännan i grupp 10577.
10580	Avsatt brukningslager i eventuell ugnrest	4119	Huvudinnehåll av träkol och sot samt inslag av bränd lera och skörbränd sten.
10582	Dikesnedgrävning för dränering i det fuktiga området i öster.	4080	Ett 13 m långt dike med ett djup på 0,40.
10585	Nerslagna käppar i marken. Oklar funktion och representerar troligen flera olika faser/konstruktioner i hantverksområdets första skede. Några av dem kan möjligen ingått i ett flätverk (vägg/avskärmning?).	3931, 4047	Störhålen ligger utan någon uppenbar ordning, några av dem är parställda.
10586	Nedgrävning för väggränna hörandes till en enklare utbyggnad av hantverkshuset	3652	Ska ses tillsammans med ränna 10547 på andra sidan ledningsdike
10587	Destruktion av väggränna	3653	Svart, fet och sotig jord
10589	Nerslagna käppar i marken samt rester efter stolpburna konstruktioner. Några av dem har troligen ingått i gränsmarkeringar som avskärmat hantverksområdet mot gårdsytan söderut.	4056, 4058, 4062	Störarna står inte i någon uppenbar ordning eller struktur men majoriteten av dem ligger längs med ett öst–västligt orienterat stråk. Några av dem uppfattas som parställda.
10590	Destruktion av stolpburen konstruktion.	4057, 4059.	Igenfyllnadsmaterialet bestod av kol och sotblandad silt.
10591	Nedgrävning för enklare väggkonstruktion i samband med komplettering/tillbyggnad till ett äldre hantverkshus (10435).	3874	Relativt grund ränna som viker av mot norr.
10592	Destruktion av väggränna. Igenfyllnad i samband med att hantverksområdet omstruktureras.	3875	Igenfyllnadsmaterialet utgjordes av hårt packad silt som innehöll enstaka bränd lera, sot och kol.
10593	Hål efter nedslagna käppar. Konstruktion med okänd funktion men sannolikt finns en koppling till det hantverk man utfört i hantverksområdet. Stöd för skärmtak och/eller upphängningsanordning?	3876	Flera mycket tätt ställda störar
10606	Stenkonstruktion – troligen spår efter en delvis bortplockad ugn i hantverksområdet.	3941	Stenarna låg längs en 1,60 m lång rad.
10607	Destruktion av ensamliggande stolpe.	3901	Urlakad grusig fyllning som innehöll enstaka sot och kol.
10608	Rest efter stolpburen konstruktion utan känd funktion.	3914	Ensamliggande stolphål.
10609	Återanvänd nedgrävning som fungerat som fundamentgrop för ovanliggande smältugn. Emellertid förefaller nedgrävningen initialt haft en annan funktion då det i dess botten fanns avsatta kollager.	4109	Oval nedgrävning med två 0,20 meter djupa och stensatta "utbuktningar" en i öster och en i väster. Nedgrävningens insida var klädd med lera.
10614	Stolpar och stenlyft som utgjort en södra gavelvägg samt en östra långvägg till ett nord–sydligt orienterat hus långt söderut på stadsgården.	3516, 3574, 3576, 3592, 3597, 3627, 3629, 3674, 3731, 3733, 3751, 3814, 3816, 3852, 3854, 3946	Stolphålen hade varierande djup och mått, ett par av dem var stenskodda. Några var parställda.
10615	Destruktion av stolpburen byggnad. Igenfyllnad och övergivande i samband med att gårdsstrukturen förändras.	3513, 3575, 3577, 3593, 3598, 3628, 3630, 3675, 3732, 3734, 3752, 3815, 3817, 3851, 3853, 3947	Igenfyllnadsmassorna utgjordes i huvudsak av silt. I fyllningarna fanns inslag av småsten, träkol och bränd lera.

Hushåll 5

Datering: 1300–1350 (Stratigrafi).

Ingående grupper: 10003, 10004, 10005, 10006, 10007, 10008, 10009, 10010, 10011, 10043, 10044, 10045, 10046, 10047, 10048, 10049, 10050, 10051, 10052, 10299, 10300, 10306, 10308, 10309, 10311, 10314, 10317, 10318, 10319, 10358, 10362, 10366, 10367, 10374, 10377, 10378, 10380, 10398, 10401, 10403, 10404, 10407, 10408, 10413, 10417, 10424, 10425, 10449, 10450, 10451, 10452, 10453, 10454, 10459, 10460, 10471, 10493, 10508, 10525, 10574, 10581, 10588, 10621.

Tabell 24. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 5.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10003	Dikesränna som grävs i dränerade syfte i samband med att ytan här tas i anspråk.	2287, 2312	Öst-västligt orienterad ränna med en synlig sträckning på närmare 10 meter.
10004	Fyra stycken nedgrävningar för stolpburna konstruktioner utan känd funktion.	2244, 2278, 2294, 2307	Stolphål med varierande storlek och djup. Bildar till synes ingen sammanhängande struktur. Ett av dem var stenskott.
10005	Lager som påförts för markutfyllnad i samband med att ytan tas i anspråk. I samband med utfyllnadsarbetet grävs även gropar som fylls med sten. Stenen kan ha lagts ut för dränering och igenfyllnad och/eller härröra från nedplockade och närliggande konstruktioner som tas ur bruk.	2245, 2252, 2304, 2305, 2309, 2313, 2314, 2315, 2316	Heltäckande jordmassor som bestod av omdeponerat morängrus. Till gruppen hör även stenfyllda gropar.
10006	Ackumulerade och vattensavsatta jordmassor i dräneringsränna.	2286, 2311	Dyigt och organsikt innehåll, enstaka bränd lera.
10007	Dekonstruktion av stolpburna konstruktioner utan känd funktion. Destruktion i samband med att ytan omdisponeras.	2247, 2279, 2293, 2306	Siltiga igenfyllnadslager som innehöll enstaka sot, tegelkross och träkol.
10008	Lagerkontext som tros utgöra en golvrest inne i en enklare byggnad.	2292	Lerlager som på sina håll innehöll fragmentariska rester av trä.
10009	Avsatta lager på trampad yta (FU grupp 10621).	2204, 2272	Leriga tunna lager som innehöll sot och träkol.
10010	Dikesränna som grävs i dränerande syfte i samband med att markytan här tas i anspråk efter stora utfyllnadsarbeten.	2290	Nedgrävning som går i nno-ssv riktning.
10011	Dikesränna som grävs för vattenavrinning sker i samband med att markytan tas i anspråk.	2288, 2319	I diket fanns vattenavsatta/svallade lager.
10043	Ränna som möjligen har ett samband med en ovanliggande spiskonstruktion.	2146, 2149	Ränna som i norr ansluter till ett stolphål.
10044	Ränna som möjligen har samma funktion som den i grupp 10043.	2143	Rännan var 2,15 meter lång och 0,10 meter djup.
10045	Ränna med okänd funktion.	2140	Rännan var 1,63 meter lång och 0,15 m djup.
10046	Väggränna till ett nord-sydligt orienterat hus	2099	Väggrännan var 2 m lång och 0,30 m djup. Låg i linje med väggstolpar 10449
10047	Konstruktion av fem stycken stolpar som utgjort delar i en yttre vägglinje till ett öst-västligt orienterat hus.	2126, 2127, 2129, 2131, 2132, 2134, 2135, 2137, 2138	Tre av stolphålen har varit stenskodda med kraftiga stenar.
10048	Tre nedgrävningar till stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2124, 2142, 2145	Ett av stolphålen var stenskott.
10049	Konstruktion av två stycken stolpar som utgjort en yttre vägglinje i ett nord-sydligt orienterat hus.	2072, 2388	Stolphålen ska ses tillsammans med vägg rännan i grupp 10046.
10050	Nedgrävning för stolpe som ingår i hus 10049.	2390	Runt stolphål innanför vägglinje i 10049.
10051	Nedgrävning till stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2386	Ensamliggande stolphål på en yta mellan två nord-sydligt orienterade hus.
10052	Nedgrävning till stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2121	Ensamliggande stolphål.
10299	Destruktion av hägnad. Igenfyllnad när konstruktionen tagits ur bruk.	2963, 2973, 2974, 2999 3001, 3012	Sandiga och siltiga igenfyllnadsmassor.
10300	Sex stycken nedgrävningar till stolpburen konstruktion i form av en trolig hägnad.	2964, 2975, 2976, 3002, 3003, 3013	Inget av stolphålen var stenskodda.
10306	Lager som troligen utgjort en gårdsyta	3000, 3190, 3191, 3192, 3209, 3318, 3382, 3385, 3500, 3559, 3656	Utbrett marklager som täcker en yta på cirka 18x20 meter.
10308	Fem nedgrävningar till stolpburen konstruktion, fyra av dem har troligen ingått i en yttervägg	3025, 3056, 3057, 3058, 3059	Samtliga stolpar i gruppen var stenskodda.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10309	Fyra nedgrävningar till stolpburen konstruktion. Stolparna har ingått i en gavelvägg i ett nord-sydligt orienterat hus. Ska ses tillsammans med stolphålen i grupp 10308.	3049, 3050, 3052, 3054	Tre av stolphålen hade kraftiga stenskoningar.
10311	Tre nedgrävningar till stolpburen konstruktion – troligen tillhörande samma gavelvägg som de i 10309.	3022, 3024, 3051	Samtliga stolphål var stenskodda.
10314	Destruktion av stolpkonstruktion. Igenfyllnad i samband med att huset tas ur bruk.	3065, 3066, 3067, 3068	Sandiga igenfyllnadslager. Sekundär- och primärfyllningar.
10317	Nedgrävning till stolpkonstruktion. Har ingått i en yttervägg.	3061,3063	Gruppen består av såväl fyllning som nedgrävning.
10318	Återfyllning i stolphål och ränna	3075, 3077, 3088, 3099	Sekundära fyllningar av brunsvart grus och bränd lera.
10319	Fyra nedgrävningar till stolpburen konstruktion; har ingått i en enklare vägg i hantverkshuset	3079, 3096, 3098, 3100, 3107	Stolphålen ligger på en nord-sydligt orienterad och 4,30 m lång rad.
10358	Fyra nedgrävningar till stolpburen konstruktion; yttervägg i mindre ekonomibyggnad.	3028, 3030, 3032, 3221	Tre av stolphålen var stenskodda.
10362	Destruktion av stolpburen byggnad/ekonomihus.	3029, 3031, 3033, 3222	Huvudmaterialet i fyllningarna var silt som också innehöll enstaka kalkbruk, tegelkross och träkol.
10366	Destruktion av stolpburen byggnad/ekonomihus.	3202, 3215	Sandigt och siltigt fyllnadsmaterial: primär- och sekundärfyllningar.
10367	Två nedgrävningar till stolpburen konstruktion; del av yttervägg i mindre hus/ekonomibyggnad.	3203, 3216	Kraftiga stolphål. Ett av dem var stenscott.
10374	Nedgrävning/ränna för fundament utan känd funktion. Kan vara en avgränsande mur mot området i öster alternativt gavelvägg till en mindre byggnad (förstörd av intilliggande störning).	2831, 2834, 2839	Nord-sydligt orienterad ränna ordentligt grundlagd och fundamenterad med sten. Flera av dem var flat-huggna och låg med den flata sidan uppåt,
10377	Nedgrävning/ränna för fundament med okänd funktion. Ordentlig fundamentering med sten. Kan vara en avgränsande mur mot området i öster alternativt gavelvägg till en mindre byggnad (förstörd av intilliggande störning).	3040, 3041, 3078, 3284, 3285, 3286, 3287	Nord-sydligt orienterad ränna i vilken det fanns ett flertal stenar, några flat-huggna. Rännfyllningen bestod av silt i vilken det fanns inslag av kalkbruk, tegelkross och träkol.
10378	Fem stycken stenar som knyts till en ombyggnation av murfundament.	2945	Stenarna var placerade på ett jämnt avstånd från varandra och låg ovan rännfyllningen i grupp 10377.
10380	Nord – sydligt orienterad ränna som tolkas ha ingått i en gränsmarkering, möjligen en mur mot det fuktiga området i öster. Troligen samma konstruktion och funktion som den i grupp 10378.	2908, 2909, 3077, 3087, 3455	Rännan innehöll en del raseringsmaterial och trärester.
10398	Nedgrävning för grop med okänd funktion. Vattenhål?	3433	Gropen mätte 1,10x1,10 och var 0,80 meter djup.
10401	Utbrett jordlager som representerar en odlingshorisont.	3355, 3555, 3562, 3631, 4038, 4040	Jord med kraftigt humöst inslag. Lagret tunnade ut i alla väderstreck och var som mäktigast i centrala delen.
10403	26 stycken nedgrävningar efter stolpburna konstruktioner utan känd funktion. Representerar troligen flera faser/konstruktioner under en begränsad tidsrymd.	2929, 2938, 2949, 2987, 3037, 3080, 3094, 3115, 3121, 3135, 3269, 3354, 3369, 3376, 3379, 3446, 3448, 3451, 3453, 3458, 3467, 3474, 3476, 3504, 3506	26 stolphål
10404	Destruktion av stolpburna konstruktioner utan känd funktion. Igenfyllnad i samband med att ytan upptas för odlingsverksamhet.	2930, 2939, 2947, 2986, 3036, 3081, 3095, 3116, 3122, 3134, 3268, 3296, 3370, 3378, 3445, 3447, 3452, 3454, 3457, 3468, 3473, 3475, 3503, 3505	Sekundär stolphålsfyllning
10407	Fem stycken nedgrävningar till väggbärande stolpar i hantverkshuset.	3484, 3486, 3488, 3489, 3490, 3491	Fyra av stolparna låg i huset vägglinje, ett femte var nedgrävt i golvet mitt.
10408	Destruktion av ugnskonstruktion i västra delen av hantverksområdet. Ugnen destruerades i samband med att hantverkshuset omdisponerades/fick en ny funktion.	3485, 3509, 3530	Raseringsmassorna dominerades av bränd lera, sot och träkol. Även fragment av sekundärbränt tegel påträffades.
10413	Avsatt lager som tillkommit i samband med brukandet av ugnskonstruktion.	3533	Lagret var beläget i ugnens centrala delar och dominerades av träkol och sot.
10417	Nedgrävning som gjorts för en ovanliggande ugnskonstruktion. Möjligen en variant av kupolugn.	3534	I raseringsmassorna (grupp 10408) fanns rikligt med bränd lera som hade en tydligt eldpåverkad sida – den som varit på ugnens insida. Raseringen innehöll även sjok med vit obränd lera vilken tolkades härröra från kupolugnens utsida.
10424	Utbrett lager som avsatts vid brukning på och omkring knadderstensyta. Innehöll främst utstadat avfall från intilliggande hantverksområde.	3136, 3304, 3320, 3408, 3412, 3417, 3466, 3524, 3772, 3942	Tunna brukningslager vars huvudinnehåll utgjordes av sand uppblandat med träkol, sot och bränd lera. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat slagg, fragment av ugnsväggar, stor mängd korroderat järn, smältor, sekundärbränt tegel samt hästskor.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10425	Stenläggning av knaddersten som lagts ut för att skapa en hårdgjord yta för infart till gårdsområdet. Med stenläggningen följer också en ny fas i hantverksområdet då gamla ugnar/hårdar täcks över av stenläggningen och ett nytt hantverkshus tillkommer.	3089, 3090, 3173, 3174, 3305, 3390, 3411, 3418, 3773	Mycket tätt lagda småstenar (knadder) på en yta om cirka 29 x 9 meter.
10449	Lager tolkat som en golvnivå/trampad yta i hantverksområdets norra del.	3082, 3106	Hårt packade lager som bestod av sand uppblandad med sot och träkol. Tillvarataget fyndmaterial var fragment av ugnsväggar, slagg och smältor.
10450	Lager som tolkas som ett verkstadsgolv inne i hantverkshuset.	3554	Heltäckande, sotigt och kompakt lager som bland annat innehöll nedtrampade rostiga "klumpar".
10451	Nedgrävning för anläggandet av en trolig tork- eller rökugn. Intill ugnen fanns spår efter en ställning	3545, 3546, 3556	"Nyckelhålsformad" nedgrävning med två intilliggande stolphål. Ugnsnedgrävningen var som djupast i mitten för att flacka ut åt sidorna.
10452	Lager som avsatts i samband med brukandet av tork- eller rökugn	3547	Rikligt innehåll av kol, sot och aska. Makroanalyser visade på innehåll av fiskben, säd och rölleka.
10453	Destruktion av rök-/torkugn. Återfyllning i samband med att en ny ugnskonstruktion för metallhantering uppförs.	3543	Mycket omblandat material som innehöll rikligt med lera och träkol och därefter i mindre mängd aska och sot.
10454	Stenläggning inne i hantverkshuset. Har tillkommit som en förstärkning av underliggande golvnivå och därefter fungerat som en hårdgjord arbetsyta i anslutning till ugnarna i hantverkshuset.	3552, 3553	Består av tätt lagda stenar på upp emot 0,10m. Stenläggningen var delvis plundrad.
10459	Nedgrävning inför anläggandet av en mindre ugn inne i hantverkshuset. Uppfördes på samma plats som en tidigare föregångare (grupp 10457/hushåll4).	3635	Cirkelrund nedgrävning på 0,80x0,80meter. Avsatta brukningsnivåer innehöll tydligt eldpåverkat material.
10460	Lager som avsatts i samband med brukandet av ugn.	3324, 3535	Kompakta träkolslager med inslag av raseringsmaterial från äldre ugn. I brukningsmassorna fanns inslag av hammarslagg.
10471	Lager med svårtolkad funktion. Råmaterialsdeponi eller ett undre fundament till en i övrigt bortplockad ugn – med sträckning norrut?	3544	Siltig lera som låg längs ett 3 meter långt stråk. Innehöll enstaka aska, sot, träkol och tegelkross. Omrört material.
10493	Nedgrävningar till troliga stolpburna konstruktioner utan känd funktion.	2931, 3478, 3493	Två stycken rännor i östvästlig respektive nord-sydlig riktning. I en av rännorna fanns ett stolphål.
10508	Lagerkontexter tolkade som golvnivå/trampad yta i hantverksområdets norra del.	3581, 3582, 3649	Stenavtryck i lagret tyder på att golvnivån ursprungligen varit stenlagd. Lagerinnehållet utgjordes av silt som innehöll rikliga mängder sot samt enstaka träkol. Tillvarataget fyndmaterial var slagg samt korroderat järn.
10525	Två nedgrävningar till stolpburen konstruktion i hantverksområdets norra del. Okänd funktion men troligen kan det röra sig om någon upphängningsanordning.	3743, 3786	Två mindre och grunda stolphål.
10574	Lager som bildats genom brukande/arbete vid gjutplats i hantverksområdets västligaste del.	4110	Välavgränsat och grusigt lager.
10581	Påfört grusigt lager som lagts ut för utfyllnad och fuktavstötning innan knadderstensytan skulle anläggas.	4122	Grusigt lager med en mäktighet på upp till 0,40m
10588	Tre hål efter nedslagna käppar i hantverksområdets norra del. Okänd funktion men kan kanske ingått i en upphängningsanordning?	3084	Tre 0,15 meter djupa störhål med spetsiga bottnar.

Hushåll 6

Datering: ca 1350–1400 (stratigrafi).

Ingående grupper: 10012, 10013, 10014, 10015, 10016, 10017, 10019, 10118, 10119, 10122, 10123, 10239, 10240, 10266, 10268, 10284, 10285, 10286, 10287, 10322, 10353, 10356, 10357, 10359, 10360, 10361, 10363, 10364, 10365, 10367, 10369, 10371, 10372, 10373, 10375, 10376, 10397, 10400, 10406, 10410, 10411, 10412, 10414, 10415, 10418, 10419, 10420, 10423, 10443, 10445, 10446, 10461, 10462, 10463, 10499, 10521, 10524, 10594, 10595, 10596, 10597, 10602.

Tabell 25. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 6.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10012	Naturligt vattenavsatt lager i anslutning till dike.	2271	Lerigt lager som tunnade i norr och var som tjockast vid dikets kanter. Innehöll enstaka träkol, slagg och lerklining.
10013	Grop som grävts för att hålla gödsel. Antyder att djur hålls i närheten.	2296	Oregelbundet formad nedgrävning på 1,50x0,94 meter. I fyllningen återfanns några långa träfragment vilket kan tala för att groppen en gång varit träskodd.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10014	Primärt avsatt lager genom brukning av gödselgrop.	2295	Organiskt lager inom begränsning för nedgrävning. Ner mot botten högre grad av smetighet och homogenisering.
10015	Naturliga och vattensavsatta lager i dräneringsdike.	2242, 2257	Varviga lager med sand och lera. Ner mot dikets botten ett kompaktare lerlager och ett översta tunt sandlager.
10016	Två nedgrävningar till stolpburen konstruktion i vattenavsatt dikesfyllning. Oklar funktion.	2243, 2256	Som djupast var stolphålen 0,35 meter. Ett av dem var stenskott.
10017	Destruktion av stolpbärande konstruktion i dräneringsdike. Igenfyllnad i samband med att ytan omdisponeras och fylls ut.	2240, 2360	Siltiga fyllnadsmassor med enstaka träkol.
10019	Destruktion av dräneringsdike. Igenfyllnad i samband med markförberedning och i och med denna utjämning av marknivån.	2233	Grusigt och homogent lager utan fynd.
10118	Nedgrävning för grop med oklar funktion. Gropen ligger på ett område som kan betraktas som en allmänning till gårdsbyggelsen i väster men med hänsyn till parkens anläggande på 1800-talet kan det dock inte uteslutas att det rör sig om en grop för trädplantering.	2173	Rund grop på 2x2 meter
10119	Nedgrävning för härd.	2171	Oregelbunden nedgrävning på 1,7x1,2 meter. Fyllt med bränt material.
10122	Destruktion av grop.	2172	Grusigt och homogent.
10123	Avsatt lager som uppstått genom brukning av härd.	2170	Grusiga massor uppblandade med sot, träkol och skörbrända stenar.
10239	Massor som påförts för utjämning. Igenfyllnad i samband med att underliggande grophus tas ur bruk.	2503, 2933, 3008	Grusiga fyllnadsmassor som även innehöll inslag av tegelkross, träkol, kalkbruk och sot.
10240	Destruktion av underliggande grophus. Igenfyllnad och uppstädning av ytan efter att grophuset tas ur bruk.	2504, 2944	Grusiga fyllnadsmassor som även innehöll sot, tegelkross och träkol. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat en smälta, lerklining med puts/bruk, sekundärbränt tegel samt behuggen och bearbetad sten.
10266	Konstruktion för avgränsning av gårdsområdet mot hantverksområde söderut. Uppförs i samband med reparationer i domkyrkan.	2828, 2829, 2830, 2832, 2833, 2836, 2837, 2838, 2869, 2870, 2871	Öst-västligt orienterad syllränna som innehöll stenar samt stolphål.
10268	Destruktion av stolpburen konstruktion i syllränna/avgränsning. Igenfyllnad i samband med att ytan omdisponeras och börjar odlas.	2827, 2868	Siltigt igenfyllnadsmaterial. Enstaka inslag av tegelkross och träkol.
10284	Nedgrävning för stolpburen konstruktion med okänd funktion.	2936	Ensamliggande stenskott stolphål.
10285	Destruktion av stolpburen konstruktion. Igenfyllnad i samband med att ytan omdisponeras och börjar odlas.	2937	Siltigt igenfyllnadslager, inslag av tegelkross.
10286	Konstruktioner med en primär koppling till grophus; trälagd golvytta samt en härd.	2954, 2998	Lager i botten på grophus; golvytan utgjordes av lera med enstaka inslag av sot och träkol samt rikligt med trärester. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat lerklining och tegel. Härden utgjordes av ett primäravsatt lager innehållandes sot och aska.
10287	Grophus med trolig koppling till ombyggnationer i domkyrkan	2934, 2965, 2971, 2972, 3009	Grophuset har haft ståhöjd, en sovhylla, en härd samt sadeltak buret av två stolpar. Takets nedre del har vilat mot kanten av nedgrävningen
10322	Utjämnande lager över stolphål	3073	Brunsvart grus med träkol, sot och tegelkross
10353	Destruktion av gränsmarkering. Igenfyllnad i stolphål och ränna.	2953, 2967, 2980, 3016, 3045, 3167, 3169, 3401, 3403, 3405, 3450, 3515, 3846	Sandiga och siltiga fyllnadslager som innehöll enstaka tegelkross och träkol. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat lerklining, slagg (alt. ugnsvägg) samt tegel.
10356	Två nedgrävningar för stolpburen konstruktion utan känd funktion. Ligger under en yngre gränsmarkering.	3004, 3006	Två närliggande stolphål, varav ett var stenskott.
10357	Destruktion av stolpburen konstruktion. Igenfyllnad i samband konstruktionen av en gränsmarkering mot söder.	3005, 3007	Siltiga fyllnadslager innehållandes enstaka tegelkross och träkol.
10359	Konstruktion av en gränsmarkering som avgränsar gården från ett hantverksområde i söder. Uppförs i och med ombyggnation i domkyrkan?	2952, 2962, 2966, 2979, 3015, 3046, 3166, 3168, 3306, 3307, 3400, 3402, 3404, 3449, 3514, 3845	Nedgrävning i form av en 9 meter lång och öst-västligt orienterad ränna. I rännan sätts sedan stolpar och stenar ner. Stolparna var relativt tätt satta. Stenarna låg koncentrerade till gränsmarkeringens östligaste del.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10360	Konstruktion av två ugnsfundament i hantverkshuset.	3325, 3326	Ena ugnskonstruktionen utgjordes av eldpåverkad sten lagda i en cirkel. Intilliggande ugn var en 0,08 meter djup och oregelbunden fundamentsgrop.
10361	Avsatta lager som kopplas till brukningen av två ugnar i hantverkshuset.	3288, 3289	Sotiga och askbemängda lager i och intill ugnskonstruktioner. Delvis uppblandade med ugnsrasing. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat lerklining, slagg och fragment av ugnsväggar.
10363	Destruktion av gränsmarkering.	2988, 2989, 2991, 3133, 3165	Siltiga och grusiga igenfyllnadslager som täcker ränna och stolphål. Tillvarataget fyndmaterial var lerklining och spik.
10364	Konstruktion av gränsmarkering mellan gård i norr och grophusområde i söder. Uppförs i samband med ombyggnation i domkyrkan?	3044, 3120, 3148, 3164, 3175, 3180, 3188, 3245, 3300, 3310, 3311, 3333, 3599	En 8,50 meter lång och öst-västligt orienterad ränna i vilken det sätts stolpar.
10365	Avsatta raseringsmassor – destruktion av konstruktion kopplad till järnhantering?	3042	Koncentration av lerklining, träkol och tegelkross. En koncentration av järnslag i lagrets mitt.
10369	Destruktion av okänd stenkonstruktion. Byggnad eller mur? Troligen rasing i samband med att landsvägen läggs ut.	3091	Spridda stenar på underliggande knadderyta. Bildar ingen sammanhängande struktur.
10371	Destruktion av stolpburna konstruktioner utan känd funktion.	3126, 3223, 3258, 3536	Sandiga och siltiga igenfyllnadslager inom begränsning för stolphål.
10372	Nedgrävningar för stolpburna konstruktioner utan känd funktion.	3125, 3224, 3259, 3537	Spridda stolphål – ingen sammanhängande struktur.
10373	Avtryck efter sten i okänd konstruktion.	3238, 3239	Gruppen omfattar såväl stenavtrycket som destruktion/igenfyllning av detsamma.
10375	Nedgrävningar för stolpburna konstruktioner utan känd funktion.	2925, 3047, 3327, 3346, 3348	Spridda stolphål – ingen sammanhängande struktur. Ligger mellan markyta och ett ovanliggande odlingslager.
10376	Destruktion av stolpburna konstruktioner – utan känd funktion.	2926, 3048, 3328, 3347, 3349	Sandiga och grusiga igenfyllnadsmassor inom begränsning för stolphål och ränna.
10397	Destruktion av vattenhål. Igenfyllning i samband med att ytan tas upp för odling.	3431, 3432	Siltiga igenfyllnadslager inom begränsning för grävt vattenhål. Innehåll av enstaka tegelkross och träkol.
10400	Avsatta lager – utan känd funktion/uppkomst. Tolkades i fält som trampat jordgolv.	3260, 3261, 3262	Kompakterade lager med siltigt innehåll – inslag av tegelkross och träkol.
10406	Destruktion av väggstolpar inne i hantverkshuset. Igenfyllnad som sker i samband med att hantverkshuset omdisponeras.	3435, 3436, 3437, 3438, 3483, 3487	Majoriteten a fyllnadsmaterialet bestod av träkol som var uppblandat med aska, sot och tegelkross
10410	Nedgrävning för konstruktion av grophus vilken förstärkts på sidorna och på botten.	3243, 3319	En 2,50x1,90 m stor och 0,80 m djup grop i vars botten det fanns ett lerhaltigt lager med rundade mindre stenar. Detta lager kläddes även gropens sidor.
10411	Nedgrävning för konstruktion av grophus vilken förstärkts på sidorna och i botten.	3367, 3368	En 1,98x1,70 m stor och 0,20 m djup grop i vars botten det fanns ett lerhaltigt lager innehållandes rundade mindre stenar. Detta lager kläddes även gropens sidor.
10412	Stenläggning som kan ha varit kopplat till byggnadshyttan	3189, 3294, 3316, 3343, 3384, 3414	Stenläggning ca 2,1x2,5 m, anlagd i fundamentsgrop
10414	Nedgrävning för konstruktion av eventuell gjutplats i hantverkshuset	3510, 3511	Mindre fördjupning/nedgrävning i vilken det låg en ansamling mindre stenar.
10415	Lager som avsatts i samband med brukning av gjuterigrop/metallbearbetning	3434	Huvudinnehåll av träkol som innehöll enstaka aska, tegelkross och lera. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat lerklining och slagg.
10418	Konstruktion av plundringgrop för att avlägsna stensyll/stenmur.	3279, 3280	Gropen skär en syllränna. Gruppen innefattar både gropkonstruktionen och dess destruktion/igenfyllning.
10419	Destruktion av konstruktion som gjorts för avgränsning/staket till intilliggande grophus.	3282, 3315	Siltiga igenfyllnadslager som låg inom begränsning för ränna och stolphål. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat en smälta samt fragment av ugnsvägg.
10420	Nedgrävningar med något osäker tolkning; tolkas i fält som gränsmarkering/staket till intilliggande grophus (10287)	3281, 3293, 3314	Gruppen består av en ränna som i nordöst övergår i ett stenskott stolphål. Rännan fortsätter under schaktkanten.
10423	Lager som avsatts genom att ytan trampats men även genom att man kontinuerligt städade ur hantverkshuset.	2940	Sandigt innehåll samt enstaka djurben, tegelkross, träkol och sot. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat smälta, slagg och järnklumpar. Makroanalyser visade på innehåll av dynga och nässlor vilket indikerar att boskap har trampat här.
10443	Stolphål som ingått i grophusets konstruktion (10287)	2985, 3123	Stenskodda stolphål
10445	Störhål i anslutning till grophuset (10287)	3219	Störhål
10446	Destruktion av stolpkonstruktion. Igenfyllnad i samband med att gränsmarkering uppförs.	3220	Sandigt igenfyllnadslager inom begränsning för stolphål.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10461	Destruktion av ugn.	3538, 3539	Ansamling av eldpåverkad sten samt ett lager innehållandes kalkbruk och träkol.
10462	Lager som avsatts i samband med brukning av ugn för matlagning. Troligen en tegelugn.	3540, 3541	Ansamling av sot och träkol inom begränsning för ugnskonstruktion. Makroanalyser visade på innehåll av sädeskorn och brända ben samt tegelfragment och kalkbruk.
10463	Nedgrävning för konstruktion av kupolugn i vars mitt det fanns ett värmemagasin.	3550, 3551	Hästskeformad nedgrävning i vars centrala delar det fanns en fördjupning som syftat till att få en högre värmekoncentration.
10499	Konstruktion, tröskelsten som markerar ingång till en del av verkstads hus?	3542	Sten belägen inne i hantverks hus.
10521	Destruktion av stolpburen konstruktion i verkstadsområdet. Igenfyllnad i samband med att hantverksområdet omdisponeras.	3204, 3206, 3321, 3522, 3548, 3560, 3561, 3566	Sandig och siltiga lager som innehöll enstaka sot, träkol, kalk och tegelkross. Låg inom stolphåls begränsningar.
10524	Destruktion av stolpburen konstruktion. Igenfyllnad i samband med att en ny golvnivå tillkommer i hantverksområdets norra del.	3744, 3787	Siltiga lager innehållandes sot och träkol.
10594	Sju stycken nedgrävningar för stolpburen konstruktion i hantverksområdet. Avgrensning av infart/knadderstensyta mot området söderut?	3205, 3207, 3322, 3523, 3549, 3567, 3568	Stolphålen ligger med ett undantag längs en öst-västligt orienterad och drygt 6 m lång rad. Kraftiga och stenskodda stolphål placerade på regelbundet avstånd från varandra.
10595	Sandlager med oklar funktion och tillkomstsätt. Tolkas dock preliminärt som ett avsatt brukningslager.	3769, 3770	Tunt skikt av sand som innehöll enstaka tegelkross och träkol.
10596	Tre nedgrävningar för stolpburen konstruktion med okänd funktion.	3584, 3586, 3880	Kraftiga och stenskodda stolphål i kanten av hantverksområdet. Bildar ingen sammanhängande eller tydlig struktur.
10597	Destruktion av stolpburen konstruktion i hantverksområdets utkant.	3583, 3585, 3774	Sandiga fyllnadslager inom stolphåls begränsningar.
10602	Stolphål med oklar funktion på hantverksområdet	3633, 3634	Gruppen innehåller både stolphål och fyllning

Hushåll 7

Datering: ca 1400–1543 (keramik, mynt, stratigrafi, historiska källor).

Ingående grupper: 10018, 10021, 10022, 10054, 10055, 10056, 10057, 10058, 10059, 10060, 10061, 10062, 10099, 10100, 10104, 10105, 10115, 10153, 10157, 10158, 10159, 10182, 10183, 10184, 10186, 10229, 10230, 10280, 10304, 10305, 10312, 10331, 10332, 10346, 10348, 10349, 10352, 10354, 10355, 10405, 10416, 10432, 10444, 10455, 10472, 10478, 10485, 10486, 10494, 10506, 10562, 10599, 10600, 10601.

Tabell 26. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 7.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10018	Utjämning av ojämnheter och dike inför uppförande av byggnaden längs i norr	2203, 2220	Utjämningslager av gråbrun silt med förekomst av djurben och tegelkross samt dikesfyllning av grågul silt innehållande djurben, träkol och tegelkross. Fynd av äldre rödgods och svartgods
10021	Stenskott stolphål ingående i den norra byggnaden	2238, 2239	Stolphål med kraftig stenskoning
10022	Rester av stensyll som tolkas ha burit upp en träsyll. Stenarna har flyttats från sin ursprungliga placering efter rasering av byggnaden	2223, 2237	25 markstenar mellan 0,20×0,30 m i storlek.
10054	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2147, 2148	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av gråbrun sand och grus med förekomst av träkol och sot
10055	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2150	Sekundär fyllning i ränna, bestående av grå grus
10056	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2139	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av brungrå grus
10057	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2098	Sekundär fyllning i ränna, bestående av gråbrun sand med träkol och sot
10058	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2125, 2128, 2130, 2133, 2136	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av gråbrun till brunt grus med förekomst av träkol
10059	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2123, 2141, 2144	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av brungrå sand med inslag av tegelkross
10060	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2387	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av brun grus
10061	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheterna fylls igen	2389	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av brun grus

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10062	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheter fylls igen	2229	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av grå grus
10099	Lagning av ett av golven i källarhuset	2373	Mörkbrunt grus med djurben och yngre rödgods
10100	Brukningslager på ett av golven i källarhuset	2374	Gråbrunt grus med djurben och träkol
10104	Knadderstensgolv i källarhuset	2381, 2525	Golvyta bestående av ca 0,03 m stora markstenar satta i underliggande lager. Golvet bevarat på en yta av 0,20x1,60 m. Sättagret bestod av gult grus med brända och obrända djurben samt spik
10105	Brukningslager på ett av golven i källarhuset	2375	Kompakt gulbrun sand
10115	Destruktion av stolpburet hus, stolparna dras upp och håligheter fylls igen	2122	Sekundär fyllning i stolphål, bestående av brungrå sand, förekomst av djurben
10153	Den äldsta golvnivån i källaren, tillkommen vid uppförande och brukande av källaren	2526, 2546, 2549, 2696	Brukningslager av brunt-grågult grus med inslag av silt, tegelkross, träkol, bränd lera samt fynd av yngre rödgods av äldre karaktär
10157	Igenfyllning av stolphålen från avväckling/reparationen av källaren	2609, 2659, 2660, 2664	Sekundär återfyllning bestående av inrasad skoningssten, mindre markstenar ca 0,10x0,20 m. Fyllningen utgjordes av brun sand med förekomst av bränd lera, träkol, kalkbruk och tegelkross samt fynd av bland annat spik
10158	Nedgrävning/avröjning som gjorts i syfte att dra upp de stolpar som placerats i källaren	2607	Avlång nedgrävning med oregelbundna sidor och botten, endast 0,06 m djup och 0,40x0,90 m stor.
10159	Stolphål efter bärande stolpar som rests i källaren som avväckling då källarens murar börjat ge vika	2662, 2663	Två stolphål med skoning och flata stenar i botten
10182	Trampad yta i källaren, kan ha uppkommit i samband med byggandet av densamma	2550	Gråbrun silt och grus med tegelkross och träkol.
10183	Stolpe som tolkas ha ingått i en byggnadsställning vid uppförandet av källarhuset	2548	Runt stolphål som framkom under den äldsta golvnivån i källaren.
10184	Igenfyllning av hålighet efter byggnadsställning	2716	Svart silt
10186	Byggnadsställning som användes vid reparationen av källarhuset	2653	Ovalt stolphål med flat sten i botten, 0,5x0,3x0,34 m
10229	Primärfyllning av odlingsjord omkring en humlestör	2501	Mörkbrun lera med träkol
10230	Stör	2502	Runt störhål 0,25 m i diameter och 0,37 m djupt
10280	Konstruktions-/sättagret till utvändig trappa	2888	Brun sand med enstaka träkol, ligger i botten av fundamentsgrop
10304	Igenfyllning av hålighet efter borttagande av sten	2982	Sekundär fyllning, brungul sand
10305	Stenlyft/stenavtryck skapat av en sten som legat på plats. Oklar funktion	2983	Fördjupning med oregelbunden form och oklara sidor, 0,4x0,3x0,25 m stor.
10312	Del av källaren i residenshuset	2648	Marksten i källaren, två skift bevarade
10331	Byggnad med stenkällare, huset har troligen haft källare och två övre våningar. Nedgrävningar och murar som representerar olika delar av byggprocessen	2600, 2605, 2649, 2772, 2817, 3014, 3038, 3070, 3071, 3235	Nedgrävning för källare, kallmurade väggar i källaren bestående av granit och skiffer. Mellan 2-4 skift är bevarade.
10332	Yttre trappa som leder upp till källarhusets ingång på första våningen	2901, 2902, 2903, 2905, 2906	Fundamentsgrop, 2,0x1,60 m med två skift marksten med sättsand emellan. Båda skiften noggrant lagda, det övre av större stenar än det nedre (2901)
10346	Nedgrävningar och bevarade murar i källaren, vilka representerar olika delar av byggprocessen	2601, 2739, 2891, 2970, 2969, 2968, 3011, 3034, 3035	Nedgrävningar för källarmurar, samt bevarade murar av kallmurad marksten.
10348	Gjutplats bestående av två gjutgropar med träränna emellan för att transportera den smälta metallen	2751, 3160, 3247, 3248, 3249, 3270	Två ovala gropar med plan, värmepåverkad botten samt en fyrkantig nedgrävning, eventuellt en glödbädd. En mycket förmultnad träränna låg mellan de två ovala groparna. Rännan hade stabiliserats med marksten och vit lera
10349	Avsatta brukslager vid gjutplatsen	3141, 3156, 3161, 3162	Lager bestående av träkol och aska med fynd av djurben, smälta, ugnsvägg. Flera horisonter. Aska över den fyrkantiga glödbädden i grupp 10348
10352	Lager utlagda i syfte att jämna ut marken och fylla igen håligheter och sättningar, möjligen inför anläggandet av en trädgård	2988, 2989, 2991, 3133, 3165	Lager av brunsvart till brungrått grus med förekomst av silt, sand, träkol och tegelkross. Lagren tunnar ut och har ibland en ojämn kontaktyta. Fynd av bland annat djurben och spik
10354	Igenfyllning av håligheter som uppkommit då en humlestör dragits upp och en stödsten tagits bort	2992, 2994	Sekundär återfyllning av gulgrå sand med förekomst av träkol

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10355	Stör och stödsten i samma område som stören i grupp 10230	2993, 2995	Runt stenlyft med rund botten, 0,3x0,3x0,15 m, stolphål 0,3x0,2x0,3 m
10405	Grusigt lager i hantverksbyggnaden i norra delen av området, preliminärt utlagt som utjämningslager över ett bortplockat stengolv, sekundärt använt som golv	3344	Svartbrunt grus utan horisonter med förekomst av djurben, tegelkross, sot och träkol. Fynd av ugnsvägg, spik och järnklumpar
10416	Konstruktion i hantverkshuset, ett fundament för ett städ, en fyrkantig stolpe samt en mindre nedgrävning med oklar funktion.	3263, 3290, 3298, 3299, 3308, 3309	Fundamentsgrop med i det närmaste kvadratisk form, i gropen ett stabiliserande lerlager och däri två stenar. I leran även en mindre nedgrävning med spetsig botten, endast 0,38 m lång och vinkelformad. Bredvid fundamentsgropen ett fyrkantigt stolphål. Allt överlagras av gråbrunt grus vilket fungerat som utjämnning inför konstruktionen av gjutgroparna grupp 10348
10432	Konstruktion bestående av ränna och stolphål i öst-västlig riktning. Funktionen kan ha varit att markera skiljet mellan hantverksområdet och humlegården	3350, 3413, 3429, 3346	Grund ränna, ca 2,8 m lång i öst-västlig riktning tillsammans med tre stolphål, två norr om och ett söder om. Två av stolphålen var stenskodda.
10444	Sekundär återfyllning	2984, 3124	Grå sand som innehöll rester av stensköning från stolphål
10455	Staket eller plank i NV-SO riktning, avgränsade det privata området med gården och huset med stenkällare från det offentliga stråket i öster. Ett mindre skjul har stått mot planket på gårdstomten	3469, 3479, 3495, 3497, 3499, 3529	Stenskodda stolphål samt en rektangulär fundamentsgrop talar för att en kraftigare konstruktion har stått på platsen. Ett mindre stөрhål återfinns drygt 1,70 m väster om fundamentsgropen
10472	Grundstenar för plank eller dylikt i NNO-SSV riktning, som delade det forna hantverksområdet i två delar samt troligen slöt an till planket i södra delen av området (grupp 10455)	3074, 3096, 3358, 3501, 3519, 3531, 3620, 3621	Otydliga nedgrävningar där grovt huggen marksten satts ned i marken, en på vardera sidan av rännan vilket bildat ett "V". Stenarna har stabiliserats av brun sand. En mindre värmekälla uppbyggd av kallmurade tegelstenar, 0,50x0,70 m, påträffades relativt mitt på grundmuren
10478	Brukningsslager i tegelugn	3518, 3622	Träkol och sot med förekomst av bränd säd och tegelkross
10485	Återfyllning efter det att förrådsgropen inte längre användes	2884, 2896	Sekundär fyllning i stolphål och grop bestående av mörkbrun till svartbrun sand med tegelkross och träkol.
10486	Förrådsgrop	2883, 2886	Omsorgsfullt grävd grop med skarpa kanter, raka sidor och plan botten, ca 1,40 m lång och 0,90 m bred (skars av schaktkanten i söder) samt 0,56 m djup. Strax intill fanns ett stolphål efter en stolpe knuten till konstruktionen
10494	Återfyllning av håligheter efter konstruktion då denna förlorat sin funktion	2932, 2961, 3477, 3492	Sekundär fyllning av två rännor och ett stolphål, fyllningen bestod av gulbrun och gråsvart sand och grus
10506	Jordgolv	3026, 3027	Brunsvart-brunt grus med aska, djurben, sot och träkol
10562	Stolpe som burit upp ett mindre skärmtak	4152	Runt stolphål öster om grundmuren 10472
10599	Grop med oklar funktion, möjligen avfallsgrop kopplad till hantverket	3682	Fyrkantig grop, ca 0,70x0,60 m stor, ojämn botten
10600	Brukningsslager samt gropfyllning	3680, 3681	Svart sot och sand med bränt material, i gropen mycket djurben, kalkbruk, lerklining och tegelkross, förmodligen för att fylla igen gropen
10601	Raseringslager	3607	Kalkbruk och tegelkross inom ett begränsat område, tunnar ut

Hushåll 8

Datering: 1543 till tidigt 1600-tal. (Keramik, mynt, stratigrafi, historiska källor).

Ingående grupper: 10063, 10064, 10065, 10066, 10067, 10068, 10081, 10082, 10083, 10084, 10085, 10087, 10089, 10090, 10093, 10094, 10095, 10096, 10097, 10098, 10101, 10102, 10114, 10120, 10151, 10152, 10155, 10156, 10160, 10161, 10181, 10185, 10187, 10189, 10205, 10206, 10207, 10208, 10209, 10221, 10232, 10235, 10237, 10243, 10244, 10245, 10246, 10247, 10252, 10253, 10265, 10267, 10269, 10270, 10271, 10273, 10274, 10275, 10276, 10277, 10278, 10279, 10281, 10282, 10283, 10288, 10291, 10292, 10293, 10294, 10298, 10303, 10307, 10310, 10340, 10341, 10342, 10343, 10344, 10385, 10389, 10409, 10421, 10422, 10456, 10473, 10495, 10507, 10561, 10563, 10564, 10575, 10576

Tabell 27. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 8.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10063	Gårdsplan, en yta över vilken människor har rört sig dagligen	2081, 2154	Gråbrunt sandigt grus med inslag av tegelkross, djurben och kalkbruk
10064	Stenskodd brunn	2108	Brunnsnedgrävning med skarpa nedgrävningskanter och rundad botten, 2,8x3,26 m stor och 2,7 m djup

Grupp	Tolkning	Ingående kon- texter	Beskrivning
10065	Fyra stolphål som utgjort del av ett stolpburet hus, troligen i öst-västlig riktning, ca 4,35 m brett, okänd längd	2090, 2092, 2103, 2105,	Fyra stolphål utan stenskonning, 2103 kan ha fungerat som stöd Stolpe eller en omsättning
10066	Två stolphål med stenskonning, som utgjort del av ett stolpburet hus, troligen i öst-västlig riktning, ca 4,35 m brett, okänd längd	2110, 2112, 2113	Två stenskodda stolphål
10067	Raserad stensyll hörande till huset i öst-västlig riktning	2097	Rasering bestående av 14 markstenar av varierande storlek.
10068	Ett stolphål med stenskonning, som utgjort del av ett stolpburet hus, troligen i öst-västlig riktning, ca 4,35 m brett, okänd längd	2101, 2106	Stolphål med stenskonning.
10081	Två stolphål som utgjort del av ett stolpburet hus, troligen i NO-SV riktning. Huset var minst 3,75 m brett, längden är okänd	2227, 2228	Runda stolphål, ca 0,20 m i diameter.
10082	Tre stolphål som utgjort del av ett stolpburet hus, troligen i NO-SV riktning. Huset var minst 3,75 m brett, längden är okänd	2076, 2082, 2084	Tre stolphål liggande på rad.
10083	Ett stenskott stolphål som utgjort del av ett stolpburet hus, troligen i NO-SV riktning. Huset var minst 3,75 m brett, längden är okänd	2080, 2085,	Stolphål med stenskonning.
10084	Återfyllning av brunnen när denna inte längre användes	2096, 2107	Gråsvart silt blandat med raserad skoningssten.
10085	Återfyllning av stolphål när byggnaden inte längre brukades	2091, 2102, 2104	Sekundära stolphålsfyllningar av mörkbrun sand med inslag av sot, tegelkross, träkol och djurben. Fynd av en järnspik.
10086	Återfyllning av stolphål när byggnaden inte längre brukades	2109, 2111	Sekundära stolphålsfyllningar av gråsvart grus med inslag av träkol och tegelkross, fynd av en tegelbrocka
10087	Återfyllning av stolphål när byggnaden inte längre brukades	2095, 2100,	Raserad skoningssten blandad med gråbrun sand.
10088	Återfyllning av stolphål när byggnaden inte längre brukades	2226, 2253	Gråsvart grus med inslag av träkol och tegelkross
10089	Återfyllning av stolphål efter raserat stolphus	2075, 2077, 2083	Gråsvart grus med förekomst av kalkbruk, tegelkross och träkol, fynd av en järnspik
10090	Återfyllning av stolphål efter raserat stolphus	2074	Gråbrunt grus med klumpar av kalkbruk och tegelbrockor
10093	Stenlagt golv i källaren	2348, 2385	Konstruktionslager av mörkbrun silt i vilken marksten och tegel har lagts. Förekomst av djurben, trä, tegelkross och träkol
10094	Rester av trägolv i källaren	2363, 2364	Ruttnade plankor, ca 1 m långa och 0,15 m breda
10095	Stenfundament med oklar funktion	2366	Grovt huggen marksten lagda i lera, de bildar en halvcirkel och satt delvis i den södra schaktkanten. Verkar vara byggd i samband med trägolvet.
10096	Stabiliserande fyllning inuti det halvcirkelformade stenfundamentet	2365	Brun silt med förekomst av djurben, träkol, tegelkross och träbitar
10097	Fin ljus sand som lagts ut i syfte att stabilisera en trätunna	2369	Vit sand med tydligt avtryck efter tunna
10098	Rest av botten på en trätunna	2368	Mycket nedbruten tunnboten, 0,35x0,35 m
10101	Konstruktionslager av lera på vilket ett golv av träplan- kor lades ut	2362	Vitgrå lera med mycket jämn yta
10102	Avsatt brukningslager på källarens golv	2350	Mörkbrun silt med djurben och träkol, ojämnt fördelade i lagret
10114	Brandlager bildat då det södra stolphuset brann	2155	Brandlager av träkol, inslag av kalkbruk
10120	Odlingslager	2200	Svartbrun lucker och humös silt
10151	Stör som troligen har fungerat som växtstöd av något slag	2671, 2672	Störhål och bevarad stör
10152	Utjämnande lager som lagts ut i syfte att fylla igen håligheter och skapa en plan yta inför en ändrad funktion på platsen	2629, 2673, 2728	Raseringslager som använts som utjämnning, brun till svartbrun silt med kalkbruk, träkol och tegelkross, en del gul sand
10155	Konstruktion av en nisch i källaren, en mindre ombyggnad	2625, 2626, 2627, 2632	En marksten och tre konstruktionslager/sättlager av grå silt samt gul grusig sand
10156	Svämsand i källaren, vilken har tillkommit då den stora ombyggnationen av källaren gjordes och källaren stod öppen en tid	2594, 2595, 2596, 2597	Vitgrå sand med flera horisonter
10160	Konstruktion av en nisch i källaren, en mindre ombyggnad	2611, 2616, 2622, 2655	Marksten och trärest i konstruktionslager av svartbrun silt med bränd lera, träkol och tegelkross
10161	Ombyggnad av källaren då i stort sett hela källaren byggdes upp igen, inget hus stod på plats under tiden	2647, 2656, 3039	Nedgrävning för muren, muren bevarad i 2-3 skift, marksten. Grågul sand hade använts som fog
10181	Fundamentsgrop som grävts i syfte att kunna ställa en trätunna på platsen	2402	Fyrkantig nedgrävning med rundade hörn och skarpa nedgrävningskanter, 0,87x0,72 m

Grupp	Tolkning	Ingående kon- texter	Beskrivning
10185	Utjämning av golvytan i källaren efter att byggställningen tagits bort och murarna och väggarna rests	2608, 2654, 2675	Svartbrun till mörkbrun silt med tegelkross, träkol, djurben och lerklining, tunnar ut
10187	Se ovan grupperna 10155 och 10160	2617, 2621	Gråbrun sand med inslag av lerklining och träkol samt marksten
10189	Trampad yta i källaren, uppkommen vid reparationsarbeten	2675	Tunt lager av mörkbrun silt med inslag av träkol och tegelkross
10205	Rester efter raserade murar	2791, 2807	Gråsvart grus med djurben, sot, träkol, tegelkross, kalkbruk och grovhuggen marksten
10206	Ränna i öst-västlig riktning, kan vara resultatet av en bortplockad stenkonstruktion	2793	Avlång ränna med ett tiotal markstenar i väster, låg under raseringslagret i grupp 10205.
10207	Terrassering eller odlingsgräns i nord-sydlig riktning mellan det sankta området längst i öster och gårdens mark i väster	2794	Fyra stenlyft samt en del marksten i nord-sydlig rad.
10208	Stolphål som kan ha utgjort en del av ett plank	2809	Runt ensamliggande stolphål mellan muren grupp 10473 och källaren grupp 10389.
10209	Återfyllning av stolphål efter att stolpen dragits upp	2808	Grå sand med förekomst av aska och sot.
10221	Odlingslager	2792	Brun homogen siltig sand med inslag av kolfnyk och tegelkross.
10232	Störor tillhörande en inre struktur i en byggnad	2748	11 störhål med trärester efter förmultnade störor.
10235	Stenlagt golv i verkstad	2862, 2897	Stenläggning, delvis plundrad och vissa delar eldpåverkade, marksten.
10237	Sotiga brukningslager avsatta på golvet i en byggnad när denna användes, i golvet hade även 10 spetsade störor körts ned, kanske som en inre struktur	2749, 2863, 2898, 3010	Brunt och svartbrunt grus med sot, träkol, kalkbruk, tegelkross och fynd av brynen, slagg, djurben och bronsbleck. 10 störhål med spetsig botten.
10243	Jordgolv, trampad yta i ekonomibyggnad	2690	Ljusbrun silt med flera horisonter, inslag av kalkbruk, träkol och tegelkross.
10244	Återfyllning av stolphål efter uppdragen stolpe	2720, 2722	Mörkbrun till gråbrun silt med träkol och tegelkross samt djurben.
10245	Stolpar ingående i träplank	2719, 2723	Stenskodda stolphål, 0,3–0,5 m i diameter.
10246	Två lerklattar som kan vara rester efter klining av en vägg	2799, 2800	Brun lera i två mindre fläckar.
10247	Löst liggande marksten som tolkade som rasering	2779	Löst liggande skifferstenar i olika storlekar.
10252	Raseradstensyll som utgjort den norra gaveln av ett hus	2689, 2798	Obearbetad marksten av olika storlekar, ca 4,5 m lång.
10253	Rest av en odlingsbädd som anlagts innanför murarna i grupp 10288	2613, 2677	Ljusbrun homogen silt samt gråbrun sotblandad sand utan horisont.
10265	Staket eller flätverksgärde, ca 1,4 m långt i nord-sydlig riktning	2819	4 pinnhåll i nord-sydlig linje.
10267	Trädgårdsavgränsning bestående av en avlång nedgrävning med nedlagda markstenar och stolpar	2820, 2821, 2842, 2844	Tre markstenar i avlång nedgrävning som var ca 2,3 m lång. I rännan syntes två stenlyft, här fanns även två mindre stolphål.
10269	Två stolphål hörande till stolpbyggt hus, möjligen en mindre ekonomibyggnad	2824, 2826	Två stenskodda stolhåll.
10270	Återfyllning av stolphål efter det att stolparna dragits upp	2823, 2825	Sekundär fyllning av mörkbrun silt med inslag av tegelkross, lera, träkol.
10271	Större odlingslager och/eller en delar av en gårdsyta	2822, 2850, 2851	Svartbrun till gråbrun silt med flera horisonter, förekomst av djurben, träkol och sot.
10273	Utjämningslager	2778	Gråbrunt grus som bland annat låg över stenlyft.
10274	Markförbättring och utfyllnadslager som lagts ut över sättningar som bildats där ett äldre grophus legat	2422, 2465, 2466, 2482, 2483, 2484, 2485	Gråbrun till svart lite grövre grus och sand med förekomst av djurben, träkol, sten, bränd lera och tegelkross.
10275	Återfyllning av håligheter efter stolpar	2841, 284	Grå silt.
10276	Återfyllning av stora stolphål efter det att dessa tagits ur bruk	2855, 2866	Grå sand och gråbrunt grus samt marksten.
10277	Kraftiga stenskodda stolphål med bevarade stolpar med fyrkantigt tvärsnitt. Stolparna bör ha utgjort en kraftig konstruktion, dock oklart vad	2854, 2856, 2865, 2867	Stolphål med bevarade rester efter stolpar, stolphålen mäter 0,9×0,8×0,6 m och 1,0×0,9×0,55 m.
10278	Kantstöd och/eller rabattkant i trädgården	2910	Tre tegelstenar placerade i vinkel, ca 0,60 m ifrån varandra.
10279	Rabatt/odlingsbädd innanför den ovannämnda rabattkanten av tegelstenar	2911	Ljusbrun homogen silt med små förekomster av träkol-samt småsten.
10281	Syllrest av fyra markstenar	2912	Marksten 0,11–0,20 m i diameter.
10282	Störhål kopplat till kantstödet/rabattkanten grupp 10278	2927	Runt stolphål ca 0,25×0,20 m stort.
10283	Återfyllning av stolphål efter uppdragen stolpe	2928	Sekundär fyllning av mörkbrun sand med tegelkross och träkol.

Grupp	Tolkning	Ingående kon- texter	Beskrivning
10288	Stensyll hörande till ett nytt hus som byggdes alldeles väster om källarhuset, dessa kan möjligen ha varit sammanbyggda	2620, 2768, 2769, 2804, 2805, 2806	Murar/stensyll med marksten satta i kalkbruk, endast ett skift bevarat.
10291	Återfyllning av stolphål efter uppdragna stolpar	2744, 2746, 2782	Gråbrun och svartbrun silt.
10292	Stolpar kopplade till trädgården	2743, 2745, 2781	Tre stolpar.
10293	Träbjälke placerad inuti den sekundärt använda husgrunden, eventuellt fundament för en trädgårdsbänk	2784, 2858	Två träbjälkar, kraftigt förmultnade, vilka låg i vinkel mot varandra.
10294	Ansamling av gul lera tolkad som en rest efter klining av vägg	2783	Gul lera, inslag av bränd lera.
10298	Grusgång i trädgården eller grusad yta, gårdsplan	2818	Brunt grus med silt.
10303	Murdel i källarens nordöstra hörn, en del av den kraftiga reparationen/återuppbyggnaden	2649	Marksten, 2-3 skift bevarade.
10307	Återfyllning av hålighet skapad av uppdragen stolpe	2773	Gråbrun silt blandad med gul sand.
10310	Stolpe ingående i stolpburen ekonomibyggnad	2774	Stolphål.
10340	Destruktion av den yttre trappan på källarhuset, kanske som ett resultat av brand eller annan förstörelse	2737, 2738, 2892, 2893, 2981	Rasering bestående av marksten och ett siltigt lager med träkol.
10341	Stensyll hörande till ett nytt hus som byggdes alldeles väster om källarhuset, dessa kan möjligen ha varit sammanbyggda	2805, 2816, 2860, 2958	Syllstenar av marksten satta i gulbrun sand och fogade med brunvit kalkbruk.
10342	Odlingsbänk i trädgård, anlagd ovanpå den raserade trappan	2754, 2756, 2777	Lager bestående av mörkbrun homogen silt, brungrå silt och gråsvart silt med inslag av lera, tegelkross och träkol.
10343	Odlingsbäddar, delvis avgränsade med marksten	2376, 2747, 2775, 2776, 2780	Brun homogen silt med träkol.
10344	Två nya trappstenar i nedgången till källaren	2714, 2715, 2729, 2735, 2741, 2742, 2766, 2767, 3142	Två stora markstenar, ca 1,2x1,35x0,70 m stora satta i svartbrun silt med djurben, lerklining, tegelkross och träkol.
10385	Utfyllnadslager i sydväst, lagda över ett av de äldre grophusen	3104, 3105, 3117, 3118, 3140, 3151	Lera, sand med tegelkross och träkol, trärester.
10389	Nedgrävning för spis-/ugnskonstruktion i centrala delarna av området	3283, 3363, 3364, 3365, 3366, 3375	Fyrkantig nedgrävning, 3,25x3,20 m stor, två smala rännor och stenavtryck.
10409	Utfyllnadslager i sydväst, påförda i omgångar över sättningar orsakade av äldre grophus	3112, 3143, 3150, 3152, 3153, 3176, 3177, 3210, 3244, 3264, 3265	Flera olika lager med marksten, brungrå silt, gråvit sand med träkol och tegelkross. Flera horisonter. Fyllningarna/utjämningarna har tillkommit vid olika tidpunkter.
10421	Del av större område med utfyllnadslager i sydväst	3383, 3391	Gråbrun silt.
10422	Konstruktionslager inför uppförandet av ny byggnad och halvkällare, primärt ett raseringslager	3347, 3351, 3393, 3428, 3430	Gråbrun-gråsvart kompakt silt med kalkbruk, tegelkross, bränd lera.
10456	Återfyllning av håligheter, som skapats då planket hörande till den äldre privata trädgården, togs ur bruk	3470, 3480, 3494, 3496, 3498, 3502	Gråsvart och brun sand med träkol, sot och tegelkross.
10473	Stensträng/stenfundament eller mur med oklar funktion, ligger i NNO-SSV riktning och kan ha utgjort någon slags gräns mot öster	3520, 3521, 3626	Stenavtryck, nedtryckta markstenar och fyllning, ca 4,7 m lång, avgrävd i söder.
10495	Trampad yta, gårdsplan	3512	Hårt packad sand.
10507	Utjämningsslager i hantverkshus	2713	Mindre sotigt lager i hantverkshus.
10561	Återfyllning av stolphål efter att stolpen dragits upp	4151	Sekundär återfyllning av stolphål, gråsvart silt.
10563	Återfyllning av håligheter som skapats när stolparna drogs upp	4141, 4147, 4149	Sekundära fyllningar bestående av gråbrun sand samt svartgrå silt med lite bränd lera.
10564	Tre stolphål med oklar funktion, två av dem ligger på rad ca 1,30 m från varandra och kan ha varit en sorts torkställning	4142, 4148, 4150	Tre stolphål, två lite mindre (ca 0,18 m i diameter) och ett större, 0,3 m i diameter.
10575	Konstruktion bestående av fyra stolpar med stensko- ning, stolparnas funktion är oklar	3623, 4098, 4118, 4123	Fyra tätt satta stolpar, två av dem dubbelstolpar.
10576	Primärfyllning i ovanstående stolphål, till stor del bestående av förmultnade stolpar	3624, 4117, 4124	Gråsvart lucker silt med träflis.

Hushåll 9

Datering: 1600–1670 (¹⁴C, keramik).

Ingående grupper: 10076, 10079, 10092, 10124, 10125, 10126, 10131, 10135, 10136, 10137, 10138, 10139, 10140, 10144, 10145, 10146, 10148, 10149, 10154, 10173, 10174, 10175, 10176, 10178, 10180, 10188, 10191, 10192, 10193, 10194, 10197, 10198, 10199, 10200, 10201, 10202, 10203, 10204, 10210, 10211, 10212, 10213, 10214, 10215, 10216, 10217, 10218, 10219, 10220, 10222, 10223, 10224, 10225, 10226, 10227, 10228, 10248, 10249, 10250, 10254, 10255, 10256, 10257, 10259, 10260, 10261, 10262, 10263, 10264, 10289, 10290, 10295, 10296, 10297, 10301, 10302, 10315, 10323, 10324, 10325, 10326, 10327, 10328, 10329, 10330, 10333, 10334, 10335, 10336, 10337, 10338, 10339, 10368, 10370, 10381, 10382, 10383, 10384, 10386, 10387, 10388, 10390, 10391, 10392, 10394, 10395, 10396, 10402, 10430, 10431, 10479, 10480, 10491, 10492, 10554, 10555, 10556.

Tabell 28. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 9.

Grupp	Tolkning	Ingående kontext	Beskrivning
10076	Lagerkontext som bildats genom odling.	2371	Siltigt lager som innehöll enstaka djurben, tegelkross och träkol.
10079	Lager som lagts ut för att utgöra underlag för en numera avröjd stenlagd yta.	2380, 2382, 2383, 2399, 2409, 2412, 2413, 2429, 2443, 2450, 2451, 2529, 2538, 2612	I huvudsak sandiga lager.
10092	Lager som bildats vid brukning vid hårdplatta. Avsatta brukningslager blandade med raseri.	2570	Huvudinnehåll av bränd lera och därefter i mindre mängd; djurben, tegelkross och träkol.
10124	Lagerkontext som bildats genom odling – i områdets östra del.	2178	Lucker silt som innehöll enstaka djurben, tegelkross och träkol.
10125	Nedgrävning för brunnskonstruktion.	2164, 2166	Kallmurad.
10126	Destruktion av stensködd brunn med brunnslock i trä	2165, 2192, 4060 4121	Siltiga och grusiga igenfyllnadslager. I fyllningen fanns även inrasade stenar samt träplankor från brunnslocket. Tillvarataget fyndmaterial var bland annat yngre rödgods, fönsterglas och skor.
10131	Sannolikt en rest av en bortröjd stenläggning, se grupp 10079.	2430, 2431, 2437, 2438	Ett välavgränsat sandlager samt enstaka stenar.
10135	Eldpåverkade lager som troligen omdeponerats – kanske i samband med markhöjning?	2446, 2447	Obränd lera som var blandad med en hör andel träkol.
10136	Lagerkontext som bildats genom odling.??	2591, 2691, 2790	Utbrett lager
10137	Tre nedgrävningar för stolpburen konstruktion med okänd funktion. Då de har grävts ner i odlingslager kan det kanske röra sig om en träkonstruktion med koppling till trädgård/odling.	2561, 2563, 2577	Två av stolphålen var stensködda med slätthuggna stenar. Stolphålen var belägna i gårdsplanens västra hörn.
10138	Avtryck efter stenar som ingått i en för oss okänd konstruktion.	2567, 2569	Två tätt liggande stenavtryck i öst-västlig riktning.
10140	Ansamling av stenar – troligen rör det sig om en raseri	2575, 2614	
10144	Lerlager som utgjort en hårdplatta och ingått i en konstruktion för eldning utomhus.	2571	Hårdplattan var uppförd i gränsen mellan gårdsplan och odlad yta.
10145	Lager som avsatts genom brukning i anslutning till hårdplatta.	2572	Huvudinnehåll av bränd lera och därefter i mindre mängd träkol och tegelkross.
10146	Fyra stycken nedgrävningar till stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2441, 2559, 2576, 2580	Alla stolphål var stensködda och belägna i gårdsplanens västra hörn.
10148	Konstruktion av tre stycken syllstenar som ingått i en gränsmarkering mot odling i öster.	2633, 2634, 2635	Tre syllstenar, placerade på ett regelbundet avstånd från varandra – i nord-sydlig riktning.
10149	Två nedgrävningar till stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2666, 2846	Två tätt liggande stolphål.
10154	Nedgrävning innehållandes sättsand och sten. Oklar funktion.	2505, 2552, 2553	En 0,30 meter djup grop innehållandes ett lager med sättsand och ovan denna en större sten.
10173	Avsatta raseringsmassor. Oklart vad det är för konstruktion som har rasat. Mur?	2414, 2415	Utgjordes av lera och tegel.
10174	Konstruktioner för syll som avgränsat gårdsplan från odlad yta. Ska ses tillsammans med grupp 10148.	2650, 2651, 2683, 2685, 2686	Syllrännor och ett packningslager vari syllstenarna var utlagda.
10175	Tre nedgrävningar till stolpburen konstruktion utan känd funktion. Ska möjligen ses som ingående i konstruktion kopplad till odling.	2693, 2695, 4068	Stolphålen bildar ingen uppenbar konstruktion. Stolphålen är nedgrävda i ett odlingslager.
10176	Omdeponerade raseringsmassor som fått en sekundär funktion som utjämnande lager. Överlagrar stolphål/stolphålsfyllningar.	2602, 2615	Innehåll av grus, småsten och tegel.

Grupp	Tolkning	Ingående kon- text	Beskrivning
10178	Stabiliserande lager för syll i grupp 10148	2623, 2624, 2652	Lerlager och stödstenar under syll.
10180	Destruktion av byggnad intill källarhuset.	2603, 2604	Välavgränsat raseringslager innehållandes koncentrationer av tegelkross, kol och kalkbruk. Låg innanför den begränsning som skapades av murstenar i grupp 10288.
10188	Ett flertal lagerkontexter som tolkas ha lagts ut i markförberedande/utjämnande syfte då tidigare grävda gropar här har orsakat sättningar i marken. Detta sker i samband med att man förbereder för odling i samband med att det blir en trädgårdstomt.	2464, 2471, 2481, 2492, 2493, 2497, 2517, 2518, 2531, 2554, 2565, 2583	Siltiga, leriga och grusiga massor innehållandes komponenter av tegelkross, kalkprickar och träkol.
10191	Två koncentrationer av sten samt en grop med fyllning. Oklart vad gruppen representerar men stenarna liksom gropen kan möjligen fungerat som stolpfundament.	2593, 2644, 2645, 2847, 2848	De två stensamlingarna bestod av mindre stenar med en storlek på upp till 0,14m. Gropen var 0,35 meter djup.
10192	Lagerkontext som tillkommit genom odling.	2408	Framkom under odlingslager med samma utbredning – tolkas därför vara en undre horisont av odlingslager i grupp 10076.
10193	Destruktion av syll då man plundrat denna på sten.	2411, 2418	Ränna som grävts genom syllrännan i grupp 10194.
10194	Konstruktion av kantkedja som avslutar en i övrigt bortplockad stenläggning.	2419, 2425	Öst-västligt orienterad rad.
10197	Konstruktion för nord-sydligt orienterad syll. Oklart vad det rör sig om för konstruktion. Avgränsande mur mot området i öster eller mot intilliggande odlingsbäddar?	2488, 2489	En 1,20 meter lång stensyll, mellan stenarna ett förstärkande lager av grus.
10198	Konstruktion för odlingsbädd	2435, 2478	Omrörda humösa lager.
10199	Två konstruktioner för odlingsbäddar.	2434, 2490, 2491	Grunda nedgrävningar fyllda med homogena lager.
10200	Rasering av tegelkonstruktion med okänd funktion.	2514, 2515, 2516, 2540, 2541, 2542, 2543	Ansamling av raseringsmassor i form av träbitar, tegelbitar och kalkbruk.
10201	Grop med okänd funktion – men kan vara avtryck efter en i övrigt bortplockad konstruktion.	2544	Rektangulär grop på 1,80 x 1,20 m.
10202	Konstruktion av ränna med okänd funktion.	2461	Rännan mätte 1,40x0,50 m och var 0,20 m djup. Nord-sydöstlig riktning.
10203	Raserad tegelkonstruktion eller byggnad?	2448	Lager med hårt packat tegelkross, tegelbrockor och kol samt koncentrationer av förmultnat trä. Teglet överlagrade raseringsmassorna i grupp 10200.
10204	Lagerkontext som bildats genom odling.	2539	Brungrå silt med stora inslag av grus samt fläckar med kalkbruk, kol och sand.
10210	Utjämnande jord över odlingslager. Omdeponerade raseringsmassor?	2480	Ca 0,08 m tjockt siltigt lager som innehöll tegelkross. Täckte en odlingshorisont och utgjorde underlag för en odlingsbädd.
10211	Lagerkontext som bildats genom odling. Ska ses tillsammans med odlingen i grupp 10204.	2469	Fet humös silt som innehöll fläckar med sot, tegelkross och träkol.
10212	Destruktion av stolpburen konstruktion utan känd funktion. Igenfyllnad i samband med ny markberedning.	2521	Siltigt igenfyllnadsmaterial som innehöll sten från stolphålets skoning.
10213	Nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion. Ska möjligen ses som ingående i konstruktion kopplad till odling.	2522	Stenskott större stolphål grävt genom ett odlingslager.
10214	Destruktion av stolpburen konstruktion utan känd funktion. Igenfyllnad i och med att ytan förändras/omdisponeras.	2692, 2694, 4067	Siltiga igenfyllnadslager i vilka det fanns rester kvar av stolparnas (grupp 10175) skoning.
10215	Destruktion av stolpburen konstruktion utan känd funktion. (grupp 10146). Igenfyllnad i samband med att ytan förändras/omdisponeras.	2442, 2560, 2592, 2680	Sandiga och siltiga igenfyllnadslager som innehöll enstaka tegelkross.
10216	Destruktion av stolpburen konstruktion (grupp 10137) utan känd funktion. Igenfyllnad i och med att ytan förändras/omdisponeras.	2562, 2564, 2599	Siltiga igenfyllnadslager som innehöll enstaka tegelkross.
10217	Destruktion av gränsmarkering mellan gårdsplan och odlad yta.	2657, 2674	Koncentration av sand och träkol. Inslag av sekundärbränt tegel. Raseringen överlagrar syllstenar i grupp 10174.
10218	Påförda utjämnande massor.	2527, 2555	Grusiga massor utlagda över raseringsmaterial, 10219.
10219	Destruktion av syllkonstruktion.	2556, 2574	Spridda stenar vilka tolkas ha hört samman med syllrad 10222.
10220	Avsatt och trampad yta.	2581	Torr och kompakt silt som innehöll enstaka lerprickar och tegelkross.
10222	Konstruktion för stensyll vilken kan ha fungerat som en gränsmarkering mellan gårdsplan och odlad yta.	2710	Mindre stenar i nord-sydöstlig riktning. Bildar tillsammans en svagt böjd rad mot norr.
10223	Nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2420	Ensamliggande och stenskott stolphål.

Grupp	Tolkning	Ingående kon- text	Beskrivning
10224	Destruktion av stolpburen konstruktion, utan känd funktion. Igenfyllnad i samband med att ytan omdisponeras.	2718, 2730, 2996	Siltiga igenfyllnadslager innehållandes enstaka tegelkross, sot och träkol.
10225	Tre nedgrävningar för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2717, 2731, 2997	Tre stenskodda stolphålsnedgrävningar som inte ingår i någon tydligt sammanhang.
10226	Konstruktion/nedgrävning utan känd funktion.	2676	Oregelbunden nedgrävning på 5x0,55 metret. Nord-sydöstlig riktning.
10227	Destruktion av ränna, utan känd funktion.	2711	Siltig igenfyllnad, innehållandes träkol och tegelkross.
10228	Nedgrävning för ränna med okänd funktion.	2712	Rännan mätte 3,60 meter och var 0,60 meter bred
10248	Destruktion av stolpburen konstruktion.	2678	Grusigt igenfyllnadsmaterial.
10249	En nedgrävning för stolpburen konstruktion vilken ingått i en gränsmarkering mellan gårdsplan och odlingsyta.	2679	Stolphål med kraftig stenskoning.
10250	Konstruktion för stensyll vilken ingått i en gränsmarkering mellan gårdsplan och odlingsyta.	2797	Sju stycken tätt lagda stenar i en nord-sydligt orienterad rad.
10254	Nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2427	Stenskott och ensamliggande stolphål.
10255	Destruktion av stolpburen konstruktion utan känd funktion. Igenfyllnad i samband med att gårdsytan förändras/omdisponeras.	2428	Siltig fyllnadsmassa, innehöll enstaka tegelkross och träkol.
10256	Lagerkontext utan känd funktion. Utjämning?	2439	Välavgränsat siltigt lager norr om källarmur och delvis upp mot denna.
10257	Otolkad lagerrest av kulturlager	2590	Tunt grusigt lager som bland annat innehöll slagg, fönsterglas och kritpipa.
10259	Påförd utjämning	2636	Siltigt lager som lagts över syll.
10260	Destruktion av stolphål.	2667, 2845	Siltigt och grusigt.
10261	Nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2733	Stenskott och ensamliggande stolphål.
10262	Destruktion av stolpburen konstruktion, utan känd funktion. Igenfyllnad i samband med att tomen omdisponeras/förändras.	2732	Siltigt igenfyllnadslager.
10263	Destruktion av stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2688	Sandigt igenfyllnadsmaterial, inslag av tegelkross och träkol.
10264	Nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2687	Stenskott stolphål.
10289	Destruktion av stolpburen konstruktion.	2788	Siltigt igenfyllnadsmaterial.
10290	Nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2789	Stenskott mindre stolphål.
10295	Destruktion av ugn.	2512, 2532	Innehåll av lerklining och tegel samt slagg och sten.
10296	Destruktion av stolpburen konstruktion. Igenfyllnad i samband med att ytan omdisponeras.	2681, 2810	Sandiga igenfyllnadslager. Enstaka träkol.
10297	Två nedgrävningar för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	2682, 2811	Ett av stolphålen var stenskott.
10301	Avtryck efter nedslagen käpp/stör i marken. Oklar funktion.	2785	Kan eventuellt röra sig om ett modernt borrhål.
10302	Destruktion av störhål.	2786	Består av sand och sandblandad lera.
10315	Lagerkontext som bildats genom odling – finns även i hushåll 5)	3019	Homogent siltigt lager med en tjocklek på mellan 0,05–0,20 m. Odlingssjorden var som tunnast i öster för att sedan öka i tjocklek mot väster. Otydlig övergång från ovanliggande lager.
10323	Destruktion av ugnskonstruktion, ska ses tillsammans med grupp 10295.	2535, 2618	Sandiga massor blandade med träkol och tegelkross. Förekomst av slagg.
10324	Konstruktion/nedgrävning vid ugnskonstruktion. Oklar funktion men kan möjligen ha utgjort en upplagsplats för ved.	2533	Rundad nedgrävning på 0,68x0,65 meter och med ett djup på 0,40m.
10325	Avsatt brukningslager som uppkommit i samband med arbete vid ugn.	2639	Siltigt lager som innehöll träkol.
10326	Förberedande konstruktion för ugn.	2619	Sandigt sättsandslager som innehöll en del småsten samt tegelkross.
10327	Avsatt brukningslager som uppkommit i samband med arbete vid ugn.	2641, 2642	Sandiga lager som innehöll träkol.
10328	Avtryck efter ugnskonstruktion.	2951	Avtrycket mäter 0,80x1 meter och var 0,05 m djupt.
10329	Konstruktion/ränna i anslutning till ugnskonstruktion 10328.	2640	I rännan fanns avsatta och utrakade lager i form av en del träkol.
10330	Konstruktion/nedgrävning för ugnskonstruktion.	2643	I nedgrävningen fanns avtryck (grupp 10328) efter en sedermera bortplockad ugn.
10333	Tre stycken nedgrävningar till stolpburen konstruktion utan känd funktion.	3183,3196, 3226	Stolphål nedgrävda i steril. Relativt djupa, ett med stenskoning.

Grupp	Tolkning	Ingående kon- text	Beskrivning
10334	Två primära stolpavtryck.	3185, 3198	Trärester blandade med sand och träkol.
10335	Destruktion av stolpburen konstruktion. Igenfyllnad i samband med att ett förrådshus uppförs på platsen.	3184, 3197, 3227	Siltiga och grusiga igenfyllnadslager innehållandes enstaka sot och träkol.
10336	Två nedgrävningar till stolpburen konstruktion utan känd funktion.	3200, 3228	Stolphål nedgrävda i steril. Ett var stenskott.
10337	Destruktion av stolpburen konstruktion, utan känd funktion.	3225, 3229	Sandiga igenfyllnadslager.
10338	Konstruktion av mindre byggnad/förrådshus. Huset har haft ett loft där spannmål förvarats	3128, 3232, 3182.	En cirka 10m ² stor byggnad med bevarat trägol. I brandlagret som täckte golvet fanns en stor mängd säd.
10339	Brandlager och släcksand efter brunnen förrådsbyggnad	3069, 3129	Brandlager med stora mängder sädeskorn och träkol och släcksand. Från gruppen skickades ett ¹⁴ C-prov, som daterades till 1520–1660. Dateringen stämmer väl överrens med övriga dateringar.
10368	Destruktion/igenfyllning av förvaringsgrop.	3101	Siltigt igenfyllnadslager som bland annat innehöll fönsterglas, kritpipa och spik.
10370	Konstruktion/nedgrävning till eventuell förvaringsgrop.	3102	Oregelbunden form och en storlek på 1,50x1 meter och ett djup på 0,50 m
10382	Utjämnande lager som påförts över uppkomna sättningar i marken.	3181, 3242, 3250, 3291, 3292	Leriga och sandiga jordlager – innehållandes en del trä samt tegelkross, träbitar och träkol.
10383	Fem stycken nedgrävningar till stolpburen konstruktion utan känd funktion. Avgränsning? Ytterligare ett alternativ är att det rör sig om härdar.	3335, 3338, 3340, 3360, 3399	Kraftiga stolphål som ligger på regelbundet avstånd från varandra – längs en nord-sydligt orienterad sträckning. I fyllningarna fanns skörbränd sten och annat eldpåverkat material.
10384	Destruktion av nedgrävningar. Igenfyllnad i samband med ovanliggande raserings?	3336, 3339, 3395, 3397, 3479.	Eldpåverkade igenfyllnadslager: rikligt med sot, träkol, skörbränd sten samt innehåll av slagg.
10386	En nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	3157	Ensamliggande stolphål som inte kan kopplas till någon struktur.
10387	Destruktion av stolpburen konstruktion. Igenfyllnad i samband med ny markberedning.	3155	Siltig igenfyllnadsmaterial, inslag av tegelkross och träkol.
10388	Lager som påförts för att jämna ut sättningar i marken.	3154, 3178, 3212	Lagren överlagrade gropfyllningar och utgjordes av grusiga lager innehållandes tegelkross och träkol.
10390	Svacka i marken. Troligen en sättning som orsakats av underliggande gropar	3297	Sättningen var på 1 meter och var 0,30 m djup.
10391	Konstruktion för hårdgjord yta utomhus.	3357	Fragmentariskt bevarad stenläggning med tätt lagda småstenar.
10392	Lager som avsatts genom frekvent rörelse på ytan. Gårdsyta.	3277	Grusigt material uppblandat med underliggande steril.
10394	Destruktion av gropar från hushåll 6 (13–1400-tal)	3323, 3331, 3353, 3371, 3374, 3380, 3381, 3392	I huvudsak sandigt igenfyllnadsmaterial.
10395	Se ovan	3387, 3415, 3425	Se ovan
10396	Två större gropnedgrävningar – tolkade som halvkällare eller förrådsgropar	3388, 3416	Groparna mätte ca 3x2 respektive 2 x2meter och hade ett djup på cirka 0,70 m.
10402	Lager som avsatts genom brukning.	3359	Eldpåverkat material i form av sot och rikligt med träkol. Innehöll även en del slagg.
10430	Stenar och stolpnedgrävningar som tolkas ingått i en gränsmarkering mot det fuktiga området i öster	3419, 3421, 3427	Stenarna och stolphålen låg på en nord-sydligt orienterad rad.
10431	Lagerkontext som troligen bildats genom odling	3394, 3420, 3426	Fett och humöst lager som innehöll en del träkol.
10479	Nedgrävningar för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	3441, 3443, 3616	Stolphålen var relativt stora, upp till 0,50 meter. De bildade ingen sammanhängande enhet.
10480	Destruktion av stolpburen konstruktion.	3442, 3444	Sandiga igenfyllnadslager som innehöll en del träkol och tegelkross.
10491	Nedgrävning för stolpburen konstruktion utan känd funktion.	3274	Ensamliggande stolphål nedgrävt genom gårdsyta grupp 10392.
10492	Destruktion av stolpburen konstruktion, utan känd funktion.	3275	Sandig igenfyllning. Innehåll av slagg.
10554	Svacka som uppkommit av en rotgång.	3230	Rotstörning.
10555	Tre stycken nedgrävningar som ingått i en stolpburen konstruktion utan känd funktion.	4085, 4088, 4090, 4092	Utrymmet innanför tre av stolphålen bildade en triangel.
10556	Destruktion av stolpburen konstruktion utan känd funktion.	4084, 4087, 4089, 4091	Siltiga igenfyllnadslager som innehöll rikligt med träkol.

Hushåll 10

Datering: omkring 1670-tal–1885 (historiska källor, keramik, mynt).

Ingående grupper: 10039, 10040, 10041, 10069, 10077, 10078, 10091, 10103, 10106, 10108, 10109, 10110, 10112, 10130, 10132, 10134, 10142, 10147, 10150, 10195, 10196, 10231, 10241, 10350, 10351, 10379

Tabell 29. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 10.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10039	Raseringslager efter rivningen av de kvarvarande byggnaderna på tomten i samband med att Karolinerhuset började byggas.	2248,2263,2264,2273	Raseringslager från källarmurarna och andra byggnadsrester på platsen.
10040	Del av igenfyllningen av källaren vilket gjordes då Karolinerhuset började byggas.	2249,2261,2262,2282,2285	Fyllningarna består av rivningsmaterial från platsen, hushållssopor, rivningsmaterial från annan plats, lera och silt.
10041	Byggavfallslager från arbetena med att uppföra Karolinerhuset och riva byggkranarna.	2251, 2453, 2455	Raseringslager och stenfundament efter två byggkranar samt byggavfall från arbetena med Karolinerhuset.
10069	En brunn grävs för att förse tomten med vatten.	2352	En nedgrävning för en brunn. Den är inte undersökt i sin helhet.
10077	Ett odlingslager som senare kom att utgöra underlaget för en stenläggning	2343	Mörk torr silt
10078	Fundament för en byggkran	2282, 2283	Består av ett kallmurat fundament i en nedgrävning.
10091	Stolphål med oklar funktion	2089, 2090	Gruppen består av både stolphål och fyllning
10103	Ett kulturlager som slängts ned i källaren då den stod öppen	2370	Gul sand.
10106	Inför arbetena med att uppföra Karolinerhuset revs de sista resterna av stenkällaren ovan mark och själva källaren fylldes igen.	2337, 2372	Raseringsmaterial bestående av tegelkross, träkol samt kolhaltig matjord.
10108	Igenfyllning av källaren som möjligen påbörjades då källaren stod öppen	2333, 2334	Orange grus och mörkgrå silt.
10109	Ett kulturlager som slängts ned i källaren då den stod öppen	2349	Ljusgrå sandigt kulturlager.
10110	Avtryck efter borttagna stenar. Gjort i samband med att karolinerhuset byggdes och stenkällaren fylldes igen.	2259, 2260, 2274	Stenavtryck
10112	Odlingslager som representerar en längre tids odling på platsen.	2384	Torrt lerigt kulturlager med inslag av hushållsavfall.
10130	I samband med att Karolinerhuset uppfördes konstruerades ett kraftigt fundament alldeles intill. Förmodligen har det utgjort grunden för en kran.	2396, 2397	Fundamentet utgörs av en nedgrävning som var fylld med sten.
10132	Inför byggandet av Karolinerhuset revs resterna efter den gamla bebyggelsen och marken förbereddes för den nya byggnaden.	2403, 2404, 2410, 2416, 2417, 2440, 2452, 2460, 2462, 2463, 2468, 2472, 2473, 2474, 2475, 2486, 2487, 2523, 2530, 2610	Lämningarna består av raseringslager, utjämningslager, fyllningar i stolphål, stolphål och stenkonstruktioner.
10134	Odlingslager från trädgårdsodling	2400, 2401	Humösa odlade kulturlager med inslag av rivningsmaterial
10147	Resterna efter en mindre stenkonstruktion strax intill ett av kranfundamenten.	2454, 2456, 2457, 2582 2872, 2873	Resterna efter konstruktionen består av stenlyft, sten och ett avjämnande lerlager.
10150	Stenklädd matkällare eller sval	2638, 2668, 2669, 2670, 2864, 2885	Nedgrävning med konstruktion av marksten, knaddeggolv och sättsand
10195	Ytterligare markförberedande åtgärder inför uppförandet av Karolinerhuset.	2432, 2433	En nedgrävning och igenfyllningen av den. Förmodligen spår efter att något grävts upp för återanvändning.
10196	Ytterligare markförberedande åtgärder inför uppförandet av Karolinerhuset i form av utjämnningar.	2436, 2444, 2476, 2477, 2511	Utjämningslager med inslag av raseringsmaterial
10231	Brand-/raseringslager, möjligen markförberedning	2708	Raseringslager med lera, tegel, djurben, tegelkross och träkol
10241	Raseringslager, möjligen som ett led i markförberedning inför byggandet av Karolinerhuset, fyllde svalen (10150)	2455, 2637	Lager bestående av sten, tegel och kalkbruk, sekundär fyllning
10350	Stolphålskoncentration med oklar funktion	3231, 3232, 3252, 3254, 3255, 3257, 3276	Stenskodda stolphål, troligen relativt recenta
10351	Sekundär återfyllning av stolphål, troligen då parken anlades	3232, 3234, 3253, 3256, 3271, 3278	Sand och grus med inslag av träkol, sot och tegelkross
10379	Raseringslager som ev kan kopplas samman med stolphålen i grupp 10350, till en byggnad.	3272, 3273, 3337, 3396	Rasering bestående av lera, stenar och tegelkross

Hushåll 11

Datering: 1800-talet–2013 (Historiska källor)

Ingående grupper: 10038, 10070, 10071, 10072, 10073, 10074, 10075, 10080, 10111, 10113, 10127, 10128, 10133, 10141, 10162, 10164, 10177, 10242, 10272, 10345, 10393, 10399

Tabell 30. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 11.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10038	Undersökningschakt grävda vid förundersökningen 2012	2318, 2395, 2752	Undersökningsschakt grävda vid förundersökningen 2012
10070	Destruktion brunns hus och brunn	2361, 2345	Består av fyllningen i nedgrävningen för brunnen samt raserade murrester från brunns huset
10071	Sand/grusmaterial upptaget för användning vid anläggandet av parken	2258	Större fyrkantig nedgrävning.
10072	Igenfyllning av en nedgrävning med sten, skräp och utlagda massor på vilka parken anlades.	2277	Fyllning i nedgrävning bestående av oönskat material som raseringsmaterial och skräp/skrot
10073	Ett avloppsrör från Karolinerhuset gjort av Höganäskeramik samt en äldre starkströmsledning	2303, 2849, 3186	Innefattar både nedgrävning, rör/kabel och återfyllning.
10074	En nedgrävning med oklar funktion som fyllts igen.	2336	Fyllning i nedgrävning samt dess fyllning
10075	Konstruktion av parkvägen bestående av en nedgrävning, sättsandslager, stenlager och utfyllnadsmassor.	2054, 2376, 2392, 2661	Gruppen består av en grund nedgrävningen, sandlager, grus och stenar rester efter en stenläggning samt.
10080	En stenlagd plan med relativt stora stenar och tydliga rännor samt delningar.	2320, 2321, 2322, 2379	Stenläggningen var välld med relativt stora släta markstenar direkt i ett odlingslager
10111	Utjämningslager som påförts i områdets centrala och östra delar i syfte att utjämna området inför parkarbeten.	2335, 2055	Två omfattande utjämningslager bestående av ett sandigt och ett mera grusigt lager
10113	Förmodligen en stenista för grundvattensänkning, kanske i samband med att Karolinerhuset grävdes ur för en ny källare.	2394	Omfattande nedgrävning för stenista.
10127	Förmodligen en stenista för grundvattensänkning i samband med att Karolinerhuset grävdes ur för en källare.	2393	Fyllning i en nedgrävning för en stenista bestående av mycket stenar och rivningskomponenter.
10128	Förmodligen en stenista för grundvattensänkning i samband med att Karolinerhuset grävdes ur för en källare.	2391	Avslutningen på anläggandet av en stenista i form av ett sandigt avjämningslager.
10133	En rest stolpe som vilade i ett stolphål med skoning. Funktionen ej bestämd men har varit kopplad till parken. Hela dess livslängd finns representerad i gruppen	2405, 2406, 2407	Ett stolphål med skoning och en siltig fyllning.
10141	Två större gropar i vilka trädplanterats i samband med att karaktären av park kring Karolinerhuset förstärktes.	2067, 2174, 2176, 2308	Består av gropar fyllda med planteringsjord i vilka det planterats träd.
10162	Störningar i form av gropar och stolphål som fanns ovan landsvägen, troligen rester efter konstruktioner i parken	2280, 2281, 2702, 2703, 2761, 2762, 2763	Gropar, stolphål och fyllningar
10164	Störningar i form av ledningsschakt, rörschakt och VA-brunn	2725, 2726, 2727, 2734, 2757, 2758, 2882, 3525, 3606, 3771	Ledningsschakt
10177	Vid projekteringsarbetena inför byggandet av Domkyrkocentrum borrades grundvattenrör ned för att kontrollera vattennivåerna i området.	2584, 2585, 2586, 2587.3341, 3342	Borrade hål i vilka plaströr drivits ned.
10242	Återfyllning i stolphål	2770	Sekundär återfyllning
10272	Stolphål med oklar funktion	2771	Stolphål med stenskoning
10345	Rest av parklager	3199	Grått grus
10393	Rest av parklager	2040	Odlad jord
10399	Recent raserering, troligen 1800-tal, som fungerat som konstruktionslager vid anläggandet av parken	3356, 3440, 3517	Raseringslager med bland annat träplankor

Hushåll 12

Datering: 1600-tal (stratigrafi och fynd).

Ingående grupper: 10020, 10023, 10024, 10025, 10026, 10027, 10028.

Tabell 31. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 12.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10020	Konstruktion för stolpburen konstruktion utan känd funktion. Möjligen finns ett samband med det hus som ligger strax norr om.	2235, 2236, 2240, 2241	Två stenar samt ett stenskott stolphål som ligger på linje med varandra i öst-västlig riktning. Uppförda i det som tidigare varit ett dike.
10023	Konstruktioner på gårdsplan. En grop med okänd funktion samt rest efter en stenlagd yta/gårdsplan.	22062 2210	Gropen var 0,50 m djup och fylld med sten. Intilliggande stenläggning utgjordes av relativt tätt lagda stenar på upp till 0,20 m.
10024	Destruktion av grop med okänd funktion.	2205	Igenfyllnad som dominerades av sten.
10025	Jordmassor som lagts för markberedning/utfyllnad i samband med att ett hus ska uppföras på platsen.	2218	Grusigt lager med en mäktighet på upp till 0,15 meter.
10026	Konstruktion hus. Troligen någon form av ekonomibyggnad alternativt ett verkstadshus.	2212, 2213, 2214, 2216, 2221, 2222	Fragmentarisk husrest bestående av en gles stensyll, en möjlig golvplanka samt ett jordgolv på vilket det fanns rester efter ett spisfundament.
10027	Raserad stenkonstruktion i anslutning till byggnad i grupp 10026.	2217	Spridda stenar på gårdsyta. Bildar ingen sammanhängande struktur.
10028	Lager som avsatts i samband med eldning i ugn (grupp 10026).	2215	Tunt träkolager som ställvis var uppblandat med näverflak samt bränd lera och tegelkross.

Hushåll 13

Datering: 1600–1700-tal (historiska källor).

Ingående grupper: 10029, 10030, 10031, 10032, 10033, 10034, 10035, 10036, 10129, 10190.

Tabell 32. Grupper, kontexter och tolkningar i hushåll 13

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10029	Jordmassor som har lagts ut i markhöjande och markförberedande syfte. Sker troligtvis samtidigt med att den yngre landsvägen läggs ut.	2066, 2191	Omrörda och omdeponerade massor av grus, silt, sand och tegelkross. Lagren som var upp emot 0,30 m tunnade ut mot öster och syd för att öka i mäktighet mot väster.
10030	Jordmassa som lagts ut i markhöjande och markförberedande syfte. Sker troligtvis i samband med att den yngre landsvägen läggs ut.	2198	Påförs i det som under äldre perioder varit ett dräneringsdike.
10031	Avtryck efter stenkonstruktion, strax söder om hus. Har troligen fungerat som en avgränsning av tomtmark mot odling längre söderut...??	2064	En 4,50 meter lång och öst-västligt orienterad sträckning med stenlyft.
10032	Fragmentariska rester efter hus, med två rum. Troligen rör det sig inte om ett bostadshus.	2061, 2162, 2163, 2179, 2180, 2181, 2183, 2207, 2208, 2209	Består av en relativt fragmenterad stensyll i form av såväl en innervägg som en yttrevägg, samt ett bevarat trägolv i östra delen. Inga spår efter spis-/ugn.
10033	Två nedgrävningar för stolpburen konstruktion utan känd funktion samt avtryck efter sten.	2184, 2186, 2189, 2197	Stolpar och stenar som inte bildar någon sammanhängande konstruktion – belägna strax väster om ovan beskrivna byggnad. Båda stolphålen var stenskodda.
10034	Destruktion av stolpburen konstruktion samt bortplockning av stenar. Igenfyllnad i samband med att gårdsplanen beläggs med sten.	2185, 2187, 2188, 2196	Sandiga igenfyllnadslager som innehöll enstaka tegelkross och träkol.
10035	Konstruktion/stenläggning på gårdsplan.	2065, 2169	Relativt fragmentarisk stenläggning strax väster om byggnad.
10036	Konstruktion av stenfundament med oklar funktion.	2168, 2190	Mur/fundament som hade en bevarad höjd på 0,60 meter.
10129	Omläggning av golv i huset i grupp 10032.	2059	Bestod av ett heltäckande lerlager som överlagrade ett underliggande trägolv. I leran fanns det kvar fragmentariska rester efter ett yngsta trägolv.
10190	Lager och trägolv som knyts till brukandet av huset i grupp 10032.	2058, 2060, 2167	Består av ett relativt välbevarat trägolv, ett brandlager samt ett utjämningslager.

Landsvägen

Datering: från slutet av 1500-talet eller början av 1600-talet till 1700-talet (historiska källor, keramik).

Ingående grupper: 10165, 10166, 10167, 10168, 10234, 10236, 10238, 10251, 10347, 10436, 10437, 10440, 10441, 10584, 10598.

Tabell 33. Grupper, kontexter och tolkningar kopplade till Landsvägen.

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10165	Ett lerlager som låg upp emot en stenmur och som hölls på plats av plankor. Utgjorde någon form av tätning av stenvägen.	2230, 2231	Består av gul torr lera och en mindre träplanka.
10166	Resterna efter en mur längs landsvägens norra sida.	2232, 2265, 2310	Består av två bärlager och marksten.
10167	Material som ansamlats i svackor och längs kantkedjan under användningen av landsvägen.	2225, 2630, 2700	Sandiga kulturlager med varierande innehåll av organiskt material.
10168	Landsvägen som byggdes under 1600-talet och brukades fram i relativt modern tid. Landsvägen var uppbyggd på omfattande bärlager vilka bestod av grusig morän och som vilade på ett lager lera som tätade ned mot den gamla vägen. Leran var lagd med fall ut mot kanterna. Den var även försedd med kantkedjor och stensatt med marksten och enstaka tegel.	2267, 2268, 2301, 2631, 2701, 2876	Materialen i vägen bestod av gul lera, grusig morän, större obearbetade markstenar, mindre markstenar samt tegel
10234	Den äldsta landsvägen som var byggd över hantverksområdet. Den var uppbyggd på olika grusiga lager, rivningsmaterial och sandiga bärlager, samt i den östra delen på en bädd av pinnar. Stenläggningen var satt i ett sandigt lager och bestod av obearbetad marksten. Denna var till stora delar plundrad. Längs dess norra sida löpte ett dike vars uppkastades massor ingick i vägkonstruktionen.	2324, 2697, 2707, 2709, 2721, 2724, 2801, 2802, 2857, 2861, 2894, 2895, 2899, 2900, 2904, 2907, 2920, 2935, 2941, 2955, 2956, 3083, 3085, 3086, 3170, 3171, 3172, 3372, 3389,	Grusig- och sandig morän, krossat tegel, kalkbruk, sand, marksten och pinnar.
10236	En plundringsgrop förmodligen för att avlägsna något inför att landsvägen skulle läggas ut.	2705	En nedgrävning som var ca 1 m ² stor
10238	Igenfyllning av gropen 10236, vilket bör ha skett ganska omgående efter att den grävdes.	2863, 2898, 3010	Huvudsakligen bestod fyllningen av marksten samt sandiga kulturlager.
10251	Ett antal kulturlager som är kopplade till brukandet av äldsta landsvägen. De består av dikesfyllningar och ett avsatt lager på vägen som påträffades på de bitar av stenläggningen som fortfarande var intakta.	2698, 2765, 2796, 2803, 3103	Sandiga kulturlager och fuktig grus i diket.
10347	Utjämningslager inför ombyggnad av landsvägen.	3108	Sandigt kulturlager.
10436	Sättsand eventuellt för en mur.	3211, 3410	Sandig kulturlager
10437	Spår efter rivningen av en mur eller plank	3110, 3111, 3193	Kompakt sand med inslag av rivningsmaterial och organiska material.
10440	Avtryck efter nedslagna stölar vilka utgjorde ett staket mellan den äldsta landsvägen och tomten norr där om. Gruppen representerar lämningens hela livslängd.	2921, 2943, 3195	Färgningar efter nedslagna stölar.
10441	Grund ränna längs den äldsta landsvägen som utgör spåren efter en trampad gångstig.	2874	Trampat kulturlager.
10442	Fyllning eller brukningslager som samlats i gångstigen 10441	2875	Kulturlager med djurben, sot, tegelkross och träkol.
10584	Ett oklart kulturlager som möjligen kan utgöra ett golv eller trampad yta norr om landsvägen.	3076	Sandigt kulturlager.
10598	Avtryck efter stenar som avlägsnats inför anläggandet av landsvägen.	3604, 3605	Avtryck fyllda med sand.

Hushåll Torget

Datering: Efter 1726

Ingående grupper: 10037

Tabell 34. Grupper, kontexter och tolkningar kopplade till Torget

Grupp	Tolkning	Ingående kontexter	Beskrivning
10037	Rester efter en stenläggning som utgör breddningen av Storgatan och den torgliknande plats som bildades.	2057, 2062, 2063	Består av stenar ca 0,05–0,25 m stora samt sättlager bestående av brunsvart silt.

Torbjörn Brorsson

**ICP-analys av bränd lera och
medeltida och postmedeltida keramik
och från Karolinerhuset,
Växjö, Småland**

Kontoret för Keramiska Studier

Rapport 80, 2014

KKS rapporter trycks i en begränsad upplaga. Rapporten kan fås som pdf eller rekvireras i enstaka exemplar. Kontakta då Kontoret för Keramiska Studier, Martin Johns väg 47, 263 75 Nyhamnsläge eller torbjorn.brorsson@keramiskastudier.se eller www.keramiskastudier.se

Höganäs 2014

Alla foton av Torbjörn Brorsson om ej annat anges.

Innehåll

Inledning och frågeställningar	s. 4
Metod	s. 4
ICP-analys av bränd lera och slagg	s. 4
Resultat	s. 5
Slutsats	s. 6
ICP-analys av keramik från Karolinerhuset	s. 6
Analysresultat	s. 7
<i>Östersjökeramik</i>	s. 7
<i>Yngre reduktionsbränt gods</i>	s. 10
<i>Äldre glaserat rödgods</i>	s. 11
<i>Yngre glaserat rödgods</i>	s. 12

Inledning och frågeställningar

Vid arkeologiska undersökningar år 2013 vid Karolinerhuset i centrala Växjö påträffades ett förhållandevis omfattande keramikmaterial och dessutom framkom en stor mängd bränd lera.

Keramikmaterialet har på sedvanligt sätt registrerats och har bland annat indelats efter proveniens. Denna indelning är traditionell och den är baserad på keramikens gods, glasyr samt dekor. Det kan noteras att den arkeologiska indelningen av skärvorna är den viktigaste delen i bearbetningen och den utgör det enda sättet att studera ett stort keramikmaterial.

Den brända leran har varit föremål för en något enklare registrering, men syftet har varit att försöka funktionsbestämma densamma. Funktionen är en tolkning utifrån lerans grovlek, bränningstemperatur och förekomst av annat material.

Utöver denna indelning har ICP-analyser utförts och syftet har varit att bestämma keramikens proveniens. Denna analysmetod har visat sig vara mycket användbar på medeltida och senare keramik och bland annat har metoden använts med positivt resultat på keramik från flera städer och byar i Skandinavien.

ICP-analysen har även använts för att påvisa om det finns spår efter metallhantverk inom undersökningsytan och därför har den kemiska sammansättningen i bränd lera och slagg analyserats.

Det totala antalet skärvor som är föremål för analys är 13 stycken keramikskärvor, 12 bitar bränd lera samt tre bitar slagg.

Metod

ICP-analys

Den analysmetod som använts på samtliga skärvor är ICP-analys (Inductively Coupled Plasma), och analysen syftar till att bestämma keramikens kemiska sammansättning. Halten av 48 olika oorganiska grundämnen undersöks, och sammansättningen kan sedan användas för att bland annat påvisa ett geografiskt sammanhang för keramiken. Dessutom kan spår efter eventuellt metallhantverk påvisas eller avfärdas. Av de utvalda skärvorna krossas minst 1 g av vardera till ett fint pulver, som löses i en syralösning. Denna lösning injiceras i exciterad argonplasma. När atomerna utsätts för denna energi kommer elektronerna att utsända färgade ljusblixtar, i ett mönster som är unikt för varje grundämne. Detta emissionsspektrum kan mätas med AES (Atomic Emission Spectrometry).

Av de 48 olika grundämnena är det 12 ämnen som utgör grunden för tolkningarna av keramikskärvornas proveniens. Det är de metalliska ämnena aluminium (Al), krom (Cr), gallium (Ga), mangan (Mn), vanadin, (V), de alkaliska jordartsmetallerna kalcium (Ca), magnesium (Mg), strontium (Sr), de sällsynta jordartsmetallerna cerium (Ce), lantan (La), alkalimetallen natrium (Na), samt övergångsmetallen kobolt (Co) som utgör grunden för indelningen i olika grupper. För den brända leran och slaggen har halten av olika metaller studerats och det är bland annat järn (Fe), koppar (Cu), aluminium (Al), zink (Zn) samt bly (Pb).

Analysen innehåller en mycket stor mängd data och för att kunna bearbeta denna krävs ett avancerat statistiskt verktyg som kan grupperna proverna. Därför har all data processats i statistikprogrammet SPSS och resultatet presenteras i form av en klusteranalys och ett dendrogram. Det kan även noteras att ICP-analysen är i första hand lämplig på keramik som tillverkats av så kallade naturligt magrade leror. Om man tillsätter en bergart eller en sand till leran förändras det naturliga tillståndet och detta påverkar analysresultatet väsentligt.

Den kemiska analysen av proverna har utförts vid OMAC laboratories, Galway, Irland och bearbetningen av analysresultat har utförts av Torbjörn Brorsson.

ICP-analys av bränd lera och slagg

Den totala mängden bränd lera som valt ut för analys är 12 bitar och dessutom har tre bitar slagg studerats. Urvalet har skett av Ivan Balic, Kulturen i Lund. Urvalet har varit styrt efter viktigare kontexter men även lerbitar som uppvisar spår efter kontakt med metaller har valts ut. Det har även analyserats bränd lera som inte uppvisar några spår efter kontakt med metaller och ICP-analysen bör kunna besvara om detta stämmer. Hela analysresultatet av den kemiska analysen återfinns i tabell VI.

Artefact	Sample
Burned clay F1754	Vax2
Burned clay F1876	Vax3
Burned clay PM65874	Vax4
Burned clay F1943	Vax5
Burned clay PM6668	Vax6
Slag PM6668	Vax7
Slag F1605	Vax8
Burned clay F1237	Vax9
Slag F1239	Vax10
Burned clay F1531	Vax11
Slag F1532	Vax12
Burned clay PM54899	Vax13
Burned clay F1154	Vax14
Burned clay F1135	Vax15
Burned clay F1174	Vax16

Tab. I. Urvalet av bränd lera och slagg från Karolinerhuset i Växjö.

Resultat

Järn (Fe)

I en normal lera är andelen järn mellan 2 och 6 %. I proverna från Karolinerhuset avviker fyra stycken markant från denna mängd (Tab. II). I PM 6668 fanns nästan 40 % järn och i ytterligare tre prover fanns mellan 22 och 24 % järn. Samtliga dessa fyra prover bör ha varit i kontakt med någon form av järnsmide.

Järn (Fe)	%
Burned clay PM6668	39,4
Burned clay F1237	23,7
Slag F1605	22,9
Slag F1239	21,6

Tab. II. Prover som uppvisar tydlig kontakt med järn.

Koppar (Cu)

I en normal lera uppgår halten av koppar till cirka 45 ppm. Fem prover i det analyserade materialet uppvisar betydligt högre andelar och dessa bör ha varit i kontakt med någon form av kopparhantverk (Tab. III). De två lerorna F1237 och F1954 uppvisar extremt höga värden koppar i form av 3990 respektive 1510 ppm. De resterande tre proverna har betydligt lägre halter, från 128 till 268 ppm och här påvisar analysen endast kontakt med koppar och dessutom var två av proverna slagg, och kopparn bör ha funnits naturligt i metallen. I dessa slaggar fanns även höga halter av järn.

Koppar (Cu)	ppm
Burned clay F1237	3990
Burned clay F1943	1510
Slag F1605	268
Slag F1239	149,5
Burned clay F1876	128

Tab. III. Prover som uppvisar tydlig kontakt med koppar.

Zink (Zn)

Zink är en metall som ofta förekommer i samband med metallhantverk och bland annat finns zink i brons. Andelen zink i en normal lera är 50 till 200 ppm. Sex prover uppvisar högre halter zink än det normala och värdena är mellan 208 och 364 ppm (Tab. IV). Tre av proverna har högre halter än 300 och bland annat var det F1237 som även uppvisat spår efter höga halter av järn och koppar.

Zink (Zn)	ppm
Burned clay F1154	364
Burned clay F1237	312
Burned clay PM54899	306
Burned clay F1531	248
Slag F1239	211
Burned clay F1174	208

Tab. IV. Prover som uppvisar tydlig kontakt med zink.

Aluminium (Al), silver (Ag), bly (Pb) och tenn (Sn)

Även andra metaller har studerats och dessa uppvisar inte några högre halter i något av proverna. Man kan därmed fastslå att proverna inte varit i kontakt med några smälter som innehöll höga halter av aluminium, silver, bly eller tenn.

Slutsats

Man kan notera att prov F1239 (Vax9) innehåller höga halter av järn, koppar och zink. Den brända leran F1943 (Vax5) innehåller höga halter av järn, vilket även slaggerna F1239 (Vax10) och F1605 (Vax8) gör. Båda slaggerna innehåller även höga halter av koppar medan endast slagg F1239 innehåller höga halter zink. Sammansättningen i slaggerna påvisar ett tydligt samband med metallhantverk. Däremot kan man ifrågasätta tolkningen av F1532 (Vax12) som slagg eftersom det inte finns några förhöjda värden av metaller. F1532 kan vara smält lera.

Man kan även notera att flera av lerorna inte uppvisar några förhöjda värden av metaller, vilket kan ha två orsaker. Antingen har lerorna inte använts i samband med något metallhantverk eller har provtagningen skett på en yta som inte varit i kontakt med själva metallen.

ICP-analys av keramik från Karolinerhuset

För att proveniensbestämma keramiken har 13 skärvor från Karolinerhuset analyserats. Urvalet har skett av Torbjörn Brorsson och analyserna har fördelats på fyra olika godsgrupper (Tab. V) och resultatet av den kemiska analysen återfinns i tabell VI.

Godstyp	Fyndnr.	Provr.
Östersjökeramik	1041	Vax1
Östersjökeramik	1454	Vax17
Östersjökeramik	1464	Vax18
Yngre reduktionsbränt gods	709	Vax19
Yngre reduktionsbränt gods	2022	Vax20
Äldre glaserat rödgods	972	Vax21
Äldre glaserat rödgods	1719	Vax22
Yngre glaserat rödgods	656	Vax23
Yngre glaserat rödgods Supkopp	2020	Vax24
Yngre glaserat rödgods	192	Vax25
Yngre glaserat rödgods	2018	Vax26
Yngre glaserat rödgods	779	Vax27
Yngre glaserat rödgods	1444	Vax28

Tab. V. Den analyserade keramiken utgörs av 15 skärvor från Karolinerhuset.

Analysresultat

Östersjökeramik

Från Karolinerhuset har tre skärvor östersjökeramik varit föremål för analys. Dessa har jämförts med östersjökeramik från Lund, Råby, Genarp i Skåne, med skärvor från Veinge (Furudal), Tvååker i Halland, med Augerum i Blekinge, med Lurö i Värmland, med Lödöse och Kongahälla i Västergötland samt med Hallsjö utanför Ljungby i Småland.

Analysen bygger på att prover utan samma proveniens som skärvorna från Växjö elimineras och de prover som återfinns längst ned i klusteranalysen har minst likheter med de som återfinns i övre delen av klustret (Fig. 1).

Som framgår av klustret i figur 1 har skärvorna från Växjö inga likheter med östersjökeramik från Lund, Genarp och Råby i Skåne. Även två av tre skärvor från Hallsjö i Småland avviker och dessutom finns det skärvor från Kongahälla, Lurö och Lödöse som avviker från Växjö. Av de halländska proverna är det endast Veinge 3 från Furudal som avviker från Växjö.

De prover som avviker mest har eliminerats och en ny klusteranalys har utförts (Fig. 2). Som framgår av figur 2 försvinner resterande prover från Lurö och Hallsjö och dessutom har de två skärvorna östersjökeramik från Augerum i Blekinge inga likheter med Växjö. Skärvan Lödöse28 har vissa likheter med Växjö och den kan komma från samma region som bland annat prov Växjö17.

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)

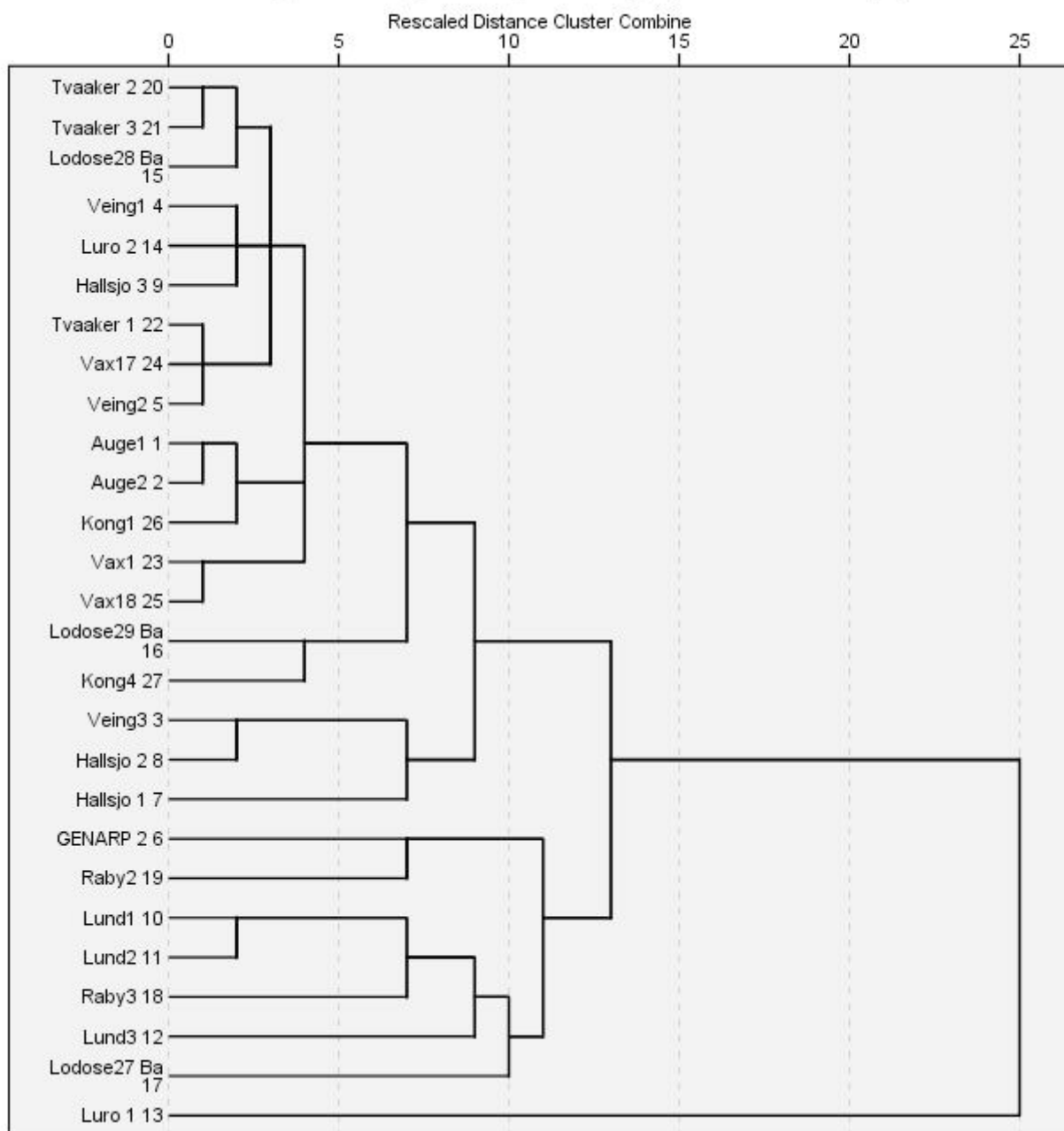

Fig. 1. ICP-analys av östersjökeramik från Växjö och jämförelseprover från andra lokaler i södra Sverige. Prover som grupperas till vänster i diagrammet är lika medan de som förenas långt till höger, vid 20 och högre är helt olika.

Klusteranalysen i figur 2 visar att två skärvor östersjökeramik (Vax1, Vax18) har tydliga likheter med Tvååker och det är troligt att Växjökeramiken tillverkats i samma område och det kan vara i närheten av Tvååker i Varberg i norra Halland. Den tredje skärvan östersjökeramik (Vax17) har likheter med två av skärvorna från Veinge, Furudal i närheten av Laholm i södra Halland, och dessutom återfinns en skärva från Tvååker i denna grupp. Halland är troligtvis proveniensens, men exakt var vet vi inte.

Man kan därmed fastslå att östersjökeramiken i Växjö bör ha producerats i Halland.

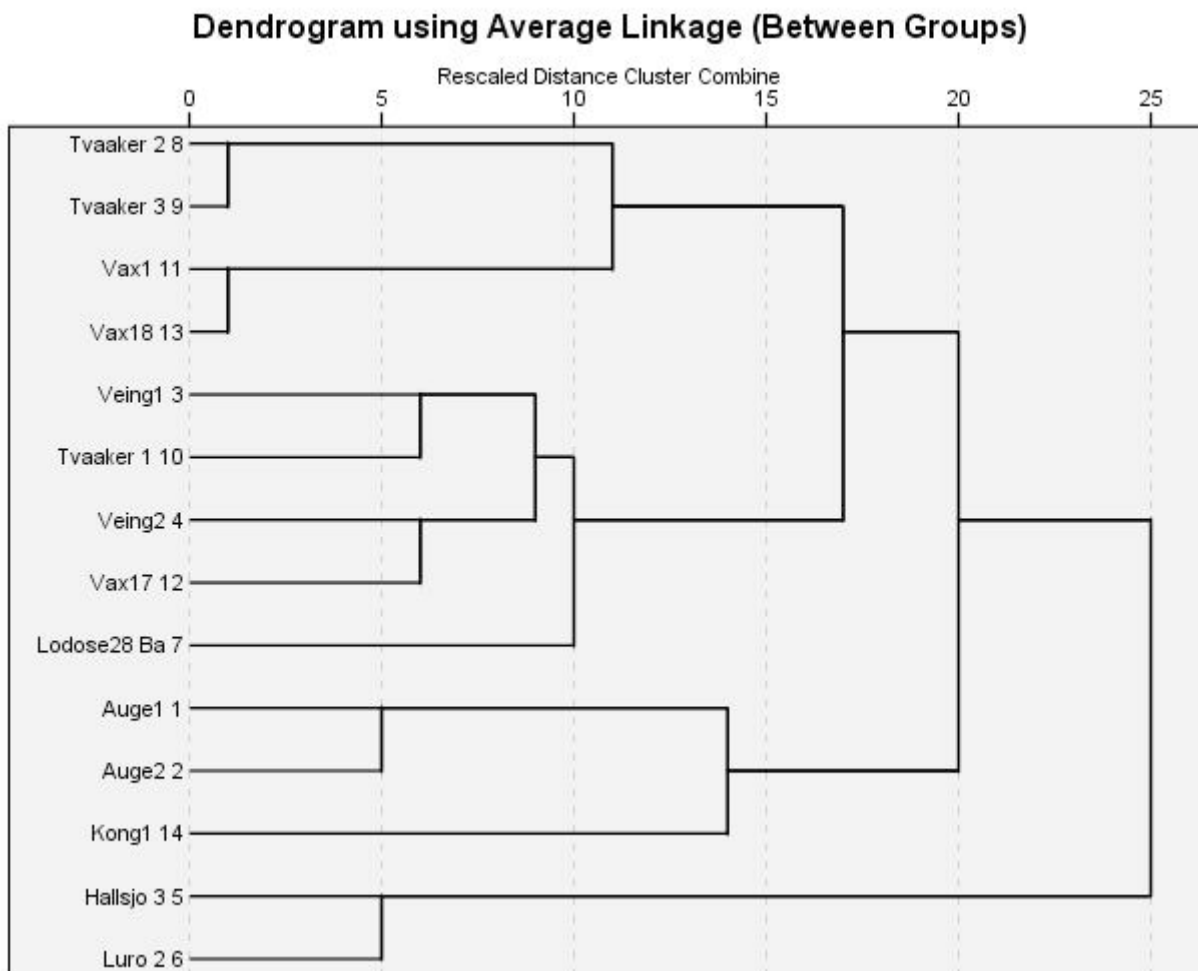

Fig. 2. ICP-analys av östersjökeramik från Växjö och ett mindre antal prover som påminner om Växjö. Prover som grupperas till vänster i diagrammet är lika medan de som förenas långt till höger, vid 20 och högre är helt olika.

Yngre reduktionsbränt gods

Från Karolinerhuset har två skärvor yngre reduktionsbränt gods varit föremål för analys. Dessa två skärvor har jämförts med keramik från Falsterbo och Örja i Skåne, med skärvor från Stockholm, från Halmstad i Halland, med Lödöse i Västergötland samt med Jönköping och Kalmar i Småland. Dessutom ingår keramik från orten Büssow i östra Tyskland.

Analysen bygger på att prover utan samma proveniens som skärvorna från Växjö elimineras och de prover som återfinns längst ned i klusteranalysen har minst likheter med de som återfinns i övre delen av klustret (Fig. 3).

Man kan notera att samtliga tre skärvor från Jönköping inte liknar Växjö. Detsamma gäller keramiken från byn Örja utanför Landskrona i Skåne. Även två skärvor från Halmstad, en från Lödöse samt två från Büssow avviker från Växjö. Dessa nio skärvor har eliminerats i nästa steg av analysen.

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)

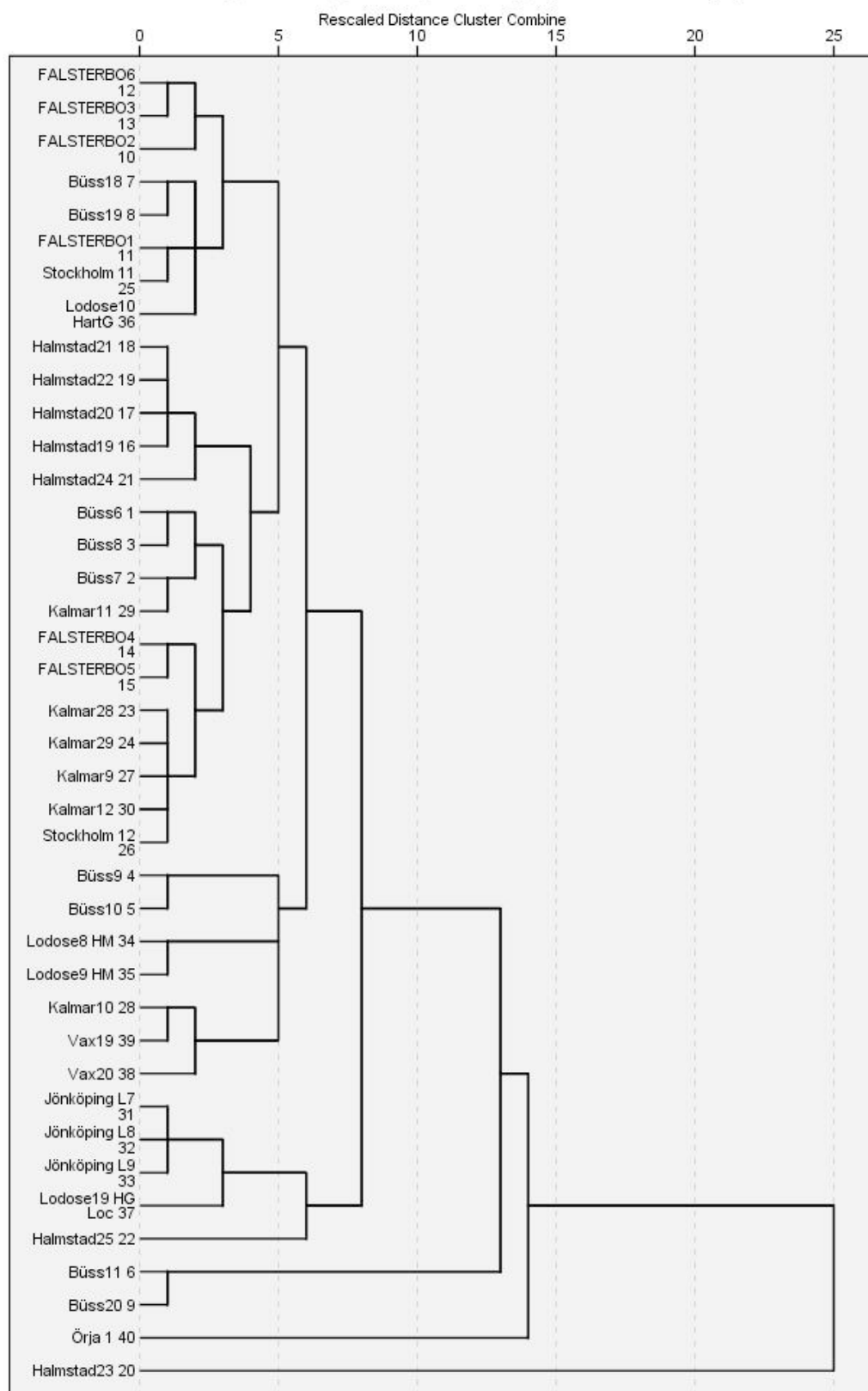

Fig. 3. ICP-analys av yngre reduktionsbränt gods från Växjö och jämförelseplatser i Sverige och Tyskland. Prover som grupperas till vänster i diagrammet är lika medan de som förenas långt till höger, vid 20 och högre är helt olika.

I nästkommande steg elimineras proverna från Lödöse och Halmstad och därmed finns det ingen tydlig koppling västerut. Dessutom försvinner två av skärvorna från Falsterbo, en från Stockholm samt sex av skärvorna från Büssow. Efter denna analys har ytterligare en klusteranalys utförts (Fig. 4). Den visar att en av skärvorna från Växjö (Vax20) liknar två av skärvorna från Falsterbo medan den andra skärvan från Växjö (Vax19) liknar en skärva från Kalmar.

Resultatet av ICP-analysen av yngre reduktionsbränt gods är att Växjö förefaller tillhöra en östlig sfär med kopplingar till bl.a. Kalmar och att de västliga influenserna upphört. I sammanhanget kan man nämna att proverna från Jönköping förefaller vara lika med bl.a. Lödöse och därmed har Växjö och Jönköping under högmedeltid sannolikt haft olika kontaktvägar.

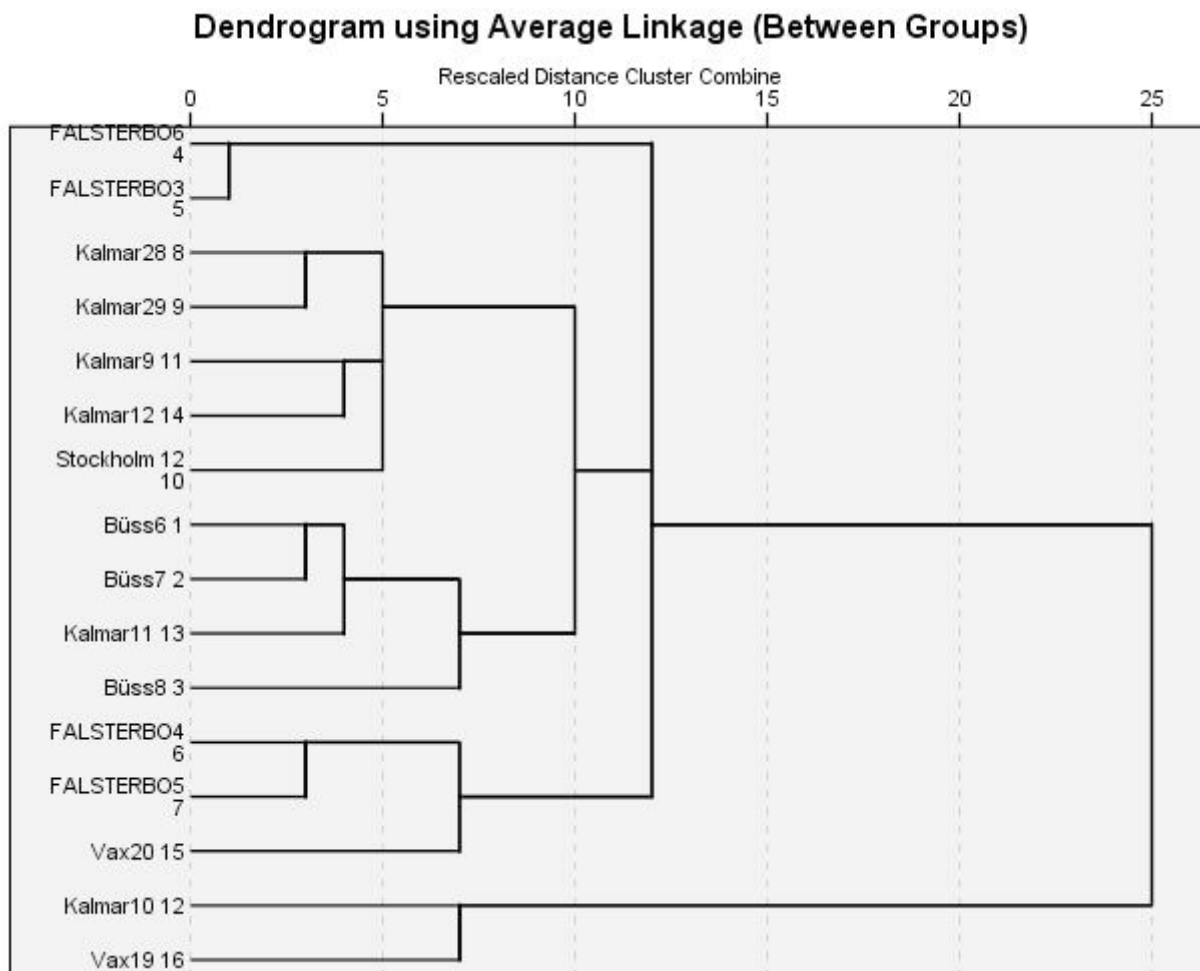

Fig. 4. ICP-analys av yngre reduktionsbränt gods från Växjö och jämförelseplatser i Sverige och Tyskland. Prover som grupperas till vänster i diagrammet är lika medan de som förenas långt till höger, vid 20 och högre är helt olika.

Äldre glaserat rödgods

Från Karolinerhuset har två skärvor äldre glaserat rödgods varit föremål för analys. Dessa två skärvor har jämförts med keramik från Svennedal utanför Malmö och med Genarp i Skåne, med skärvor från Stockholm, med keramik från Halmstad och Ås kloster i Halland, med Lödöse i Västergötland samt med Jönköping i Småland.

Analysen bygger på att prover utan samma proveniens som skärvorna från Växjö elimineras och de prover som återfinns längst ned i klusteranalysen har minst likheter med de som återfinns i övre delen av klustret (Fig. 5).

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)

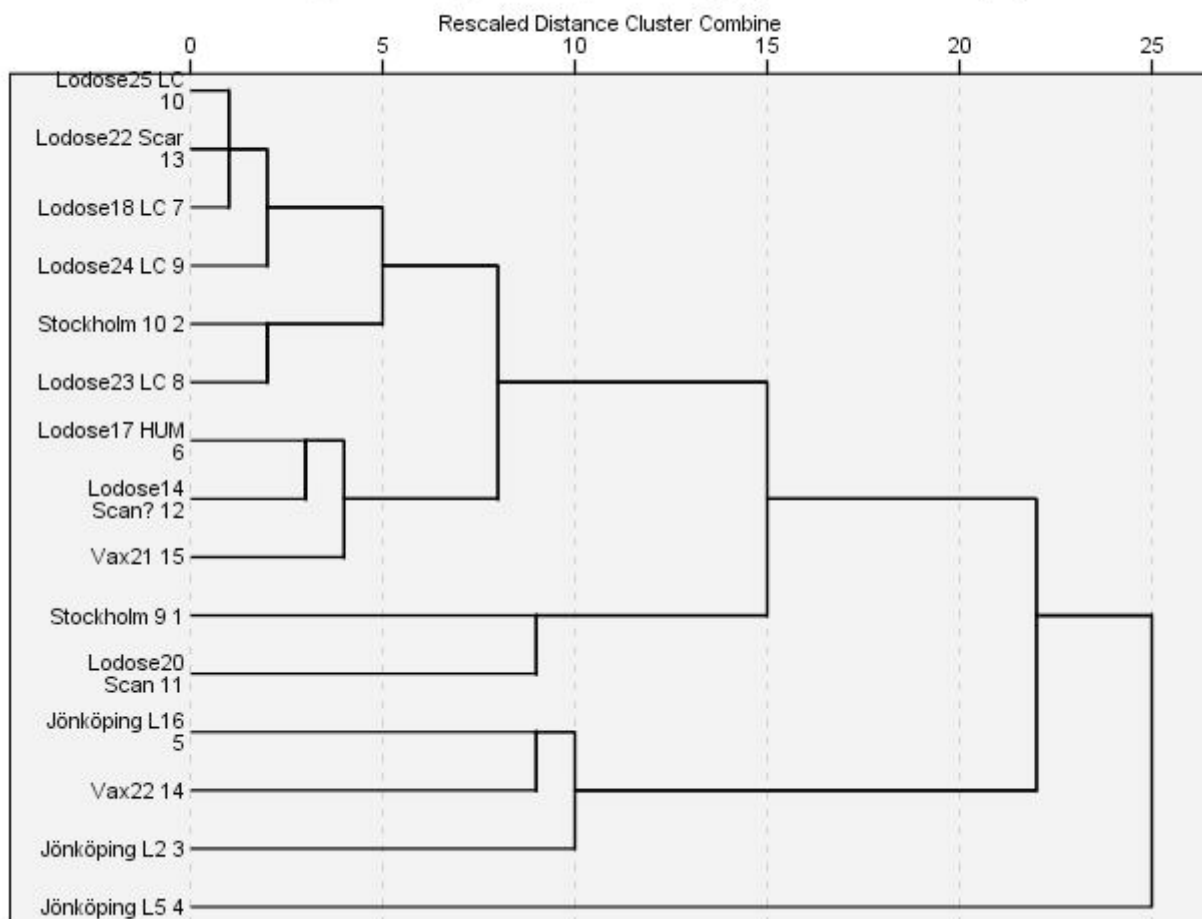

Fig. 5. ICP-analys av äldre glaserat rödgods gods från Växjö och jämförelseplatser i Sverige. Prover som grupperas till vänster i diagrammet är lika medan de som förenas långt till höger, vid 20 och högre är helt olika.

I figur 5 presenteras de prover som finns kvar efter att de första eliminerats, vilka då inte har några likheter med skärvorna från Växjö. Det är keramiken från Svnedal och Genarp i Skåne, och samtliga skärvor från Halmstad och Ås kloster i Halland. I övre delen av klusteranalysen i figur 5 återfinns flera skärvor från Lödöse, men dessa är importkeramik från bland annat Nederländerna och Belgien och de har inga likheter med Växjö-keramiken. Lödöse14 liknar Växjö21 och båda dessa har troligtvis en skandinavisk proveniens. Växjö22 liknar två skärvor från Jönköping och dessa kan ha tillverkats i just Jönköping.

Analysen visar att de två skärvorna från Växjö troligtvis är från nuvarande Sverige varav en kan ha producerats i Jönköping.

Yngre glaserat rödgods

Från Karolinerhuset har sex skärvor yngre glaserat rödgods varit föremål för analys. Dessa skärvor har jämförts med 183 skärvor från Malmö, Landskrona och Örja i Skåne, med skärvor från Stockholm, med keramik från Norrköping i Östergötland, från Halmstad och Ås kloster i Halland, med Nya Lödöse utanför Göteborg samt med Jönköping och Kalmar i Småland. Dessutom ingår keramik från Helsingör i Danmark i analysen. För att kunna studera om några skärvor har likheter med keramik från Holland och Tyskland finns det flera skärvor i analysen som hämtats från produktionsplatser i dessa två länder. De utgör referensmaterial och benämns för Ref i klusteranalysen.

Med hänsyn till att det analyserade antalet skärvor är mycket stort har det inte varit möjligt att publicera klusteranalysen. Dock visar analysen att den inte finns några likheter mellan keramiken från Växjö och Malmö, Landskrona och Örja i Skåne samt med den lokalproducerade keramiken i Helsingör. Dessa platsers keramik avviker från Växjö.

I nästkommande klusteranalys eliminerades cirka 30 prover från referenssamlingen och dess proveniens är samtliga skärvor från Stockholm, Norrköping samt Ås kloster. Dessutom försvann Werra- och Weser-keramik som påträffats i Kalmar och Helsingör samt en stor mängd referensprover från Nederländerna och Tyskland, däribland Coppengrave. Även enstaka prover från Nya Lödöse och Halmstad har utgått ur analysen. Därefter elimineras ytterligare nederländska och frisiska skärvor från referenssamlingen samt en Weser-skärva från Kalmar. Dessutom elimineras samtliga resterande skärvor från Halmstad och därmed kan man notera att Växjökeramiken inte tillverkats i Halmstad.

Det som sedan återstår av prover i klusteranalysen är keramik från Jönköping, Kalmar samt Nya Lödöse. För att kunna få en tydligare bild har sedan de prover från Jönköping som har minst likheter med Växjö eliminerats och det är bland annat från de kända produktionerna från Ekman och Sjöstrand, som var verksamma under 1700-talet i Jönköping.

Därmed återstår 41 prover i klusteranalysen och dessa återfinns i figur 6.

Som framgår av klusteranalysen tillhör skärva Växjö23 en grupp inom Nya Lödösekeramiken överst i analysen (Fig. 6). Detta kärl bör ha tillverkats i västra Sverige och skärvan har tillhört en trefotsgryta.

Mitt bland Jönköpingsproverna återfinns tre skärvor från Växjö (Vax24, 25, 27) och dessa bör ha tillverkats i Jönköping. Provet Växjö26 har likheter två skärvor från Kalmar och två skärvor från Jönköping och dess proveniens är sannolikt östra Småland, och exempelvis Växjö kan inte uteslutas. Nederst i klustret finns Växjö28 och denna har tolkats komma från Tyskland. Referensmaterialet visar emellertid att det inte är västra Tyskland utan skärvan har tillhört en skål som kan vara från nordöstra Tyskland eller möjligtvis Bornholm.

Analyserna av det yngre glaserade rödgodset har därmed bekräftat den arkeologiska bedömningen, dock har det varit möjligt att koppla samman Nya Lödöse och Växjö, samt Växjö och Jönköping. Detta vittnar om att föremål och människor förflyttades i relativt stor omfattning. Merparten av keramiken var småländsk.

Dendrogram using Average Linkage (Between Groups)

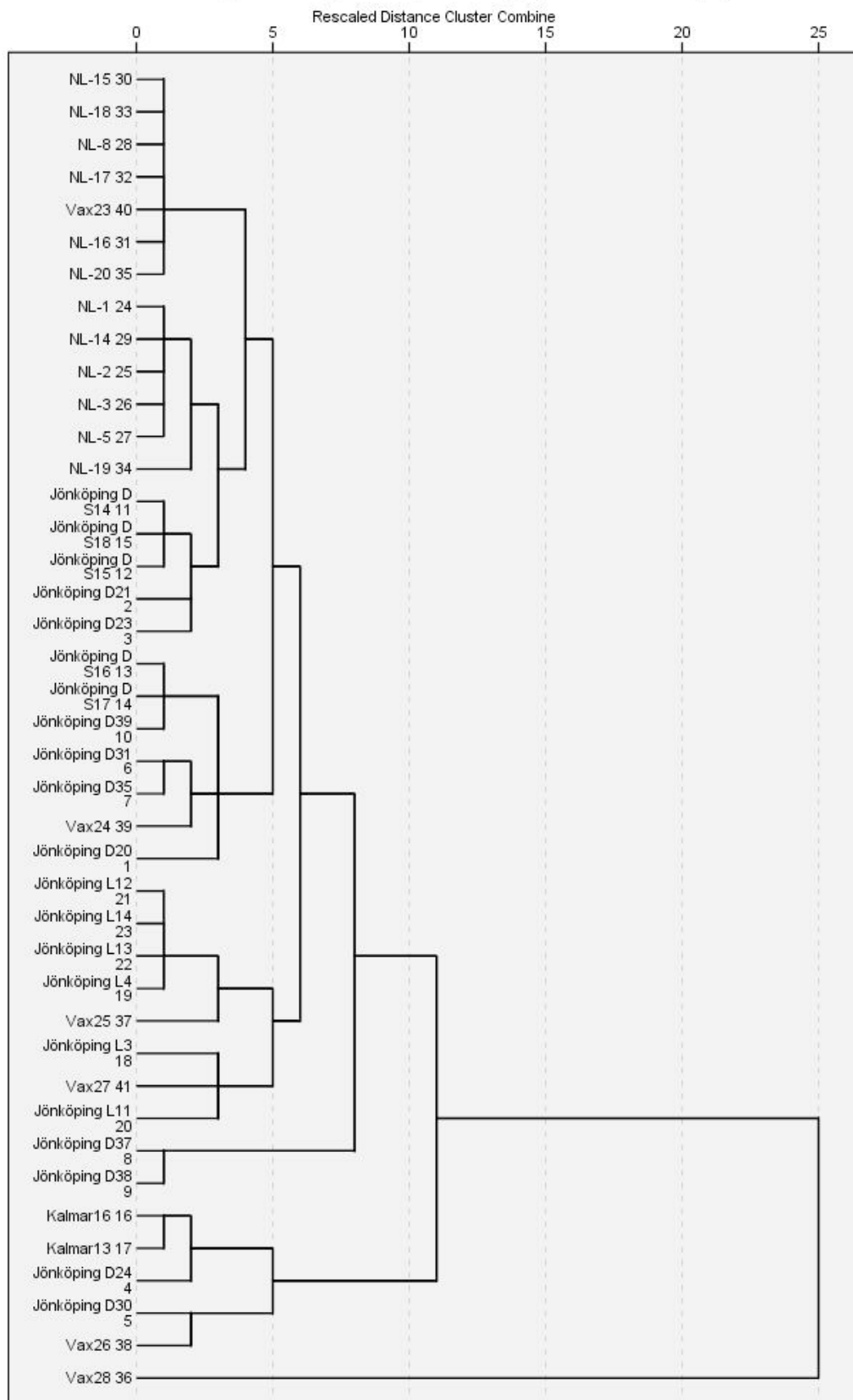

Fig. 6. ICP-analys av yngre glaserat rödgods gods från Växjö och från Jönköping, Kalmar samt Nya Lödöse. Prover som grupperas till vänster i diagrammet är lika medan de som förenas långt till höger, vid 20 och högre är helt olika.

Tab. VI. ICP-analys av keramik från Växjö. Analysen utgör underlaget för klusteranalyserna.

Prov	Ag	Al	As	Ba	Be	Bi	Ca	Cd	Ce	Co	Cr	Cu	Fe	Ga	Ge	K	La	Li	Mg	Mn	Mb	Na
	ppm	%	ppm	ppm	ppm	ppm	%	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	%	ppm	ppm	%	ppm	ppm	%	ppm	ppm	%
Vax1	0,18	7,06	8,4	590	2,41	0,19	1,22	0,05	113	9,1	53	25,8	4,06	19,45	0,23	2,57	53,1	18,6	0,76	265	1,2	0,68
Vax2	0,03	6,93	1,6	990	1,91	0,14	1,47	0,15	107,5	8,1	41	11,3	2,62	18	0,18	2,72	53,8	11,7	0,55	773	0,33	2,11
Vax3	0,24	6,38	1,3	930	1,8	0,14	1,17	0,1	55,5	3,2	27	128	1,22	15,75	0,17	2,41	27,3	9,7	0,25	488	0,53	2,27
Vax4	0,14	6,13	<0,2	870	1,54	0,12	1,09	0,05	48,5	3,1	24	7,1	1,1	15,55	0,14	2,37	24,2	9,5	0,24	366	0,44	2,22
Vax5	0,76	6,33	2,3	930	1,7	0,17	1,38	0,07	58,9	5,7	40	1510	2,19	15,15	0,19	2,44	30,8	10,6	0,46	350	0,46	2,01
Vax6	0,29	2,32	2,3	1210	1,12	0,04	1,41	0,11	29,6	11,9	14	44,9	39,4	7,08	0,24	1,94	12,2	2,9	0,28	5970	12,1	0,82
Vax7	0,12	6,9	0,3	900	2,02	0,02	1,34	0,02	94,5	7,6	38	16,6	3,1	18,05	0,25	3,04	48,9	11,8	0,52	502	0,56	1,91
Vax8	0,65	3,38	5	440	1,02	0,17	1,13	0,06	21,6	8,6	11	268	22,9	8,44	0,16	1,39	11,4	6,2	0,18	781	14,9	1,15
Vax9	5,42	2,76	59,4	630	0,9	0,29	0,98	0,24	16,4	29,1	8	3990	23,7	7,33	0,18	1,34	8,6	4,1	0,12	1500	10,5	1,01
Vax10	0,65	3,22	9,2	710	1,04	0,03	2,05	0,19	21,8	8,9	16	149,5	21,6	7,95	0,19	1,86	11,3	4,6	0,26	4750	21,2	1,01
Vax11	0,11	6,47	0,9	1250	1,73	0,04	1,26	0,1	76	7,2	34	18,9	2,26	16,7	0,18	2,79	41,8	11,9	0,45	456	0,62	2,2
Vax12	0,02	7,27	2,4	810	2,81	0,01	2,07	0,05	51,1	4,1	9	16,2	4,04	17,9	0,13	3,43	23,7	10,7	0,42	649	0,83	2,96
Vax13	0,12	6,79	0,2	1580	1,73	0,15	1,3	0,09	56,5	5	35	10,5	1,67	17,1	0,17	2,57	29,3	14	0,38	343	0,41	2,08
Vax14	0,25	6,43	<0,2	1090	1,8	0,01	1,22	0,07	38,6	4	23	17,5	1,4	17,55	0,19	3,7	21,2	11,2	0,32	899	1,39	2,06
Vax15	0,1	6,81	1,3	790	2,11	<0,01	1,38	<0,02	78,5	7,8	35	11,4	2,86	17,85	0,21	2,64	40,8	13,2	0,55	431	0,51	2,09
Vax16	0,07	6,82	1,2	1360	1,96	0,11	1,52	0,12	84,9	7,8	39	9,2	2,33	17,9	0,17	2,53	45	13,7	0,5	1660	1,32	2,08
Vax17	0,14	7,53	3,8	740	2,83	0,2	1,33	0,1	77,3	12,3	48	32,2	4,1	22,4	0,16	3,27	35,2	18,6	0,76	607	0,87	1,26
Vax18	0,2	7,45	9,1	660	2,36	0,22	1,16	0,04	111	9,6	58	22,6	4,27	21,5	0,19	2,67	56,9	23	0,79	291	1,28	0,72
Vax19	0,19	5,63	1,6	1130	1,81	0,03	1,31	0,06	67,5	9,3	71	28,9	3,55	17,25	0,18	2	33,6	29	0,48	268	0,29	0,32
Vax20	0,13	6,53	1,7	870	1,97	0,03	1,8	0,26	76,6	8,6	68	21,6	3,27	18	0,23	2,34	36,7	23,1	0,59	398	0,31	0,55
Vax21	3,55	6,44	5,6	560	2,27	1,74	0,54	<0,02	71,8	10,4	62	30,7	3,31	18,1	0,16	2,36	32,5	28	0,72	370	0,39	0,6
Vax22	0,13	7,49	3,8	930	2,34	0,26	0,69	0,05	106,5	9,6	52	18,6	3,78	21,5	0,17	2,76	52,5	29,1	0,71	524	0,41	1,04
Vax23	0,16	7,38	7	570	2,47	0,33	0,84	0,22	95,5	14,6	77	27,8	4,15	21	0,21	2,66	47,5	45,1	0,88	575	0,41	0,49
Vax24	0,42	8,47	9,4	750	3,28	0,36	0,72	0,07	112	12	54	48,4	4,28	25,5	0,2	3,48	56,6	40,2	0,96	528	1,29	0,99
Vax25	1,6	7,6	8,6	940	2,85	0,4	1,18	0,11	125	10,4	51	32,8	3,91	22,7	0,23	2,8	56,5	22,3	0,65	647	1,05	1,44
Vax26	0,28	4,99	5,7	510	2,02	0,28	0,67	0,03	92,5	7	31	23,8	2,59	14,35	0,19	1,81	33,5	16,8	0,48	403	0,42	0,91
Vax27	0,53	8,26	2,1	790	2,99	0,25	1,09	0,11	118,5	14,8	51	22,1	3,86	23,2	0,2	3,16	60,2	32,8	0,85	707	0,32	1,02
Vax28	0,25	6,81	3,2	1430	2	0,12	3,36	0,15	77,8	10,8	67	33,9	3,83	19,25	0,25	2,53	36,5	37,4	0,83	614	0,23	0,49

Prov	Nb	Ni	P	Pb	Rb	S	Sb	Sc	Se	Sn	Sr	Ta	Te	Th	Ti	Ti	U	V	W	Y	Zn	Zr
	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	%	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	%	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm	ppm
Vax1	15,4	28,4	9470	22,2	158	0,01	0,71	12,2	1	2,8	201	1,06	<0,05	14,3	0,367	0,57	2,4	80	1,2	27,3	100	89,1
Vax2	15,2	12,3	3140	18,4	115	<0,01	0,8	11,4	1	2,1	321	1,03	<0,05	9,1	0,416	0,61	3,4	50	1,3	22,8	116	60,5
Vax3	11	5,8	3780	16,9	96,6	0,01	0,77	7,9	1	1,7	314	0,74	<0,05	6	0,318	0,5	2,4	39	1,1	16,2	110	123
Vax4	11	5	1820	16	88,2	0,01	0,57	7,7	1	1,6	276	0,75	<0,05	6,1	0,301	0,48	2,2	36	1,1	14,5	47	108,5
Vax5	13,2	10,1	4820	35,6	123,5	0,01	1,1	8,8	<1	4,2	319	0,91	<0,05	7,7	0,379	0,56	2,8	46	1,2	16,1	72	139
Vax6	3,8	5,1	>10000	9,5	113,5	0,03	0,69	2,8	<1	2,2	252	0,25	<0,05	3,1	0,094	0,15	1,2	38	0,4	9,8	43	68,5
Vax7	15,4	14,3	1030	17,9	118	<0,01	0,82	11,1	1	2,2	296	1,01	<0,05	9,3	0,417	0,48	3,8	63	1,7	27,8	40	140,5
Vax8	4,7	10,9	5460	24,2	56,2	0,05	3,73	3,3	<1	5,2	175,5	0,36	<0,05	2,6	0,129	0,29	1,2	22	0,5	7,6	136	62
Vax9	3,6	61,6	>10000	36,3	51,3	0,08	19,3	2,4	<1	2	291	0,26	0,05	2	0,089	0,27	1	23	0,5	5,5	312	52,1
Vax10	4,6	12,1	>10000	12,2	91,8	0,03	1,81	3,2	<1	1,6	360	0,31	0,05	2,8	0,119	0,38	1,2	35	0,5	7,5	211	69,2
Vax11	13,3	12,2	2300	17,7	114,5	0,01	0,5	9,1	<1	1,7	286	0,93	<0,05	8	0,381	0,54	3,2	45	1	19,7	248	64,1
Vax12	10,9	4,2	1630	10	151,5	<0,01	0,53	5,2	1	1,3	462	0,68	<0,05	5,4	0,223	0,21	2,7	28	0,9	15,2	48	128,5
Vax13	14,1	9,7	3690	18	111	0,01	0,44	9,1	<1	1,8	348	0,96	<0,05	8,7	0,398	0,57	2,8	48	1,1	15,5	306	129,5
Vax14	14,1	7,4	1830	15,8	192,5	0,03	0,48	7,4	<1	1,7	293	0,86	<0,05	5,4	0,335	0,48	1,9	34	1	11,6	364	42,6
Vax15	14,7	12,3	1080	11,5	98,8	<0,01	0,39	10	1	1,6	295	1,02	<0,05	8,5	0,401	0,46	3,1	55	1,1	20,5	42	68,5
Vax16	15,3	14,2	3870	18	99,2	0,01	0,44	10,9	1	1,9	361	1,01	<0,05	8	0,42	0,56	3,4	54	1	23	208	113
Vax17	16,5	19,7	>10000	26,7	237	0,01	0,58	10	<1	2,8	246	1,2	0,06	15,6	0,336	0,82	4,1	74	1,4	17,4	117	85,7
Vax18	15,6	23,6	9300	25,8	161,5	0,01	0,53	12,9	1	3,1	208	1,05	<0,05	14,8	0,383	0,62	2,5	87	1,4	28,2	107	87
Vax19	4,6	25,1	>10000	59,7	103,5	0,01	0,19	12,6	1	0,8	278	0,33	<0,05	11,6	0,168	0,61	2,1	72	0,5	16,8	74	45,1
Vax20	6	26,2	>10000	26,4	108,5	0,02	0,13	11,7	1	0,9	375	0,39	<0,05	11,1	0,183	0,63	2,1	80	0,5	20,5	363	52,8
Vax21	12,8	27,4	3060	>10000	119	0,01	25,3	11,6	<1	122,5	119	0,96	<0,05	12,5	0,36	0,7	2,6	61	1,5	14,2	93	78,8
Vax22	17,6	20,9	3070	286	140,5	<0,01	0,53	13,4	1	3,6	166	1,23	0,05	16,6	0,404	0,8	2,8	72	1,3	20,5	105	62,3
Vax23	16,1	42,5	1470	245	135,5	0,01	0,74	15	1	3,2	102	1,16	0,09	14,1	0,439	0,77	2,5	94	1,5	26,2	98	95
Vax24	18,6	35,4	1620	2120	184	0,01	2,75	15,5	1	10,6	137,5	1,35	0,06	18,5	0,424	1,8	9,1	110	1,8	29,9	94	104,5
Vax25	20	20,4	6090	3440	140,5	0,01	6,8	13,8	1	6	275	1,43	<0,05	17	0,405	0,85	6,8	63	1,6	25,9	125	89,4
Vax26	13,2	15,8	1780	638	100	0,01	0,55	9,3	2	2,4	143	1,02	<0,05	9,4	0,265	0,49	3,8	43	1	17,6	68	52,7
Vax27	17,6	27,9	2900	720	144,5	0,01	0,74	13,5	1	3,4	185	1,25	<0,05	15,1	0,4	0,84	3,1	82	1,2	32,3	95	57,9
Vax28	4,8	32,2	>10000	1030	123,5	0,01	0,74	12,8	<1	1,3	450	0,38	<0,05	12,2	0,274	0,52	2,4	75	0,6	18,3	192	54,1

Rapporter från Kontoret för Keramiska Studier / Ceramic Studies, Sweden

- Nr 1 Godsanalys av keramik från sju lokaler inom Naturgasprojektet i Bohuslän, samt från Tega Prästgård i Ytterby sn. – en studie av framställningsteknik och kärlgods under senneolitikum, yngre bronsålder och äldre järnålder.
- Nr 2 Godsanalys av tredje gruppens keramik – en studie av keramik från Torslunda, Tierp sn, Uppland
- Nr 3 Lerbottnar från 1100- och 1200-talen. Analys av råleror som ett bidrag till lerbottnars funktion. Kv. Liljan, Malmö, Skåne
- Nr 4 Gudomliga skärvor – en inblick i ett andligt mellanolitikum. Analys av keramik från gånggriften i Västra Hobby, Kävlinge, Skåne
- Nr 5 Termiska analyser av bränd lera från ugnar i Norra Hyllievång, Malmö, Skåne
- Nr 6 Hällristningens keramik – en inblick i keramiken från hällristningen samt boplatser i Tossene, Tossene sn. Sotenäs kn, Bohuslän
- Nr 7 Termiska analyser av sandprover från gravfältet i Odberg, Larvik kommun, Vestfold, Norge
- Nr 8 A Scandinavian pot from a grave at the Viking age settlement Timerevo, Russia
- a study of the ware as a contribution to the interpretation of the pot
- Nr 9 Täljstensmagrad keramik från Rämne i Bohuslän
- Nr 10 Vikingatida keramik från Säby, Vintrosa sn. Närke - Analys av kärlgods från fyra krukor
- Nr 11 Klockbägarkeramik från Bejsebakken, Aalborg, Danmark. Analys av gods och hantverksteknologi.
- Nr 12 Keramik från Gyllins Trädgårdar, Husie, Malmö. En studie av keramik från övergången mellan tidig- och mellanolitikum samt förromersk järnålder.
Termiska analyser
Konserveringsrapport
- Nr 13 Gropkeramik från Strålsjön i Nacka sn. Södermanland. Analys av kärlgods och lokal rålera.
- Nr 14 Analyses of pottery from Area A, B and C at Monte Polizzo, Sicily. Pottery from the 6th century BC.
- Ware analyses and chemical analyses
- Nr 15 The pottery craft at Büssow and Penkun near Storkow in Vorpommern, Germany
- Ware analyses and chemical analyses of Slavonic vessels and Harte Grauware
- Nr 16 Godsanalys av stridsyxkeramik från Bunkeflostrand, Bunkeflo sn, Malmö
- Nr 17 Analys av rituellt nedlagda lerkulor från Göteborg 66, Kallebäck, Göteborg
- Nr 18 Medeltida keramik från Ystad – en studie av material från fyra undersökningar.
- Nr 19 Keramik från förhistorisk och historisk tid. Workshop om ny kunskap om keramik inom arkeologin.
1 februari – 2 februari 2008
- Nr 20 Keramiken från Tanum 544:4 och Tanum 1840
- Nr 21 Termiska analyser av bränd lera från kupolugn i Tumbo 148, Berga 1:3 & 1:5, Tumbo socken, Eskilstuna kommun, Södermanland
- Nr 22 Keramiken från Nibble, Tillinge sn, Enköping - Skärvor med rituell betydelse från slutet av bronsåldern
- Nr 23 Godsanalys av gropkeramik från Fembäcke, Vendel sn, Uppland
- Nr 24 Godsanalys av gropkeramik och stridsyxkeramik från Lötvreten, Valbo sn, Gästrikland
- Nr 25 Godsanalys av trattbägarkeramik från Nävertorp, Mogetorp och Östra Vrå, Södermanland
- Nr 26 Snäckskal, kalksten eller ben? Godsanalys av gropkeramik från Sittesta, Ösmo sn, Södermanland
- Nr 27 Godsanalys av trattbägarkeramik och järnålderskeramik från Påljunghage, Nyköping, Södermanland
- Nr 28 Slijpplaat- en ICP-analyse van aardewerk uit TRB-context te Hattemerbroek, Nederland
- Nr 29 Analys av bränd lera med metallrester från Löddeköpinge 90:4, Skåne
- Nr 30 Analys av gravkeramik från yngre romersk järnålder från Skee 1090, Bohuslän
- Nr 31 Keramik från övergången mellan förromersk och romersk järnålder från Brunnhög, Lund, Skåne
- Nr 32 The Medieval pottery from Gásir in Northern Iceland
- Nr 33 Godsanalys av gravkärl från yngre bronsålder och äldre järnålder, Påljunghage, Nyköping, Södermanland
- Nr 34 Godsanalys av mellanolitik keramik från palissaden i Brunnhög, Lund, Skåne
- Nr 35 Lokalproducerad och importerad keramik. ICP-analyse av 1600- och 1700-talskeramik från kv. Diplomaten, Jönköping, Småland
- Nr 36 Holländskt och lokalproducerat efterreformatoriskt rödgods från kv. Skepparen 24, Malmö, Skåne.
- Nr 37 Godsanalys av järnålderskeramik från Säby, Uppsala, Uppland.
- Nr 38 Slijpplaat- en ICP-analyse van aardewerk uit Hattemerbroek-Zuid, Nederland
- Nr 39 Rituell keramik - Godsanalys av keramik från Tanum 539, Bohuslän
- Nr 40 Godsanalys av gropkeramik och senneolitik keramik från Norslunda, Uppland
- Nr 41 Döserygg – keramik från dösar och processionsväg. Skegrie sn. Skåne
- Nr 42 Analys av förromersk keramik från Göteborg
- Nr 43 Analys av glas och tegel från Lödöse, Västergötland

- Nr 44 Analys av keramik och bränd lera från Qalhât, Oman
 Nr 45 Godsanalys av sennelolitisk keramik från Fors 125 och järnålderskeramik från Fors 143, Trollhättan, Västergötland
- Nr 46 Slavonic and Saxon pottery from Meetschow. Ware analyses and ICP analyses.
 Nr 47 ICP analyses of ceramics from Scandinavia and from Kolkuós in Iceland.
 Nr 48 Trattbägarkeramik vid Viskan – studie av tidigneolitisk offerkeramik från Veddige, Halland
 Nr 49 Tobacco pipes from Hólar, Iceland – The use of ICP analyses to determine the origin
 Nr 50 Analys av bränd lera från Kårap, Halmstad, Halland
 Nr 51 ICP-analys, termisk analys och godsanalys av bränd lera från Rådhuspladsen, Köpenhamn
 Nr 52 Tidigneolitisk keramikframställning utanför Lund, Skåne
 Nr 53 Efterreformatorisk keramikframställning i Ljusta, Sundsvall, Medelpad
 Nr 54 Ware analyses of Bell Beaker and Middle Neolithic pottery from Schaapsven in Tilburg
 Nr 55 Genuine or fake? A pot sherd with Runes from the 1st century AD at Osterrönfeld, Kr. Rendsburg-Eckernförde, Schleswig-Holstein
- Nr 56 Bottenmärke på östersjökeramik från Aagebygård, Pallerup och Vejleby, Lolland, Danmark ett bidrag till tolkningen av keramiken och dess sociala miljö
- Nr 57 Analys av förromersk keramik från Änghagen, Torslanda, Göteborg. Torslanda 201 och 220.
 Nr 58 ICP-analys av medeltida och postmedeltida keramik från Lundströms plats, Jönköping, och eftermedeltida keramik från byn Odensjö Västergård, Jönköping, Småland
- Nr 59 ICP-analys av postmedeltida glaserat rödgods från Kongens Nytorv och Gammel Strand, Köpenhamn
- Nr 60 Analys av keramik och bränd lera från Østre Borge, Hesby Nordre, Hørdalen och Steinsrud, Vestfold
- Nr 61 Analyses of bricks and tiles from Hólar and Kolkuós, Iceland
 Nr 62 Analys av förhistorisk, medeltida och postmedeltida keramik från Kongens Nytorv, Rådhuspladsen, Gammel Strand och Assistens Kirkegård, Köpenhamn
- Nr 63 Analys av järnålderskeramik från Brucegrottan, Väskinde 133:1, Gotland
 Nr 64 ICP-analys av äldre glaserat rödgods från Gamla Uppsala och kv. Fältskären, Enköping
 Nr 65 ICP-analys av medeltida och postmedeltida keramik från Kongens Nytorv och Rådhuspladsen, Köpenhamn
- Nr 66 Analys av lera från två lerbottnar, Kongens Nytorv, Köpenhamn
 Nr 67 Analys av medeltida och postmedeltida keramik från Halmstad, Halland
 Nr 68 Ware analyses of pottery from Rhenen-Remmerden, Utrecht, Netherlands
 Nr 69 Godsanalys av täljstensmagrad keramik från Tossene, Tossene sn. Sotenäs kn, Bohuslän
 Nr 70 ICP-analyses of Funnel Beaker pottery from Drouwen, Haren, Lavenstedt, Rullstorf and Tannenhausen, Germany
- Nr 71 ICP-analys av postmedeltida keramik från Helsingör.
 Nr 72 ICP-analyses of Funnel Beaker pottery from Flintbek, Kiel, Germany
 Nr 73 Analys av stenar från en kokgrop i Løgstør, Vesterkørsvej 2011,3, VMÅ 2704
 Nr 74 ICP-analys av keramik från Ö 1:4, Ånge kommun, Medelpad – RAÄ 263, Borgsjö sn.
 Nr 75 ICP-analys av postmedeltida keramik från Rådhuspladsen, Köpenhamn
 Nr 76 Analys av yngre glaserat rödgods från en grav i Kalmarsundsparken 2:7, Kalmar, Småland
 Nr 77 Analys av medeltida och senare keramik från kv. Valnötsträdet 8, Kalmar, Småland
 Nr 78 Ahlström Arcini, C. & Brorsson, T. Keramiken och de gravlagda från Fårbo 1:1 och Imbramåla 1:7, 1:13, Misterhult sn. Oskarshamns kommun, Småland
- Nr 79 Analys av tidigneolitisk keramik från ESS, objekt 1, Odarslövs sn. Skåne
 Nr 80 ICP-analys av bränd lera och medeltida och postmedeltida keramik och från Karolinerhuset, Växjö, Småland

Bilaga 3. ¹⁴C-analys

Tabell 35. Resultaten av ¹⁴C-analyserna.

ID	Lab-nr	Kontext	Notering	¹⁴ C BP	Stdav	Kal 2 sigma max	Kal 2 sigma min	Provnr
1005073	B-362005	Grupp 10339, hushåll 9	Brandlager 3069	280	30	1660	1520	43666
1005074	B-376396	Grupp 10458, hushåll 4	Brukninglager 3636	890	30	1220	1040	58444
1005075	B-376397	Grupp 10571, hushåll 4	Brukninglager 4108	710	30	1380	1265	66486

Växjö 10:14 och Domkyrkan 1

Växjös historia hör nära samman med stadens domkyrka. Utan domkyrkan och stiftet hade staden förmodligen aldrig kommit till. Miljön omkring domkyrkan och Karolinerhuset, stadens idag äldsta skolbyggnad, är en av Växjös viktigaste kulturmiljöer.

Karolinerhuset, som stod klart i början av 1700-talet, är ett byggnadsminne och ägs sedan ett antal år tillbaka av Växjö kyrkliga samfällighet. År 2008 togs en plan fram för en modernisering där en nyuppförd byggnad skulle förenas med Karolinerhuset och ha de funktioner som var svåra att inrymma i det äldre huset. Det nya församlingshuset skulle enligt planerna ligga parallellt med den gångväg som gick mellan Karolinerhuset och Smålandspostens hus och som motsvarar den tidigare Lilla Kyrkogatan. Den nya församlingsbyggnaden var tänkt att uppföras i modern, enkelt klassicerande stil med intentionen att vara diskret och gå väl samman med Karolinerhuset.

Platsen norr om Karolinerhuset var en av få oexploaterade ytor inom Växjö medeltida stad, fornlämning RAÄ 170. Länsstyrelsen beslöt därför att en arkeologisk förundersökning skulle genomföras inför den planerade byggnationen.

KULTUREN
KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

KULTUR
PARKEN
SMÅLAND

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

H
Historiska

STATENS HISTORISKA MUSEER

SAMT ARKEOLOGISKA UPPDRAGSVERKSAMHETEN